

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -3-

Edebiyatı Öldüren
Rejim

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -3-
Edebiyatı Öldüren
Rejim

Edebiyatı Öldüren Rejim / Refik Halid Karay

© 2014, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Editör Ahmet Bozkurt

Düzeltili Burcu Bilir

Kapak tasarım Seda Kaplan

Dizgi Alen Taşçıoğlu

Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3453-3

14 15 16 17 8 7 6 5 4 3 2 1

İstanbul, 2014

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -3-

Edebiyatı Öldüren Rejim

Hazırlayan
Tuncay Birkan

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmıhrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgili*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan'a değerli ve titiz
çalışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965.....	15

Önsöz – Yarım Yüzyılı Aşan Mütebessim Bir Edebiyat Tanıklığı Behçet Çelik	17

Birinci Bölüm Edebiyat Sorunları

Sanatta Yenilik – Eskilik	45
“Sanat Eseri” Ne Ola?	47
Edebiyat ve Teneke.....	49
Sanatta Yaş Hastalığı.....	51
Şöhret ve Mevki Verilmez; Alınır!	53
“Snobism” Bir İlim Değildir	61
“Dikişçi Kız Romanları”	63
Balzac’ın Kırk Romanı	65
Eşeğini Bulan Köylü Gibi	67
Mizahî Roman İhtiyacı	69
“Uydurmasyonculuk”u Önlemek İçin.....	71
Kurusıkı Top ve Sabun Köpüğü.....	73
Alın Teri – Yüz Suyu.....	75
Münekkidin Şişirdiği Yelken.....	77
Münekkitlere Karşı Paratöner	79
Milletlerarası Edebiyat!	81
Binin Yarısı Beş Yüz.....	83

Ağ Dolusu Çurçur	85
Üstad Aşağı! Üstad Yukarı!	87
Asıl Masal ve Martaval	89
Ağaç Olamayan Fidanlar	91
Eser Var, Esercik Var	93
Tabanca ve Tavanarası	95
Zenginde Sanat Kayıtsızlığı	97
Nesir Sanatı Hakkında	99
Edebiyatta Üç Kat	101
Edebiyatı Öldüren Rejim	103
Bu da Bir Mesele	105
“Anekdot”ların Değeri	107
Kolay Hazmedilemez	109
Kitaplar ve Zenginler	111
Asıl İstemediğimiz de Budur	113
Seyahat Edebiyatına Yol	114
Benimsemek Lazım	116
Susma Tabiyesi	117
Edebî Yıl	118
Anlayış	119
Alkol	120

İkinci Bölüm

Fanteziler – Dedikodular

Hiçe Gitti Hüsmen Ağa!	123
Yalnız Eser Kâfi Değil	127
Yazamadığım Yazılar	129
Odessa Mağaralarının Esrarı	134
Marifetli Buluşlar	136

Son Asırda Türk Sosyetaesi	138
Kolektif Hikâyeler	140
Elhanı Şita Opereti	142
Tahin Helvası ve Teneke	144
Bu Roman Öyle Başladı, Böyle Bitti	146
Tarihimizle Alâkalı Bir Roman	
Ve Trajedi Mevzuu	148
Hindistancevizi Ağacı	150
<i>Çalıkuşu</i> – Devlet Kuşu	158

Üçüncü Bölüm

Yayıncılık – Meslek Olarak Edebiyat

Muharrir ile Kitapçı	163
Kitapçı – Muharrir Davası Bir San’at Eserinin Sayfasına 12,5	
Kuruş Ücret Veriliyor!	165
Dört Adlı Kitap	168
Müellif – Naşir İhtilâfları	170
Müellif – Editör Münasebetleri	172
Nerede O Bolluk!	174
Yeni Kanun Karşısında Fikir Mahsulleri	175

Dördüncü Bölüm

Yeni Türk Edebiyatı

Nâmık Kemal Hakkında	181
Ahmet Mithat Efendi	184
Hesap Pusulalı Roman	188
İlk “İlk Öğretmen”	195
Restore Edilen Karnaval	197
Ahmet Mithat Efendi ve <i>Hasan Mellâh</i>	199

<i>Araba Sevdası, Otomobil Sevdası</i>	202
<i>Ömer'in Çocukluğu ve Naci'nin Büyüklüğü</i>	206
Dünkü İstanbul Hayatının En Büyük Tarihçisi	
Hüseyin Rahmi	211
Hüseyin Rahmi'nin Meziyetleri ve Kusurları	217
Tarihçisiz Kalan Şehir.....	220
Bir Edebiyat Ehramı.....	225
Birkaç Ahmet İhsan İsteriz.....	227
Ölüyü Diriltemeyiz, Fakat.....	229
Saffetî Ziya İçin.....	231
“Bizim Yokuş”tan Hatıralar: Edebiyat Tarihine Giren	
Mecmualarımız	236
“Bizim Yokuş”tan Hatıralar:	
Ziya Gökalp <i>Yeni Mecmua'sı</i>	239
Bizim Nesil.....	243
Eski Hikâye.....	244
Mersiyeden Önce	246
Böylesi de Var	248
Türkçemizi Ta'ziye.....	250
Beklediğime Doğru	251
Bir Gelişme Daha	253
Tabiatın Kapalıçarşı Yangınları	254

Beşinci Bölüm

Halk Edebiyatı – Divan Edebiyatı

Türk Halkının Aşk Cıvıltısı	257
Yine “Hıdırellez” ile Alâkalı Bir Bahis	263
Nasreddin Hoca Hikâyeciliğinin Esas Vasıfları	265
Max Nordau ve Bizimkiler	269

Çözölen Bir Edebiyat Sırrı	272
“Ahmet Yesevî”nin Yeri.....	274
Bizim Edebiyatta Şikâyetçi Şairler	276
Geçmişte Kelime Oyunları	283
Nedim’in Mezarı.....	285
Vezinli Eski Hikmetler	287
Ramazan ve Bayram Antolojileri	295
Divan Şairleri Göziyle Ramazan ve Bayramlar.....	301

Altıncı Bölüm

Şiirler ve Şairler Üzerine

Heyecan Verici Şiirler	307
Büyük Hâdiseler ve Şairler	309
Dünyaya Çöken Sis	311
Büyük Fikret Hakkında	313
“Penbei Mînâ” Hakkında.....	315
Bir Fatiha Yerine	317
Kahramanlar Destanı: Rıza Tevfik.....	319
Rıza Tevfik’in Türkçesi	321
Bir Şair Hakkında Hüküm	324
Rakı Şisesinde Balık.....	326
Kaybettiğimiz Şairin Değerleri Hakkında	328
Konuşulan gibi	330
Şiir	332

Yedinci Bölüm

Batılı Edebiyatçılar

Makarna Düşmanı Şair	335
Neşeli Şiir	337

Acımayı Uyuşturan Hakikat	344
Sahnemizde Hayırlı Bir Hamle	346
Jules Renard'dan Örnekler.....	348
Gene O Muharrir.....	350
Charles Maurras İçin	352
Kıyamet Günü Tuhaflıkları	354
“Ezop”un Masalları	361
Seyahat Edebiyatından Örnek.....	363
Blasco Ibanez ve Filipin.....	365
Cennette Türeyen Ejderler	367
Jules Verne'den Dersler	374
Tristan Bernard'ın Ölümü	376
Tabiat Tasvirlerinde Pierre Loti.....	378

Sekizinci Bölüm

Tercüme Meselesi

Başkalarına İş Buyurmak.....	385
Tercüme Yolunda Bir Hamle	387
Alkış ve Islık.....	389
“Traduttore, Traditore!”	391
Bir Kültür Hâdisesi Karşısında.....	393
Tercümede On Emir	395
Tanımak İsterdik	397
Yeni Romanımız Münasebetile.....	399
Bizi Tanıtanlar.....	401
İnci ile Midye.....	404

Dokuzuncu Bölüm

Eğitim ve Edebiyat

Çocuklarımızı Zevksizlikten Esirgemeliyiz.....	407

Bu Romanlar Böyle Giderse.....	409
Her Yaştakinin Okuduğu Muharrir	411
Okullarda Eski Edebiyat Çıkmazı	413
<i>Carmen</i> Okula Girmiş	416
Fesübhanallah	418

Onuncu Bölüm

Kitap Tanıtım, Kitap Sergileri, Kütüphaneler

Fikir Başakları Arasında	427
Halkevleri Yayınları.....	431
Tenkide Lâyık Eserler	433
Bizde Bir “Kitap İkindisi”	435
Okunması İsteniliyorsa	442
Kazanç.....	444

On Birinci Bölüm

Söyleşiler

Refik Halid Anlatıyor Kandemir.....	447
Edebiyatımızda Neşesizlik Hikmet Feridun Es	453
Refik Halid’in Evinde Kandemir	458
Refik Halid Sanat Sırlarını Anlatıyor Hikmet Münir Ebcı	468
Roman Kahramanları Anketi Yarımay Enver N. Gökşen	475
Bu Anahtar Neleri Açar? Cemaleddin Bildik.....	479
Muharrir Neden Yetişmiyor? Sadeddin Gökçepinar.....	490
2000 Yılın Sevgilisi Faruk Ferik	497
“Yeraltında Dünya Var Romanı Üzerine”	502

Başkalarının Hükümlerine de Kulak Verelim!	
Behçet Kemal Çağlar – Kenan Harun	507
Refik Halid <i>İki Cisimli Kadın</i> 'ı Takdim Ediyor	
Sacid Öget.....	513
Dediler ki Gülgün Sedef.....	518
Refik Halid Karay'la Bir Konuşma	
Gülen Erdal.....	522
Ediplerimizle Konuşmalar	
Selma Yazoğlu	526
Refik Halid Karay Diyor ki.....	531
Edebiyatımızda Dünküler mi	
Bugüнкüler mi Daha Kuvvetli?	
Gavsi Ozansoy	537
Sevilen Sanatçılarla Konuşmalar:	
Refik Halid Karay	
Ümit Yaşar Oğuzcan	540
Yayımlanmış Edebiyat Yazıları.....	544
Dizin.....	545

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir Yudum Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabildiği için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkraçı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık "Memleket Yazıları" ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek ("hiçbir", "birkaç", "birdenbire", "basmakalıp" gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin "(Akşam) gazetesi" yerine "*Akşam* gazetesi"; "(Hakk-ı Sükut) hikâyesi" yerine "Hakk-ı Sükut" hikâyesi.

Önsöz

YARIM YÜZYILI AŞAN MÜTEBESSİM BİR EDEBİYAT TANIKLIĞI

Behçet Çelik

Refik Halid'in Edebiyatı Öldüren Rejim'de bir araya getirilen gazete yazılarıyla sayısız baskı yapıp okurlarca büyük ilgi görmüş roman ve hikâyelerinin ortak özelliği, konuşma diline yakın bir dille yazılmış olmalarıdır. Gazete yazılarında konuşma diline yakınlık daha ileri noktalardadır. Öyle ki gazetede yazılardan söz ederken, o dönemin kimi köşe yazarları gibi Refik Halid de “konuşmalar” demektedir. Bir dostuna, yakınına anlatıyor gibidir bu yazılarında. Belki de kardeşine demek daha doğru; ne de olsa bu yazıların büyük bölümünü yıllarını edebiyata vermiş, pek çok önemli derginin hazırlanışına tanık olmuş, döneminin en önemli yazarlarıyla ahbaplık etmiş, çok genç yaşta yazdığı hikâyelerle edebiyatta yeni bir çağır açmış, yine gençliğinde siyasete girip yükselmiş, daha o yaşlarda adı nazır aday olarak anılmış, yazdıkları nedeniyle uzun yıllar sürgünde yaşamak zorunda kalmış bir yazar olarak, bütün bu deneyimlerin ona kazandırdığı irtifadan kaleme almıştır.

1938’de sürgünden döndükten sonra, eskisi gibi edebiyat ve yayın dünyasının merkezinde olmamış, bir parça kıyısında, dışında durmayı yeğlemiştir –bununla birlikte yazdığı kimi romanların o yılların en çok satan kitapları arasında yer aldığı da eklemek lazım. Refik Halid, az dışında durmakla beraber edebiyat ve yayın dünyasındaki gelişmeleri, tartışmaları yakından takip etmiş, büyüklenmeden, ama genellikle babacan biriyken arada hırçınlaşıp sert çıkan bir ağabey edasıyla, bu konulardaki fikirlerini, öneri ve eleştirilerini okuyucularıyla paylaşmıştır.

Altmış yıla yakın sürmüş yazı hayatı boyunca müthiş bir külliyat ortaya koymuştur Refik Halid; gazete yazıları da bu külliyatın önemli bir parçasını oluşturur. Uzun yıllar boyunca gazetelerde yazmayı sürdürmüş olması yazılarının gördüğü ilgiye işaret eder. Bu ilginin nedeni hiç kuşkusuz onun kendine has üslubu ve yazı dilidir. Yakup Kadri, *Edebiyat ve Gençlik Hatıraları*’nda Refik Halid’in bu tarzı genç yaşlarında benimsediğini ve onun bu seçiminin dönemin eğilimlerinin dışında olduğunu belirtir:

“Çok şahsiyetli bir üslûbu da vardı ve bunda Edebiyat-ı Cedide’nin allı pullu süslerinden hiçbir iz gözükmüyordu. Refik Halid bununla da kalmıyor, gayet sade bir konuşma Türkçesiyle yazıyordu.”¹

1 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Edebiyat ve Gençlik Hatıraları*, İstanbul, 1990, İletişim Yayınları, s. 52.

Hikmet Münir Ebcioğlu da *Kendi Yazıları ile Refik Halid*¹ başlıklı derlemede Karay'ın metinlerinin farklı kesimden insanlar tarafından okunup beğenilmesinin başlıca nedeninin dili ve üslubu olduğunun altını çizer:

“Refik Halid’in edebiyatımızda yepyeni bir sima olarak belirişi, her şeyden evvel, onda, birkaç sınıf halka birden kendisini anlatabilmek kabiliyetinin bulunmasından ileri gelir. (...) Onu herkes anlar. Ele aldığı mevzu, sathî veya derin de olsa, hem yukarı hem orta sınıf okuyucu için, yazısından bir zevk almak, bir hisse çıkarmak mümkündür.”

Edebiyatı Öldüren Rejim'deki yazılarından anlıyoruz ki Refik Halid'in bilinçli bir seçimidir bu. Gerek edebiyatın sorunları üzerine yazdığı yazılarda, gerekse başka yazarlar hakkındaki değerlendirmelerinde, “yaşayan Türkçe”yle “konuşur gibi yazma”nın edebi eserler için ne kadar önemli olduğunu tartışır, böyle bir dille eser vermiş yazarları över. “Sanat Eseri’ Ne Ola?” başlıklı yazısında bu konudaki tavrının ipucunu verir: “Sanat eseri, hem ‘elit’ dedikleri seçme zümre hem de halk için ikisi arasındaki müşterek noktaları, yani beşerî tahassüsleri kudretle ifadeye muvaffak olan eserdir.” Bu iki kesim birbirinden çok farklı hayatlar yaşıyor olsalar da aynı ortak dille konuşuyordur. Öyleyse her iki kesime de hitap edebilmenin yolu bu dille eserler meydana

1 Hikmet Münir Ebcioğlu, *Kendi Yazıları ile Refik Halid*, İstanbul, 1943 Semih Lütü Kitabevi, s. 83.

getirmekten geçecektir. Refik Halid'in, Rıza Tevfik'in şiirleri hakkında yazdıklarının kendi eserleri için de geçerli olduğunu düşünmek mümkün.

“Fakat şiirine ayrı bir kıymet katan asıl mühim, yüksek hüneri –dedelerimizden aldığını ayıklayarak– en kuvvetli bir zevkle ve harikulâde ustalıkla kullandığı Türkçedir. (...) Şiirlerini dinlerken bazen babamız, bazen anamız, bazen de kardeşimiz konuşuyormuş gibi oluruz ve onların her gün işittiğimiz lisanla bu derece mânalı, zarif, derinine tesirli söyliyebilmelerine şaşarız. (...) Kelimeleri itina ile seçtiği, tam yerine koyduğu ve Türkçenin musikisini mükemmel surette sezdiği içindir ki ‘aruz’a hacet kalmadan şiirleri ‘aruz’ ile yazılmışçasına bestelenmişe benzer.”

Düzyazıda da vezin olabileceğini savunan Refik Halid'in yazı dilinin benzersizliği “konuşur gibi” yazmanın yanı sıra, hatta ondan önce üslubundan kaynaklanır. Akıcı, konuşma doğallığında ilerleyen, benzetmelerle yüklü, ince bir alay ve mizahtan güç alan, neşeli bir anlatımı vardır yazılarının. Hikmet Münir şöyle özetliyor: “Onda, lisan güzelliği ile beraber, öz bir orijinalite; zengin bir hayat kaynağı, keskin bir teşbih kuvveti; muzip, oynak, yarı ciddî bir zekâ var ki yazdıkları bunların muhassalasıdır.”¹ Refik Halid, *Tanıdıklarım*'da yer alan “Üslub'u Müdafaa”² başlıklı yazısında, edebi bir me-

1 Ebcioğlu, age., s. 83.

2 Refik Halid Karay, *Tanıdıklarım*, İstanbul, ilaveli 2. Basılış, [tarihsiz] Semih

tinde üslubun ne olduğunu, tipik bir Refik Halid teşbihiyle, edebi bir eser meydana getirmeyi reçel yapmaya benzeterek anlatmıştır:

“Lisan bir kiler ve mutfaktır; yazı yazmak reçel kaynatma usulündeki kaidelere riayettir; reçel eserinizdir; fikir o reçeldeki hassadır. Peki, üslûp nedir? Çilek sepetidir; reçelin lezzeti, manzarası, bilhassa tanelerinin seçme, iri, pürüzsüz, diri, iyi istifli olmasıdır. Sepetten seçiş, işte üslûp...”

Aynı yazıda üslup meselesini tartışırken konuyu yazının doğallığına ve renkliliğine getirir ki bunlar da Refik Halid’in bütün yazılarında hemen fark edilecek özelliklerdir:

“Bugünün gençleri, filvaki, üslûp kelimesinden başka şey anlıyorlar: Fazla itinalı, fazla tuvaletli, teşbihli ve oyunlu yazılara üsluplu diyorlar. Natürel yazının güzelliğini kimse inkâr edemez; yazık ki edebiyatımızda henüz nümunesini göremiyoruz. Zira kuruluk ve katılık, renksizlik ve nursuzluk natürel demek değildir; konuşma arasında yaptığımız kaide kargaşalığını yazıya nakletmek ise hiç değildir.”

Gurbet Hikâyeleri’nde Sinop’taki sürgün zamanlarını anlattığı “Ahrette Bekleşenler”¹ başlıklı yazıda ise konu dışına

Lütfi Kitabevi, s. 109-110.

1 Refik Halid Karay, *Gurbet Hikâyeleri*, İstanbul, 1940, Semih Lütfi Kitabevi, s. 91.

çıkıldığını kabul ederek –Refik Halid yazılarında konu dışına çıkmaktan hiç çekinmez, bilhassa kullandığı kimi kelimelerin etimolojisi üzerine kafa yorar, fikir yürütür, sonra açtığı parantezi kapatarak kaldığı yerden devam eder– dil bahsine girmek zorunda hisseder kendini:

“Edebiyat âleminde ve mütefekkir adam diline geçmiş her lisandan bazı şöhretli tâbirlerin ehemniyetle öğrenilip kullanılmasına şiddetle taraftarım. Meselâ olabilir ki biraz ötede bir “Beynes sera ves Süreyya” tabirine rasgelirsiniz. Gençlerin çoğu bu cümleye, muhakkak yabancı yabancı, belki de hiddetli hiddetli bakarlar; belki de “es”lere, “ves”lere aldanıp farisi sanırlar; gayrete gelip: “Vatandaş Türkçe konuş, Türkçe yaz!” bile derler. Yarın “Veni, vici, vidi”yi de kullanmaklığım, öbür gün bunlara bir de “All right!” ilâve etmekliğim pek mümkündür. Zira bütün bu sözlerin bir nefes tütün, bir yudum kahve, bir tadımlık likör gibi hoş bir keyfi, bir ağız ve zevk değiştiriciliği vardır; yazının yakasına bir çiçek kadar yakışır; acayip bir nebat sakısı gibi makale salonunun bir köşesini süsler; bir yenilik, bir renk, bir manâ ekler, kuruluşu giderir, düşünme iştahasını açar. Bu sebeplerle, edebiyat sınıflarında bir “bütün dillere geçmiş yabancı tâbirler” dersi okutmak bir vazifedir.”

Edebiyatı Öldüren Rejim’de yer alan, “Ömer’in Çocuk-

luğu ve Naci'nin Büyüklüğü" başlıklı yazıdaysa, çocuk yaşta Muallim Naci'yi okumuş olmanın kendisine kattıklarını şöyle ifade eder: "Sade üsluplu Türk nesrinin tesiri de yarım ederek ilk edebiyat zevkini duymuş, iki büyük hakikat sezmiştim: Konuşulan lisanı yazıya geçirmek ve kendi başından geçenleri bu lisanla yazmak." Naci'nin "yalnız açık ve sade yazmakla kalmadı[ğın], Türkçenin istiklâli için de savaştı[ğın] belirtir. Muallim Naci'nin "Arap ve İran dillerinden aldığımız kelimeleri, o dillerdeki kaidelere uymaksızın dilediğimiz gibi tasarruf hakkımızdır. Her lisan bir başkasından yardım görmüştür" şeklinde özetlediği tezini benimsediğini de ima eder. "Ahrette Bekleşenler"de Batı dillerinden, Muallim Naci'den yaptığı alıntıda Doğu dillerinden kelime alınmasına karşı çıkmaz; yazı ve romanlarında da bundan hiç çekinmemiştir. Refik Halid'in dile bakışı kelime düzeyinde değildir; edebi bir metnin dilini, içerdiği kelimelerin kökenleriyle değil, cümlelerin akışı, okurda bıraktığı izlenim ve tatla bir bütün olarak değerlendirmekten yanadır. Metnin akışındaki doğallık ve uyumu önemser.

Konuşur gibi yazmak, doğallık ve sadelik; *Edebiyatı Öldüren Rejim*'deki kısacık yazılarında olduğu gibi, başka kitaplarındaki daha uzun ve ayrıntılı incelemeleri, anı, roman ve hikâyelerinde de hemen dikkat çeker. Kendisinden sonraki kuşakların edebiyatını değerlendirirken de sıklıkla bu "konuşur gibi yazma" bahsine değinir.

"Türkçe bahsinde benim yazdığım ve benimkine benzeyen şekli, yani okumuş yazmış aile konuşmasına uygun olanını seviyorum. Sıcak, sevimli,

yadırgatmayan yazı dili böyledir. Başka türlü konuşurken başka türlü yazmak... Bugün bazıları bunu yapıyorlar. Oluyor mu, olmuyor mu bilmem. Ama konuşmadığımız bir şekli yazı lisani yapmak bana bir ‘tik’ yani kaş göz oynatma, ağız dudak çarpıtma kadar anormal geliyor...”

Özellikle Garip akımının ilkesel olarak böyle bir tavrı benimsemiş olmasını önemser, ama Orhan Veli ve arkadaşlarının şiirlerini eleştirmekten de geri durmaz. Kâfiyeyi, vezini önemsemez, kâfiyesiz, vezinsiz de şiir yazılabileceğini, bunlar olmaksızın okuyanda “bestelenmiş gibi” hissinin yaratılabileceğini, hatta düzyazıda da vezinin mümkün olduğunu belirtir. Garipçilere, dili ve şiiri basitleştirdikleri için itiraz eder. Bir söyleşisinde –isim vermeden– kimi genç edebiyatçıları eleştirirken, eserlerinin dilini “bayağı” bulduğunu söylemekten çekinmez. *Garip*’i fırsat buldukça eleştirir, ama Orhan Veli’nin sonraki şiir ve tercümelerinden övgüyle söz eder. Edebiyatta genç kuşakların atılımlarına, yenilik arayışları sırasında eski kuşaklara yönelen hırçınlıklarına –çekincelerini ifade etmekten geri durmasa da– genel olarak karşı değildir. Edebiyatın böyle ilerleyip geliştiğini düşünür. Benzer şeyleri gençliğinde kendisi de yaşamıştır. Bunu bir “çocukluk hastalığı” olarak görür:

“Her nesil başlangıcı edebiyatında, her ince sanatta geçirilmesi zarurî ve tabîî bir ‘ufak yaş’ hastalığı buhrandır ve bu hastalıklar gibi onlar da şiddetle sarîdirler; hattâ bazan, şimdi nü-

munesini gördüğümüz derecede korkunç bir salgın halini alıp sabî, sübyanı kasıp kavururlar bile... Fakat sonunda hız geçer, hastalık sona erer. Bünyesi sağlam olan da kurtulur ve bir gün, istidadı nispetinde faydalı ve meşhur olur.”

Refik Halid, bu “çocukluk hastalığına” duçar olup iyi-
leşenlere kendisi gibi davranmalarını tavsiye eder peşi sıra. Artlarından gelenlerin atakları karşısında, “kendi başlarından geçeni düşünerek” “insafı elden bırakma[malarını]” öğütler. Görmüş geçirmiş ağabey tonu hayli belirgindir bu tarz “konuşma”larında.

Refik Halid’in yaşayan Türkçe konusundaki hassasiyetini andıran bir başka düşkünlüğü de “yaşayan İstanbul’un edebiyattaki temsilidir. İstanbul’daki yaşayışların edebiyat eserlerinde ifade edilmesine özel bir önem vermekle beraber, edebiyatın genel olarak “zamanının ‘insan’ını ve ‘ebedi insan’ı” yaşatması gerektiğini düşünür:

“Büyük sanatkâr, zamanının ‘insan’ını ve ‘ebedî insan’ı, kendi yaşadığı devrin en usta teknik vasıtalarını kullanarak gösterebilen adamdır; sanat eseri de onun bu kıymette, bu kıratla, bu ustalıklarla yaşattığı eserdir. ‘Yaşattığı’ diyorum; zira sanat geçici güzeli ebedî yapar, silinecek olan hayatı tesbit eder, bu suretle de, neticede –bir estetik üstadının dediği gibi– ölümü durdurur!”

Bir İstanbul tutkunu olarak çok sevdiği bu şehrin, içer-

diği hayatlarla birlikte böyle eserlerle ölümsüzleşmesi arzusundadır. “Birer Hüseyin Rahmisi olan geçmiş devirler büsbütün geçmemiş sayılır,” derken ima ettiği böyle bir şeydir. İstanbul’daki hayatın temsili konusuna kendisinden önceki kuşağın edebiyatçılarını değerlendirirken sıkça değinir. Yeni kuşaklardan da böyle bir beklentisi vardır, ama pek umutlu değildir. Hüseyin Rahmi’den sonra “bugünkü hayatımızı yarına aksettirecek ışığın tamamiyle sönmüş” olduğunu belirtip sorar:

“Bugünün kadınıni, gencini, bilginini, zengini-
ni, inkılâptan doğma zihniyet ve sınıf karışıklık-
larını, hele yeni hovarda, yeni züppe, yeni şık,
yeni metres, yeni filozof, yeni gazeteci, yeni tüc-
car, yeni mahalle karısı ve sokak çocuğu tipleri-
ni, yeni aile hayatını, bütün bu değışmeleri, ye-
nileşmeleri Hüseyin Rahmi göziyle –tâ kendileri
olarak– kim görecek, kim yaşatacak, ebediyete
kim nakledecek?”

Refik Halid bu tarz yazılarında isim vermeyi sevmez. “Genç muharrirler”lerden söz eder ama kimler olduklarını belirtmeye yanaşmaz. Genç edebiyatçıların yazılarını, kitaplarını takip ettiği onlarla ilgili değerlendirmelerinden anlaşılır, ama ustası saydığı yazarların eserleri üzerinde durduğu ölçüde bu gençlerin eserleri üzerinde durmamıştır. Yukarıda Garipçilere sıkça değindiğinden söz etmiştim; onların dışında çok az genç yazardan isimleri ve eserleriyle söz edilmiştir yazılarında. Eleştirmenleri ve eleştiri yazılarını

pek önemsememesinden olabilir bu. Belki de gençliğinde yaşadıklarından yola çıkarak, eski kuşakların kendileri hakkındaki değerlendirmelerinin genç yazarlar tarafından pek önemsenmediğini ve her yeni kuşağın kendi doğallığı, akışı içinde gelişip serpileceğini bildiğindendir. Genç yazarlara öğütler vermekten geri durmaz yine de. Eleştirmenleri önemsememelerini söyler, “Hiçbir tenkidin fena bir eseri yaşatmağa, iyisini de öldürmeğe kudreti yetişmez,” dedikten sonra, eleştirmenin hükümlerinden daha güçlü bir “temyiz mahkemesi” olduğunu hatırlatır: “Zaman! En doğru, en kursuz, en kesin, en aldanmaz hüküm onunkidir.”

Memleket Hikâyeleri’yle Anadolu’daki yaşantıları edebiyata taşımak konusunda öncü rol oynayan Refik Halid, “Beklediğime Doğru” başlıkla yazıda, gazetede yayımlanacağı duyurulan *Göl İnsanları*’nın kendi hikâyeleriyle karşılaştırılması üzerine genç kuşaklardan neler beklediğine değinmiştir. Kemal Tahir’in Cemalettin Mahir müstearıyla yayımlanan hikâyeleriyle ilgili tanıtımı okuduğunda, “Kendini nesilsiz kalmış sanırken, nur topu gibi bir evlât kucağına almış yaşlı bir babanın heyecanı[nı]” duyduğunu belirtip, “Yirmi beş senedir (...) memleketin üstün bir hikâyeciye kavuşması[nı]” umduğunun altını çizer. Esas beklentisinin ise bu genç yazarın kendi eserlerinin de aşılması yönünde olduğunu vurgulamaktan da geri durmaz: “Okuduklarım beni doyurmuyor, kendiminkiler ise yalnız bir çığır başlangıcı olmak itibariyle az çok değerli, fakat kifayetsiz görünüyordu.”

Merak etmemek mümkün değil; bu tarzda hikâyeler yazan başka yazarları, mesela Sabahattin Ali’yi okumamış mıdır, okumuş da beğenmemiş midir Refik Halid? Bir yazısın-

da, “Son yıllarda değerleri küçümsenmeyecek beş on eser, bu arada Anadolu hayatını içeriden görmüş gençler tarafından yazılmış ciddî romanlar çıktı,” diyerek Reşat Enis’i ve Faik Baysal’ı anmışsa da, Anadolu’yu, Anadolu’daki yaşayışı hikâyelerinde başarıyla anlatmış olan bu usta yazara, olumlu ya da olumsuz, hiç değinmemiştir. Sabahattin Ali’yle birlikte bugün çağdaş Türkçe edebiyatının en önemli iki öykücüsünden biri sayılan Sait Faik hakkında da uzun uzadıya bir şeyler yazmamıştır. Beğendiği şair ve edipler sorulduğunda, “lisana çok ehemmiyet verdiğim halde lisanı kusurlarla dolu” dediği Sait Faik’in adını hemen her seferinde saymış, ölümünün ardındansa şu kısa ve çarpıcı saptamaları yapmıştır:

“Dünyayı ve insanları çok sevdiğim halde bu muhabbeti Sait Faik kadar tatlılıkla ve kendine mahsus bir şefkatle belirtmediğimi biliyorum. Tatlı adamdı ve tatlı sanatkâr... Şimdiye kadar her biri kıymetli birer etüt olan eserlerini hazırlamıştı. Büyük bir tablo veya bir kontrüksiyon meydana çıkarmasını bekliyorduk. Ölümü, belki edebiyatımızı dünya edebiyatına katacak beşerî bir kitaptan mahrum bıraktı. Bundan dolayı da kederliyim.”¹

Bir başka söyleşide, Yeni Türk Edebiyatı hakkındaki düşünceleri sorulduğunda beğenerek takip ettiği isimler arasında Sait Faik de vardır. Andığı öbür yazarlar, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Haldun Taner ve Orhan Veli’dir. Takdir

1 Tahir Alangu (haz.), *Sait Faik İçin*, İstanbul, 1956, Yeditepe Yay., s. 56.

ettiği bu edebiyatçıların ortak özelliklerinin sade bir dille konuşur gibi yazmak ve yaşadıkları dönemdeki insan yaşayışlarını eserlerinde doğallıkla ifade etmek olduğu düşünülürse, bu yazarları kendi açtığı çığırın sürdürücüleri saydığını düşünebiliriz Refik Halid'in.

İstanbul hayatının resmedilmesi bahsindeyse bir tek Osman Cemal Kaygılı'dan umutlu olduğunu belirtir bir yazısında. Kaygılı'nın, Hüseyin Rahmi ekolünü sürdürebileceğinden umutlanmış olduğunu ama onun "hayatını [Hüseyin Rahmi'ninki] gibi tanzim edememesi, günlük yazılarla geçinme mecburiyetinde kalması, vaktinden önce sönüp gitmesi yüzünden beklediği[n]i veremedi[ğine]" üzüldür; Kaygılı'nın *Ayğır Fatma* ve *Çingeneler* romanlarının "şimdiye kadar gelip geçmiş bütün muharrirleri birçok bakımdan geride bırakmış" olduğunu vurgular. (Takdir ettiği genç edebiyatçıların Orhan Veli, Asaf Halet ve Sait Faik'in de düzensiz hayatları nedeniyle erken yaşta ölmüş olmalarına da değinir bir yazısında. Edebiyatçıların kendilerine iyi bakmalarını öğütler, onları eleştirmiş, onlara iyi davranmamış olanlardan intikam alabilmek için zamana karşı dayanıklı olmak gereğini vurgular.) Bir başka yazısında, Osman Cemal'in "gelişmesine epeyce yardımları dokunduğundan" da söz eder. Sinop sürgünü sırasında yardım etmiş olmalı Osman Cemal'e.¹ Her ikisi de Sinop'a sürgün gidenler arasındadırlar. Refik Halid iki yaş büyüktür Osman Cemal'den, ama edebiyat dünyasına çok erken girdiği için Sinop'ta ona

1 Osman Cemal, daha sonraları 1922'de yayımlanan *Aydede*'de Amber müstearıyla yazılar yazmıştır. Refik Halid bu dönemde de yardım etmiş olabilir Osman Cemal'e.

ve Osman Cemal'in yaşıtı Refi' Cevad Ulunay'a ağabeylik yapmış, yardım etmiş olması muhtemeldir.¹

Edebiyat dünyasında mizahi roman yazılmıyor olmasını da bir eksiklik sayar Refik Halid; bu konuda da genç yazarlardan beklentileri olduğunu belirtir, ne var ki Hüseyin Rahmi'nin bir halefi görünmüyordur ortalıkta. "Türk kütüphanesi kupkuru deyemesek de san'at tebessümünden tamamiyle mahrum kalmış, somurtkan ve ukalâ bir surat takınmıştır! Bu, büyük bir eksikliktir, hattâ zarar verici bir kusurdur!" diyerek hayıflanır. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*'nın bir dönemi en iyi yansıtan eser olduğunu belirttiği yazısında da (şu nefis vecizesi mutlaka alıntılanmalı: "Hulâsa araba, başlıbaşına içtimaî ve ruhî bir dâvadır") edebiyat dünyasındaki mizah romanı eksikliğinden şöyle bahseder: "İnce, zarif görüşlü bir mizah muharririmiz mevcut olsaydı 'otomobil sevdası' üzerine hoş bir roman vermek fırsatını kaçırmazdı."

Refik Halid'in düzyazılarında "san'at tebessümü" hiç eksik olmamıştır. İnce alayı, dalga geçmeyi, hafiften dokundurup geçmeyi sever, kimi zaman da parodileştirir. "Hindistan-cevizi Ağacı" başlıklı yazısı, genç edebiyatçıların eski kuşaktan yazarları nasıl hor gördüklerinin pek hoş bir parodisidir mesela. Sürgünden döndükten sonra ikinci *Aydede*'yi yayımladığı kısa süre dışında mizah dergilerinde yazmamışsa da² günlük

1 Refi' Cevad Ulunay, *Menfalar/Menfiler*'de (Arma Yayınları, 1999, s. 264) her ikisiyle ilgili anılarını aktarır.

2 *Aydede*'nin ikinci kez yayımlanması uzun ömürlü olmamıştır. Bunun nedenini *Zübük*'te yayımlanan söyleşisinde, "hürriyet hususunda eski devirlerden daha zor durumda bulunulmasına" bağlar. Aynı nedenle sonraki yıllarda da mizah yazılarından uzak durduğunu belirtir: "İçten dürtü değil, sopayla dürtmeler yine yazmam. Hiç kimse, 74 yaşından sonra birtakım mâceralara atıl diyemez bana. Öyle yazı yazarsam yine mâcerasız kalmam. O yazıları şimdi yazamam."

gazetelerdeki yazılarında mizahtan, ironiden ve dokundurmalarından uzak durmamıştır.

Kendisine yöneldiği de olur dokundurmalarının; “Gürültü çıkarıp sinirli sinirli cevaplara giriştiğim politikada sermayemi kediye yüklettim; muharrirlikte ise, işte iyi kötü hâlâ tutunuyorum,” der mesela –çok zaman bu cümlelerin ikinci kısmındaki gibi altını çizmeden kendisini övdüğü de gözden kaçmamalı. Kendi hayatından, başından geçenlerden söz etmekten çekinenlerden değildir, gençlik hatıralarını naklederken gençlik hırçınlıklarını sıklıkla –biraz da pişmanlık duyarak– anar. Günlük *Servetifünun* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinde çalıştığı zamanlardan söz ederken çizdiği portreyse oldukça munistir:

“Daha o günlerde bile istidadı belirmiş, edebî hüviyeti filizlenmiş, kendisine az çok yer yapmış bir muharrirdim. Ona rağmen, hiç şımar-mıyarak ve büyüklere kafa tutmak, meşhurları koltuklarından atmak gibi emellere kapılmaya-rak ajans tercümeleriyle uğraşmayı ve mebusan meclisi müzakerelerini dinleyip not tutmayı ya-şımın ve başımın icabı, bir vazife telâkki ediyor; bir sanat öğreniyorum diye de seviniyordum.

Halbuki ateşsiz, hararetsiz bir genç de değildim; hayatımın bazı safhaları şahit olduğu üzere ruhum itaatten ziyade isyana müsaitti. Fakat isyanı,

Benim yazı yazdığım zaman bası hürriyeti daha geniştir. (...) Bugün aynı yazıları yazarsam sürgünle de kurtulacağımı ümit etmiyorum.”

ehliyetimi gösterdikten sonra haksızlığa uğrı-
yacağım veya umuma karşı yapılan gadre karşı
ayaklanacağım zaman[a] kadar saklıyacak kadar
mantıkım yerinde ve fikir sıhhatim yolunda idi.”

Yakup Kadri’ye Refik Halid’in isyanlarını her zaman
“ehliyetini gösterdikten” sonraki zamanlara saklayamadı-
ğını aktarır hatıralarında. O sıralarda Fecr-i Âti’nin yayın
organı *Servet-i Fünun*’un “kritik ve polemik sütununu işgal
eden” Yakup Kadri’nin bir yazısı yazı kurulunun tamamı
tarafından itirazlarla karşılanıp sansüre uğrayınca, Refik
Halid kuruldakilerle şiddetli bir şekilde tartışmış ve Fecr-i
Âti’den çıkıp gitmiştir. Yakup Kadri, arkadaşını Babıâli
Caddesi’nde yakalandığında, “hızla ve hışımla çıkıp giden”
Refik Halid’in başladığı kavgayı kendisiyle sürdürmesinden
çekindiğini belirtir; oysa Refik Halid’in yüzünde alaycı bir
tebessüm vardır. Neden güldüğünü şöyle açıklar:

“‘Bizim halimize gülmeyeyim de neye güleyim?’
dedi. Bunun üzerine ben de sebebini pek iyi
bilmeyerek gülmeye başlamıştım. Refik Halid
devam ediyordu: ‘Söyle bakalım; iki mektep
kaçkını çocuktan ne farkımız var şu anda? Ne
Fecr-i Âti kaldı, ne Servet-i Fünun! Talihimizi şu
Babıâli Caddesi’nin kaldırımıları üstünde yeni-
den denemeye mi başlayacağız?’”¹

1 Karaosmanoğlu, age., s. 53.

Yazı kurulunda tartışılan yazıda Şahabettin Süleyman'ın savunulduğunu da eklemek gerek. Yakup Kadri'nin belirttiğine göre, *Çıkamaz Sokak*'ta seviciliği, *Siyah Süs*'te bir haremağasının aşkını konu alan romanları nedeniyle Şahabettin Süleyman sürekli olarak okları üzerine çekiyordur o sıralar. *Servet-i Fünun* çevresindeyse sadece bu iki genç yazar, Yakup Kadri ve Refik Halid onu savunuyorlardır.

Gerek anılarında gerekse kendisiyle yapılan söyleşilerde en sevdiği iki şeyin güzel kadınlarla sohbet etmek ve içki içmek olduğunu belirten, Yakup Kadri'nin hatıralarından Beyoğlu âlemlerine düşkün olduğunu öğrendiğimiz Refik Halid'in edebiyatta bu gibi konuların işlenmesine karşı olmaması çok doğal. Gençliğinden ve mizacından gelen isyancılığı da etkili olmuş olabilir. Bütün bunların yanı sıra, Refik Halid'in muhafazakâr bir yanı da yok değildir. Muhafazakâr aydınların büyük kısmı gibi cinselliğin edebiyatta anılmamasından yana değildir; nitekim romanlarında çok güzel, alımlı kadınlara ve şehvi sahnelere sıkça rastlanır;¹ ama korunması gereken şeyler onun için de mevcuttur. Ailenin kutsallığı konusunda mesela, muhafazakâr aydınlardan

1 Refik Halid'le beraber Sinop'a sürülen ve ömür boyu yakın arkadaşlık ettiği Refi'i Cevad *Menfalar/Menfiler*'de, bir grup sürgünün kırlarda dolaşırken birbirine sarılmış sayısız yılanla rastladıklarından söz eder. Refi' Cevad bu yılanları İttihad ve Terakki'ye benzetip bu yılanları yok ettikleri gibi, İttihad ve Terakki'yi yok edeceklerini yazar. Buna çok benzeyen birbirine girmiş yılanlarla dolu bir sahne Refik Halid'in *Gurbet Hikâyeleri*'nin "Sap ve Saman" bölümünde yer alan "Yerinde Olmıyan Bir Dua" başlıklı yazısında bulunur. Refik Halid ise, yılanların "sarmaş dolaş olmuş (...) aşk ile, şevk ile cezbeye kapılmış" halde dudak dudağa öpüşüklerini, dans ettikleri kovuğun da, "bir yılan 'bar'ı[na], yılanların gizli randevu evi[ne], bir fisku fücür tekkisi[ne]" benzediğini yazar. İki yazarın birbirinin aynı iki görüntü hakkında bu denli uzak çağrışımlara kapılmış olmaları; onların hayata, dünyaya, hatta edebiyata bakışları hakkında da küçük birer ipucu olarak değerlendirilebilir.

çok farklı noktada değildir. Türkiye’de hem liberal hem de muhafazakâr olunabileceğinin –bu “yerli” terkinin– ilk ve önemli örneklerinden sayılabilir Refik Halid.

Örneğın, *Makiyajlı Kadın*’da¹ yer alan “Çorap Söküğü Di-ken Kadın” başlıklı yazısında Salâh Bırsel’in *İnkılâpçı Gençlik*’te yayımlanan “Bulut Geçti” şiirini, şairin ve şiirin yayımlandığı derginin adını anmadan, “Bence bu şiir, yalnız evlenmeyi kö-tülememektedir; genç kızları ere varmaktan, evli olmaktan şid-detle tiksindirdikten başka onları sadece bir eğlence ve nefis körletme vasıtası olarak tanıdığını da anlatıyor, oynaklığa, sür-tüklüğe heveslendiriyor. O bakımdan bahsettiğimiz şiir, çer-çevelenerek randevucu salonuna asılsa yeridir!” diyerek ağır biçimde eleştirmiştir.² Yazının devamındaysa kendi hükümleri-nin ahlakçı bulunmaması gereğinin altını çizme ihtiyacı duyar:

“San’at eseri yalnız ahlâka ve cemiyetin kusurlu da olsa yerleşmiş bulunan prensiplerine hizmet etmelidir,’ diyenlerden değilim. Fakat san’âtin, ille ahlâk dışı olması, iyi kötü ahlâk adını ver-diğimiz usullerin tersine yürümesi, ayaklanması da şart sayılmasa gerektir. Hayatın, yorgunluk-lar, güçlükler hattâ çirkinlikler içinde bile hoşça tarafları vardır. Dünya nizamının hayran kalına-cak kadar güzel kurulduğuna ben de inanmı-yorum. Lâkin bunun yine de –bir vapur ocağı başında çalışan ateşçilere taze deniz havası ulaş-

1 Refik Halid Karay, *Makiyajlı Kadın*, İstanbul, 1943, Semih Lütü Kitabevi, s. 17-20.

2 Salâh Bırsel bu şiirin ardından başına gelenleri *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu*’nda (San-der Yayınları, 1976, s. 171-174) anlatır. Bu konuya Cemal Bâli Akal da, *Hukuk ya da Kukla Tiyatrosu*’nda değinir. (Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 127).

tıran nefeslikler gibi– tamamiyle ferahlatmasa bile az çok dayanma imkânı veren bozuk düzen bir teşkilâtı olduğunu kabul etmeliyiz. Daha kursosuzu yerleşinceye kadar ve öylesinin yerleşmesine çalışmakla beraber!”

Yazının sonunda, o güne dek pek çok yazısında anlam yok-sunu şiirleri eleştirip anlaşılır şiirleri savunmasına karşın, anlamlılar böyle olacaksa bundan sonra anlamsız şiiri yeğleyeceğini belirtmesi de ilginçtir. Dil konusunda “okumuş yazmış aile konuşması”na referans verdiğini de unutmayalım. Kendisini, “Ben muhalifim; en iyi hükümetten en kötü hükümete kadar hepsine muhalifim,”¹ diyerek tanımlasa da, muhalefeti orta sınıf ahlakına yönelmez Refik Halid’in. Doğru Türkçe, İstanbul Türkçesi, doğru hayat da, orta sınıftan okumuş yazmış ailelerin hayatıdır. Farklılıklara karşı değildir, ama onları hayatın içerisinde bir renk, bir çeşni olarak görür. İstanbul’daki hayatın çeşitliliğine düşkünlüğünden sıkça söz eder, ama yazılarında İstanbul’daki azınlıklara pek değinmez. Bu yanıyla popülist bir milliyetçi olduğu söylenebilir. Yaşayan Türkçeyi neden önem-sediğinden söz ederken, bu dilin ileride ülke sınırları dışındaki “ırkdaşlara” örnek olabileceği umudu taşıdığını da inkâr etmez.

Bunlarla birlikte, Salâh Birsell’e verip verdiğini yazının sonundaki iyimserliğe de dikkat çekilmeli. Bu iyimser ton yazılarında hemen fark edilir Refik Halid’in. Fransız şair Raoul Ponchon’un şiirleri hakkındaki yazısında mesela, gençliğinde onun neşeli şiirlerinden nasıl etkilendiğinden, bu şiirleri okuduğunda, “bütün mihnetlerine rağmen sevdiği hayata büsbütün

1 Meral Çelen, “Refik Halid Karay’la Bir Konuşma”, *Zübük*, 16 Nisan 1962, s. 5, 7.

bağlan[dığından], maddî ve kaba diye bazılarınca ikinci plâna atılan yeme, içme, eğlence zevklerine karşı isteği[n]in, iştahı[n]ın tazelendiği[nden]” söz eder. Neşeli, sevinçli, iyimser olmanın bir mizaç meselesi olduğunun da altını çizerek aynı yazıda:

“Uzun ömürlü olmanın sırrı galiba ne kâse kâse ayran içmekte ne de içki eğlenceden bucak bucak kaçmaktır. En mühim rol ‘tempéramant’ yani ‘mizaç’ta olacak, mizaç doğuştan emniyet supapı vazifesini görüp de mânevi zehirlerin fazlasını kendiliğinden dışarı atmağa elverişli değilse perhiz ve itidalin tesiri sanırım büyük olamıyor. *Mihneti kendine zevketmedir âlemde hüner* hikmetini sadece öğrenmemiz yetmez, ona uyacak mizaçta yaratılmış olmamız da şarttır.”

Bir söyleşide, “Edebiyat âlemimizde en ziyade nazarı dikkatinizi celbeden şey nedir?” sorusunu, “neşeden çok uzaklık” olarak yanıtlar. “Bugünkü yazıcılarımızda bir âlim görünmek, garip ve lüzumundan çok fazla bir ağırbaşlılık merakı var. Anlaşılması güç şeyler yazmak ve neşe kaçır- mak.” Bu yanıt aynı zamanda kendi mizacının ve edebiyat anlayışının da bir ifadesidir.

Refik Halid’in düzyazılarındaki o eşsiz tat sadece yaşayan Türkçeyle yazılmış olmasından gelmiyordur kuşkusuz; onun mizacının, iyimserliğinin ve hayata bakışının da etkisi vardır bunda. Nitekim Yahya Kemal onun eserlerinden söz ederken Türkçeye kattığı çeşninin yanı sıra, “san’at tebessümü”nün de altını çizmiştir:

“Refik Halid, meşrûtiyetten sonra ortaya atılan edebî nesil içinde, muhakkak olarak, en fazla tebârüz eden bir çehredir. Yazıda muayyen bir nev’in mümessili olmuş, büyük mikyasta kaarî’ kazanmış, bir düziye iyi ve îtinâlı eserler vücûda getirmiş, her yazdığını behemahâl merakla okumuş, Türkçeye yeni bir çeşni vermiş, hemen hemen daima neş’eli ve canlı; görüşte husûsiyet ve yazışta hüner göstermiş bir muharrirdir”¹

Yakup Kadri ise, “Refik Halid doğuştan iyimserdi ve her iyimser tabiatlı insan gibi realist bir hayat adamı olmuştu,” diyerek anar gençlik arkadaşını. Rıza Tevfik ise onun mizacını şöyle aktarır:

“Hayatı hususiyesinden daima neşeli, daima hoş sohbet, nükte pervaz, fatin ve ülfet bezmini kahkahasile dolduran nikbin, epikürist bir adamdır. Hayatı, mahiyeti şehvaniyesile daha iyi anlar ve onun için, zevklerinden de hiçbirini ihmal etmek istemez. Eğlenceyi sever. Alayı

¹ Yahya Kemal Beyatlı, *Siyâsi ve Edebi Portreler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 1976, s. 47. Bu alıntının devamında Yahya Kemal’in Refik Halid için sarf ettiği sözlerin “iyi yazı yazmak” anlamına geldiğini, ancak “edebî değer[in] yazı istidadından sonraki merhalelerde[n],” olduğunu belirttiği de eklenmeli. “Edebiyat kıymetinin derecesi bizde henüz bu noktadadır; Avrupa’nın herhangi bir milletinde ise bu noktadan sonra başlar. Bir muharrir iyi yazı yazdıktan sonra, fikrinin, zevkinin, ruhunun nev’i ve kıymeti ile ölçülür. (...) Bizde henüz idrâk edilememiş lâkin ergeç idrâk edeceğimiz bu mi’yâr yalnız Refik Halid için değil bütün edîblerimiz için vâridir.”

çok sever ve alay etmesini pek iyi bilir; cazibeli ve sevimli bir adamdır. Lâkin nazarı, nafızdır. İnsanın aybını, kusurunu pek iyi görür. Bazan da pek iyi tasvir eder. Yani pek fena istihza eder. O vakit, pek keskin bir heccavdır. (...) Elhasıl bir kelimeyi ve maruf tabir-i ıstılahı ile bu ikinci Refik Halid'in hüviyetini tebyin ve tayin etmek için *humouristé*=mezzah demek kâfidir. Alaycı da, heccav da onun içindedir.”¹

Gençliğinde dili hayli keskindir Refik Halid'in, “Kirpi” mahlasını boşuna almamıştır. Muhaliflerini “pek fena istihza” ettiği için genç yaşta sürgün hayatını tanımak zorunda kalmıştır. Edebiyatındaki gücünün siyaset sahnesinde onunla karşı uçlarda olanlar da farkındadır. *Minelbab İlelmihrap*'ta, İttihad ve Terakki'nin liderlerinden Cemal Paşa'nın sürgünden döndükten sonra ona ortalıklarda görünmemesini tembih ederken edebi gücünden sitayişle söz ettiğini aktarır Refik Halid:

“Refik Halid Bey! Siz bize çok fenalık ettiniz. Kalemimiz bizi çok hırpaladı ve haysiyetimizle çok oynadı. Binaenaleyh, aramızda hâlâ bunu unutmamış mühim, pek mühim zevat vardır. (Talât Paşa ile Doktor Nâzım Bey'i işrab ediyordu) onun için edebiyattaki kudretinizin (...) müstesna kudretinizin takdirkârı olmakla beraber size kat'î bir vaidde bulunamam. Şimdilik me-

1 Aktaran Ebcioğlu, age, s. 85.

zuniyetinizi temdit edeceğim; meydanlarda pek gezmeyiniz, yani göze çarpmamaya, batmamaya çalışınız!”¹

Refik Halid’in gençlik yılları İttihad ve Terakki’ye muhalefet etmekle geçmiştir, demek yanlış olmaz. Mustafa Kemal öncülüğündeki Anadolu Hareketi’ne karşı çıkışı da İttihad ve Terakki karşıtlığındandır. Hikmet Münir, İttihad ve Terakki yönetiminde yer almış Ziya Gökalp’in, “Refik Halid; Türkçeyi en iyi yazan muharrirdir,” dediğini aktarır.² Refik Halid de Ziya Gökalp’in pek çok kez kendisine yardım eli uzattığını belirtmiştir. Siyaseten yakın olmasalar da, Ziya Gökalp’in onun edebiyatına duyduğu hayranlık etkili olmuş olmalı bu yardımlarda.

Onun edebiyatçılığını övenler arasında, Refik Halid’in yazılarındaki ironik tarzı andıran cümleyi ise Prens Sebahattin sarf etmiştir. Hikmet Münir, Prens Sebahattin’in, “Meşrutiyetin bize getirdiği yegâne Avrupaî yenilik Refik Halid’dir,”³ dediğini aktarır. Madem siyasilerden gidiyoruz; Atatürk’ün de Refik Halid’in edebiyatını beğendiğini ekleyelim. Yakup Kadri *Edebiyat ve Gençlik Hatıraları*’nda Atatürk’ün bir akşam sofrasındakilere uzun uzun, kahkahalar atarak Refik Halid okuduğunu aktarır:

“Bir akşam Atatürk, sofraya oturduğumuz sırada, ‘Çocuklar,’ demişti, ‘size bu akşam tadına

1 Karay, *Minelbab İlelmihrap*, s. 44.

2 Ebciöğlü, age., s. 83.

3 Hikmet Münir Ebciöğlü, age., s. 82.

dozulmaz bir ‘ziyafet-i edebiye’ çekeceğim.’
Ve elinde tuttuğu cep dergisi kıtasında bir kitabı göstererek: ‘Bu,’ diye ilave etmişti, ‘Refik Halid’in yirmi yıllık bir akıl hastasının, şuuru yerine gelip kendini baştan başa değışmiş bir Türkiye içinde bulunca, tekrar delirişini gösteren bir tiyatro piyesidir.’”¹

Yakup Kadri’nin aktardığında göre Atatürk, piyesi okumasının ardından, “Yazık oldu şuna,” diyerek İçişleri Bakan ı Şükrü Kaya’dan ne yapıp edip Refik Halid’in Türkiye’ye dönmesinin sağlanmasını istemiştir.

* * *

Edebiyatı Öldüren Rejim’deki yazıları okuyan günümüz okuru, sanırım, en çok günlük gazete sütunlarında edebiyatın meselelerinin tartışılmasına şaşıracaktır. Sürgünden döndükten sonra görmüş geçirmiş, kitapları geniş çevrelerin ilgisine mazhar olmuş bir yazar olarak, gazetelerde kendisine verilen sütunlarda kısa değiniler şeklinde de olsa güncel edebi meselelerdeki görüşlerini kaleme almış, “edebiyatımız”da eksik gördüklerini, hoşuna gidenleri ve gitmeyenleri tartışmıştır Refik Halid. Yazarların telif sorunları, adaptasyonun edebiyata verdiği zararlar, tercüme hataları, çok-satar romanların edebi olup olmadığı, eski edebiyat dergi ve mahfilleri, böylesi çevrelerin neden kalmadığı, dil tartışmaları, edebiyat ders kitapları, seyahat edebiyatı gibi konuları gazete sütunlarına taşımıştır.

1 Karaosmanoğlu, age., s. 70.

Tanzimat ve büyük bölümünü bizzat tanıyıp arkadaşlık, ahbablık ettiği II. Meşrutiyet dönemlerinin öncü yazarlarının yanı sıra, Divan Edebiyatı ve Halk Edebiyatına da değinmiş, bu konularda yayımlanan tek tük eseri alkışla karşılamış, bunlara yönelen ilgideki azalmaya dikkat çekmeye çalışmıştır. Refik Halid, “Ben ‘geçmişe mazi, yenmişe kuzu’ diyen unutkanlardan değilim,” dese de, eski edebiyatı idealize eden yazarlardan değildir; geçmiş edebiyatı değerlendirirken sözü sık sık onlardan çağdaş edebiyata aktarılacak pek çok özellik bulunduğu hususuna getirir. Geçmiş edebiyatı yeni kuşaklara tanıttacak girişimleri biraz da bu nedenle övgüyle karşılar. “Türk irfanı”ndan yanadır, ama bunun Batı irfanının ya da geçmiş irfanların taklit edilmesiyle oluşmama- cağı; her ikisini de içeren bir yeni sentezin er ya da geç ortaya çıkacağı iddiasındadır. Güncel edebiyatı, yeri geldiğinde Batı edebiyatıyla, yeri geldiğinde geçmiş edebiyatla karşılaştırarak değerlendirir. Derinlemesine çözümlemeler yapmak yerine, hayli uzun sürmüş tanıklığının ve deneyimlerinin sonucunda edindiği izlenimler üzerinden saptamalar yapmakla, daha doğru bir deyişle, yön göstermekle yetinir. Gazete sütunlarında daha ötesini yapmanın imkânı yoktur zaten.

II. Meşrutiyet’le 1960’lar arasında Türkiye’de yaşanan büyük çalkantı ve değişimlerin önemli bir tanığıdır Refik Halid. Başta iki dünya savaşı olmak üzere, çok şey görmüş, geçirmiştir bu zaman zarfında. Büyük siyasi olaylara pek değinmeksizin bu değişim sürecinin gündelik hayattan edebiyata, her zaman bir parçası olduğu basın-yayın dünyasından şehir hayatındaki alışkanlıklara nasıl yaşandığıyla yakından ilgilenmiş; güncel olanı geçmişin bilgisi ve kendine has bir

gelecek vizyonu içerisinde değerlendiren yazılar yazmıştır. *Edebiyatı Öldüren Rejim*, bunların ayrı ayrı ya da birbirleri arasındaki ilişkilere de değinilerek ele alındığı gazete yazıları ve söyleşilerden oluşuyor ama aradan bunca yıl geçtikten sonra da ilgiyle okunup tartışılacak saptama ve tezler içeren yazılar bunlar. Çok güçlü bir dil ve yazı ustasının “sanat te-
bessmnn” hiç eksik olmadığı slubuysa cabası...

BİRİNCİ BÖLÜM
EDEBİYAT SORUNLARI

SANATTA YENİLİK – ESKİLİK

Elbette ki bir yeni edebiyat var; yeni edebiyatın bir, iki şairi; bir, iki nâsiri var. Elbette ki değerli bir, iki şair ve nâsir az şey değildir; kemiyet değilse de keyfiyettir. Sonra yine elbette ki bunlar haricinde beş, on gencin kırık dökük yazılar yazması, her devirde rastlanan ve iskartaya çıkarılması lâzım gelen tabiî bir hâdisedir. Onlara kızarak fazla teessüre, ifrata, mübalâğaya, bedbinliğe kapılmıya lüzum yok. “İçtimaî hayat değişiyor; sanat tarzı da muhakkak değişecedir. Fikret’in “Hasta Çocuk” manzumesi vaktiyle muarızlarına kıyamet kopartmıştı; halbuki o devirde gazel yazan Âkif, sonradan bu yeni şekille teferrüt etti. Serveti Fünun edebiyatına omuz silkenler tabutunu omuzlarında götürdüler. Biz, sade lisana başladığımız zaman dünya ayağa kalktı, “konuşur gibi yazılır mı?” diye... Birkaç yıl geçmedi, yalnız muharrirler değil, kalem efendileri bile resmî üslûplarını bizimkine benzetmek hevesine düştüler. Rıza Tevfik’in *Serab-ı Ömrüm* adlı şiir kitabına bakınız: “Acıklı Bir Hatıra” başlıklı son güzel parça Nâzım Hikmet görüşüyle ve tarzıyla yazılmıştır.

Bunun içindir ki edebiyatta hüküm vermek için biraz vakit geçirmek ve yeniliğe kulağını, gözünü, kafasını alıştırmak lâzımdır. Benim bildiğim bugüne kadar galebe da-

ima yeninin iyisinde kalmıştır; fakat hiçbir yenilik iyi olan eskinin kıymetini düşürememiş, hattâ bazan da onun cevherini daha belli hale sokmuştur. Kadîm Yunanca bir güzel rûbai üç bin senedenberi kıymetinden hiçbir şey kaybetmedi. Yeninin bize başlangıçta aykırı gelmesi, ruhumuzdaki muhafazakârlığın, ünsiyetsizliğin, kaide ve ananelere bağlı bulunmamızın neticesidir; tabîî bir keyfiyettir.

Meseleyi ilim bakışıyla şöyle izah etmemiz lâzım: Mademki beşeriyet, zamanların ve milletlerin tesiri altında, dedelerimizden kalma estetik mirasını, yani sanatın hal ve şanını, “condition”larını değiştirir ve bu da içtimaî ilhamın icabıdır, daima yenilikle karşılaşmamız zarurîdir. İlham cemiyetten, teknik fertten gelir. Onun için her ikisine de, cemiyet ve fert gibi zamanla değişmek mukadderdir. Baki kalacak olan “güzellik”tir; yeni çehre, kıyafet ve mâna arzedenden “güzellik”i ise ilk bakışta kavrayabilmek, fitraten alıştığına bağlı ve tiryaki yaratılmış olan her insanın kârı değildir.

Tan, 31 Ocak 1941

“SANAT ESERİ” NE OLA?

Genç meslekdaşımız ve dostumuz Müntekim –ki Hakkat’teki yazılarını fikirli yazı sevenlere tavsiye ederim– “Bir sanat eserini anlamanın ne demek olduğunu” soruyor. Anlamak cihetini anlatamıyacağım fakat benim bakışıma göre bir sanat eseri nedir, bunu, okuduklarıma ve benimsediklerime istinaden anlatabilirim, belki de sualine kendiliğinden cevap vermiş olacağım. Sanat eseri, hem “elit” dedikleri seçme zümre hem de halk için ikisi arasındaki müşterek noktaları, yani beşerî tahassüsleri kudretle ifadeye muvaffak olan eserdir. İfade ve tebliğ tarzlarındaki zâhirî değişmelere ve içtimâî farklara, inkılâplara rağmen insanlık derin teessürler ve “insiyak” meselelerinde sabit olduğu için halka temas etmeyen, yani yaşayış farkları haricinde bütün insanlar arasındaki –keder, neşe, aşk, kin şefkat, ıstırap vesaire gibi– hiç değişmez ebedî duyguları, güzelliği doğuran ilham ve teknik kudretine dayanarak yaşayamayan eser, büyük, mühim ve iyi eser olamaz. Böyle bir eser, sanatkâra taalûkü cihetinden ferdî, fakat tesiri cihetinden içtimâîdir; sanatkâr bu iki unsuru –herkesten iyi duymak ve duyduğunu herkesten daha iyi anlatmak, fakat yine de herkes-ten ayrılmamak şartıyla– telif eder.

Sanat eseri odur ki içinde bir millet, bir ırk, bir nesil, bazan tamamıyla bir insanlık kendini görür, tanır, anlar.

Sanat, ilham ve teknik cihetinden tarihî bir tekâmüle maruzdur ve bu tekâmül de cemiyetin ve beşeriyetin tekâmülü neticesidir. Binaenaleyh büyük sanatkâr, zamanının “insan”ını ve “ebedî insan”ı, kendi yaşadığı devrin en usta teknik vasıtalarını kullanarak gösterebilen adamdır; sanat eseri de onun bu kıymette, bu kıratta, bu ustalıkla yaşattığı eserdir. “Yaşattığı” diyorum; zira sanat geçici güzeli, ebedî yapar, silinecek olan hayatı tesbit eder, bu suretle de, neticede –bir estetik üstadının dediği gibi– ölümü durdurur!

Bence bu şeraiti haiz olmıyan eserler, sanat eseri değil –halk tâbiriyle söyleyeceğim– fasafiso şeylerdir; anlaşılma da kıymeti yoktur, anlaşılmasa da! Anlatabildim mi aziz dostum?

Tan, 1 Şubat 1941

EDEBİYAT VE TENEKE

Memlekette teneke yokluğu hissediliyor, bunu ele geçirmek için de dört tarafa başvuruluyormuş! Görülüyor ki harp, en kıymetsizi bile mumla aratan buhranlı bir şuursuzluk devridir; insanı teneke peşinde bile koşturuyor ve teneke bahsi gazetelerde ciddî bir yer alacak derecede ehemmiyet kesbediyor. Bu haber bana, cihan harbinden evvel İstanbul'daki teneke revacını hatırlattı. O devirde, dünyanın hiçbir tarafında şehrimiz kadar tenekeye düşkün, teneke meraklısı, teneke mamûlât bolluğu ile hem göz alan, hem göze batan bir başka şehir yoktu; tenekecilik en verimli zanaat ve teneke en makbul maden haline gelmişti. Halk gaz tenekelerini açıp keser, evirip büker, kıvrıp çevirir veya tenekecilere götürür, yüz türlü ev eşyası haline sokardı. Neler yapılmazdı ki? Bütün eski güzel çanak çömlek, küp ve saksı, kavanoz ve kutu, hulâsa demirden, bakırdan, tunçtan, pişmiş topraktan vücade getirilmiş hoş şeyler, yerlerini teneke edevata bırakmışlardı; hem sanat, hem zevk mahvolmuştu. Sahne komikliği bile gaz tenekesinden kuvvet alırdı.

Teneke yalnız bunların imaline mi yarıyordu? Ne gazer! Kaplamasından damına kadar tenekeden yapılmış, “teneke evler” hattâ “teneke mahalleler” vardı. Medeniyet devirlerinin taş, demir, tunç devirlerinden sonra, fakat yal-

nız İstanbul'a mahsus bir teneke devri hüküm sürmekteydi. Nihayet zaman bu maddenin köküne kibrit suyu ekti ve çok iyi oldu. Zira teneke, parlaklığını çarçabuk kaybedip ufak bir hava ve kısa bir zaman değişmesiyle paslanan, çürüyen, delinen, mahvolan ve imalinde büyük bir sanatkârlığa lüzum göstermiyen âdî bir madendi; kalp, bayağı, kötü şeyler için tesbih makamında da kullanılırdı.

Teneke bu itibarla bazı eserlere pek benzer; asıl güzel eserlerin yerini alır, parlak görünür, kapışılır, harcıâlemidir; lâkin çarçabuk pas tutar, delik deşik olur, bir çukura atılır, unutulur. Onun içindir ki hakikî sanat eserini zamana tahammülü noktasından da ölçmek lâzımdır. Edebiyatta da muhakkak, bir tenekeden yazı, tenekeci ustası, tenekeci dükkânı, hattâ teneke evler ve teneke mahalleler vardır!

Tan, 6 Mart 1941

SANATTA YAŞ HASTALIĞI

Ben, yeni şiirler karşısında, iki sevgili meslekdaşım gibi: “Aklım sana emanet Allahım!”, “Medet yâ Dr. Mazhar Osman!” diye haykırmak veya hayret, hiddet, keder alâmetleri göstermek tesirini kendimde bulamıyorum. Bir doktor gibi şöyle bir teşhis koyuyorum: “Şiddetli bir kızamık, bir suçiçeği salgını!

Her çocuk ve her genç –hattâ bazan yaşını başını almış olan bile– edebiyatta o kabilden bir sarî hastalık devri geçirmeye, pür nakıl kızamık dökmiye yahut püskürme suçiçeği çıkarmaya, yahut da boğmacaya tutulmaya mahkûmdur. Hepimiz aşağı yukarı, kafirden veya sertinden bu çocuk hastalıklarından birine, birkaçına yakalanmıştık; biz de hûmma tesiriyle, epeyce sayıklayıp saçmalamıştık; meselâ “Tevfik Fikret”e çatmış, “Hâmid”e sataşmış, “Halid Ziya”ya dil uzatmış, çarpınmış, çırpınmış, o üstatlardan başka türlü bir şey meydana koymak hevesiyle birtakım yeniliklere, acap örneklerle kapılmış, münasebetsizlikler yapmıştık. Zoraki orijinal görünmek, kendini beğenmek, eskileri hiçe saymak edebî çocuk hastalıklarının karakteristik alâmetidir.

O zaman da telâş edenler, ümit kesenler, hezeyan diyenler, Cenabıhak’tan medet bekleyenler olmuştu. Manzum haykıranlar da vardı: “Divanece sözler mi demektir

edebiyat?” Nihayet hastaların bir kısmı ifakat buldu: başladılar akıl, iz'an, mantık, hülâsa sıhhat dairesinde okuyup yazmaya ve eser vermiye. Bir kısmı kabiliyetsizliklerini farkettiler, başka mesleklere girdiler; bir küçük kısmında ise geçirdikleri illet iz bıraktı, dimağen malûl kaldılar ve yaya kaldırımlarında sürtüp durdular, söndüler.

Bütün bunlar her nesil başlangıcı edebiyatında, her ince sanatta geçirilmesi zarurî ve tabîî bir “ufak yaş” hastalığı, buhrandır ve bu hastalıklar gibi onlar da şiddetle sarîdirler; hattâ bazan, şimdi nümunesini gördüğümüz derecede korkunç bir salgın halini alıp sabî, sübyanı kasıp kavururlar bile... Fakat, sonunda hızı geçer, hastalık sona erer. Bünyesi sağlam olan da kurtulur ve bir gün, istidadı nisbetinde faydalı ve meşhur olur. Elbette ki bugünün kızamıklı, suçiçekli, boğmacalı edebiyat çocuklarından yarına birkaç levend delikanlı, birkaç üstat intikal edecektir. Onlara şunu tavsiye ederim: Lâyık oldukları mevkiî bulunca, yaş hastalığına tutulanlara karşı, kendi başlarından geçeni düşünerek, benim gibi hareket etsinler, yani insafî elden bırakmasınlar!

Tan, 27 Mart 1941

ŞÖHRET VE MEVKİ VERİLMEZ; ALINIR!

Yarım yamalak hatırımda kaldığına göre, otuz şu kadar sene evvel, Meşrutiyet ilânı sıralarında ortaya, oldukça acayip bir mesele atılmıştı: “Hürriyet verilmez; alınır!”

Bu sözden kastedilen mâna, galiba, şu idi: Millete hürriyeti padişah vermez; millet onu zorla padişahтан alır. Mesele halledildi mi, edilemedi mi, aklımda kalmamış. Fakat tahmin ediyorum ki hürriyet devrinde münakaşa olunan bütün fikir ayrılıkları gibi bu dâhi, üstünkörü olsun bir çıkarına bağlanamamış, muhakkak berbat edilerek yüz üstü meydanda bırakılmıştır!

Şimdi de matbuatta dedikodusunu okuduğuma göre gençlerden biri –bunlardan bir kısmına, yaşlarına bakarak değil de bazı toprağı solucanlı sebzeler gibi mevsim geçtiği halde başvermemelerinden dolayı “gençler” diyoruz!– şöyle bir iddia ileri sürüyormuş: Gaztelerde mevki tutmuş aptal bir güruh, bir ketebe gürühu, cahil ve bunak muharrirler, hemen taşı tarağı toplayıp arabalarını çekmeli ve yerlerini bizlere vermelidir!

Aptal güruh, hakikaten aptallık edip öyle yapsa bile, bu garip vazgeçiş ve el çekiş karşısında sermaye sahibi gazeteciler tamamiyle pasif bir vaziyet alarak vakaya seyirci kalırlar, sonra boşalan mevkilere de kendilerini yerleştirirler mi? Hiç

sanmıyorum. Fakat benim incelemek istediğim asıl mesele o değildir, budur: Şöhret ve mevki verilir mi, yoksa alınır mı?

* * *

Mesele doğrudan doğruya, ne maddî ne mânevî şahsiyetime taallûk etmediğini, uluorta ve topyekûn bir târizden ibaret olduğu halde, sırf kusurlu bir zihniyeti belirteceği için bazı hatıra ve fikirlerimi yazmayı faydalı buldum. Umumiyetle gençlik, bilhassa kabiliyetli gördüğüm gençler tenkide uğradıkları zaman, onlar hakkında sempati göstermekten geri durmadığımı da unutmamak lâzımdır.

Mensup olduğum nesil, bahsedilen mevkileri yavaş yavaş, güzel güzel, parıltısız, gürültüsüz, edep ve erkânıyla kendisi almıştı. Meselâ yazı hayatına girdiğimiz sırada matbuatın edebiyat sütunlarında hüküm sürenler Serveti Fünun erkânı idi: Halid Ziya, Süleyman Nazif, Cenap Şehabeddin gibiler... Gazetecilikte de Ahmet İhsan, Hüseyin Cahit, Ahmet Rasim, Mahmut Sadık, Abdullah Zühtü vesaire... Biz, hafif tertip münakaşalar yapmakla beraber bunlardan bahsederken, şimdikilerden birinin kullandığı lisanla: "... Sıksa ve çelimsiz boyunlarında kabarmış damarları ve evlerinden fırlamış gözleriyle değnek bacakları ve titriyen kolları ile o kapıya yapışmış hiddetten kekeliyen ve abuk sabuk söyleyen ağızlarıyla tükrükler saçarak küfürler ediyorlar!" demedik. Zaten -kalabalığı ve bayağılığı hariç- bu derece ahenksiz, kaidesiz, bol "ile"li ve "ve"li, sapır sapır titriyen bozuk bir cümle tertibine irfanımız müsaade etmezdi.

Gazete idarehanelerine yüksekten atarak, kurum sata-

rak, kıymeti anlaşılamamış dahi vaziyeti takınarak da girmemiştik.

Misal olarak kendimden bahsedeceğim: Ben gündelik *Serveti Fünun*'da baba evinde atım, arabam ve cebimde de geçineceğim olduğu halde pek mahviyetli şekilde muhbirlik ve mütercimlik yapmıştım. Tahrir odasındaki masanın en gerisinde oturdum. Muhterem Ahmet İhsan, komşumuz, aile dostumuz ve kardeşimin arkadaşı idi; “iş, iştir; sanat güçtür; yetişmek için çıraklık devresi geçirmeli ve yüz bulmamalı” kaidesince gazete idarehanesinde beni de sadece küçük bir memur sayardı; musahhihlik bile yaptıırırdı. Daha sonra *Tercümanı Hakikat*'in koridora sıkıştırılmış bir iskemlesinde, hem –unutulur çile değildir– gayet fena tutulan bir helâ kapısı kenarında aylarca çalıştım.

* * *

Şurasını da kaydedeyim: “Yevmî” gazetelerde bunları yapar, bunlara katlanırken, edebî yazılarım zamanın sürümü en çok bir mecmuasında, *Resimli Kitap*'ta çerçeveler içinde çıkıyor ve *Memleket Hikâyeleri*'nin ilkleri *Muhit*'te ve başka mecmualarda yer buluyor, hoşâ gidiyordu. Yani, daha o günlerde bile istidadı belirmiş, edebî hüviyeti filizlenmiş, kendisine az çok yer yapmış bir muharrirdim. Ona rağmen, hiç şıarmıyarak ve büyüklere kafa tutmak, meşhurları koltuklarından atmak gibi emellere kapılmıyarak ajans tercümeleriyle uğraşmayı ve mebusan meclisi müzakerelerini dinleyip not tutmayı yaşımın ve başımın icabı, bir vazife telâkki ediyor; bir sanat öğreniyorum diye de seviniyordum.

Halbuki ateşsiz, hararetsiz bir genç de değildim; hayatımın bazı safhaları şahit olduğu üzere, ruhum itaatten ziyade isyana müsaitti. Fakat isyanı, ehliyetimi gösterdikten sonra haksızlığa uğrıyacağım veya umuma karşı yapılan bir gadre karşı ayaklanacağım zaman saklıyacak kadar mantıkım yerinde ve fikir sıhhatim yolunda idi.

* * *

Derken, pek kısa süren bir çıraklık devrinden sonra benim ve bana benziyen arkadaşlarımın mesleğe gösterdiğimiz muhabbet, devamlı gayret, feyiz ve başarı gazetesahiplerinin dikkatini çekti; mütercim ve muhbir iken muharrirleşmiye de başladık; sayfalarda imzalarımıza yer veriliyordu. Okuyucuların alâkası da bu yeri, bizim hakkımız yapmıştı.

Eskiler henüz mevkilerini muhafaza etmekle beraber aralarına artık yeni yetişmeler de katılmıştı. Meselâ, bir gazetede haftada iki kerede Cenap Şahabeddin'in, iki kerede benim makalelerimiz aynı sütunda çıkmıya başlamıştı. Yaşıt meslekdaşlarım da büyüklerle aynı muameleyi görüyorlardı. Daha önceden –muhabbetini aynı kuvvetle hâlâ muhafaza ettiğim– ilk patronum, *Serveti Fünun*'da "İstanbul Postası"nı ara sıra bana bırakırdı; *Tercümanı Hakikat* ise bazı yazılarımı başmakale yapardı. İfademiz düzgün, getirdiğimiz yenilik ölçülü ve "orijinalite"miz yalnız şekilde ve şaşırtıcı mahiyette olmayıp, özlü idi; ahali bizi yadırgamadı, benimsedi. Değişiklik yapmadık, itiraza uğramadık, münakaşalara girişmedik de değil; fakat bu inkılâp, altüst etmeden, bir mevsimin

öbür mevsime geçişi gibi zorlamadan, zorakilik yapmadan, fitratten oluvermişti.

Nihayet bir gün geldi ki kendimizi evvelkilerin mevkiinde bulduk; biz de, onlar da farkına pek varmadan! Bu iş ne ihtilâl, ne hükûmet darbesi, ne mahalle kavgası, tamamiyle normal ve tekâmül kaidesine uygun, en hoş şekilde neticelenmişti. Aldığımız yerleri eskiler bize sızlanmamıza karşı merhameten yahut da dırıltılarımızdan usanarak, “Hay Allah müstahakınızı versin; ne belânız varsa görün!” diyerek kerhen vermemişlerdi. Hayat, sadece tabiî seyrini ve kanunlarını takip etmişti.

* * *

Meydan okumak, küfür savurmak ve sarkıntılık etmekle gazetelerin başına geçmek, hele isim yapmak mümkün olsaydı, bizim devrimizdeki Çeşmemeydanı Babiâli yokuşuna nakleder ve meşhur On İkiler Matbuat Cemiyeti kurardı!

*Gerçi asrın bir muhakkar şairi mecnunîyiz
Hamdola Mevlâya ki mecnunların mevzunîyiz*

Gibi neslimizin mecnun şairleri bile yine, hiç olmazsa mevzun idiler; mevzun da şiir söylerlerdi. Ben şeklen vezinsiz şiir olabileceğine inananlardanım; fakat fikren vezinsiz ne şiir, ne nesir, ne sohbet ne de bilhassa gazetecilikte şöhret yapılabilir. Muvazenesiz adam gazetecilik edemez. Dâhilikle atbaşı bir giden meşhur deli artistler bütün milletlerde vardır; amma bu nimet herkese müyesser olamaz ki... Mamafih

şöhretli şair olmak için ille akıl hastalığına tutulmak veya deliliğe vurmak da şart değildir. Bence;

*Ey misafır, kıl namazın, Kible bu canibdedir
İşte ibrik, işte leğen, işte peşkir iptedir!*

Sözü, sekiz, on mânasız kelime, daha doğrusu vahşi hecenin yanyana dizilişinden yapılmış şiirden, daha ziyade şiirdir. Bilhassa insana gençliğindeki ufak evlerin kireç badanalı ve salıncak kurmak için çift halkalı bağdadî duvarlarına yarı çarpuk asılmış çerçeveleri, içlerindeki taş basması, karınlı hörgüçlü, gözlü kaşlı, püskürme benli sülüs yazıları, leğen, ibrik resimlerini hatırlatır; Edirne sabunu kokan bir havlunun rayihasını duyurursa... Ya, acayip bir elma ağacının daha acayip çiçekler açmış güdük dallariyle süslü yazma seccade ve bu seccadede, baş koyunca ciğerlerinize ahret ve cennet kapısı açılmış gibi yayılan biraz ödağacı, biraz kandil akşamı, biraz haç yolu, biraz gülsuyu ve biraz da türbe içi rütubeti kokusu!

* * *

Farzedelim ki mevki sahiplerine hem mâna, hem kaide bakımından bozuk ve çürük bir lehçe ile atıp tutan kırkını geçmiş “genç”, bir büyük gazetenin ilk sayfası altındaki pek imrendiği anlaşılan sağ köşeyi buldu. Ne yazacak? Oraya sanskrit lisanından şiir konamaz; her gün meşhurlara küfür savrulamaz; sonra zamanın da nezaketi vardır, politikaya dair fikir yürütürken –fikir varsa şayet– sağı solu kollamak,

falsodan kaçınmak ve iş açmaktan çekinmek, her şeyden evvel, bir vicdan ve millî selâmet kaygusudur. Tecrübeye, salim bir akla ihtiyaç gösterir; mesele hem gazete, hem kendi şahsı, hem umumî menfaat bakımından patavatsızlığa hiç gelmez. Bu iş, meselâ sinir buhranlarına ve esrar dalgalarına tutulan yarı bobstil, yarı derviş, yarı meczup, yarı pehlivan, yarı müstaşırık, yarı mühtedi; azıcık nargile, bir miktar yaparak sigarası, bir miskal misk, bir tutam enfiye, bir avuç da kolonya kokan ve sırtındaki cekete hayderî hırka manzarası verip şapka giydiği halde arakiyeli görünmiye çabalayan karmakarışık adamların, muvazene bulamamış zekâ halitalarının kârı değildir.

Hangi gazete sahibi çıkar da böyle, akıl zenbereği ikide bir boşanan şöhret açgözlülerine gazetesinin baş köşesini teslim eder ve sonra da evine gidip endişesizce yatağına girer, rahatça uykuya varır?

* * *

Yazık ki imarethane, hayır müessesesi, himaye cemiyeti, çocuk (veya çocuk kafalıları) esirgeme kurumu gibi sırf düşkünlere, bitkinlere ve âcizlere yardım maksadiyle tesis edilmiş gazeteler yoktur; gazete, rekabetlere maruz birer ticarethanedir. Umumî menfaati korumakla beraber satışını arttırmak, kârını çoğaltmak, bunun için de okuyucunun alâkasını çekmek, rağbetini kazanmak ister. Böyle bir ticaret müessesesinin okunacağına, tutacağına emin olmadığı bir muharrir baş köşede yer, bilhassa bol keseden para vermesi ihtimalini düşünmek, gökten zenbille (hayır, şimdiki dev-

re nazaran “paraşüt”le demek lâzımdır!) koltuk ve şöhret yağacağını ümit etmek kadar hoş, fakat boş bir hayale kapılmaktan ileri gidemez.

Azlık tarafından okunan acayıpçe orijinal edipler ve şairler mevcut olabilir; bunlar belki de yarının şöhretidirler. Fakat gündelik büyük gazetelerdeki belli başlı yerlere konmak ve gazetecilik şöhretine erişmek için bir çıraklık devri geçirmek, rüşdünü ve şuurluluğunu isbat etmek, hattâ büyük hatırı saymak ve işe mahviyetle başlamak şarttır.

Nitekim bugün de sağlam kafalı gençler arasında –on kadar isim sayabilirim amma reklâma ihtiyaçları yoktur– yavaş yavaş, uslu uslu, efendi efendi bu yolu tutmuş, hususî sütunlara namzetliğini koymuş gençler mevcuttur; çoğalcaktır; eskilerden bir kısmını gölgede bırakacaktır da...

* * *

Şöhret ve mevki verilmez; alınır!

Hoş, “şöhret” nedir? Zevki az bir dert! “Mevki” nedir? Derdi çok büyük bir zevk!

Tan, 1 Haziran 1941

“SNOBİSM” BİR İLİM DEĞİLDİR

Konuşma Türkçesini bile başaramadıklarını bildiğim ve yazı sanatindeki kabiliyetsizliklerine her zaman şahit olduğum bir kısım gençlerin yanında V. Hugo, Lamartine, Loti, Taine âyarındakilerin adlarını ağızınıza aldınız mı Battal Gazi veya *Tûtîname*’den bahsetmişsiniz gibi sizi “hay geri kafalı, basit ruhlu adam! Hâlâ koyduğumuz yerde otluyor!” mânasında bir bakışla ve küçük gördüklerini anlatan bir dudak büküşle karşılıyorlar. İçlerinden: “Proust, Valéry, Claudel, Stendhal dururken, bunlar kale alınır mı?” dediklerini anlıyorum.

Kırk senedir, hem onları, hem bunları asıllarından okurum... Şaştığım cihet, gençlerin pek fakir olan Frenkçeleriyle yahut kötü tercümelerden, meselâ Valéry’nin teksif edilmiş fikir ve yazış kudretini, Proust’un upuzun ve hayli aksak cümlelerle yaptığı derin ruh tetkiklerini, Claudel’in mistik râşesini kavramaları, hattâ Stendhal’ın can sıkıcı kemalinden ve Giraudoux’nun acayip ve ince orijinalitesinden zevkini çıkarmak, salâhiyetle münakaşa etmek için eskileri de okumuş olma ve her şeyden evvel lisan bilmiye ihtiyaç vardır. Bir alamod muharrir hakkında üstünkörü yazılmış biyografik makale ve tenkitlerle onu, artık öğrendiğini sanmak ve hattâ başkasına da öğretmiye kalkışmak edebiyatçılık değil,

bir nevi “snobism”dir. Fakat “Snobism” sakın, sonundaki “ism” veya “izm”e bakarak bir ilim şubesi sanmasınlar. Lûgat bunu, “Moda olan her şeye karşı yapmacık ve ahmakça bir hayranlık” diye tarif eder; Türkçesi “züppelik”tir.

Tan, 16 Temmuz 1941

“DİKİŞÇİ KIZ ROMANLARI”

Yeni yetişme bazı kadın muharrirlerimizin kitapçı camekânlarını dolduran ve pek çok satılan romanlarında “hakikî hayat”a hiç yer verilmiyormuş... Bunu, arkadaşım Naci Sadullah, Behice Boran’ın bir tenkidini hülâsa ederek meydana vurdu. Acaba o eserlerin kusuru sadece hayalî ve iptidaî oluşlarından mı ibarettir? Hayır. Hepsi de lisan, üslûp, kültür, marifet, hülâsa teknik bakımından da yavan, yalın kat, tavşanın suyunun suyu, lezzetsiz, gıdasız, zevksiz yazılarıdır; ciddî sanatkâr göziyle bakınca kâğıt sepetine atılmaya lâyık, çocuksu, karalama ve teyel kabilinden kabataslak şeylerdir. Peki, böyle oldukları halde gördükleri rağbet ne ile izah edilebilir?

Dünyanın her yerinde “Kapıcı kadın romanı” adı verilen cinaî hikâyeler ve “Dikişçi kız romanı” diye ayrı bir tasnife girmiş hissî masallar pek revaçtadır. Fakat bu, bir edebiyat değildir, bir ticarettir; okuyup yazma artunca bir memlekette, o ticaretin genişlemesini pek tabîî görmek lâzım gelir. Meselede yurdumuza ait bir hususiyet varsa, anlaşılan harciâlem roman ticaretinin kadın muharrirler inhisarına geçmiş olması... Bunda da sinirlenecek bir cihet görmüyorum. Ama diyorlar ki dikişçi kız romanlarını bizde tahsil seviyesi oldukça ilerlemiş bir sınıf okuyormuş. Zıyanı yok: Çoğu filmlerin edebî kıy-

meti de zaten daha yüksek değildir; sinemalar dolup dolup boşanıyor; o romanlar da bırakınız elden ele dolaşsın. Herkes aynı nevin daha mütekâmil olan *Zavallı Necdet* ile *Çalıkluşu* gibi şaheserler vücade getiremez ya! Diğer cihetten harp devirlerinde insanlar her zamankinden ziyade hissî ve hayalî bir yalancı âlemde oyalanmaktan, avunmaktan hâzederler. Eski Şark dünyası ve ortaçağ, o sebepten dolayı Binbir Gece'lere ve peri masallarına kapı açmıştı.

Asıl edebî felâket, bahsettiğimiz romanların cidden roman sayılarak bir milletin edebiyatına ve irfanına örnek olarak gösterilmesi, ciddiye alınmasıdır. Çok şükür ki bunlar sanat ehli tarafından teşvik ve takdir görmüyor, edebî eser mahiyetinde telâkki olunarak medhü sena edilmiyor; ayrı bir âlemde yazılıyorlar, basılıyorlar, satılıyorlar, okunuyorlar ve kısa devirlerini ikmal ediyorlar; asıl “edebiyat”ın haberi olmuyor. Bu suretle de memleketin fikrî ve bediî haysiyeti kurtuluyor.

Tan, 16 Ağustos 1941

BALZAC'IN KIRK ROMANI

Eskiden büyük adamların hayatını iyice tedkik etmek ve şöhrete nasıl eriştiklerini dikkatle göz önünde tutarak elden geldiği kadar bunlara benzemeğe çabalamak âdetti. Hatta gençlere, meşhurların meşhur oluncaya kadar uğradıkları güçlükleri kasden büyüterek anlatırlar, hep zahmetli, çileli taraflarını kabartarak isim yapmanın ve eser bırakmanın kolay olmadığını öğretmek isterlerdi. Şimdi bu usul tamamiyle terkedilmiş benziyor: Sanki şöhret ve sanat, artı emek sarfiyle, zorluklara göğüs gerip fedakârlıklara katlanılarak elde edilmez. Kafatasınızın içinde bir “deha” tohumu saklıdır; bir gün o, size hiç zahmet vermeden, ansızın kabuğunu atar, birdenbire fışkırır, ilk eserinizle, bir tek hikâye, bir tek mısra, bir tek levha, derhal büyük ve meşhur bir adam oluverirsiniz. Asıl hoş, sanatta çıraklık ve teknik diye bir kısım yoktur; sizin çocukca, çömezce ortaya koyduğunuz sarsak teknik, artık o sanatın yeni ve temelli tekniğidir! Halbuki sanatta esas kaide şudur: “Dehanın yüksekliği ne olursa olsun, bu mazhariyet o dâhiyi sanatın teknik cihetini öğrenmek mecburiyetinden kurtaramaz.”

Bunları bana hatırlatan bazı yeni hikâyecilerimizle romancılarımızın eserlerinde kendini şiddetli belli eden teknik kusurlardır. Balzac'ın hayatından bir vaka anlatacağım:

O büyük hikâyeci, ilk devirlerinde, vilâyetlerden birine çekilerek altı sene durmamacasına çalışmış ve tam kırk adet roman yazmıştı. Bu romanlar hangileridir? Nafile aramayınız; bugün bir satırı bile mevcut değildir. Zira Balzac kırk romanı da bitirdikten sonra önüne dizmiş, incelemiş, düşünmüş, en ziyade teknik bakımından kusurlu bularak –irade ve nefse itimat kudretine bakınız– hepsini birden ocağa atıvermişti. Bu suretle Fransız edebiyatı kırk tane, şöyle böyle roman kaybetmiştir; lâkin Fransa ile beraber dünya edebiyatı bir Balzac'ı kazanmıştır!

Tan, 27 Ağustos 1941

EŞEĞİNİ BULAN KÖYLÜ GİBİ...

Bundan epeyce zaman evvel bir fıkramda, gençlere şöhret yolunda aceleci olmamalarını tavsiye ederken, Balzac'ın hayatını örnek göstermiş, beğenmediği kırk cilt çiraklık eserini basmaktan vazgeçerek ateşe attığını söylemiştim. Buradaki, “ateşe atmak” tâbiri “yok etmek, ortadan kaldırmak nam ve nişanını bırakmamak” mânasında idi. Sayın bir meslekdaş, dost bir gazetede, o kıratta bir muharriri ileri sürerek yeni yetişenlere doğru bir öğüt verdiğimi kabul etmekle beraber kırk cilt romanın harcanması keyfiyetine “hayal mahsulü” diyor. Meslekdaşıma göre Balzac hiçbir eserini –bir teki ayrılmak şartıyla– neşrinden önce ortadan kaldırmamıştır; hepsini bastırmıştır; hepsi de bugün eldedir; tastamamdır.

Anlaşılan, ya gurbet çilesiyle vaktinden evvel bunamış yahut davamda kuvvetli görünmek için o vakayı hile yoluna saparak uyduruvermişim. Hem de yok edilen eserlerin sayısını –beş, dokuz, yirmi iki, otuz sekiz değil– dehşetli bir cömertlik ve israfa kapılarak yuvarlak hesap tam kırka çıkarmışım. Ocağı ve kitapları göz önünde bulundurursak, iki mânada amma da atmışım ha! Bunca yıllık tecrübeli bir kalem adamının gerçek bir vesikaya başvurmadan, emniyetli bir kaynağa el uzatmadan, sağlam tahtaya basmadan böyle

çocukcasına ve uluorta lâf etmesine imkân var mıdır? Bana bu kırk cildin yok edilmesi hâdisesini öğreten zat, Fransız sanat ve estetik bilgiçlerinden ve “Kalem Erbabı Cemiyeti” reislerinden Gaston Rageot’dur. Hem o sözü yalnız bir kitabında değil, dünyaca şöhretli bir konferans salonunda ortaya atmıştır. Bakınız ne diyor: “Vilâyetlerden birine kapanıp altı sene romanlar yazdı, tam kırk tane... Bu romanlardan ancak birkaçının yalnız adını Sainte – Beuve not edebilmiştir; Balzac ise hiçbirini bastırmamıştır. Fırlatıp attığı kırk cilt roman, muhafaza ettiklerinin hemen hemen yarısını bulur” (*La Beauté*) Sayfa: 275.

Rageot, lüzumsuz yere şayet vakayı uydurmuş olsaydı adlı sanlı adamlarının bütün hayatına, her üstün milletin yaptığı gibi titizlik gösteren Fransız fikir âleminin, bir ilim kürsüsünden fırlayan şu yalana karşı ayaklanması, itibarlı bir kitapta yer almasının önüne geçmesi lâzımdı. Böyle olmadı. O halde yazdığım vaka “hayal mahsulü” sayılamaz.

Bu yaştan sonra –argo tâbiriyle– palavracı damgasından kendimi kurtardığıma, eşeğini kaybedip bulan köylü gibi bırakınız, sevineyim!

Tan, 20 Ekim 1941

MİZAHÎ ROMAN İHTİYACI

İşli tarafında bir inek tramvaydan ürkerek bir kulübenin damına çıkmış; ne yapsalar aşağıya alamamışlar; nihayet itfaiyeye haber verilmiş, hayvancağız ancak fen ve makine yardımıyla asıl mevkiine, yâni düz yere indirilmiş! İşte, gazetede okuduğum zabıta haberi bu kadarcıktır, iki satırlık... Fakat ben, hayalimde vakayı bütün komik tafsilâtiyle büyüttüm, canlandırdım. Evvelâ mahalledeki telâş gözümün önüne geldi: Açılan komşu pencereleri, meraklı bakışmalar, her dilden konuşmalar ve sorup soruşturmalar... Dükkânını çoktan bırakmış bir eski sarraf, ticaretten çekilmiş bir yaşlı hırdavatçı, mütekait bir memur oldukça itinasız kıyafetlerle evlerinden fırlamışlar, can sıkıntısından patladıkları için hâdise mahalline koşmuşlar, seyre dalmışlardır. Çocuklar ise çepçevre oradadırlar. Kadınlar da epeyce bir yekûn tutuyor. Bir taraftan ineği indirmeğe çalışanların gayreti, öbür taraftan iner de üstümüze gelir diye seyircilerin korkusu, polislerle bekçilerin müdahalesi, oraya bir ana baba günü manzarası veriyor.

Fakat, muhakkak ki bütün bu simalar arasında ineğin çehresi ve hali hepsinden fazla tuhaf ve acıklıdır: Kim bilir ahaliye, iri kara gözlerinin kocaman aklarını devirerek nasıl hayretle, haşyetle bakıyordu! Belki de kiremitler çatırdadık-

ça, korkudan bacakları titriyor ve acı acı böğürüyordu. Ara sırada, son dakikasının geldiğine hükmederek ahırda kalan taze yavrusunu, beyaz ve sarı paftalı güzel buzağısını yüreği yana yana düşünüyor, ona sesleniyordu. Derken itfaiye arabasının korkunç çan velvelesi; makineli merdivenler, miğferli erler; kancalar, baltalar, neler de neler! Sonunda inek, sağ salim, sağlam toğrağa basıyor ve halk yavaş yavaş, söyleşe gülüşe dağılıyor.

Bu küçücük vakadan insan ve hayvan karakterlerini pek eğlenceli, canlı surette tebarüz ettirecek ne hoş ve ne kıymetli, yeni tip bir roman çıkarılabilir. Bir Courteline, bir Mark Twain, bir Jules Renard, bir Cami'miz olamasa bile keşke Hüseyin Rahmi'mize bir halef çıkabilse idi! Hiç şüphesiz ki kırk şu kadar senedir –yâni *Mürebbiye* ve *Metres'* tenberi– Türk kütüphanesi kupkuru deyemesek de san'at te-bessümünden tamamiyle mahrum kalmış, somurtkan ve ukalâ bir surat takınmıştır! Bu, büyük bir eksikliktir; hattâ zarar verici bir kusurdur!

Tan, 8 Eylül 1941

“UYDURMASYONCULUK”U ÖNLEMEK İÇİN

Birtakım kelimeler vardır ki onların Arapçasını veya Frenkçesini söylediğimiz zaman, kısa aklımızca, mânâsını değiştirdiğimizi, işaret olunan fiilleri bayağı iken kibarlaştırdığımızı, suç iken mübaha çevirdiğimizi sanırız. Sanki fahişe ve kokot, o bildiğimizden başka bir şeydir; helâya gitmek müzeye girmektir; entrigan adam bir fitne fesat kumkuması değildir; ateh getirmek, bunamaktan bir mertebe yükseğini gösterir; dejenere soydan bozuk, dededen illetli mânâsına gelmez de hafifçe bir huysuzluğun sıfatıdır. Hayır! Bunlar onlardır; sadece terbiye kaygusuyla bir derece örtbas edilmiştir. “Adaptasyon”un azıcık argolaşmış Türkçesi de “uydurmasyon”dur; adaptasyonculara, doğruca “uydurmasyoncu” demeliyiz.

Uydurmasyonculuğu, sakın Frenkçesine aldanarak değerli bir sanat çıkır, makbul bir geçim yolu sanmayınız, fikir pazarındaki bu ihtikâr salgını –şu sıradaki piyasa ihtikârı gibi– pek sürümlü ve yazık ki koordinasyon kararının da dışında... Bir uydurmasyoncu ne yapar? Emek mahsulü bir esere, sahibini yok ederek kolayca konar. Hani, cinayet romanlarında öldürdüğü adamın, benzeyişten istifade edip benliğine bürünerek o isimle yerine geçen, küçükken kaybolmuş bir kardeş sıfatı ve suratı takınarak mirasını yiyen

korkunç tipler vardır; işte bir uydurmasyoncu bana onları hatırlatır. Hattâ, “Bu eser telif değildir, uydurmasyondur,” demek de elvermez. Mertçesi, “Şu muharririn şu isimli kitabından dilimize ve âdetlerimize uydurulmuştur” notunu kitabın ve tefrikanın başına geçirmektir. Tâ ki, hiç değilse eser sahibinin adı öğrenilmiş ve istersek bize uydurmasyonculukta ne derece maharet gösterildiği hakkında bir fikir elde etmek imkânı verilmiş olsun. Uydurmasyonculuğun, telif eser yazacaklara ve bu yüzden de memleketin irfan hayatına ne kadar zararı dokunduğunu anlatmıya lûzum yok. Halisi yerine, ucuza mal oluyor diye bozuk ve karışık gıda alıyoruz, yerli mahsulün kökünü kurutuyoruz. Bu salgınla da savaş lâzım; savaş sonunda belki de kanunlarımıza şöyle bir madde eklendiği güne kavuşuruz:

“Tek madde — Uydurmasyoncular, eserin ve muharririnin adını kitaba ve tefrikaya koyacaklardır. Uydurucu, satır başına şu kadar kuruşu Basın Birliği’ne yatırmakla mükelleftir. Ayrıca gazete idareleri ve kitabı basanlar Yoksullar Evi’ne şu miktarda yardımda bulunacaklardır. Uydurmasyonculuğu gizleme suçu, ceza kanunundaki hileli ve zararlı gıda satanlar [veya kalpazanlık edenler] hakkındaki maddelere göre cezalandırılacaktır.” Bunlar yapıldıktan sonra uydurmasyoncuyu ara da bul! Fare deliği bin akçeye...

Tan, 18 Ekim 1941

KURUSIKI TOP VE SABUN KÖPÜĞÜ

Hiçbir tenkidin fena bir eseri yaşatmağa, iyisini de öldürmeğe kudreti yetişmez. Bulunduğumuz asırda kıymetini kaybeden edebiyat ve san'at çığırlarından biri de tenkittir. Çoktanberi büyük münekkitler ortadan çekilmiştir büyük eserler gibi! Şimdiki münekkitlerin çoğuna bakınız: Tenkide kalkıştığı eserden fazla kendisini beğendirmeye çalışan, o eseri ikinci plâna atıp kendi kudretini meydana koymağa çabalayan bir adamdır. Bana öyle geliyor ki münekkit eline kalemi aldığı zaman, okuyanlara parmak ısırtayım; eseri unutsunlar, beni görsünler; esere değil, kalemime ve fikrime hayran kalsınlar! diye düşünür. Onun içindir ki çok defa münekkit, eseri hırpalamak yolunu tutar; gülünç etmeye uğraşır; onu küçük, âdi bulduğunu göstermekle kendi bilgiçliğini yüksek hisliliğini belirteceğini sanır.

Münekkit, eğer olgunlaşmış, yerini yapmış, ağırbaşlılığı ve dürüst huyuyla tanınmış bir adam değilse, bu mesleğin tam mânada ehli, eri sayılamaz. Münekkitte doğuştan bir kavrama hassası ve çalışarak kazanılmış bir bilgi haznesi bulunduktan başka o, namuslu bir hâkim ve şefkatli bir hoca ruhu da taşımalıdır. Ne öfkeye kapılmalıdır, ne gösterişe... Ne hatıra bakmalıdır, ne gönüle... Ne emir dinlemelidir, ne rica! Akıl terazisi ayarlı, fikir dirhemleri damgalı, sözü-

nü bilir, sohbeti çekilir, hayatı düzenli, tam ölçüde, tarafsız, sözün kıyası, eşine güç rastlanır bir kemal sahibi olmadıkça münekkittir nedir, tenkit neye yarar? Fakat öylesi nasıl ve nerede bulunur?

Hele, kuyruk acısı olanların, gizli maksat gözetenlerin, hıncını çıkarmak isteyenlerin, kolaycacık şöhrete ermek için adlarının etrafında gürültü, patırdı çıkmasını bekliyenlerin yaptıkları tenkide hiç değer vermemelidir; omuz silkip geçmelidir. Bugünün acı tenkitleri, kuru sıkı doldurulmuş lâf toplarıdır; belki biraz gümler, camları sarsar, fakat sağlam temele dayanmış sanat yapılarını ne yıkar ne de yakar. Şişirici tenkitlere gelince, bunlar hamam tasındaki sabunlu bezi kabartmağa yarayan gayretli soluklardır: Kubbeleştirilen kof eser bu zoraki soluklarla daha çabuk çatlar! San'atkâr, öğrencü tenkide çanak tuttuğu yahut yerici tenkitten ürktüğü gün, sıfırı tüketmiş demektir. Bereket ki gerçekten eser sahipleri için, münekkidin baş köşeye oturup yüksek perdeden hüküm verdiği gazete sütunlarındaki mahkemeden başka bir temyiz mahkemesi vardır. Zaman! En doğru, en kusursuz, en kesin, en aldanmaz hüküm onunkidir. Onun vereceği kararlardır ki öldü sanılan dirilebilir ve yaşayacağı beklenen de son nefesini verir!

Tan, 8 Aralık 1941

ALIN TERİ – YÜZ SUYU

Edebiyat âleminde göze batan ve tersine tesir yapan bir şey vardır. Yazdığı eser hakkında seksen kapının ipini çekerek, dil döküp boyun bükerek, küskün olduklarına bile başvurarak, hiç kıymet vermediklerine kadar alçalarak tenkit dilemek, daha doğrusu avuç açarak methiye dilenmek! Sanata âşık genç romancılara ve hikâyecilere söylüyorum: Sakın kötü örneklerle bakıp da eserleriniz için “takriz” arama yoluna gitmeyiniz; kimseye keşkül açmayınız. Ne Halid Ziya ne Yakup Kadri, kazandıkları yüksek yeri goygoyculukla elde ettiler!

İnsan ancak kendi kuvvetiyle yürüyen; dürtmeden, sıkıştırmadan, peşinde koşmadan, kendiliğinden alâka çekip tesir yapan eserlerle öğünebilir. Zaten taşıma su ile değirmen dönmediği gibi methiye zoru ile de bir eser, milletin vicdanına sıcaklığını yayıp, gönlünde coşkun coşkun çalkalanamaz. Diş macunu, tuvalet kremi, nezle ilâcı, ustura bıçağı gibi göz yorucu şekilde reklâm edilmek bir edebiyat matasına yakışmadığı gibi muharririn eski usul “takriz” biçimindeki tenkitlerden medet umması da onun yüksek sanat mesleğine uygun düşmez. Daha ileri varacağım: Çanak tutarak biriktirilmiş methiye bolluğu, az çok değeri olan bir eserin bile kıymetinden insanı şüpheye düşürür ve etrafında

bir çekinme havası estirir. Eserleriniz için sadece tenkit de-
ğil, bir kurum veya resmî makamdan da yardım istemeyiniz;
kendi gelirse gelsin! İlle bir “edebiyat mükâfatı” verilmesin-
den bahsedildiği sırada, eserinize çığırtkan aramak, âdeta
hâkimler üzerinde bir tesir yapma demek olacağından, yal-
nız edebiyata değıl, başka inceliklere de uymayan tarzda bir
çirkinliğe düşmekten çekininiz. Zira halk efkârının böyle
meselelerde hiç de şakaya gelmediğini, kandırılmayacağını
ve hareketinize bir kere balmumu yapıştırırsa bir daha ko-
lay kolay gözüne girmenin mümkün olamayacağını hesaba
katmalısınız.

Vakarlı kalarak yalnız zamanın hükmünü telâşsız bekle-
mek, sanatın yüksek varlığına yakışan ve sanatkârı yükselten
en onurlu bir harekettir. Benim bildiğim şudur: Sanat eseri,
başkalarının destekleyici imzalarıyla değıl, kendi adıyla yapı-
lır, alın terine yüz suyu karıştırmıya lüzum yoktur!

Tan, 18 Aralık 1941

MÜNEKKİDİN ŞİŞİRDİĞİ YELKEN

Bugün eserleri çok aranan ve gittikçe kıymet bulan eski Türk ressamlarından birinin, gerçekten değerli bir yemiş ve çiçek tablosu da benim elime geçti. Altındaki imzadan sonra bir kelime daha yazılı: “Kulları”... O büyük sanatkâr, anlaşılan tablosunu, vaktile, ya saraya yahut saray adamlarından bir azmanına götürüp vermiş; kötü terbiyeye uyararak da isminden sonra bu çirkin sıfatı eklemek zorunda kalmış!

Fakat hiç şüphe etmiyorum ki şimdi –solmaz tazeliğe gülümsiyen çiçeklerine ve serin bir havada, dallarından yeni kopmuş gibi buğulanan yemişlerine– kendimden geçercesine bakıp bakıp doyamadığım sanat eserinin değerli yapıcısı şu “kulları” kelimesini fırçasının ucu ile loş bir köşeye çizerken pek üzölmüş, gerçek sanatkârlığa yakışmıyan küçölüşten her halde bir utanma duymuştur. O kelime, imza sahibini bir rütbeye ulaştırırsa, bir maaş fazlalığa kavuşturırsa bile! Sonu neye varacak, neler getirecek olsa, yine bir sanatkârın alçalışı dünyanın en elem verici tablolarından biridir. O kadar ki zaman icabı, ancak kralların ve prenslerin yardımile sanat eseri yapılabildiği eski devirleri düşündüğüm, Bâki, Nedim, Racine ve Molière’lerin bile onurlarını kırarak taç ve makam önünde eğildiklerini aklımdan geçirdiğim sırada, içimde bir hüüzün ve o devirlere karşı da kalbimde bir hınç duymaktan kendimi alamam.

Dünyanın yeni şekli, sanatkârları az çok bu vaziyetten kurtarmıştır. Daha doğrusu, öyle yapmadıkça da iyi kötü yaşamak ve her halde şöhrete ermek yolu açılmıştır. Fakat şimdi de ortaya “münekkit” diye çıkanlara kavuk sallamak, münekkitlerin ihsanına keşkül tutmak lâzım geliyormuş; onların hoşlarına gitmek için kapı kapı dolaşmak, nabızlarına göre şerbet vermek yeni zamanın terbiyesi icabı imiş... Hayır! İyi bir münekkit, iyi bir eseri kendi bulur; bu onun vazifesidir. Gözüne sokmağa, gözüne girmeğe hiç lüzum yoktur ve münekkide verilen esere hoş a gidici, ihsan dile-nici ihtilaflar yazmak, eski zamanlarda “kulları” kelimesi kullanmaktan pek de farklı değildir! Biz, böyle yaltaklıklar karşılığı, münekkidin lütuf buyurup şişirdiği yelkenle hızlı yol alan epeyce muharrir gördük. Fakat umdukları yere vardıklarını görmedik!

Tan, 12 Ocak 1942

MÜNEKKİTLERE KARŞI PARATÖNER

Ben bir eser yazsaydım da bütün münekkitler dil birliği edip onu –haklı, haksız– türlü türlü çekiştirseler; yerden yere vursalar, ağızlarında çiğneyip topraklara bulasalardı bile yine bir kelime cevap vermez, işime bakar, bir yenisini hazırlamağa çabalırdım. O fikirdeyim ki muharririn, kendi eserini ne övmeye ne yermeğe hakkı vardır. Ayrıca, sanat eserimiz ne Şark cephesindeki Leningrad ne Akdeniz'deki Malta'dır: Onu saldırışlar ve baskınlardan ille korumak, onun uğrunda kan dökmek; dolaylarında çetin ve sürekli kavgalara tutuşmak lâzım gelmez! Muharririn yapacağı en iyi hareket, münekkit diye bir varlık tanımamak, münekkit sözüne aldırnamaktır. Bu, münekkitleri küçük görmek mânasına gelmez; münekkitle uğraşmanın faydasızlığını gösterir... Belki de zararlı olduğunu!

Zira münekkide cevap verince, ahali üzerinde bu hareketin tesirleri, tepkileri çok kere muharrirden yana değildir. Ya şöyle derler: “Eserine reklâm olsun diye ahkâm çıkarıyor!”, “Verdiği cevaplar insana hiç de inandırıcı gelmiyor!”, “Münekkit haksız olabilir amma muharririn çırpınması, tizlenmesi, sağa sola başvuru da hoş kaçmıyor!” İşte bu gibi doğru veya eğri birtakım hükümetlerle karşılaşmaktan, her gün halktan fikir beklemektense susmak ve tenkidi oku-

mamışlığa vurmak hem sinirler için bir rahatlıktır hem de eseri orta malı olmaktan kurtarır. Münekkidi de umduğundan etmesi, umduğu ad yapma, isim yapma arzusuna ket vurması da caba!

Tenkide cevap yetiştiremezseniz münekkit ne yazmış, ne demiş olsa bunun çarçabuk unutulacağını da hesaba katmalısınız. Aslı olsun, olmasın, bir kabahat, ancak çok tekrarlanırsa cisimlenir, gözle görünür biçime girer. Sanat eserlerinde de kusurunuz varsa onu, yoksa münekkidin kusur saydığını vereceğiniz cevaplar çığ gibi büyültür; habbeyi kubbe yapar; sivrisineği uçar kaleler şekline sokar ve insana hiçbir zaman tam hakkını da kazandırmaz. Bütün bunları yakından bildiğim ve tenkitlere cevap vermediğim içindir ki otuz şu kadar yıldanberi muharrirlik bakımından hiçbir sarsıntıya uğramadım; yürümekten de geri kalmadım. Hattâ daha tuhafını söyleyeceğim: Gürültü çıkarıp, sinirli sinirli cevaplara giriştiğim politikada sermayemi kediye yüklettim; muharrirlikte ise, işte iyi kötü hâlâ tutunuyorum!

Tan, 12 Mart 1942

MİLLETLERARASI EDEBİYAT!

Türk edebiyatının niçin milletlerarası edebiyatında yer alamadığı meselesi bugünlerde yine incelenmekte, edebiyatımızın kenarda kalması sebepleri araştırılmaktadır. Bazıları kusuru Osmanlıcanın öğrenilmesi zor ve uydurma bir lisan olmasında, bazıları da millî varlığımızı canlandıran eserlerin yazılmayışında görüyorlarmış. Elbette ki meydana bir edebiyat olması için önce, asırlara kök salıp sağlamlaşmış, düzgün bir dil lâzımdır; sonra da o dille konuşanların millî hayatını belirtmek gerektir.

Fakat edebî bir eserin başka milletlerce benimsenmesi için yalnız bir millete mahsus yaşayış tarzını göstermesi yetmez; bütün insanların müşterek oldukları duygulara ve bütün insanlığı kavrayan karakterlere büyük ölçüde yer vermesi de icabeder. Daha açığı, iyi eser, bir milleti ele alıp, onun dekorunu ve ruhunu çizerken yarattığı heyecanı başka milletlere de geçiren eserdir: Ayrılık içinde birlik; millî yaşayışta fark, insan hislerinde benzerlik!

Edebî bir eserde analık şefkati, vatan sevgisi, hele acısı, alçaklık meyli, para hırsı, aşk ateşi, intikam arzusu vesaire gibi her milletin ortak çıktığı iyi veya fena ihtiraslar yüksek bir kıymet gösteremeyip “alelâde” ve dar kaldıkça millî de olsa o eser cihana mal edilemez. Bir misalle anlatayım: Bū-

yük ve eşsiz üstat Hüseyin Rahmi, İstanbullu tipini daha şimdiye kadar kimseye nasip olmamış bir kudrette yaşatmıştır, eserleri tamamiyle millîdir ve bizim ihtiraslarımızla, karakterlerimizle doludur. Lâkin bu ihtiraslar ve karakterler bir Molière veya Balzac'taki kadar insanlığı kendine çekecek, içinde kendini bulduracak mahiyette geniş, şümüllü değildir. Bu sebeplerledir ki yarınki Türk edebiyatı yalnız millî olmakla kalmamalı, insana mahsus ihtirasları daha kudretle belirlemeli ve Rus edebiyatındaki gibi de bir ayrı milletin hayatını meydana koyarken başka milletlere, o milletin atan nabzını eliyle tutuyormuşçasına duyurmalı, hattâ kendi hasta nabzını dinliyor bile sandırmalıdır!

Tan, 11 Haziran 1942

BİNİN YARISI BEŞ YÜZ

Türk romancılığı en diri, en çeşitli, en yaşanacak eserleri son elli sene içinde vermeliydi. Zira bu yarım asır, tarihimizin bir daha eşine raslaması hemen hemen imkânsız olan bir “elden ele geçme”, bir “deri değiştirme”, bir “tip türetme”, bir “zihniyetten zihniyete atlama” devridir; romancı için öyle bir devri yaşamak bir şans, onu kalem kuvvetiyle yaşatmak ise bulunmaz bir fırsattır. Sanıyorum ki elli seneye aşağı yukarı erişmiş bulunan muharrirlerimiz bu fırsattan faydalanamadılar, bize üç nesil ve üç hayatın gerçekten meraklı romanını henüz okutamadılar. İnkılâplarımız yalnız tarih sayfalarında kaldı.

Tarih nedir? Yıllar, isimler, muharebeler, zaferler veya yenilmeler, ayaklanmalar veya bastırışlar gibi büyük hadiselerin “mücerred” şekilde, oldukça kuru ve renksiz bir aksi! Ancak romancıdır ki tipleri canlandırarak, küçük hadiseleri uzun uzadıya inceleyip parça parça büyülterek sahnelerin dekorunu kurup hepsinin üzerine şahsiyetinin ve marifetinin ışığını yayarak o tarihi dipdiri, gözle görülüp elle yoklanacak bir hale getirir. Bir bakışa göre edebî roman, bir devrin tarihini, tarih kitaplarından daha zengin, daha ruhlu, daha sanatkârcasına meydana koyan, gerçeğe ruh verip bir kat daha gerçekleştiren eser demektir. *Nana*'da bir mabe-

yinci tipiyle III. Napoleon'un sarap tereddîsi kocaman bir tarih cildindekinden daha kudretli olarak canlandırılmıştır.

İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet devirlerini yakından gördüğümüz, bildiğimiz, her üçünün de içinde didindiğimiz halde daha hiçbir muharririmiz, meselâ Balzac ile Zola gibi bize bir roman serisi vererek yarım asrın asırlara sığamıyacak kadar girintili çıkıntılı tarihini romanlaştıramamıştır. Balzac'ın eserlerindeki karakter ve tip çeşidi biraz da imparatorluk ve iki Restauration gibi değişik devirleri yaşayıp bol harç toplıyabilmesinden ileri gelir. Büyük İskender'e: "Tarihi yazan benim, yapan siz!" diyen zat, şayet bir müverrih yerine bir romancı olabilseydi ve zamanın tekniği buna müsaade etseydi, hiç şüphesiz ki o devir bugün daha canlı, daha ışıklı bir halde gözlerimizin önünde serilmiş bulunacaktı. Tarih kitabı, bir devrin iskeletini kurar, ona can veren romancıdır; hattâ tarihçinin bal topladığı çiçekler, romanlardır; roman en sağlam ve en özlü vesika yerine geçer. Fakat "binin yarısı beş yüz, o da bizde yok!"

Tan, 24 Haziran 1942

AĞ DOLUSU ÇURÇUR

Yeni yetişenlerin eskileri değersiz bulmağa çalışmaları âdeta tabiat kanunu icaplarındandır. Yalnız san'atta değil, aile hayatında da evlât, olgunluk çağına gelinceye ve ev kuruncıya kadar babasının yalnız kusurlarını görür, fakat iş başa düşüp de çoluk çocuk geçindirmenin zorluğunu anlayınca, artık o babanın bazı meziyetleri olduğunu sezmeğe başlar, insafa gelir. Eversiz adamın eserlilere karşı aldığı atak ve alaycı tavrı mazur görmelidir. Bu, bir kıskançlıktır; oğul ev kurmuş olan babayı; genç, eser yapmış olan olgunu kıskanır. Bu kıskançlık yuva veya eser meydana gelinceye kadar öfke, tenkid, hücum veya alay gibi çeşit çeşit şekillerde devam edip gider. İşte, bugünlerde bazı esersiz muharrirlerin varlıklı ve şöhretli olanlara karşı atıp tutmaları bu sebeptendir.

Şurası da var ki eserlilerin çoğu tenkidden hiç hazzetmezler; kendilerini haklı veya haksız, hiçe sayan yeni nesli pek değersiz bulurlar, eser veremediklerini ileri sürerek dudak bükerek; acı acı, manalı manalı gülümserler. Bu, sonu gelmiyen bir davadır; şimdi hücumla geçenler arasında yarın eser verenler çıkarsa, onlar da başkalarının hücumuna uğrıyacaklar ve kendileri de aynı tavrı takınacaklardır. Öyle olmakla beraber bugünün edebî vaziyeti ile eskileri arasında mühim bir fark göze çarpmaktadır: Yeni nesil –sebepten

olursa olsun– yaşını başını aldığı halde önümüze eser koymakta gecikmektedir. Bundan önce, meselâ Serveti Fünun ve Meşrutiyet devri unsurları –Tevfik Fikret ve Halid Ziyaları, Ahmet Hâşim ve Yakup Kadri’leri ile– edebiyat âlemini hiç bekletmemişler, normal müddet içinde cevherlerini meydana verip toyluktan olgunluğa, çömezlikten hocalığa, adsızlıktan şöhrete ulaşabilmişlerdi. Halbuki yepyeni neslin henüz onlar âyarında birer şahsiyeti yoktur. 1942 yılının Tevfik Fikret’i, Ahmet Hâşim’i veya Halid Ziya’sı, Yakup Kadri’si kimdir? Ötekiler gibi bütün edebiyat âleminin üzerlerinde birleşip birer yerleşmiş varlık olarak tanıdığı şöhretler hangileridir?

Daha çok şiir, daha fazla hikâye yazıldığına ve pek çok kitap basıldığına, hattâ kitap akınına uğradığınıza şüphe yok. Fakat, yazık ki edebiyat dalyanından çektiğimiz bu yüklü ağ içinde çurçur’dan başka balığa rast gelemiyoruz; gelemediğimiz için de iyi günlere intizaren şimdilik ağı tekrar denize boşaltmak zorunda kalıyoruz!

Tan, 21 Ekim 1942

ÜSTAD AŞAĞI! ÜSTAD YUKARI!

Dostum Ulunay pek haklı: “üstad” sözü son yıllarda müptezel oldu. Herkes şimdi üstaddır: “üstad aşağı, üstad yukarı! Geldi üstad, gitti üstad!” Ankara Caddesi’nde bir kuşçu dükkânı açılırsa, papağanların ilk öğrenecekleri kelime bu olacak, zavallı mahlûkların “üstad! üstad!” diye bağırmaktan gırtlakları yırtılacak! İsimlerin başına getirilen bütün o eski elkabı, hattâ şimdiki “bay”ı çok gördükleri, başvekilleri bile sadece adlarıyla andıkları halde gazetecilerin –“halka verir talkını, kendi yutar salkımı” fehvasınca– birbirlerini üstad payesine yükseltmeleri insanın tuhafına gidiyor.

Bu bolluğun bir sebebi de, galiba “üstad” unvanının kime verileceği hakkındaki bilgisizliğimizdir. İlk işimiz gazete muharririni edibden ayırmak, sonra bir edibin de üstad sayılması için eserinde toplanması lâzım gelen şartları belirtmektir. Gazetelerde ve dergilerde yazı yazan her adam, muharrirdir; bu itibarla Ulunay da, ben de, hepimiz de muharririz. Lâkin bir fikri, her muharririnkinden başka tarzda, daha hünerlice, daha şahsiyetli, imzasız bile olsa, birkaç satır okununca hüviyetini meydana koyacak şekilde canlandırılan, az kelime ile çok şey anlatan; renk ve ışığı dimağımızı kaphıyan muharrirler vardır ki –gazetecilik ettikleri zaman bile– bunlar edib kalırlar. Süleyman Nazif gibi. Bir muhar-

rir, hattâ başmuharrir çok bilgince, gramer kaidelerine uygun, pek tatlı ve doğru yazmakla beraber, şayet fikirlerinde ve yazış tarzında o, kimseye benzemiyen hususiyet, çeşni, ilham eseri, yüksek ve orijinal sanat değeri yoksa, sadece iyi bir muharrirdir. Ne edibdir ne de edebî sahada üstad! Bir edibin üstad sayılması içinse lisana hükmetmesi, edebiyatta bellibaşlı bir çığır açmış, o güne kadar yapılmamış yapmış, yeni bir mektep kurmuş yahut en az bir eserini klâsik ve örnek kitap derecesine yükseltmiş, o meziyetlerde edebiyat tarihinde yer almış bulunması lâzımdır.

Bu şartları nefsinde toplayabilmiş bir şöhretliye “üstad” denildiği zaman şüphesiz ki ne “Takvimden Bir Yaprak”¹ muharriri kızar, ne üstad denildi veya denilmedi diye öğrenüp gücenmek benim aklımdan geçer, onun ve benim istediğimiz, unvanın ehline verilmesidir.

Tan, 8 Nisan 1943

¹ Ulunay’ın *Tan* gazetesindeki köşesinin adı (hızl.)

ASIL MASAL VE MARTAVAL

Bir muharrir kendi hayatından ve kendi eserinden bahsedebilir mi? Edebilir... Şu şartla ki bahsettiği noktaların cemiyetle alâkası bulunsun, cemiyetin işine yarasın veya onun bir karakterini, bir tekâmülünü, şüpheli kalan yahut da yanlış telâkkiye uğrayan bir cihetini belirtsin, aydınlat-sın; kuru bir övünme olmasın, bir gerçeği meydana koymağa yarasın. Bu başlangıçtan sonra hoş a gidecek bir şey söyleyeceğim: Türk okur yazarları sanıldığı gibi yalnız saçma sapan, hafif kıratta ve düşük kalitede kitaplar okuyan, ağır mevzulu eserlerin semtine yanaşmayan, çerden çöpten geçen bir yığın değildir. O devri atlatmak üzereyiz, atlatılmış bile sayabiliriz. Beni böyle bir hükme vardıran sebep, bütün külliyatımın arasında en ağır başlı bir romanımın –çok büyük sayıda basılmasına, edebiyat müsabakasında esamisi okunmamasına, hemen hemen reklâm edilmemesine rağmen– hepsinden önce ve pek kısa bir müddette tükenmiş olmasıdır. Yanlışlığını memnunlukla anladığım köhne kanaatime göre bu kitap, çoluk çocuğu hoş hayallere, kanatlı rüyalara sevkedeceği, hülya âleminde dolaştıracığı kelime ve tasvir oyunlariyle oyalayacağı yerde, daha ziyade hiç de cazibeli tarafı olmayan birtakım durgun, düşkün tip ve kısa kısa ruh tahlilleri ile yüklü, vak’asız bulunduğundan ço-

ğunluğun rağbetini kazanamıyacak, hoşca vakit geçirtmek vasıflarını taşıyan öbür eserlerin yanında satış noktasından sönük kalacaktı.

Hayır, tamamiyle aldanmışım ve bu şekilde aldanmış olmanın şimdi memleket hesabına zevki içindeyim. İnan getirdim ki Türk okuyucusunun aradığı eserler denildiği gibi sadece adı mahkemelerde sürünen dedikodu ve skandallar romanı değildi; yalnız dikişçi kız ve sinema romanları kapışılıyor ve yine sadece Réalite'ye uymayan mezat malı tercüme Frenk döküntüleri elden ele dolaşmıyor. Bir aralık sürüklendiğimiz ve korktuğumuz tehlike, okuyucularımızdan büyük bir kısmının çarçabuk olgunlaşveren “sağ duygu”ları sayesinde önlenmiştir. Bu yüksek mânâlı değişimden, kendimizi toparlamamızdan dolayı ne kadar sevinsek azdır; bir “rüştünü isbat etme” hâdisesi karşısındayız.

Meslek adamları artık seçmesini bilen, aydın, anlayışlı, çok sayıda bir okuyucu kitlesine sahip olduklarını düşünerek eserlerine kalite vermekten ürkmecinler ve “ciddi eser okunmuyor, halk dedikodu, masal, martaval istiyor,” diyenler de seslerini yükseltmekten çekinsinler. Asıl masal ve martaval o gibi sözlermiş... Hakikat lehimizedir.

Tan, 19 Şubat 1944

AĞAÇ OLAMAYAN FİDANLAR

Ölümlerden sonra dil birliği ederek tekrarladığımız bir söz var: “Yeri boş kaldı, yerini dolduracak adam yok, yenisi yetişmedi... Vah vah!” Hüseyin Rahmi için öyle dedik; Hâzım için de öyle söylüyoruz. Nâşit hakkında da başka türlü mü yazmıştık? Bütün tanıdığım aktörlerin en şahsiyetlisi ve değerlisi Şadi ve aktrislerden Neyyire de muhakkak ki arkalarında kendi kudretlerinde birer sanatkâr bırakmadan gittiler. Hepsi için verdiğimiz hüküm şudur: “Benzerleri kalmadı. Sanatkâr kıtlığına uğradık!”

Etrafa biraz daha dikkatlice bakalım: Turhan Tan’ın bile tarih bahsinde açtığı çığır hemen hemen kapanmıştır. Ölümünden beri yerini doldurmağa çalışanlardan hiçbiri onun kadar işi başaramadı, okuyucuların alâkasını toplıyamadı, yazıları aranan, yazıları için gazeteyi sattıran bir muharrir pâyesine ulaşamadı. Hamdolsun hayatta bulunanlardan meselâ bir Reşat Nuri hâlâ tek piyes muharririmizdir ve tek popüler romancımızdır; o çığırda henüz yanına yaklaşıp rastlamadık. İşte seyahat edebiyatı; koca Falih Rıfkı, kalemine dayanmış, bir taht üstünde bir başına oturuyor... Raftan çekip, tekrar tekrar okuduğumuz seyahat notları onunkilerdir; onunkilerledir ki modern, konforlu bir yolculuk müyesser oluyor; zira sadece lüzumluyu göstermek

suretiyle bizi rahatça gezdiriyor, yakamıza yapışıp yerlere çarpa çarpa, hoyratça sürüklemiyor ve biteviye, “Hele şuraya bak! Bunu da öğren! Onu belle!” demiyor. Nerede bir yeni-si, yeni yetişmiş? Hani bir *Serveti Fünun* ve *Yeni Mecmua* ki başlarına bir Fikret ve Ziya Gökalp imanında üstadlar geçsin de edebiyat tarihinde birer devir yaşatsın? Biz daha mükemmellerini bekliyorduk; bekliyoruz; bekliyeceğiz.

Hani bazı çorak yerlerde iri ve gürbüz tek bir ağaçla karşılaşır, şaşarsınız; yanında bir ikincisi yoktur ve bu ağaç kaldıkça orası güzeldir; yıkılınca her şey biter. Sanat ve edebiyat âlemimiz bize o tesiri yapıyor. Boşluklar doldurulamıyor, filizler ise ancak fidanlaşıyor. Fakat ağaç olamıyor.

Tan, 13 Nisan 1944

ESER VAR, ESERCİK VAR...

Eserleri çok okunuyor, çok satılıyor diye herhangi bir muharriri edebiyat tarihine mal edemiyeceğimize şüphe yok. Hattâ o eserler beş, on ecnebi lisanına çevrilse, bir ticaret metai gibi kapışılabilir! Nitekim Fransa'da bir Maurice Dekobra bilirdik ki romanları satış bakımından milyonlara yaklaşır, her lisana tercüme edilirdi de muharririni edebiyata sokmak yine kimsenin aklından geçmezdi. Asıl ibret alınacak nokta, o muharririn de böyle bir iddiada bulunmaması, haddini bilmesiydi! Tefrika romancılığını tuturanların çoğu harp zenginlerine benzerler, paraları olur amma sosyete de yer alamazlar; yâni edebiyata giremezler.

Peki, kitapları çok satılana edip demiycek, ciddî bir kıymet vermiyecek miyiz? Edebî kıymet, kitapların ne çok, ne az satılmasıyla ölçülür. Edip vardır, okuyucusu çoktur; edip tanırız ki pek az okunur. Bir mesele daha: Bazı kere bir edibin en değerli eseri en az rağbet bulandır. Hattâ edebiyatta bir merhale sayılacak eserinin satış cihetinden tutmadığı, kalitece düşküncesinin elden ele dolaştığı da görülmüştür. Şu var ki dünyanın hiçbir tarafında kültürsüz cemaate mahsus tefrika romanlarının gazete sütunlarında bizdeki kadar iyilerine karıştırıldığına rastlanmamıştır. Kusur bibliyografi yapanlarımızdadır. Hakikî değeri bulmak onların vazifesidir. Ancak

ilân diye para karşılığı gazete sayfalarında yer alabilecek geldi geçti eserlere –hatır, gönül almak için mi, yoksa kıymetlilerine karşı garazkârlık mı, bilmem– medih sütunları ayırmakla gerçek değerlere zarar verdikleri ve romancılık kalitesini düşürmeğe sebep oldukları muhakkaktır.

Daha tuhafı veya acıklısı da var: Hiçten eserlerin yalnız bibliyografyasını yapanlara değil, öyle eserlerin sahiplerine dair biyografi kitapları çıkaranlara, belki de çıkartanlara ve edebiyat antolojilerinde yer ayıranlara da rastlanmaktadır. Sağlam, faydalı eserleri kurtlu ve bozuk eserlerle yanyana bir sepete doldurmak hepsini birden çürütmek demektir. Sanırım bir edebiyat böyle turfaya çevrilir. Biyografi sütunlarımızda daha sıkı bir meslek ülküsü ile kalem oynatmak, antolojileri panayır yerine çevirmemek ve her muharririm diyene, “Biyografisi benden!” dememek lâzım...

Tan, 12 Mayıs 1944

TABANCA VE TAVANARASI

B izde niçin bir Balzac, bir Proust, bir Gorki bulunmadığını düşünerek bunun sebeplerini araştıran Ali Rauf Akan, *Yeniden Doğuş* dergisinde diyor ki: “Geniş bir dünyası olmıyan muharrir, herkese benzeyen bir muharrir size ne verebilir?” Doğru... Fakat eski sütun arkadaşım hemen şu sözleri ekliyor: “Niçin bir Yakup Kadri gençliğinde tabanca-yı göğsüne dayamamış? Niçin bir Reşat Nuri tavanarasında yaşamamış?” Açlık, yoksulluk çekilmedikçe büyük eser verilemeyeceğİ nazariyesine bilmem ne dereceye kadar inanmak lâzımdır? Bazı örneklere bakılırsa, refah içinde yüksek sanatkâr olmak mümkündür ve her sefaletten muhakkak bir sanat doğması da beklenemez. Bir sanatkâra “ıstırap” lüzumlu ise de bunun ille maddî olması şart değildir. Hamdolsun ki kırk yıllık dostum Yakup Kadri genç iken tabancasını göğsüne dayamadı; kazara patlayıverseydi edebiyatımız –muharririn beğenmediğİ– *Yaban*’dan da mahrum kalırdı. Öbür taraftan, tavanarasında yaşamış olsaydı bile *Çalıkuşu* müellifinin daha yüksek kıratte eser vereceğİ de şüpheliydi. Fakat bugün Yaban âyarında yeni bir romana dahi rastlanmadığİ ve orta sınıf halkın *Çalıkuşu* gibi tatlı okuyabileceğİ hoş bir masala hasret çektiğİ muhakkaktır.

Sütundaşımla beraber ben de yeni nesilden zahmete,

fedâkarlığa katlanarak ciddi tetkike dayanarak cemiyetle haşır neşir olup yazılmış özlü Türk romanını beklemekteyim. Gerçekten iki noksanımız vardır: Cemiyetten kuvvet alamayışımız ve teknikte ferdî kudret göstermeyişiğimiz. Ama cemiyetten kuvvet almak ve teknikte başarı göstermek yetmez. İyi bir rapor yazmak için de “müşahede” ve “tahrir” hassası lüzumludur. Sanatkârın bunlarda muvaffak olduktan başka kendinden geçmesi, kendini unutmaması, kendi fikrinin esiri olmaktan kurtulması, elle tutulmaz, gözle görünmez bir âleme ulaşması, “réel”den “irr  el”e kavuşması, yani ilham yoluile “g  zel”i bulması icabeder.

Anlatılamayıp yalnız tadına varılan o “g  zel”dir ki bir eseri –gen   arkadaşımın dilediği gibi– sınırlarımız dışına tanıtılabilir; bununla da kalmaz, d  nya tarihine maleder... Gen  likte tabancaya ve tavanarasına hacet kalmadan da!

Akşam, 25 Aralık 1944

ZENGİNDE SANAT KAYITSIZLIĞI

Yurdumuzun her tarafında ve şimdiye kadar görülmemiş nispette varlıklı adamlar türeyip üremektedir. Kimini pamuk, kimini pirinç, kimini buğday, bir başkasını müteahhitlik, ötekini komisyonculuk, berikini ise orman, arazi ve emlâk alım satımı zengin etti. İçlerinde bütün vilâyetlerimizi temsil edecek şahıslar var. Onlardan dedelerimizin yaptıkları gibi artık cami, çeşme, imaret, su yolu beklemiyoruz; asır değişmiştir; devlet, belediyeler ve hayır cemiyetleri, kudretleri yettiği kadar mı işleri başarmağa çalışıyor; fertlerden de yardıma koşanlar yok değil. Bizde yok olan, sanat ve edebiyata, bir de memleketi, memleket meşhurlarını tanıtacak mahalli eserlere müsabaka açarak mükâfat ayırmak isteyen irfan dostu zenginlerdir. Harbden önceki Fransa'yı o cihetten örnek alırsak, vilâyetlerin çoğunda birtakım mükâfat ve teşvik teşkilleri raslarız. Şehir ve kasabalarda Ali'nin, Veli'nin kurudukları çeşitli mükâfat vakıfları yıllardan beri işler, durur.

Kimi zengin, meselâ Lamartine'i sevmiştir; onun hakkında iyi bir kitap yazana para vakfeder, kimisi doğrudan doğruya kendi vilâyetine, kasabasına âşıktır; bu konu üzerinde şiir, hikâye, etüd gibi bir eser vücuda getireni mükâfatlandırır. Yahut kasabalısından mimar, mühendis,

ressam, muharrir, doktor yetişmesine yahut da yetişenlerin refaha ermesine yarayacak bir sermaye ayırır. Şimdi önümde duran bir listeye bakıyorum, Fransa'da Tara vilâyetinin Mazamet kasabacığına kadar bir sanat ve edebiyat kurumu ve onun eski şair François Villon adına kurulmuş bir de mükâfat vakfı var!

Bizdeki zenginlerin ümmi olduklarını sanmıyorum. Nedim'e, Tevfik Fikret'e haydi gitmiyelim... İçlerinde hiç değilse Hüseyin Rahmi'ye bayılanlar olmalıdır. Böyle bir mükâfat konmuş olsaydı, onun meselâ rahmetli Osman Cemal'e verilmesi mümkündü. Müsabakayı kazananın hatırı bir yıl alınırdı amma vakfı kuranın adı her mükâfat verilişte anılır, sanat tarihine işlenir kalırdı.

Akşam, 23 Ocak 1945

NESİR SANATI HAKKINDA

Yeni Adam dergisi –ki sayfalarına her hafta, en işligüçlü zamanıma da raslasa, hiç değilse sıcağı sıcağına bir göz gezdirmekten kendimi alıkoyamam– son sayısında “nesir” konusunu ele alarak sözünü şöyle bitiriyordu: “Güzel nesir dediğimiz zaman kelime bilgiçliği ve üslûp hokkabazlığı değil, inşa tekniği, mevzu hareketi, hâdiselerin tevalisi, şahısların psikolojisi ve fikir kesafetini anlarız... Bugün nesir sanatı diye bir eşi yoktur.” Vardır ve bu sanatın ne olduğunu da muharrir Resai Eriş son cümlesinden önceki iki, üç satırda pek iyi belirtmekte, o sanatın modern kavramıyla ana hatlarını esaslıca çizmektedir. Bir iş ki başarılması için inşa tekniği, mevzu hareketi, hâdiselerin tevalisi, şahısların psikolojisi ve fikir kesafeti gibi her biri başlı başına birer marifet olan beş unsuru toplaması lâzımdır, öylesine sanat adı vermeyip de ne diyebiliriz? Yok denilen, belki eski anlamıyla nesirdir.

Hattâ daha ileriye vararak muharririn görüşüyle diyebiliriz ki: “Nesir asıl şimdi sanat olmuştur. Zira eskiden kelime bilgiçliği ve üslûp hokkabazlığı nesirci sayılmağa yeterdi. Artık inşa tekniğinden başka dört mühim şartı da toplayamayan nesirin kıymeti kalmamıştır. Bir kere lisanı iyi bileceğiz; kalemimizi kaidelere uygun olarak, hata yapmadan kullanacağız; sonra da üç ayrı noktayı kavrayıp sağlayacağız, üstelik

nesrimize fikir kesafeti de vereceğiz!” İşte, nesir sanatı diye bir şey tanımadığını söyleyen muharrir pek yerinde olarak nesirden bu saydıklarını beklemektedir. O halde Mösyö Jourdain’in: “Şaştım kaldım... Demek ki kırk yıldan beri nesir söylüyormuşum da farkında değilmişim!” sözü gerçekten komik imiş; zira yukarıda saydığımız şartlarla nesir söylemek nerede, nesir yazmak bile değme adamın kârı değildir; nesir öyle güç bir sanattır ki insanın şiire dönmesi âdetâ bir kolaylık ve rahatlık olur ve galiba bugün nesirciden fazla şair yetişmesi de nesrin güçlüğünden, yani modern kavramile nesrin daha ciddî esaslara dayanması lâzım gelmesindendir.

Nesir sanat değildir demekle beraber, nesrin değerini bu derece yükselten arkadaşâ o noktada hak verirken yazdığım şu satırlarla –yukarıda saydığımız şartları toplıyabilmiş– bir nesir meydana getiremediğimi itiraf zorundayım.

Akşam, 19 Şubat 1945

EDEBİYATTA ÜÇ KAT

Sanat kollarının hepsinde pek iyi olmamızı, en yüksek eserler yaratmamızı isteyenler haklıdır. Mimarlığın, mühendisliğin, heykeltıraşlığın, resmin ve edebiyatın daima öz-lüsü, seçkini ve dünya ölçüsüne uygunu... Hattâ mümkünse, bunun da ötesi, ilerisi, tamamen orijinali! Öyle olması için de örneklerin en değerliler arasından derlenmesi, meselâ edebiyatta tutup ta Pierre Benoit'nin değil, Proust, Valéry, Mauriac, Maurois, Duhamel ve hattâ bir bakıma Carco'ların beğenilmesi pek tabiidir. Şu var ki bizde henüz bir Benoit var mıdır? Var olurse, bir genç yetişirse de Türkiye bibliyografyası sütunlarına her yıl meselâ *Yakubun Kuyusu*, *Kuşlar Adası*, *Alberte* gibi birkaç orta kalite roman kaydetmek hünerini gösterse, hoşlanmamız lâzım gelmez mi?

Alt kat, orta kat eser istemiyenler bir memleket sanatının hep üst kattan eser veremeyeceğini elbette bilirler. Üstünün candan beklemekle beraber ben şu verimsizlik devrinde –idealist münekkitlerimiz ve mütefekkirlerimizden tabiatile ayrılarak– ufukta bir Pierre Benoit'inin belirmesinden ve kitap raflarıma birkaç *Mille de Ferté* nin dizilmesinden memnun kalacağımı saklayamam. Şu sırada bazı romanlara raslanıyorsa da hiçbirisi bu orta kat muharririnki kadar bile kaliteli değildir. Benoit'da teknik taraf kuvvetli olduğu gibi

lisan pürüzsüz, hayal ve icat kudreti de pek geniştir. Çoğumuz –neden gizlemeli?– o adını anmaktan küçüklük duyduğumuz, daha doğrusu karşımızdakilere büyüklük satmak için unutmuş göründüğümüz muharririn az çok tesiri altında bile kalmışızdır. Sanırım ki şöhretli bir romanımızın sonu *Le lac sale*'nin bitişine benzer; ikisinde de kadın, kendisini onursuz bir maceradan kurtarmağa çalışanları iterek ezilmeğe razı, çilehanesine geri döner.

Başka bazı sanat ve idare şubelerinde henüz göstere-medığımız kemal derecesinde üstünlüğü edebiyatta aramak titizliği, öyle olmıyanı batırmak suretile ümit kırıcı bir hava yaratıyor ki kızdığım işte budur.

Akşam, 26 Mayıs 1945

EDEBİYATI ÖLDÜREN REJİM

Totaliter rejimlerin güzel sanatlardan çoğunu, hele hürriyete en fazla ihtiyaç gösteren edebiyatı öldürdüğüne artık şüphe kalmadı. Son yirmi yılda İtalya dünya edebiyatına ne kattı? Ve gene Almanya, Nazi devrinde kendi topraklarında kimleri yetiştirdi? Eğer İtalyanca ve Almanca bazı değerlice eserler çıktı ise bunları yazanlar ana yurtlarından ya kendi arzularile veya zorla uzaklaştırılmış hür düşünceli kimselerdir. Musiki bahsinde de aynı neticeye varıyoruz: Ne Almanya'da, ne Avusturya'da, ne İtalya'da tek büyük bestekâr yükselmedi. Elbette ki bize büyük adam diye edebiyatta bir bahnameci Pitigrilli'yi yahut zirzop şair Marinetti'yi gösteremezler. Totaliter rejimler yalnız kendi görüşlerinin ölçüsünde eser istedikleri için heykeltıraşlık ve mimarlık da malûm kalıplardan dışarıya çıkamıyor. Führer'in ve Duçe'nin o hususta fayda tasarladığı millî karaktere hizmet edeceğine inandığını, fütühat politikasına yarıyacağını sandığı bir şekil vardır; artist, kendi ilhamına değil, bu ısmarlama zevke uyacaktır. Şairle muharririn ise partinin emir kulu olmadıkça nefes almasına imkân yoktur.

Ama totaliter rejimler, hesap ve kitap milletin kontrolünden geçmediği için gerçek bütçenin ölçüsüne sığmaz derecede azametli ve lüzumsuz bayındırlık eserleri kurabiliyorlar.

Meselâ İtalya imar bakımından hiçbir zaman Mussolini idaresindeki kadar gelişmedi; Kaligüla'nın gemilerini yüzdürmek maksadile göller bile kurutuldu. Fakat bunlar, normal bir gelişme sayılamazdı; Firavunların ehamları gibiydi, zulme ve israfa dayanan gösteriş eserlerdi. Hem diktatörün şöhretini yaymak hem de yordakçılarının kasasını doldurmak için millî kudretin ve millî servetin takati dışında yapıliyordu.

Şu var ki bu rejimler gösteriş olarak dünyayı hayran bırakan saraylar, fabrikalar, tersaneler, otostratlar yapıyorlar amma gene gösteriş olarak dünyanın hayran kalacağı bir edebiyat yaratamıyorlar. Ferde kıymet vermiyen faşist rejimlerde en verimsiz, en cılız, tamamilen güdük ve kavruk kalan sanat, edebiyattır. Edebiyatı öldüren rejim, insanlık için tehlike teşkil eder.

Akşam, 8 Haziran 1945

BU DA BİR MESELE

Bir noktada genç meslekdaşım Şevket Rado gibi düşünüyorum: Bizim Nobel mükâfatı almamız, daha doğrusu milletlerarası şöhretlerden sayılmamız için –kendimizi propaganda ve tercümelerle Garp dünyasına tanıtmamızdan ziyade– yüksek kıymette eserler vermemiz lâzımdır. Böylelerini verdiğimiz takdirde işleri güçleri aramak ve bulmak olan meraklı insanlar o eserleri muhakkak keşfederler, lisanlarına çevirirler, cihana sererler. Netekim öğrenilmesi güç, yayım çevresi dar lisanlardan tercümeler yapmamışlar mıdır? İlim vâdisinde bizden Kâtip Çelebi tercüme edilmiş, Uluğ Bey tanınmamış mıdır? Şayet içimizde bir Einstein, bir Madam Curie, bir Nicolle yetişirse, velev ki eserlerini Türkçe yazmış bulunsunlar Nobel mükâfatı almazlar, cihan çapında şöhrete ermezler mi?

Bize göre haklı olarak birer kıymet ifade eden romancılarımız ve şairlerimiz arasında bugün öyle bir şahsiyet yok mudur? Benim vereceğim cevap müspet veya menfi olsun, vaziyeti aydınlatmağa yetmez. Varsa her halde meydana çıkacaktır. Fikrimce sanat ve edebiyat eserlerimizin başlıca iki eksiği veya kifayetsizliği şunlardır: 1 – Kendi varlığımızı, yani millî şahsiyetimizle içtimâî hayatımızı kâfi derecede be-lirmemiş ve ona dikkati çekecek orijinaliteyi veremeyişimiz.

2 – Bütün insanlığa has duyguları, heyecanları tasvirde ortadan daha yukarıya çıkamayışımız. Ahengine, şiiriyetine hayran kaldığımız en seçme mısraların başka bir lisana en ustaca tercümesi bile çok defa bizi memnun etmiyor. Zira aslını okurken histen ve fikir özlülüğünden ziyade yakalandığımız şey şekil ve sestir; tiryakiliğimizin tesiri altında kalıyoruz; alıştığımızın iyisini bulmaktan memnun oluyoruz. Tercümesinde o güzellikler ve gelenekler kalmadığı için ve şiirin başkaca büyük bir kıymeti de bulunmadığından yadırgıyoruz. Divan edebiyatımız Arapça ve Farsçayı mükemmel bilenlerin ancak lisan kuvveti bakımından hoşuna gidebilir. Tanzimat edebiyatımız o zamanki garp edebiyatının az çok tercümesinden ibarettir. Ümit –fikre ve insanî duygulara daha fazla yer vereceğini sezdiğimiz– yarınki edebiyatımızdır.

Kendimizi ve lisanımızı daha iyi tanıtmak için teşkilât kurulmasını istemekte meslekdaşımınla beraberim. Mühim bir iş de Türkçenin bir an önce istikrar bulmasıdır. Lisanımızı fazla oynatmakta devam edersek Garp dünyasının milâttan asırlarca önceki Sümerceyi, biteviye değişen Türkçemizden daha istekle, daha kolayca tercüme edeceğine şüphe yok.

Akşam, 6 Mart 1945

“ANEKDOT”LARIN DEĞERİ

Sevgili Atatürk hakkında eski arkadaşım büyük muharri-
rin yeni çıkan eserini tabiidir ki dikkatle ve şüphesiz ki
zevkle okuyacağım; belki de fikrimi yazacağım. Göz gezdir-
dikten sonra şimdilik bildiğim şu: Yakup Kadri’nin kitabın-
da ince tahliller çok, fakat “anekdot” denilen hususiyetleri
belirtici fıkralar az. Bu gibi fıkraların ehemmiyeti üzerinde
durmağa lüzum var mı? Eski tarihin bazı yüksek şahsiyetleri-
ni vesika noksanı yüzünden anekdotlarla tanımak mümkün
olabilmiş, ancak onlara dayanılarak karakterlerini çizmek
imkânı bulunmuştur. Diğer taraftan, büyük adamları anek-
dotlarından öğrenmekte ayrı bir zevk vardır. Zira anekdot-
lar ekseriya kısıdırlar; resmî hayat dışında gizli kalmış bir
vakayı açıklarlar ve sert, keskin yahut hoş bir sözle biterler.
Zihin kolay kavrar; tesiri çoğumuz üzerinde uzun muhake-
me ve tahlillerden daha kuvvetli olur; sempatiyi arttırır; in-
sana mahreminde yaşanmış hissini, yakınlığını verir.

Fakat şu cihet çok mühimdir: Anekdotları hem güve-
nilir hem de söz söylemesini ve yazmasını bilir adamlardan
dinlemeliyiz; anlatanın dürüstlüğünde şüpheyi düşmemeli-
yiz; hele bir maksat gözetmediğine şiddetle emin olmalıyız.
Bu şartları nefsinde birleştirmiş şahsiyetler sanıldığından
azdır. Asıl fenası, şartları haiz bulunanların zaman geçtikçe

azalmaları ve yerli yersiz birtakım endişelere kapılıp, “Bugün dursun, yarın... Şimdi sırası değil, bekleyelim” gibi bazı düşüncelerle vakit kaybederek ortaya eser koymadan öbür dünyayı boylamaları ihtimalidir. Onun içindir ki salâhiyetli zevata neşretmeseler bile not tutmalarını ve tutanlara bu noktaları sağlamca, iyice saklamalarını tavsiye pek yerinde olur. Belki en doğru, en canlı anekdotları umduğumuz belli başlı ricalden ve ediblerden değil, şöhretsizlerden öğreneceğiz. Bir misal olarak sevgili dâhinin ahçıbaşlarından biri ağzından *Akşam*’da okuduğumuz hâtıracıkları göstereceğim. Sevdiği çılıbr, kuru fasulye, pilâv, içleri limon ve zeytinyağı ile hamur edilmiş beyaz peynir dolu zeytin gibi yemekleri bilmemiz bir kazanç ise de mahiyetinde çalışanlara pek kızdığı zaman sadece, “Mendebur! Mendeburlar!” diye çıkışmasını, fazla lâf söylememesini öğrenmekliğimiz –büyüklerle karşı icabında ne kadar sert davrandığı bilinen– Atatürk’ün küçükleri nasıl esirgediğine bir işaret olarak karakterini göstermek bakımından çok faydalıdır.

Demek ki biricik dâhimizin hususiyetinde yaşamış ikinci, üçüncü plândaki insanlardan da imkân elde iken istifade fırsatı kaçırılmamalıdır.

Akşam, 13 Kasım 1946

KOLAY HAZMEDİLEMEZ

Büyük Millet Meclisi'nde bir hatibin teessürle işaret ettiği gibi bizde bir zamanlar münhasıran maziyi çirkinleştiren eserler yazmak, piyesler oynatmak moda olmuştu. Dedelerimize yükletmediğimiz kusur, kabahat, günah, cina-yet, yoktu: hemen hepsi mürtekip, mürteşi, şöhret düşkünü, riyakâr, her türlü ahlâk ve insanlık hislerine kayıtsız, pek âdî, pek süfli mahlûklardı. Ayrıca eski âdet ve kıyafetlerimizle de alay ediyorduk. Kavukla cübbeyi, yaşmakla feraceyi gülünç bulmağa çalışıyor, bunların zarif, ince, hoş taraflarını görmemezlikten gelerek sadece kaba şekillerini belirtiyor, soytarı rollerinde kullanıyorduk. Maziyi fazilete, zarıflığa yer veren bir devir olarak tanıtmak sanki kanunla yasak edilmiştir; sanki eskiyi tezyif için kurulmuş bir mükâfat vardı; sanki ikbal ve şöhretin yolu ecdadımızı maskaraya çevirmekti. Haksızlık ederek, insafsızca mübalâğaya kaçarak iğrenç tip-ler haline soktuğumuz o adamların dedelerimizin ve nine-lerimizin bize, "Sizin yaptığınız nedir? Mecbur edilmemekle beraber zamaneye dalkavukluk, hoş görünmek, yani bize atfettiğiniz riyakârlık, tabasbus, kısaca ahlâksızlık değil mi?" dediklerinin farkına varmıyorduk.

Bereket bu salgın yavaş yavaş kendiliğinden hafifledi, öyle eserler seyrekleşti. Anladık ki her devirde insan karak-

terinin ezeli icaplarından olarak daima zararlı ve fena tip, daima ahlâk bozukluğu, daima kalabalık ve soytarılık bulunur; bir inkılâbı övmek için geçmiş zamanları kastı mahsusla kötölemek, olduğundan fazla yermek, sefihler ve sefillerle dolu bir rezalet âlemi şeklinde göstermek lâzım gelmez. Şehvet düşkününe, mürtekibe, dalkavuğa, sonradan görmüşe raslanmıyan bir tarih safhası tasavvur edilebilir mi? Her devri tezyif mümkündür; zira insan karakterlerinin edebî vehçelerini değiştirip sadece fazilete çevirmek kudreti hiçbir idare sisteminde yoktur. İşte şimdi memleket, irfan hayatımızda yeni rejime borçlu olduğumuz gelişme sayesinde bu hakikatleri kavramış, o gibi –zaten değersiz, hafif, hoppa– eserlerin tesiri altında kalmıyacak bir olgunluğa hemen hemen erişmiştir. Muharrirler de umumî efkâr ve umumî irfan seviyesindeki değişikliğin farkına varmışlar, daha az kaba ve gerçeğe daha uygun olmak lüzumunu duymuşlardır. Sanmam ki bundan sonra, eskisi gibi çirkince tezyifkâr eserler sahnelerimizde yer bulsun ve “pasif” bir seyirci kalabalığı tarafından kolayca hazmedilsin!

Umumî efkârda hasıl olan büyük değişikliği hesaba katmıyan bir muharrir, hattâ her meslekte adam güç durumda kalmağa mahkûmdur.

Akşam, 28 Aralık 1946

KİTAPLAR VE ZENGİNLER

Gazetemizde çıkan bir röportajdan öğreniyoruz ki zenginlerimizin kitap aldıkları yokmuş. Kitapçı dükkânlarının has ve baş müşterileri küçük memurlar, öğretmenler ve öğrenciler imiş. Kendisile konuşulan kitapçı, muharririmize demiş ki: “Bizde kalantor müşteri arama... Ekseri püj-mürde kılıklı, midesinden kesip kafasına gıda temin etme-ğe çalışan insanlar!” Doğrudur, uzaktan yakından tanıdığım refahlı kimseler arasında benim de gözüme kitap okuyan, evinde kütüphanesi bulunan pek ilişmiyor. Hattâ daha ga-ribi şudur ki böyleleri eserlerimden bazısını benden ödünç istiyorlar da dar gelirli ahbablar bedelini ödeyerek zama-nında kitapçıdan aldıkları için evlerinde külliyyatımın mev-cut olduğundan bahsediyorlar, “Veriniz de okuyalım” falan demiyorlar. Yine o varlıksızlardan birçoğu satın aldıkları kitaplarımı getirerek imzalatırlar, kadirşinaslığın, nezaketin âzamî derecesini gösterirler.

Ötekilerse beklerler ki kitapları imzalayarak ithaflayarak kendilerine ben takdim edeyim. Bunu yapmadığım için alındıklarını belli ederler. Açığa vuranlar da çıkar: “Bir tane olsun lûtfetmediniz!” Geliri yerinde bir adamın evinde az çok bir kütüphanesi olması lâzım geldiğini, kendisi okuma-sa da satın almanın, rafta bulundurmanın memleket irfanı-

na karşı bir borç olduğunu bir türlü anlatamıyoruz. Garp'ta daha hassas davranırlar; şayet ahbablar arasında muharrirler de mevcutsa, eser sahipleriyle düşüp kalkıyorlarsa onların kitaplarını yalnız satın almakla iktifa etmezler, azıcık okurlar, bir fikir peyda ederler, sohbet arası beş on kelime ile alâkalarını bildirirler. Bu da bir nezakettir, terbiye icabıdır. Dikkat etmişimdir: Bana yazılarımdan ve kitaplarımdan bahsedenler daha ziyade orta tabakaya mensup insanlardır. Şunu da bilirim: Zenginler, meclislerinde bulunmamdan sırf bir isim sahibi olduğumdan dolayı memnundurlar; sadık, vefalı dikkatli okuyucularım onlar değildirler. Tabii istisnalar var amma azın azı...

Sezmiş olmalısınız ki kendimi misal göstermem kendi hesabıma bir şey istediğimi anlatmaz; biz o devreleri geçirdik. Zenginlerimiz birçok hususlarda zenginliğin güzel, zarif, memlekete faydalı icaplarını yerine getirmesini bilmiyorlar. Kitap bahsinde ise büsbütün hamdırlar.

Akşam, 14 Ocak 1947

ASIL İSTEMEDİĞİMİZ DE BUDUR

Edebî varlığına hemen hepimizin kıymet verdiği koca bir şair¹ Pakistan'a büyükelçi olarak gönderildi. Pakistan yeni bir devlettir, müslümandır; ahalişi bizimle ötenberi mânevi münasebettedir; hem siyasî hem de ticarî alâkalarımızı geliştirmek hususunda iki taraf da mutabıktır.

Şu var ki büyük elçimiz o devlet nezdinde bir müddet kaldıktan sonra yurdumuza dönmüş, aylardır aramızdadır. Hükûmetle temasa, müzakereye mi gelmiştir? İşini çoktan bitirip bir an evvel yerine dönmesi lâzımgelirdi. Karaşi'nin havasile imtizac mı edememiştir? Nereye yollansa şöhreti ve iktidarı sayesinde iyi tesir hasıl eyleyecek bir zat olduğundan yerinin değiştirilmesine âb ve havasile de uyuşacağı bir yere nakline bakılmalıydı.

Onun Karaşi'den böyle uzun müddet ayrılması ve işlerin Endonezya meselesinin alevlendiği sıra, bir maiyyet memuru tarafından tedviri orada pek hoş görülemeyeceği gibi bizde de "o halde neden masrafına katlanarak koca bir sefiri kebir göndermişiz?" düşüncesini uyandırıyor. En azı bir lâübalilik tesiri yaptığı şüpheşizdir. Asıl istemediğimiz de budur.

Aydede, 1 Ocak 1949

1 Yahya Kemal (hzl.)

SEYAHAT EDEBİYATINA YOL

Hindistan ve Çin ülkelerine giden heyetin arasında Fali Rıfkı gibi edebiyatımızda yer almış, hele seyahat edebiyatında ayrıca değer göstermiş bir muharririn bulunmasından memnun olmalıyız. Dönüşte günün politikasından zaman bulup bize gazeteci ağzile değil de edip kudretile bir eser verebilse şark yolculuğunun günlük ve geçici bir hâdise olmaktan kurtularak edebiyatta iz bırakması ihtimali çoğalır. Gazeteci ile edibin farkı işte o noktadadır, edip yazısının çok uzun ömürlü olmasındadır. Seyahatname ve seyahat röportajları başka, seyahat edebiyatı yine başkadır. Bu, gazeteci yazılarının kıymetsizliğini değil, tabii ömrünün haddini anlatır. Amerika yolculuğundan geri dönenlerin yazılarından hepimiz faydalandık. *Tan*'daki intibalar, seçme bir gazeteci kaleminin lüzumsuz süse, taşkın düzgüne, özenli tasvirlerle ve zoraki edebiyata kaçmadan kısa, tok, sade cümlelerle koca bir âlemin en karakteristik noktalarından aydınlatılabileceğini çok belirgin şekilde meydana koydu. Okuyucularımızın bunları canlı zabıta ve aşk tefrikalarından daha merakla takip ettiklerini, muharririn görüş ve gösteriş maharetine kapıldıklarını pek yakından biliyoruz. İşte iyi gazetecinin yapacağı budur... Fakat bu kadardır!

Aynı seyahati yapan bir edip ise, eğer gerçekten o sifa-

ta lâıksa bize büsbütün başka şeyler verirdi; o şeyler belki de usta bir gazetecininki kadar merak uyandırmaz, zamanın icaplarına uymaz, öğretişli olmazdı. Lâkin onlarla edebiyatımız bir *Denizaşın*, bir *Taymis Kıyıları*nda, bir *Zeytindağı* kazanırdı ki, bu eserle yıllarca, nesillerce, asırlarca öğünürdük, kısacası fikir hayatımızda bir azlık çoğalıır yahut bir boşluk dolardı.

Dileğımız şudur ki şayet ufukta yine bir yolculuk belirirse her zamanki siyasî şahsiyetler ve seçme gazeteciler arasına –bizdekilerin kendi malî kudretleriyle hiçbir zaman böyle seyahatler yapamıyacaklarını göz önünde tutarak– bir tanecik te edip katmak fırsatı kaçırılmasın. Hele yeni nesilde bu işi başaracaklar varsa, bunlardan en değerlisi seyahat edebiyatı yolunu açmak edebiyatımıza, dolayısıyla millî varlığımıza bir hizmet olur.

Tan, 11 Ocak 1943

BENİMSEMEK LAZIM

Genç neslin değerli bir şairi yıllardır hasta. İyileşemediğini gazeteler yazıyor; Avrupa'da tedaviye muhtaç olduğunu da ilâve ediyorlar. Yazık ki bizde böyle hayırlı teşebbüslerle alâkalanacak irfan ve sanat dostu zengin yok. İş hükûmete ve Maarif Vakâleti'ne düşüyor, istikbale güvenmeliyiz, fakat geçmişten de örnek almağı ihmal etmemeliyiz.

Vaktiyle genç, değerli bir nasirimiz de hastalanmıştı; o zamanın hükûmeti, hem de Birinci Cihan Harbi esnasında tedavi vazifesini benimsemiş ve yolunu bulup kendisini İsviçre'ye yollamış, kurtarmıştı. Güzel ve iyi hareketler itibarıyla tarih bir tekerrürden ibaret olursa, dünya daha tahammül edilir bir hale gelir.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 2 Eylül 1955*

SUSMA TABİYESİ

Edebiyat Fakültesi doçentlerinden Âdile Ayda Fransızca mühim bir eser yazmış. Neden “mühim” dedik? Zira bu eser ora edebiyat muhitinde derin bir tesir hâsıl etmiş. “Derin tesir”i nereden çıkardık? Eser hakkında değerli Fransız tenkidcilerinin yazdıkları yazılardan... Peki, ötede böyle yazılar çıkıyor da bizde neden çıt yok? İşte mesele budur, leh-te ve aleyhte olsun, Edebiyat Fakültesi elemanları arasında etrafta hiçbir ses aksetmemesidir. Akseden bir ses var amma eserle alâkalı değil: Başka bir sebepten verilecek olan ihtar cezası.

Biz o işe karışmayız. Fakülte teşkilâtının bileceği şey. Fakat sükût hakkında umumi efkâr hüküm vermeğe salâhiyetlidir, vermiştir bile: Bu hüküm eser sahibinin lehinde, susma tâbiyesi kullananların aleyhindedir.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 12 Aralık 1955*

EDEBÎ YIL

Geçen 1955 yılında umumî olarak 3250 kitap neşredilmiş. Son yıllardaki sayı hep bu rakam üzerindedir, azdır, hele kitapların baskı adedini öğrensek daha da kifyetsiz bulacağımız muhakkaktır. Edebiyatla alâkalı kitapların 863 kadar olduğunu yine resmî istatistikten öğreniyoruz amma kaç tanesi tercüme veya teliftir, bilmiyoruz. Bildiğimiz şudur ki telif eserlerin çoğu da muhakkak ufak ufak şiir cüzleri! Üst tarafı –birkaçı müstesna– hep fasafiso şeyler. Edebî hâdise olmak şöyle dursun, geçen sene baskı adedi ile bile dikkati çeken bir kitap görülmedi.

Ne eski, ne orta ne de yeni nesilden!

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam, 11 Ocak 1956*

ANLAYIŞ

Bazı meşhur eserler olur ki okuduktan veya piyes ise seyrettikten sonra, “Anlamadım, kavrayamadım, zevkine varamadım,” demekten âdeta çekinirsiniz. Basit adam tesiri yapmak istemezsiniz; hele aleyhinde bulunmağa hiç cesaret edemezsiniz. Karşınızdaki yüksek münevverler yüzünüze tuhaf tuhaf acıyarak yahut küçümsiyerek bakar; bu vaziyette kalmak da hoş kaçmaz. Meselâ, şu *Peer Gynt* piyesi çoğumuz için onlardan biri değil midir?

Evet, kafanızı yorarsanız bir şeyler çıkarırsınız, hele eser hakkında hemen hemen resmîleşmiş hükümleri okumak zahmetine katlanırsanız, maksadı sezer, muharririn size anlatamadığını anlamış gibi de olursunuz. Nitekim okumadan, seyretmeden önce ben böyle yapmışım. Az çok hazırlanmışım. Gene de hazmında güçlük çektim. Şu var ki o güçlük, muharririn alelâde bir piyesci olmadığını anlamağa mâni teşkil etmedi; kudretini hattâ fevkalâdeliğini kabule mecbur kaldım; hâlâ da tesiri altındayım; tesirin uzun süreceğine de inanıyorum.

Onun içindir ki bu ayardaki eserleri ara sıra okumak ve görmek; basitlikten sıyrılmağa çalışmak, bir fikir terbiyesi ve idmanı yerine geçiyor. Şehir Tiyatrosunun katlandığı zahmet boşa gitmiş sayılamaz.

Yeni İstanbul, 7 Ekim 1956

ALKOL

Bir zamanlar bizde bir edipler zümresi vardı ki meyhaneyi cennet ve alkolü nimet sayardı; ilhamı bunlardan beklerdi. Balıkpazarı'ndan ayrılmazlardı; süflî ve hâneberduş, harabat ehli idiler. Edebiyatı Cedide o zümreye ve göreneğe uymadı, aksine hepsine meydan okudu. Kendilerine çekidüzen vermeyi, evlerine bağlı kalmayı, içkide ifrata varmamayı bildiler. Arkadan gelen Fecriâtî mensupları ve daha sonrakiler de aynı yolda yürüdüler, pek az içki kurbanı verdiler. Bu hal iki nesil kadar devam etti. Nitekim belli başlılardan çoğu hayattadır ve muntazam bir ömür sürmektedir. Fakat yenilerin en seçkinleri tekrar bir nevi Balıkpazarı iptilâsına tutuldular, asır tipi bir Bohem hayatı sürmeye koyuldular; alkolün haddini ve miyarını aştılar. Kılık kıyafete de ehemmiyet vermiyorlardı, derbederliği seçmişlerdi; ne yemek saatleri belliydi, ne uyku zamanları... Pek de sağlam olmadığı anlaşılan bünyeleri bu yaşayışa karşı koyamadı, içki çeşitli hastalıklara yol açtı, genç yaşlarında maddeleri çürüdü; sö-nüp gittiler.

Kaybettiğimiz gerçekten yüksek değerler için ihtifaller yaparken, yolu varsa menhus göreneğin izalesine ve hortlamamasına da çalışalım.

Yer i İstanbul, 28 Ekim 1956

İKİNCİ BÖLÜM

FANTEZİLER – DEDİKODULAR

HİÇE GİTTİ HÜSMEN AĞA!

G ünler geçerken gülümsemek de ister:
Kendimi edebiyat dersinde bir lise talebesi farzediyorum.

Hocamızın düsturu şudur: Her türlü belâgat ve uslûp vasıtalarına başvurmada, teşbih ve tasvir yapmada, kelime oyunları ve süslü sözler karıştırmada yazı yazmak... Bunu izah ederken kaç kere demiştir ki: “Fikir kafanızdan doğup meydana çıkınca, bugüne kadar öğretilmiş bütün kaide ve an’anelerden hiçbirinin tesiri altında kalmıyarak yazmalısınız. Sakın aklınız edebiyat kitaplarındaki tariflere gitmesin; mâna ve mantık girdabına sürüklenmesin; selâset ve uslûp denizinde boğulmasın. Ben bunları anlatırken, bakınız ne fena söylüyorum, istiareler yapıyorum. Siz bunlardan çekininiz. Uslûpsuz, ahenksiz, vezinsiz, hattâ avam anlayışınca şekilsiz, mânasız olsun. O çiçeğe, hayvana, eşyaya benzetişler, o yıldızları, yemişleri, bulutları anışlar, o renk ve ziyaya avuç açışlar, o ince eleyip sık dokuyuşlar, bu hurdacılık, bu teferruatçılık, bu işportacılık san’at değildir. San’at kuru, katı olustadır; fikrinizi giydirmeden, kuşatmadan, yıkamadan, ayıklamadan, yontmadan kariin zihnine belli belirsiz aksettirmektedir.”

Talebesine bu düsturlar dahilinde tevsi edilmek üzere, bir gün, bir süje verdi: “Yolunuz bir köye düşüyor, intibanızı yazınız!”

Kalem hazır, kâğıt da... Ayrıca intıbaimi yazacağım köy de gözümün önündedir. Diyebileceğim epeyce şeyler de var. Başlıyorum:

“İrmağı bir taş köprüden geçtikten sonra dönemeçten, birdenbire köy göründü.”

Cümleme baktım, fazla düzgündü, kaideye uygun, adeta üslûplu sayılırdı; süslü, teşbihli değildi ama hafif ahenk seziliyordu; halkın beğendiği, akademilere soktuğu, mühim mecmualarda yer verdiği, anlıyarak okuduğu ve beğenerek adını saydığı o meşhur, fakat adi, müptezel, san’atsız muharrirlerin yazılarını andırıyordu. Sonra o yazılar kadar mânalı idi... İşte bunu hocam affedemezdi. Hem doğrusunu isterseniz bayağı ustalıklar yapmıştım, her adam gibi bir ırmağın üstüne kurulmuş taş köprüden geçmiş, köye bir de utanmadan, dönemeçten bakmıştım. Bu “herkesin kârı” bir işti. Köyü elâlem ve sahte şöhretli üstatlar gibi dönemeçten görmiyecektim, göstermiyecektim... Dönemeçten evvel, görünmeden önce görecektim, ama gördüğümü belli etmiyecektim. Hem köy kelimesini kullanmak? Hayır, birden içine girecektim, adını söylemeden... Okuyanlar sezeceklerdi.

Yazdığımı sildim; şu biçime soktum:

“Ayağım gübrelerde eşindi, iki uzun kulak bana doğru dikildi, bir kaz tısladı.”

Hah, bu sözler bir köye girdiğimi kâfi derecede anlatıyor. Fakat biraz düşününce çok mânalı, yine sarahatli olduğumu anladım. Adeta tasvir yapmışım: İki uzun kulak deyince bunun eşek olduğunu ismi sarahaten geçmemekle beraber, o hayvancağız bile anlar. Bu, karie bir hakarettir; onu leb demeden leblebiyi sezecek bir ârif farzedip yazma-

mızı hocam kaç kere söyleyiydi... Kaza gelince, yine hocam bundan alınabilirdi; kaz dememeliydim, kapitol'un bekçileri demeliydim.

İkinci cümleyi değiştirdim: "İki uzun, yumuşak ve kılmırdan boynuz beni seyre koyulmuştu; bir nezleli kapitol bekçisi yaklaşma diye seslendi." Kari ne derece ferasetli olsa bu oynayan yumuşak ve uzun iki boynuzun eşek kulağı ve "yaklaşma!" diye seslenen bekçinin kaz olduğunu ve kazın da tıslarken daima nezleli bir sesi bulunduğunu kestiremez. Ama bir lahza sonra yeni cümlemi de beğenmedim. Zira aklımdan çıktığı gibi yazmamıştım. Bu sözü düşünün düşünün, zorlaya zorlaya bulmuştum. Senbolizme kaçıyordum, ayıp ediyordum, maskaralık yapıyordum.

Durdum, gözlerimi kapadım, kendi kendime,

"Köy! Köy!" diye söylendim. Niyetim şu idi: Köy deyince fikrimden ne geçerse onu hiç değiştirmeden yazacaktım. Hah, doğuyor işte kara, toparlak, ağır bir şey: İslî tencere!

Bir tecrübe daha: Esmer ekmek, ebem kuşağı!

Bir daha: Hiçe gitti Hüsmen Ağa!

Bu Hüsmen Ağa, Alemdağı'ndaki Sultan köyünde çocukken tanıdığım bir oduncu idi; kaza kurşunu ile ölmüştü; demir gibi sağlam olduğundan böyle hiçten yere kurban gitmeseydi, yüz yaşına kadar belki yaşardı.

Fikrimin verdiği bu ipsiz sapsız sanılan düşündürücü sözleri sıraladım:

İslî tencere,

Esmer ekmek, bir ebem kuşağı...

Hiçe gitti Hüsmen Ağa!

O kadar... Bir de başlık seçtim: Dünya... Kâğıdımı hoca-

ma verdim; iyi mi yaptım fena mı, anlamıyarak acaip şaşkınlıkla dışarıya çıktım.

* * *

Bir hafta sonra hocamız sınıfta beni gösterdi:

“İşte, edebiyat onun yaptığıdır. O, bütün kaide ve an’anelerden sıyrılmıştır; uslûba kapılmadı, mânaya düşmedi, salâset gözetmedi, teşbihe tenezzül etmedi, vuzuha yanaşmadı, ahenkten kaçtı, kafiyeiden uzaklaştı, şekli yıktı; bize yeni bir şeyler getirdi, bir şeyler duyurdu. Sonra, bakınız şuna:

‘Hiçe gitti Hüsmen Ağâ!’

İşte, ölmez bir mısra... Onunla Türk edebiyatı tek büyük şaheserine:

‘Allah razı olsun Süleyman Efendi’den!’

Mısrına bir ikincisini katmış oluyor. Bravo!”

Hocam bunları dedi; ben iftiharımdan yerlere geçtim.

Yeni Gün, 22 Nisan 1939

YALNIZ ESER KÂFİ DEĞİL

Sahibi kadar kendisi de meşhur olan Âşîyan'ın Tevfik Fikret Müzesi haline getirilmesine memnun olanlardan biri de benim. Fikret –başka meziyetleri bir yana dursun– yeni edebiyat üslûbunun bir Mimar Sinan'ıdır; onun derecesinde sağlam, zarif, gösterişli, hem ince, hem kunt manzûmeler kurmuş, şiirden mabetler, köprüler, kervansaraylar, sebiller ve çeşmeler vücade getirmiş bir üstadın edebiyat mimarîmizdeki kıymetini kim inkârâ cesaret edebilir? Bâki, Nef'i ve Nabi'nin yenisi, lisana aynı kudretle hükmedeni Fikret'tir; Fikret'in şiirleri, hakikaten ebediyete kadar yaşayacak ve her neslin göğsünü kabartacak mimarî muazzam eserlerdir; her şiiri bir kubbe, bir sütun, mermerden bir işleme, bir köprü ayağı gibidir.

Bu şair, iyi ki yalnız *Rûbabı Şikeste*'yi kurmakla kalmadı; Âşîyan'ı da bina etmek dirayetini gösterdi. Şayet kendisine Hisar sırtlarında o şirin yuvayı yapmasaydı, bugün bir Tevfik Fikret Müzesi mevcut olamayacaktı. Nitekim, ancak belediyenin yardımıyla bir binaya sığınmış olan Abdülhak Hâmit, böyle bir şerefe erişmekten mahrum kaldı. Demek ki ebediyete daha sağlam intikal etmek için yalnız sanat eseri değil, yarı ahşap da olsa bir köşk veya konak dahi bırakmak lâzım. Dahası var: Bırakılacak yuvanın yerini de iyi seçmek, hem

tarihî bir semtte hem de manzaralı bir mahalde olmasına dikkat icap ediyor. Tâ ki, nazarı üzerine çeksin ve himmete değsin! Şair Mehmet Âkif edebiyat hasmîle bu noktada boy ölçüşemedi; meselâ Yedikule civarında bir konakçığa sahip olamamanın gadrine uğradı.

Onun içindir ki sanatta şöhrete ermiş ve bu şöhreti ebediyette yürütmek emeline düşmüş muasırlarımıza tavsiye ederim: Ne yapıp ne edip kendilerine müzeye elverişli her türlü evsafı haiz birer Âşîyan kursunlar. Şimdiden bunu yapmış olanlar varsa, onları da temelini atmış oldukları müstakbel müzelerinden dolayı tebrik ederim. Büyük sanatkârlar için ev, bark sahibi olmanın faydası yalnız hayatta değil, ahrete intikalden sonra da görülüyor. Vah, bu kadarcığını bile yapamıyan kiracı ediplere!

Tan, 6 Haziran 1941

YAZAMADIĞIM YAZILAR

Dışarıda fırtınalı, yağmurlu, loş bir kış sabahı... Pencere­mend­en dam­lara ba­kıyor­um: Ba­ca­ları, bir coş­kun­luk günün­de mey­dan­lara kur­ulmuş kür­süle­re çıkıp ken­diler­inden ge­çen so­kak başı kon­ferans­çı­ları­na ben­ze­tiyor­um... Du­man­ları­nı da belâ­gat­li sanı­lan boş ve kof lâf boğun­tu­su­na! San­ki uğul­dayan rüz­gâr de­ğildir, ha­tiplerin se­si­dir ve du­man­lar, yanık gırtlak­lardan fırlayan söz­lerin ci­simleş­miş şek­li­dir.

Geriye dönüyorum. İşte masam, kâğıtlar, kalemler, hepsi hazır. Akşama yazı yetiştirmem lâzım; bunu yapmak zorundayım. Fakat fikrim hazır değil; bomboş... Günlerdenberi ara sıra düşündüğüm, süje aradığım, birkaç tane de bulduğum halde, nedense hiçbirisi işime yaramadı. “Daha iki gün var,” dedim; şimdi de, “sekiz, on saat var,” diyorum. Mühlet geldi, çattı; bir saat meselesi!

Güç iş, belâlı meslek... Belli günlere yazı yetiştirmeyi üzerine almış bir muharrir, filân gün, filân tarihte borç öde­miye mecbur, gelirine güvenilmez, kazancı kıt bir adama benzer; akıllı, ne yapıp ne edip, Ali’nin külâhını Veli’ye, Veli’ninkini Ali’ye, parayı vererek kurtulmaktadır. Kurtuluncaya kadar da dokuz doğurur; akla kararı seçer; anasından emdiği süt burnundan gelir.

Yine pencere önüne geldim; bakıyorum.

Ah, keşke şu soğuk manzarayı, bu sıcacık odamdan bir işsiz adam keyfiyle seyredebilsem! Hayır; benimki –bizimki– kurtarıcısını bekleyen bir zindan mahkûmunun pencereyi kollayışını andırır: O kurtarıcı nereden, nasıl, ne zaman gelecek de başımızın dört duvarı arasında zincire vurulmuş fikrimizi elinden tutup feraha çıkaracak diye halecanlı, sıkıntılı, az ümit verici bir bakış ve bir bekleyiş!

Kafamız bir demir kumbaradır, sallarsınız, para sesi gelir amma çok vakit anahtarı ele geçmez. Mevzu aramak, bir anahtarı aramak kadar yorucu, şaşırtıcı ve zihninizi büsbütün dağıtıcı bir şeydir. Kapıda sanki tahsildar veya alacaklı bekliyor; siz çırpınıyorsunuz, çekmeceyi karıştırıyor, ceplerinizi boşaltıyor, sağa sola koşuyor, öteyi beriye altüst ediyor, fakat anahtarı bulamıyorsunuz. “Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi.” Bir muharrir yazacağını ararken, böyle söylenerek evin içinde dört dönen teyze hanıma yahut emektar kalfaya pek benzer. Bunlar, utanılacak misafire tam kahvaltı çıkarılacağı zaman, ince kilerin anahtarını, çırpına söylene nasıl ararlarsa!

Tekrar pencereden bakıyorum.

Kıştan bahsedeyim mi, dersiniz? İşte, mini mini çocuklar, başlarına kukuletelerini çekmişler, okula gidiyorlar. Alâ! Tutar, bizim zamanımızdaki çocukların kışlık kıyafetlerinden, “bevvab”ın önüne sıram sıram, çamurlara bata çıka mektep yolunu tutturuşlarından falan filân bir şeycikler yazarım.

Küçük bir sevinç duyuyorum, parasızın aklından paralı ve iyi yürekli bir dostunu geçirişi gibi... Fakat masama dö-

nerken düşünüyorum ki bu, çok kullanılmış bir mevzudur. İki de bir maziye kaçmak, hatıralardan medet ummak, öfke bir marifet değil. Kışa öfkelensem, soğuğa karşı ateş püskürsem, baharları ansam, plâjlara hasret çeksem, “ah yaz, güzel yaz!” diye başlayarak işi edebiyat süsüne döksem olmaz mı? Bunun pekâlâ uhdesinden gelirim amma olanı olduğu gibi kabullenmek, geçmiş i aramamak, geleceğe bel bağlamamak çığırını tutmuş bir adama ne kendini üzme ne de başkalarının üzüntüye sokmak yaraşır. Ben, parmağıma diken i battı diye gülü yere atanlardan değilim; yurdumu da, sanatı da, kadını da öyle severim!

Kız oğlan kız süjeler bulmak lâzım. Orijinal olmak için çoğumuzun hoşlanmadığı bu mevsimi öyle bir anlatırım ki okuyanların yazdan iğrenecekleri gelir. Üzüntülü de olsa hayatın bir avunma tarafını bulmak, sokakta bir kese akçe bulmaktan daha hayırlı ve faydalıdır. Lâkin öyle bir yazı için gönülden istek lâzım...

Yine camdan dışarıyı kolluyorum.

Bu sefer caddeden geçenlerin çoğu kadındır; daktilo veya memur olan kadınlar... Renkli muşambalarını sırtlayıp seke seke, kendilerine zoraki bir erkek çevikliği vere vere yokuşu tuttular. Şimdi sınıksıkışık bir halde tramvaydadırlar; biraz sonra bürolarında bulunacaklar. Yan apartmanlardaki odalarında sere serpem dolaşan, tenbel tenbel sabah mahmurluğunun geçmesini bekliyen başka kadınlara bakarak “Akıllısı Değirmende Kaldı” hikâyesini hatırlıyorum. Acaba kadınların erkek işine karışmaları aleyhinde, alaylı bir makale yazsam mı?

Masama koşuyorum; kalemi kapıyorum; ilk cümlemi

yazdım bile: “Bayanlar nereye? Daha kargalar uyanıp tohumlarını yemedi, horozlar ötüp tavuklar gıdıklamadan, dükkânlar kepenklerini açıp sütçü beygirleri nallarını takırdatmadan böyle, alaca karanlıkta nereye? Birinin canına can mı katacaksınız? Hacı mı karşılayacak, çocuk mu doğurtacak, yangından mal mı kaçıracaksınız?”

Hayır! Aralarında vefalı okuyucularım bulunduğunu da sandığım çalışkan, cefakeş ve cesaretli dostlara ilişmiye elim varmıyor. Bürolarla çokça alışverişim olmadığı halde pek seyrek uğradığım zaman o erkek istifi arasında bir kadın yüzüyle karşılaşmaktan hoşlandığımı da bilirim. Bana onların –biraz solgun, biraz yorgun da olsalar– hapisane bölmesine konmuş bir demet çiçek tesiri yaptıklarını unutmuyorum.

Başka bir yazı bulmalıyım!

Ayaklarım beni bir daha pencere kenarına sürükledi.

Caddenin ulu çınarları, yapraklarını dökmüş, yok ve güdük, pek gösterişsiz, pek cansız, iskelet halinde! Nerede bir ay önceki kudretli, saltanatlı manzara? Hah, bu, belki de bir yazıya temel olabilir: İkbalden ve idbardan lâkırdıyı açar, ağaçtan başlıyarak işi zamane modası olan şöhretli mevzua, Napoléona’a kadar götürürüm. Yarı tarihî, yarı siyasî, biraz da ahlâkî bir makale!

Masama oturuyorum; amma diyorum ki: Halk tarihten pek bıktı. Hem de tarih yazılarının çoğu bizde “aşiremento”dur. (Şu tabiri bulan ve ona bu derece güzel bir Lâtin ahengi veren çapkının zekâsını beğenmemek elde değil!) Yüzde doksan dokuzunu eski tarihlerden yeni dile çevirirler. İçinde fazla olanı beş, on kelimelik yoğuruyor. Hattâ o kadarcık emeğe bile katlanamıyanlar var ya... Hayır,

henüz tarihe sıra gelmedi; elimden başka türlü gelmediği zaman düşünürüz.

Etrafı kolaçan ediyorum. Düzeltilmesi lâzımgelen bir sürü kusurlar, çirkinlikler görmekteyim. Damdan dama, bacadan bacaya, karma karışık, salkım saçak anten telleri... Ya anten direkleri? Hepsi de eski mezar taşlarımız gibi sağa sola yatmış, ayrıca eğri büğrü! Bunların yerine, hani piyango yuvarlakları konan kafesler gibi toparlacık bir şeyler var; onları çoğaltıp, ucuzlatıp mecburî –benim Türkçemle yükümlü– yapamaz mıyız? Fakat bu fikir, üç sütunluk bir konuşmayı dolduramaz.

Sokak hâlâ, mahalleye taşınalıberi, üç yıldır telefon, havagazı, elektrik, su “koyaç”larından [bu kelime “tesisat” karşılığı olarak dil lûgatinden alınmıştır; hiç de güzel değil; biraz inceleştirerek “yerleşim” gibi bir şey denilse, bari!] dolayı La Fontaine masalındaki yere gömülü bir küp altın arıyan çiftçi çocuklarının altüst ettikleri tarlaya benziyor. Adeta, pencereden başımı uzatıp: “Artık yeter; haydi, bugün ekmek zamanı!” diyeceğim geliyor.

Telefon çalıyor: “Hazır mı, üstat?”

Bu, tahrir şefinin nazik olmaya çalışan sesidir. Acaba şu “üstat” kelimesinin yerli yersiz, hiçten yere harcanmasına karşı bütün hıncını çıkaracak bir şey karalayıversem mi? Lâkin, yazık ki ona da vakit kalmamıştır. İyisi, şu bir türlü yazamadıklarımı toplar, “Yazamadığım yazılar” başlığıyle baskıya yollasam.

Tan, 16 Kasım 1941

ODESSA MAĞARALARININ ESRARI

Bu ad altında, harpten sonra çıkacak korkunç eserin basım hakkını alabilecek kitapçı, turnayı gözünden vurdu demektir. Elbette radyoda dinlemiş veya gazetede okumuşsunuzdur: İstilâ ordusunun elinde bulunan o şehirde, ucu bucağı bulunmaz mağaralar varmış, birinden birine geçilir, ne geçit yerleri, ne sıçan yolları ne de nefesliklerle çıkamakları bilinirmiş. İşte, dünyanın hiçbir tarafında eşine rastlanmamış genişlikteki bu yeraltı mezarlıklarına, bu Katakomblara sığınan memleket erleri, aylardan beri tedhiş hareketleriyle düşmanı yormakta imişler. Teşkilâtları eksiksizmiş: Mutbaklar, hava değiştirici makineler, ışık, muhabere aletleri, silâh, cepthane ve usanmaz, yılmaz bir cesaret! Nihayet mağara kapıları –içine girilemediği, buna kalkışılmadığı için– örülmeğe başlanmış ve rivayete göre de çaresiz kalan tedhişçiler dışarıya can atarlarken temizlenmiş...

Haberin kısaltılmışı o kadarcık... Şimdi siz, bu mağarada geçen hayatı en ince ayrıntılarına kadar öğrenmek, yapılan işleri, çekilen üzüntü, emek ve çileleri, düşülen korkuları, elde edilen başarıları, verilen kurbanları, aralarındaki bir kalem sahibinden, bütün taze heyecanı ile dinlemek istemez misiniz? Binbir gece filmlerinde, *Sefiller* ve *Ko Vadis* romanlarında sırf hayal kuvvetile canlandırılmış sahneler,

o Paris lağımları ve Roma Katakombaları masalları bu tüyler ürpertici gerçek yanında ne kadar sönük ve yapmacık kalacaktır. Hatta, yalnız onlar değil, geçen harbin iki şöhretli kitabı, Barbusse'un *Ateş'i* ve Alman muharririnin *Garp Cephesinde Bildirilecek Bir Şey Olmamıştır* adındaki eseri bile!

Fakat bilmem ki politika adamlarının umdukları olur da dünya silâhsızlaştırılır ve harp ihtimali ortadan kaldırılırsa, harp hikâyeleri artık kıymetinden kaybetmez mi? Zira biz, hikâyelere ve romanlara çok kere kendi başımıza gelmesini hesaba kattığımız benzeyişlerden dolayı istediğimiz veya çekindiğimiz sergüzeşter bakımından düşkünüzdür. Harp kalkınca, bir müddet sonra harbe dair eserlerin, lüzumsuzca kafa yorucu, dar heyecanlı, geçmiş ve dehşetle gülünç bir çağı canlandırdığı için ele alınması ayıp sayılacak derecede gözden düşmesi –hayale de benzese– bir ihtimaldir.

Tan, 15 Haziran 1942

MARİFETLİ BULUŞLAR

İnsan, okuduğu yazılarda işitilmemiş veya işitmediği orijinal teşbihlerle tariflere, zekâlı buluşlara rastlayınca – çikolata kuponlarından bisiklet kazanıvermiş bir ortaokul talebesi gibi– sarsıcı bir sevince düşüyor; zihin, âdeta kanatlanıyor, kafesten azat edilmiş kuşunkuna benziyen allak bullak bir uçuşla, havada zevkten sarhoş, sendelediğini duyuyor. Yazık ki yeni eserlerde o gibi sihirli fikir çiçeklerine rastlamak pek zor... Geçen gün, ilk nüshası elime geçen Harman adlı ufacık bir dergide “Kapı” başlıklı ümit verici bir hikâyeyi okurken, kitapçı vitrininde kafatası açılmış insan resmini seyreden bir adamın, “Kafamızın içi demek böyle: Yılan doldurulmuş bir kutu!” demesi hoşuma gitti. Bilirim ki halk da böyledir –yeni edebiyatçılar kıymet versinler, vermesinler– okuyucularımız marifetli benzetişleri, canlandırıcı tarifleri pek severler. Hattâ belki bir iki muharririmizin geniş halk kalabalığı tarafından tutulmasında, ara sıra o çığırda ufak tefek yenilikler göstermelerini hesaba katmak lâzım gelir.

Her yerde de öyle olacak ki taze gelmiş bir Fransızca dergide, aynı cinsten bazı seçme cümleler sıralandığını gördüm. Meselâ şunlar: “Bir garsonun gözleri kadar yakalanması güç”; “şapkası başının üstünde daima, acemice bir

manevra ile inmiş bir uçak gibi iğri büğrü durur”; “giyini-
şi, içinden çıkılmış bir yatak gibi karma karışıktır”; “o cins
insanlardandır ki yaşınızı her zaman hatırlar; fakat doğum
günüünüzü hiçbir zaman...”; “çok usta bir politikacıdır, iki
yüzünü de tek yüz gibi idareye çalışır.”

Bir yıldır *Ulus*’da, sayın “T. I.” ecnebi dillerdeki o cins-
ten güzel sözleri toplamış ve başarı ile dilimize çevirmişti.
Hatırladıklarımından birkaç örnek: “Bir mum alevi gibi sinir-
li”; “saatin yüzüne bakmaktan utanacak kadar geç kalmıştı”;
“ay, çift kanatlı kapıları açar gibi bulutları itiyordu”; “o kadar
düzen meraklısı bir kadındı ki elinden gelse gökyüzünde-
ki yıldızları sıraya koyacaktı”; “güneş kadar milletlerarası!”
böyle hünerli, zekâlı sözlerden zevk almamak için insanın
kitapların üzerinde dolaşan fikri, şimdiki kunduralar gibi
tahta tabanlı olmalıdır!

Tan, 8 Mart 1943

SON ASIRDA TÜRK SOSYETESİ

İrfan hayatımızda memnunlukla gördüğümüz bir değişiklik de şudur: Eski vesikaları gözden geçirerek şöhretli bir devrin veya bir adamın şahsiyetini belirtmek için çalışanlarımız çoğalıyor. Rahmetli Ahmet Refik'in *Lâle Devri* ve *Turgut Reis* ile açtığı çığır gittikçe genişleyip, hele son yıllarda daha ciddi bir şekil almaktadır. Yakında Tevfik Fikret, Nâmık Kemal, Mehmet Âkif gibi ayrı hüviyette büyüklerin hayatı artık bir sır olmaktan tamamille kurtulacak, aydınlığını gelecek nesillerle asırlara olanca kuvvetile ulaştırmak imkânı bulacaktır. Siyaset adamlarının da bir aile albomundaki iyi yıkanmamış ve eczalanmamış fotoğraflar kadar sönük durmaları da şüphesiz önlenecektir. Nitekim eski sadrazamlardan bazısını şimdi, birkaç değerli eserin yardımile daha yakından tanımaktayız. Eğer bu eserler yazarın –Garp âleminde tutulan yeni usulle– romanımsı bir tarza da sokulur, o sayede kitapların okuyucusu çoğaltılırsa, beklediğimiz fayda iki misline de çıkarılmış olur. Yeninin zevkine daha derin varmak için eski hakkında az çok bir fikre sahip olmamız lâzımdır.

Yapılacak bir şey daha var: Yakın tarihimizle ilgili hayat tarzımızı dosdoğru nakledebilmiş muharrirlerin roman, hikâye, hatıra, fıkra gibi eserlerini eleyerek bunlardan *Son*

Asırda Türk Sosyetesı adlı bir eser vücade getirmek, Hüseyin Rahmi, Ahmet Rasim, Ahmet İhsan gibi romancılarımız ve gazetecilerimiz o hususta bize gür bir kaynak olabilirler; arkadaşlarımin ve benim de yazılarımızdan faydalanmak mümkündür; yenilerden de belki bir şeyler çıkar. Aşağı, orta ve yukarı tabaka İstanbul hayatını konaklar, evler, mahalle araları ile, çeşitli tipleri, kıyafetleri görüş ve düşünüş farkları ile, bütün âdet ve göreneklerle kısımlara ayırarak, mehzaz göstermek ve muharrir adlarını sayarak aydınlatacak değerli bir eser, şüphesiz ki emek, gayret, fedakârlık ister, fakat hepsinden önce eser, muharririn hiç değilse birkaç yıllık ihtiyacını karşılayacak, maddî verimde olmalıdır. Yazık ki bunu sağlayamamak o gibi çalışmalara susamış fikir adamlarımızı ölmez eser yerine, gündelik ölü yazılar peşinde eritip tüketiyor.

Tan, 4 Ağustos 1943

KOLEKTİF HİKÂYELER

Her insanın kafasında bir romancı yatar. Hattâ insanlar birbirlerinin eksikliğini tamamlayarak ortaya pek meraklı romanlar çıkaran kolektif hikâyecilerdir. Meselâ Babilce yazılmış *Gılgamış Destanı*’ndan tutunuz *Binbir Gece Hikâyeleri*’ne ve bizim *Ferhat ile Şirin* cinsinden aşk masallarına kadar nice hikâyeler bir şahsın değil, el ve fikir birliğiyle nesillerin hazırladıkları, kotarıp önümüze koydukları kolektif eserlerden başka nedir? Dedikodu ve uydurma haberler de zaten kolektif hikâyelerden sayılmalıdır. Taze bir dedikoduyu ilk defa dinlediğim zaman acemî bir muharrir eseri imiş gibi kusurları, aksak ve hünersiz yerleri gözüme batır. Başka bir mecliste ikinci ve üçüncü işitişimde, “Bravo, derim,” hikâye tekemmül etmiş, basılsa beğenilecek hale gelmiş!” İşte, onu böyle bir üstat eserine benzetenler çok defa meslek dışında kalmış, adsız sansız romancılarıdır, aslında hikâyeci yaratılmış insandır.

Size büyük heyecan uyandıran son müthiş romanı hülâsa edivereyim: Ankara’dayız; bir şoför, arabasına binen peri kadar güzel bir genç kıızı şu kışta kıyamette baraj yoluna götürüyor. Hava kararmıştır; lâpa lâpa kar yağıyor ve uzak dağlardan aç kurtların tüyler ürpertici sesleri geliyor. Böyle bir dekor ortasında kızcağıza tecavüz edilmiştir; bu yetmi-

yormuş gibi gözleri de kör bıçakla oyulmuştur. Müthiş şey... Fakat aceleye lüzum yok, cânî cezasını bulacaktır: Gözleri oyulmuş zavallı Afife Anjelik, şehre dönüşünde hain şoförü sesinden tanıyor, “Kaatili buldum! Yakalayın!” diye feryadı koparıyor ve bir polis çıkagelip –tıpkı Mınakyan’ın bir melodramında gibi– “Kanun namına sizi tevkif ederim!” diyor; perde kapanması için de aktörlerden baba rolünü oynayan biri sahnenin ortasına ilerleyip şöyle söylüyor: “Adalet yerini buldu!”

Tabiidir ki bu hâdise baştan başa uydurmadır; ortada ne kör kız, ne zalim şoför, ne şikâyet, ne muamele vardır. Adsız romancılar pek kötü bir “kolektif hikâye” daha yaymışlardır.

Akşam, 30 Ocak 1945

ELHANI ŞİTA OPERETİ

Devrimizde artık hiçbir şair karlara bakıp yahut karın yağışını düşünüp de meselâ rahmetli üstat Cenap Şehabeddin gibi pek oynak, cicili bicili, çiçekli kelebekli, yani süsten, kelime oyunundan, zarif buluşlardan ibaret dertsiz, içsiz şeyler yazamaz. Onun “Elhanı Şita”sı gerçekten bir kara kış nağmesi, kar fırtınası tablosu mudur? Hayır. Mükemmel bir operet dekoru ve operet musikisidir; gayet hoştur; eğlenceli, hafif, lezzetlidir. Daha ilk mısralarını okumağa başlarken bana sımsıcak, kadife koltuklu, avizelerle ışıklanmış bir tiyatrodaymışım da bir taraftan orkestra oynak oynak çalıyor, öbür taraftan perde ağır ağır açılarak muşamba ve pamuktan yapılmış uydurma bir sahneyi gösteriyormuş gibi gelir. Tepesinden ılık karlar dökülen yosma baş muganniye:

*Sen açarken çiçekler üstünde
Ufacık bir çiçekli yelpaze*

Parçasını gülümsiyerek gevrek sesile okur. Sonra, iki tarafına dizilmiş kadınlı erkekli, hepsi de neşeli koro takımı bir ağızdan:

Gittiniz, gittiniz siz ey kuşlar

Diye öterler ve daha sonra, her operette olduğu gibi sahnedekiler hem söylerler, hem döne döne, birbirlerine sokula sarıla şu güfteyle dansederler:

*Soldan sağa, sağdan sola lerzanü girizan
Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rizan*

Viyana valslerinin ve Fransız operetlerinin hüküm sürdüğü o zamanki dünyada gamlı görünmek istendiği halde bile şair neşesine soğuk su katmıyan kar fırtınaları varmış! İki günden beri yağan, yığılan karlara baktıkça eşini kaybeden kuşları değil, tipi altında donmuş yavrularını kucaklarından atamıyarak gene bağırlarına basıp giden yüz binlerce ananın katıldığı sonu gelmez kaçaklar ve yurtsuzlar kervanlarını düşünüyoruz, hamdolsun ki uzaktan!

Akşam, 1 Şubat 1945

TAHİN HELVASI VE TENEKE

Fransa'daki hükûmet memurlarının iş görme usulile kırtasiyeciliğini kalemine dolamış olan Georges Courteline bu mevzuda pek hoş eserler yazmıştır. Hele *Kalem Efendileri* adlı romanı çok nefistir; birkaç yılda bir raftan çeker, okur, gene yerine koyarım; saklarım. Mizah kitapları arasında göz gezdirmekten vazgeçemediğim bir tanesi de Halevy'nin *Kardinal Ailesi*'dir. Galiba onu tercüme ettiler ama karakter tahlillerine de yer veren kaliteli mizah romanları bizde nedense rağbet görmez oldu. Eskiden rekoru kırmıştı. Zira bunlar ötekiler âyârında ince eserler değildi. Şimdi ne incesi ne kabası, hiçbirisi tutmuyor. Gazetelerimiz var kuvveti aşk ve zabıta romanlarına veriyor; deneme kabîlinden olsun mizah romanı tefrikasına yanaşmıyor. Gerek *Akşam*'a gerek diğer meslekdaşlara tavsiyede bulunacağım: Bir kerecik de mizahî roman tercümesi koysunlar, belki eski zevki canlandırırız; faydalı bir değişiklik olur.

Evet, kırtasiyeciliği ve memur zihniyetince iş görme tarzını Courteline çok iyi belirtir, okuyucularını hem neşelerdirir hem düşündürür. Bu üstad muharrir hayatta olsaydı ve hâdise Fransa'da geçseydi, son günlerdeki tahin helvası-teneke vakası kendisine canlı bir hikâyeye sermayesi teşkil ederdi. Biliyorsunuz ki muayyen miktarda tahin helvası ihracına

izin çıktı; çıktı ama helva tüccarlarının elleri böğürlerinde kaldı. Mallarını nenin içine koyup gönderecekler? Kâğıt ve tahta kaplarda duran helvanın hayrını gör! Yağı dışarıya sızdıktan başka o nisbette derhal sulanır, yumuşar, ktır ktır halden çıkarak balçığa, çamura döner. Diyeceksiniz ki: “Tenekeye koysunlar!” İşte buna imkân, daha doğrusu mesağ, izin yoktur; gazetelerden öğrendiğimize göre teneke ihracı yasakmış. Helva ihracatçıları mallarını tulum peyniri gibi koyun pöstekisine basıp göndermeği hele bir denesinler bakalım.

Haberin aslı varsa ihraç kararı verilirken hiçbir memurun, *Helva tenekesiz sevkedilemez*, diye düşünmemesi, düşünse de, “Bana ne?” diyip geçmesi dairelerde iş görme tarzına tipik bir örnektir.

Akşam, 19 Şubat 1947

BU ROMAN ÖYLE BAŞLADI, BÖYLE BİTTİ

Siyasî vaziyetin vehametini ara sıra olsun unutmaya çalışalım. Gazetelerimiz birinde Sultan Abdülhamid devri ile alâkalı bir resimli roman tefrikası çıktı; göz gezdirdim, hülâsa edeyim: Okuması yazması olmayan Arnavut bir bozacı yolunu bulup padişahın has bendelerinden biri sırasına geçiyor, tüfekçi paşalığına yükseliyor, efendisine yaranmak için hürriyetseverlere zulüm ve işkence yapıyor; nihayet Meşrutiyet ilân ediliyor, vaktiyle iyiliğini gördüğü halde sonradan huzuruna bile kabule yanaşmadığı bir adamın intikamına uğruyor, kaçtığı evden kadın kıyafetinde çıkarken yakalanıyor ve bir eşeğe ters bindirilerek halkın tahkirleri altında sokak sokak dolaştırılıyor; hikâye de böylece bitiyor.

Fikrimce o romanın asıl enteresan kısmı bundan sonra başlar. Ne gibi? Biz emsalini çok gördüğümüz için realiteye uyacak bazı ihtimalleri kolayca sayabiliriz. Meselâ mahut bozacı paşa ihtilâlin hızı geçince konağına tekrar yerleşir, irat ve akarına tekrar el koyar; 31 Mart hâdisesinden sonra benzerleri gibi kısa bir müddet bir adaya sürülür, döner. İsmi unutulmuştur; konu komşu ziyaretine gelmekle, yaşlı paşa süt renginde sakalı ve cahilcesine nükteli sohbeti, bilhassa varlıklılığıyla saygı görmektedir.

Oğulları, kızları yetişmiştir. Mahdum beyler okurya-

zardırlar, hükûmet fırkasına girmişler, mevki yapmışlardır. Kerime hanımlar ise hem güzel hem paralı olduklarından Rumeli'den gelen Hürriyet ordusunun meteliksiz zabitleri tarafından zevceliğe lâayık görölmüşlerdir. Oğullardan birinin borusu ötmekte, öbürü de düdüğü çalmaktadır; damat beyler partinin göz bebekleridir. Bozacı paşanın konağı tek-rar eski şatafatını kazanmış, daha da parlamıştır. Kızlar, şimdi de Yıldız yağmasında elde edilmiş mücevherlerle müceh-hezdirler. Paşanın cenazesi bir hürriyet kahramanına yahut bir harp kahramanına yakışan merasimle ve fırka erkânının iştirakiyle, şeyhler dualar okuyarak, dervişler “hû” çekerek kaldırılmıştır.

Derken Birinci Dünya Harbi ve sonu... Büyük mahdum bey Arnavutluk'a geçmiş, ilk kabineye nazır olarak girmiş, çıkmış, kaçmış, dönmüş, nihayet asılmıştır. Damatların bü-yüğü Kavm-i necib-i Arap asıllı olduğunu hatırlamış, koşmuş, Suriye istiklâlcileri arasına katılmıştır. O da sayısız hükûmet darbeleri esnasında bir kaza kurşunu ile ölmüştür. Şu var ki küçük mahdum, devlete sadık kalmış, ortanca damat da aynı yolu tutmuştur. Bugün onların oğulları memleketin mühim simalarındandır; biri iş adamı ve milyarder, diğeri farazi sayılı servet sahibi bir doktordur.

Osmanlı tarihi böyle kapanmış, yeni tarihimiz böyle baş-lamıştır. Asıl sosyal ve realist romanın bu safhaları belirtme-si şarttır gibimize geliyor.

Yeni İstanbul, 18 Temmuz 1958

TARİHİMİZLE ALÂKALI BİR ROMAN VE TRAJEDİ MEVZUU

Bundan 484 yıl önce, bugünlerde Fatih Sultan Mehmed, sadrazamı olan meşhur Mahmud Paşa'yı öldürtmüştü. Katledilmesinin sebebi ne idi? Eski zamanlarda boyun vurulması için pek mühim sebepler aranmazdı ama yine de bir sebep aramak lâzımgelirdi. Zaten 1474 tarihinde henüz deli dolu padişahlar devri başlamamıştı, canın az çok bir kıymeti vardı. O devri Yavuz açmış, katiller II. Mahmud zamanına kadar devam etmişti. Her neyse, biz burada bu işlerden değil, âlim ve şair, ayrıca dirayetli bir hükûmet adamı diye tanınan Sadrazam Mahmud Paşa'nın ademe gönderilmesi vesilesiyle bizdeki tarihî roman azlığına, vakaların çokluğuna, vesikaların yokluğuna temas edeceğiz.

Rivayete göre Fatih'in sevgili oğlu Mustafa, hovarda bir genç imiş. Sadrazamın güzel karısına âşık olmuş, annesi de oğluna yardım etmiş, ikisini münasip bir yerde buluşturmuş. Bu vakayı duyan paşa şehzadeyi zehirleyip öldürtmüştü. Fatih de oğlunun intikamını almış. İşte bir trajedi! Şayet Racine o hikâyeden haberdar olsaydı, belki de *Bajazet* yerine yahut bu eserle beraber bir de *Mustafa* yazardı.

Racine'i hâdisede şu cihet de pek alâkadar ederdi: Mahmud Paşa bir devşirmedir, annesi de İstanbul'un pek asil ve

eski ailesine mensup bir prenestir; hattâ Fatih, fethettiği şehrin kiliselerinden birini sadrazamın hatırı için bir فرمانla o kadına bağışlamıştır. Neler de neler, roman olacak ne mevzular değil mi? Son günlerde –galiba Türkçeye de çevrilmiş– Fransızca bir roman okumaktayım: *Marquise des Anges*. Vak’a XVI. Louis zamanında geçiyor; eserin asıl değeri o tarihteki Fransa’yı, bilhassâ Paris hayatını köşe bucağına, bütün âdet ve hayat tarzına uygun şekilde belirtmesi, beraberce yaşıyormuşsunuz gibi realistçe tasvir etmesidir.

Peki, bizde Fatih devrini bir tarafa bırakalım, daha yenilerini, hattâ yüz elli sene evvelini sadakatle arzetmek mümkün müdür? Pek az eser bırakmışız; tarihlerimizin çoğu Şarkkâri kavramsız hikâyeler, rivayetlerdir. Bununla beraber çeşitli kaynaklardan ve birçok da muhayyile kuvvetinden faydalanılarak şu –meşhur bir semte ismini veren ve pek güzel bir cami ve daha güzel bir türbe bırakan– Adnî takma isimli şair sadrazamla, hovarda bir şehzade ile, dilber bir kadınla, saray entrikaları, zehirlenme ve katillerle alâkalı bir roman –şimdiye kadar yazılanlar gibi muharririn tarihçiliğini sıkmadan– ne enteresan olabilir! Biz bunu hayalimizde yaşadık; elimizden gelseydi hakikate çevirirdik. Cesâret edemiyoruz.

Yeni İstanbul, 20 Ağustos 1950

HİNDİSTANCEVİZİ AĞACI

“Bazı Okyanusya adalarında delikanlılar, kendilerine sıkıntı veren yaşlılardan kurtulmak için şöyle bir usule müracaat ederler: İşe yaramaz ihtiyarları bir iri hindistancevizi ağacına çıkarırlar, ağacın dallarını var kuvvetleriyle sarsarlar, sarsarlar ve üstündekileri düşürünce, kebab şişlerine geçirip çala oynaya, âfiyetle yerler!”

(SEYAHAT KİTAPLARI)

İşte, Okyanusya adalarındaki bu vahşi âdetini pek beğenerek memleketimizde de edebiyat pîrlerine tatbik karar veren hakları yenilmiş genç muharrirler, o maksatla bir kara liste hazırladılar. Fakat Babiâli Caddesi’nde aradıkları ne hindistancevizi ağacını ne de gösterişli ve işe elverişli bir başkasını bulamadıkları için şaşkın şaşkın dolaşırlar, düşünürlerken Nurullah Ataç’a rastladılar, fikir danıştılar. Münekkit, fırsatı nimet ve mesleğine hizmet bilerek şu tavsiyede bulundu:

“Salkımsöğüt’te, tramvay yolu üzerinde cinsini seçemediğim kocaman bir ağaç vardır; meşe midir, çınar mı, yoksa “şecerei vakvak” veya kavak mı, her ne ise... Orası Babiâli sayılabilir; ağaç da matlûba uygundur.

Gençler münekkidin ellerini teşekkürle sıktılar ve bağıra çığışa koşuşarak ağacı firdolayı kuşattılar. İçlerinden müstakbel Hamdullah Suphi olmiya hevesli bir natıkaperdez, çamurlu yalaktan bir damla su almış sıska ve taze horoz gibi başını havaya kaldırdı, bir hitabede bulundu:

Ey ulu çınar, halâskâr ağaç! Adsızlığın karanlık bodrumlariyle ıslak sarnıçlarında bizi sülûkler, solucanlar, kurbağa yavruları ve sivrisinek tohumları gibi sürüne sürtüne yaşartmak isteyenlerin elinden sen kurtaracaksın! Bize can, kan, karnat ve ayak sen vereceksin! Ancak senin yardımınla bir de yeraltından gökyüzüne, Sarayburnu Parkı'ndan Park Oteli'ne çıkacağız. Büyük gazete sütunlarının seçme köşelerine konmuş gösterişli koltuklara geçmek bizim hakkımızdır. Senin gölgenin altında, artık hak yerini bulacak ve haksız şöhretler yerin dibini boyliyak. Ey adalet çınarı, ey edebiyat darağacı, edebî yobazlarla softaların medrese saltanatına nihayet verecek ey koca kütük! Harem ve hadım ağalariyle cariyeye ve hamam ustası imparatorluğunu çöktürecek ey feyizli kudret! Sen edebiyat buğdayını taşından, toprağından ayıracak bir son sistem kalbur, edebiyat pınarını zararlı mikroplarından temizleyecek bir maharetli süzgeçsin! Devrimci neslin büyük kurtarıcısı, ey yeşil tanrı, cennet sensin, sendedir!

Hitabe bitince hazır bulunanlar, son edebiyatımızın yüksek bir nümunesi olan şu aşağıdaki şiiri, hep bir ağızdan, ağaca bakarak, eskiden mektebe başlanma alayındaki ilâhici mahalle çocukları gibi masum bir eda ile okumıya başladılar:

*Bir taş attım ağaca,
Düşmedi taşım, düşmedi taşım
Taşımı ağaç yedi,
Taşımı isterim, taşımı isterim!*

Bu manzumenin, ağaçla başlayan şu büyük edebiyat ihtilâline Marseyyez nev'inden bir marş olarak bestelenmesi ittifakla kabul edildikten sonra listenin başındaki isim okundu ve Yahya Kemal yaka paça, İstanbul Kulübü'nden bir kamyonu tükılarak meydana getirildi. Büyük şair yolda, vakanın fecaatine uygun bir beyit hazırlamak istemişti; fakat vakit dardı, o ancak bir mısraı bir senede bitirebilirdi, vazgeçti, sadece nesren:

“Dehrin her derdi, her cefası beni bulur. Şiirden şimdiye kadar ne fayda gördüm? İşte son cilvesi!” diye söylendi. Koca şair, öğle yemeğinden henüz kalktığı için yarım misli ağırlaşmıştı; betleri benizleri kül gibi solgun, çelimsiz ve idmansız çocuklar o azim cüsse karşısında –Gulliver’in dev vücudünü hayretle seyreden masal cüceleri kadar– şaşırakaldılar; bu sırada caddeden tramvay tellerini tamir için kullanılan bir merdivenli araba geçmeseydi, giranbaha sıkleti ağacın tepesine çıkaramıyacaları muhakkaktı.

Şimdi dalları sallamıya başlamışlardı. Neticeyi almak uzun sürmedi, zira şairin bastığı dal, sarsıntıdan değil, eşsiz “nazar” nâzımının ağırlığı altında kırıldı ve cüsse, civardaki Ayasofya kubbesi çöküyormuş gibi bir heybetle yere indi. Çocuklar, yıtkuları bu tarihi âbideye, yine onun bir kitabesini değiştirip okuyarak, son bir kadirşinaslık göstermekten kendilerini alamadılar:

*Koptu yerden acı bir vaveylâ,
Her taraf inledi: "Yahya! Yahya!"
Nice günler bakarak şom çımara,
Dediler: "Uğradı Yahya nazara!"*

En güç iş, böylece pek kolay başarılınca listenin ikinci ismi okundu ve bir kakkahadır koptu: Reşat Nuri! Kakkahanın sebebi muharrire hürmetsizlik değildi; kendinden evvelki şöhretli kurbana nazaran devede kulak, filde göz, armutta sap ve Alman sofrasında tereyağı kadar cüssesiz, ufak, çerden çöpten oluşu idi. Binaenaleyh zerrece zahmet çekilmeden onu, ağzında sönmez sigarası, ağacın en üst dallarına kadar çıkarabildiler ve aşağıdan şöyle bir bakınca o derece küçük, çelimsiz buldular ki maruf eserini hatırlayarak:

"Çalıküşu! Çalıküşu!" diye haykırıştılar. Hakikaten dalın tepesinden "Cıkcık! Cıkcık!" gibi kuş cıvıltısına benzeyen bir ses geliyordu; minimini vücutlu büyük romancı, bir taraftan hoş geçinme prensipini bozmamak diğer taraftan da sigarasını düşürmemek için dudaklarını fazla açmadan şöyle diyordu:

"Mektep müdürlerinize selâmımı söylemeği unutmayın, hepsi arkadaşımıdır."

O, ilk sarsıntıda, vurulmuş kuştüyleri gibi perişan, yumuşak saçlariyle yere düştü; sigarası bir barut dumanı gibi etrafında hâlâ tütüyor ve bir İsa levhâsı gibi başının üstünde nurdan bir hâle çiziyordu.

Ne olsa bu hazin avcı tablosundan teessüre kapılan muharrir çocuklar, sahneyi değiştirmek için listenin üçüncü ismini bağırdılar: Fâzıl Ahmet! Herhangi nesle mensup olsa,

adı iftiharla anılması lâzım gelen o eşsiz mütefekkir, bütün âlimler gibi başına gelecekten habersiz, yanındakileri dost sayarak dert yanıyordu:

“Dün gece yine uyuyamadım, bir ıhlamur içtim, mide-me dokundu. Majino hattını gezmiye giden heyete dahil bulunsaydım kendimi Paris’te bir profesöre muayene ettirecektim... Bilmem ki harp zamanı parlâmentolar arası kongresi toplanır mı?”

Gençler bu samimî hasbihale kulak asmadılar; yalnız, çelimsizliğine ve rahatsızlığına bakarak fazla yorgunluk olmasın diye onu ağacın en aşağı dalına oturtular. Burada, Fransız şatolarının siyah somaki mermerden şömineleri üstünde duran bir Voltaire büstüne benzemişti; yüzünde onun kadar müstehzi, düşünen ve düşündürücü bir mâna vardı. Dal sallanınca, salıncak gibi tesir etti, gözlerini yumdu, uykuya kavuşmak ümidinin verdiği keyifle ve sinemalar-daki Lorel ve Hardi’nin İngiliz Türkçesini andıran o hoş şivesiyle eski mizahî şiirlerinden kendisi farkında olmamakla beraber bugünkü edebiyat zemin ve zamanına uygun düşen birini, “danalar girmiş bostana, kov bostancı danayı” ninnisi yerine mırıldanmaya koyuldu:

*Çiftlikte kalmamış sığırla manda,
Meradan kaldırmış kurtlar buzağı,
Kurnalar boşanmış yıkık hamamda,
Ustalar toplamış tası, tarağı!*

İnsafsız çocuklar bu zekâ ve irfan şaheserini de ortadan yok ettikten sonra yeni bir cürüm daha işlediler; romancı-

ğımıza hiç şüphesiz ki en fazla yerlilik, realizme karışmış bir şiir, müstesna örnekler veren Mahmut Yesari'yi de, vücutça zayıflar ve dermansızlar grubuna dahil olduğu için kolayca harcadılar. Mamafih muharrir büyük bir metanet göstermiş ve dallar sarsılmıya başlayınca gülümsiyerek, “Ben sallanmıya, baş dönmesine alışkırım!” demişti. Sıra şiirleri kadar kelli ferli, gösterişli, sert ve keskin olan Mithat Cemal'e gelince, gençler bu vakar ve heybet karşısında bir müddet duraksadılar. Kıymeti üzerinde şiddetle ısrar etmemiz lâzım gelen *Üç İstanbul* romanının –iyi eser ve iyi yemek düşkünü olmakla beraber hoppalık ve riayetsizlik hazmetmiyen– güzide muharriri, etrafını çevirenleri hiçe saydı, görmemezlikten geldi; kasten çoluk çocuğu yok ve meydanı boş farzett; asırlar yaşamış, nesiller seyretmiş, bin bir tarihî vakaya şahit olmuş, kendisi gibi azametli ağacı seyre kaldı; vecde geldi, Âkif'in huzurundaki minder imiş gibi hemen yaya kaldırımına edeple diz çöktü, hürmetle oturdu ve kendi eserinden birkaç mısra okudu:

*Kim derdi yarılısın da nihayet yerin altı;
Kim derdi dirilsin de şu milyonlarla karaltı;
Kim derdi yıkılsın da ufuklardaki zindan;
Nurun çiçek açmış dalı yükselsin ufuktan!*

Aruz ve kafiye den anlamıyan gençler, manzumenin son beyitindeki “zindan” ve “ufuktan” ahengine kızdılar ve mahalle arasında Ramazan şenliği yaparcasına “dan da da dan-dan” diye ağızlarile taklit davul sesleri çıkarmıya başladılar. Bu yaygara arasında da edebî sünnet işlenmiş oldu.

Kara listenin altıncısı Peyami Safa, daha uzaktan görünür görünmez gençler öyle bir çığlık kopardılar, hem meseret, hem hiddet öyle bir coşkunluğa kapıldılar ki eski saray duvarları üzerinde pinekliyen kumrular ve güvercinler canhavliyle yerlerinden fırladılar, kanat çırparak havada karmakarışık zikzaklar çevirmeye başladılar. Bu çalışkan, emektar muharrir bir anda karga tulumba edildi; ona karşın o kadar müthişti ki bir aralık, ağacı boylamadan, yarı yolda linç edilmesinden bihakkın korkuldu. Yükselen sesler arasında mütemadiyen bir “sözde” kelimesi tekrarlanıyordu:

“Sözde romancı, sözde sosyalist, sözde faşist, sözde âlim, sözde cingöz, sözde Server Bedi!”

İrfan kurbanını itiyorlar, kakıyorlar, çekiştirip tırnaklıyorlardı. Şair Safa’nın ruhu, manzum olarak, hassas şair Hüseyin Siyret’in şaheserinden bir mısra alarak:

“Sakın dokunmayın yavrumun sakat koluna!” diyordu amma kim dinler! *Sözde Kızlar* ve *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanlarının değerli muharriri yara, bere içinde idi; herhangi bir hastanede, hariciye koğuşlarından herhangi birine bekletilmeden yatırılabilirdi. Yatırmadılar, o halinde ağaca çektiler. Kan sızmış yüzü ile dalda bir Hilâlihmer çadırı bayrağı gibi epeyce asılı kaldı. Sonra düşürdüler ve üstüne üşüştüler. Son sözü kahramanca bir inatla şu oldu:

“Arapça elifi görse direk sanan cahil nesli!”

Üstat Aka Gündüz’ün getirilişi meydanlığa Fransız İhtilâli’nin bir kiyotin ve terör manzarasını verdi; korkunç ve azametli idi. Yurt sevgisi ciğerine işlemiş, yelesiz aslan yüzlü ve yeleli aslan yürekli koca edibin vücudünde Danton heybeti, ruhunda ise Andre Chenier rikkati vardı; hem kük-

rüyör hem sızlanıyordu: Ağzında gök gürlüyor, gözlerinden sağnak boşanıyordu. Fakat kendisi için değil, hâşâ, memleket namına haykırıyor ve ağlıyordu. O esnada gözüne eski sarayın kubbeleri ilişti, can kaygusunu unuttu ve, *istibdadın yıkıldığını gördüm ya, yeter bana bu saadet!* diye düşündü, rahat bir nefes aldı. Sonra ağaca baktı, seslendi:

“Çınar, çınarım, vatanımın çınarı, çınarlar güzeli, sen yaşa!”

Yan taraftaki kavuklu mezar taşları arasında otlayan şeytan yüzlü bir keçi gördü:

“Keçi, keçim, yurdumun keçisi, keçiler güzeli, sen sağ ol!”

Daha sonra, coşkunluk ve dalgınlıkla önünde bir şey aradı, bulamayınca, etrafına bakındı, Degustasyon’un garsonunu araştırdı ve birdenbire kızdı, gürledi:

“Edebiyat, senin namına ne herzeler yeniyor!”

Daldan düştüğü zaman gözleri, gökte *Dikmen Yıldızı*’nın doğacağı yere dikilmişti; vekarlı, korkutucu, aynı zamanda da hürmet verici bir inkılâp tablosu...

Fakat üstat yukardaki yarı tarihî sözü o kadar şiddetle haykırmıştı ki demindenberi tafsilâtiyle yazdığımız bu rüyayı görmekte olan Halit Fahrizade,¹ birdenbire yatağından sıçradı, “Edebiyat namına ben daha neler yaparım, babamı bile asarım!” diye mırıldanarak mukabelede bulunduktan sonra tatlı rüyasının sonuna kavuşmak için yeniden gözlerini kapadı.

C. Vautel’in bir yazısından fikir alarak uydurduğum bu rüyanın alt tarafını, kısmetse biz de, başka bir gün görmeye çalışırız.

Tan, 28 Ocak 1940

1 Halit Fahri Ozansoy’un oğlu Gavsî Ozansoy kastediliyor. (hzl.)

ÇALIKUŞU – DEVLET KUŞU

Ajanslar beynelmilel mahiyette bir mücevher hırsızlığı vak'asını daha haber verdiler. Ağa Han'ın uğradığı haydutluk hadisesi kadar ehemmiyetli değilse bile, bizi daha ziyade alâkadar edebilir:

Zira mücevherleri çalınan zat bir vatandaşımızdır; ayrıca resmî sıfatı olan bir delegemizdir; üstelik tanınmış bir muharririmizdir. Bakınız, ajanslar ve telgraflar bu müessif olayı ne şekilde bildiriyor: “Paris - dün gece Unesco icra konseyi Türk üyesi Reşat Nuri Güntekin'in apartman katına hırsızlar girdiği tesbit edilmiştir. Çalınan mücevherlerin kıymeti çok büyük olduğu anlaşılmaktadır. Polis tarafından derhal tahkikat açılmıştır.”

Pek üzüldük; bu “kıymeti çok büyük” olduğu anlaşılan mücevherlerden bir tekinin bile zıyaa uğramadan bulunup sahibine iade edilmesini dileriz.

Fakat bir cihetten sevindik de... Zira sayın romancımızın kıymeti çok büyük mücevherata sahip olacak derecede ashab-ı yesardan bulunduğunu bilmezdik. Bakınız, bir de Türkiye’de kalem, insana servet ve saman temin etmez, derler. Pekâlâ ediyormuş. Canlı misali şu “kıymeti çok büyük” mücevherlerin bir muharririmizin apartman katından çalınmış olması, değil mi?

Elbette ki bunlar ayiret alınmamış, gelin takımı gibi çarşı başındaki dükkânlardan kaldırılmamıştır. Hepsi de alın teri, göz nuru romancılık hüneri, rağbet eseri olarak kazanılmış paralarla elde edilmiştir.

Dünya matbuatı şimdi o üyemizin bir romancı olduğunu öğrenince memleketimizin kalem erbabının tıpkı Amerika, İngiltere gibi mücevherlere gark edecek kadar zenginleştirdiğine kanaat getirir: eyi bir tesir husule gelir.

Fransız polisi Ağa Han'ın mücevherlerini bulamadı. Bütün temennimiz bu defa kendisini göstererek çalınan kıymeti çok büyük mücevheratı sahibine iade etmesidir.

Etmese de ziyanı yok. O kalem kendisinde oldukça yine yapar. Allah, kârihasını muhafaza buyursun! Altın bilezik elde. Ancak –teessüf ederiz ki– bu eli çoktandır kullanmaz oldu. Kullanmayıp da devlet erkânıyla satranç oynaması edebiyatımızı ne cevherlerden mahrum bırakmaktadır.

Fakat *Çalığışu* zamanla Devletkuşu oldu, başa kondu. Siz ona bakınız!

*** *imzasıyla, Aydede, 17 Eylül 1949*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAYINCILIK – MESLEK OLARAK EDEBİYAT

MUHARRİR İLE KİTAPÇI

Gazete sütunlarında fazla yer almamakla beraber kitap yazarlarla kitap basanlar, yani muharrirlerle kitapçılar arasında sinsi bir çekişme, bir geçimsizlik, karşılıklı sızıltı hiç eksik olmaz. Muharrire bakılırsa, kitapçı kendisine çok defa katakulli oynar, ağzına bir zeytin tanesi verir, bir tulum yağ çıkarmanın yolunu bulur. Kitapçıyı dinlerseniz, haline acıyacağınız gelir: Zavallı adam daima zarardadır, okul kitapları satıp da yüzdeliğini almasa iflâs edecektir; bastığı o yüzlerce telif ve tercüme eserler yok mu, beş para kâr getirmez. Ne yapsın, bir kere bu sanata girmiştir, âr belâsı boşuna emek tüketir, bir şeyler yapıyor görünerek haysiyetini korur. “Peki, parayı ne ile kazandın, iradları nasıl elde ettin?” diye sorarsanız, tekrar okul kitaplarının veya bir formalık polis romanlarının dizili durduğu rafları işaret ederek, “Allah, bunlara bereket versin! Bunlar olmasa aç kalırdım!” cevabını verir.

Hangisi doğrudur? Meslek itibarile bize muharririn şikâyetini dikkate almak düşer. Hele yeni harfler sayesinde kitapçılık geliştikten, müellifler çoğaldıktan sonra, onu pek ciddî olarak düşünmemiz şarttır. Memleketimizde gazete muharrirlerini birleştiren ve onlara az çok yardımı dokunan bir “Basın Birliği” var da niçin bir “Müellifler Birliği” yok?

Meselâ Fransa'da V. Hugo, A. Dumas, Fr. Arago, A. Thierry gibi şairler, romancılar, bilginler ve tarihçiler 1838'de öyle bir cemiyet kurmuşlardır; cemiyet hâlâ yaşamaktadır, hattâ koca bir sarayda barınmaktadır. Cemiyet, üyelerinin haklarını korur, eserlerin basılması, dağıtılması işlerinde yardımda bulunur; mükâfatlar dağıtır; ayrıca yirmi beş yıllık meslekdaşlarına emekli maaşı verir. Bir hukuk bürosu ise kitapçılarla çıkacak uyuşmazlıkları gidermeğe ve icabında açılacak dâvaları mahkemelerde yürütmeğe çalışır ve bu kuvvetli birlik karşısında da tâbiler dürüst iş görmek zorunda kalır.

Bizde Borçlar Kanunu, hakkımızı etrafile gözetmektedir. Fakat neyliyelim ki çok defa dalgın veya paraca darda yahut da hukuk işlerinden anlamaz müellife nasıl hareket etmesini gösterecek bir meslekdaşlar cemiyeti yoktur. Onu kurmak için de beş yüzüncü fetih yılını mı beklemek lazım?

Akşam, 18 Nisan 1945

KİTAPÇI – MUHARRİR DAVASI BİR SAN'AT ESERİNİN SAYFASINA 12,5 KURUŞ ÜCRET VERİLİYOR!

Gavsi Ozansoy

Refik Halid'in fikri: "Toprak mahsulünü koruyan bir idare elbet fikir mahsulünü de koruyacak ve tedbirler alacaktır."

Kitapçılarla muharrirler arasında senelerdenberi devam eden ve bir türlü de hal çaresi bulunmıyan eski bir ihtilâf vardır: Te'lif ücretlerinin azlığı meselesi. Muharrirler kitapçılar tarafından istismar edildiklerinden, kitapçılar ise, kazanç azlığından ve edebî eserlere bugünkü te'lif ücretlerinin fevkinde bir para vermelerine imkân olmadığından bahsedip dururlar. Acaba hangi taraf haklıdır? Buna cevap vermeden evvel, bilhassa son zamanlarda acınacak bir manzara arzeden Babîâli çarşısının telif piyasasına bir göz atmak lâzım. İnsan emeğinin mahsulü olan yiyecek, giyecek, kullanacak bütün maddelerin ateş pahası olduğu bir devirde, fikir mahsulleri gittikçe maddî değerinden kaybetmekte, hazin şekilde ucuzlamaktadır. Elimizdeki müsbet malûmata göre, 20 formalık bir romana 25 lira veren, yani bir san'at eserinin

sayfasını 12 kuruşa satın alan kitapçılar varmış. Bir çoklarına göre kitapçıların bu istismar tarzı sadece muharrirlerin değil, fakat memleketin de zararına olmaktadır. Zira, kitaba verilen değerin bu kadar ucuzlaması karşısında geçinmek zorunda olan birçok müellifler, uzun emek mahsulü, halis san'at eseri yerine, çalakalem ve acele kitap yazmak yolunu tercih etmekte, bu vaziyetten memleket edebiyatı da büyük zarar görmektedir.

Biz, senelerdenberi bakir bir halde yaşamış bu davayı hâl yoluna sokmak emelile hâdisе üzerinde muharrirleri ve kitapçıları konuşturmak istedik. Açtığımız anket onların fikirlerini ve karşılıklı şikâyetlerini tesbit edecektir; artık hük-mü de efkârı umumiye versin.

Refik Halid'in Cevabı

Babiâli'de eserlerine en yüksek ücreti alan Refik Halid bile bu vaziyetten şikâyetçidir. Diyor ki:

“Bu mesele birinci derecede okuyucu adedinin çokluğu ve nüfus fazlalığı ile alâkadardır. Okuyan çoğalır ve memleket nüfusu artarsa, muharrirler kitapçıların aşağı tekliflerinden ve fena şartlarından kurtulmuş olurlar.

Buhranın asıl sebebi, Türkiye Türkçesinin mahdut bir çerçeve içinde kalması, geniş pazar yerlerine malik olamamasıdır. Dilimizi gittikçe daha ziyade öz Türkçeleştirme ve komşu Türk ırklarının da anlayıp zevkine varacağı bir tekâmüle erdirmek lâzımdır. İspanya kitapçılığının parlaklığı ve muharrirlerinin refahı, o İspanyolcanın yalnız ana vatandan çıkarak cenubî Amerika'nın birçok yerlerinde de

konusulur ve anlaşılır olmasındadır. Lisanımızı öz Türkçeleştirmek mecburiyeti hem bu noktadan hem de daha mühim cihetlerden faydalıdır.

Şimdiki te'lif haklarının azlığı meselesine gelince, bu evvelâ kitapçılardan değil, gazetelerden başlar. Gazeteler az para verdikleri içindir ki matbuat âlemini iğrenç bir adaptasyonculuk kaplamıştır. Kitapçıların muharrirleri memnun edememeleri çoğunun bu işi sadece bir ticaret işi addetmelerinden, vaktile murakebe konmadığı zamanlarda köylünün elinden arpasını, buğdayını kapatmakla geçinen gezginci hububat tüccarlarının yolunu tutmalarındandır. Toprak mahsulüne ve köylü emeğine ehemmiyet veren bir idarenin bu meselede de alacağı bazı tedbirler vardır, sanırım. Şüphesizdir ki bir milletin toprak mahsulü kadar fikir mahsulüne de ihtiyaç vardır. Maarif Vekâleti, Halk Partisi ve Halkevleri mesele ile yakından alâkadar olabilirler. Nitekim, geçenlerde Halk Partisi'nin fikir eserlerine muhtelif mükâfatlar koyduğunu okuduk. Fikrimce, bu mesele pek başı boş bırakılmıştır. Bütün işlerimizde olduğu gibi bu da şimdiki şerait dahilinde devlet teşkilâtının meşgul olması lâzım gelen işlerden biridir. Kitapçıların bir muharriri tatmin edememesinin fenalığı şu noktadadır:

O muharrir kendisini fikir hayatına hasredemez, başka geçinme yolları arar. Ondaki beklenen fayda bu suretle harcanmış olur. Ortaya bir esersizlik çıkar. Bugün olduğu gibi. Bu ise, her şeyden önce memleket irfanına yapılmış bir zarardır.

Son Posta, 14 Kasım 1941

DÖRT ADLI KİTAP

D ilimize çevirdiğimiz bir eserin adını değiştirmek, satışına yarasın diye dikkati çekecek şekle sokmak ve sokmak için de berbadetmek doğru mudur? *Yeni Adam* dergisinde okuduğuma göre Stefan Zweig'ın bir hikâyesi dört ayrı adla tercüme edilmiş: “Satranç Hikâyesi”, “Satranç Oyuncusu”, “Yalnızlık Kâbusu” ve –inanamayacaksınız– “Gestapo Mahpesinde”! Hele bu sonuncusunun o değerli olduğunu sandığım esere bayağı bir polis romanı veya âdi bir melodram çeşnisi vererek onurunu kırdığı şüphesizdir. Tercüme eden mi bu şekli seçmiştir, yoksa basan kitapçı mı böyle olmasını istemiştir, bilmiyoruz. Fakat “Gestapo Mahpesinde” adından –eğer bu isim uydurma ise ve kitap daha sonra çıktıysa– satışı öbürlerinin aleyhine yürütmek açıkgozlülüğünü sezmemek mümkün olamaz. Ayrıca kitapların alıcıya başka bir esermiş gibi gösterilmek maksadile ad değiştirdikleri göz önünde tutulursa, öyle bir hareketi irfanla alâkalı bir ticarete hiç de yakıştıramayız.

Çeşitli adlarına aldanıp da bir kitabı bir daha almamağa dikkat etmelerini halkımıza tavsiyeden sonra bir dilden bir dile çevrildikleri zaman pek hoş düşmeyen bazı adlar bulunabileceğini de kabul etmemiz lâzım gelir. Netekim başka milletler öyle bir zorlukla karşılaşınca, aslındaki adı değiş-

tirirler; değiştirirler ama kitabın görünür bir yerine doğru-sunu da yazarlar. Böyle pek aza raslanan vakalarda sebebini anlatarak uzun uzadıya mazeret beyan edenler bile vardır... Tevekkeli bir tercüme ve basım nezaketine, bir mütercim ve kitapçı terbiyesinde l zumumuz olduğunu ikide bir ileri s rm yorum! Kitap ılığımızın daha acıklı ve affedilmez bir tarafı da rağbet gören bir tercümeyi acele acele ve üstünkörü birine çevirtip ötekinin ikinci baskısı çıkmadan piyasaya atmak-tur. Bütün bunlardan anladığımız şu: Kitap ılığın pek başıboş bırakıldığı ve kitapçılık âleminde okuyanların zara-rına birtakım işler döndüğü...

Sinemacıların da sırf müşteri toplanın diye film adla-rını kıyasıya değiştirerek hep aşklı sevdalı, hattâ duyguları kamçılayıcı şekle sokmaları da uygun bir hareket sayılamaz; il nlarda asıl adların, aslındaki lisanla yazılması icabeder. Zaten dünyanın her yerinde ciddi müesseselerin yaptığı da budur. Bakalım bizim bazı mütercimler, kitapçılar ve sine-macılar öyle dürüst usullere uymaktaki ince zevke ne zaman ulaşacaklar!

Akşam, 21 Nisan 1945

MÜELLİF – NAŞİR İHTİLÂFLARI

Birtakım kitap ilânları okuruz: Birinci baskısı tükendi, ikincisi basıldı, basılıyor. Sonra kitaplar üzerinde de şu yazılara raslarız: Birinci baskı, ikinci baskı... Peki, bunlar ne ifade eder? Hemen hemen hiçbir şey! Zira o baskı adedinin ne olduğu bizce meçhûldür. Meselâ birinci baskı denilen kaç bin taneden ibarettir? Bin mi? Beş bin mi? Yoksa benim ve başka meslekdaşların kitaplarımızda olduğu gibi içlerinde yalnız birinci baskısı, on iki bin, hattâ daha fazla tutulmuşlar var mı? Kimse bilmez. Yine eserlerimden misal getireceğim: Üçüncü tabının da tükendiğini haber aldığım bir kitabımdan şimdiye kadar çeşitli üç baskıda piyasaya kaç tane sürülmüştür? Haberim yoktur. Gırla gitti amma sayısını ancak Cenabıhak bilir.

Kitapçılığımız her bakımdan modern usulleri benimsemeğe muhtaçtır; hele basılan kitap adetlerinin sır mahiyetinde kalmaması muhakkak lâzımdır. Fransız kitapları üzerinde 5'inci bin, 80'inci bin, 295'inci bin gibi kayıtlara bakarak o kitaplardan ne kadar basıldığını tâyin edebiliriz. Ayrıca numaralılar da vardır; netekim yeni eserimi numaralı bastırıyorum. Teessüf olunur ki kitapçılarımızdan, yani nâşir –editör olanlardan çoğu henüz bu medenî usulleri kabul etmediler. Memlekette bir “Kalem Erbabı Cemiye-

ti” kurulamadığı için de nâşir-müellif münasebetleri asrın icabettiği şekilde, dostça düzelemiyor. Asıl şikâyetimiz bazı nâşirlerin, başka bir nâşire giden veya dönmek isteyen muharrirlere ceza olarak evvelce kendi müesseselerince basılan kitaplar tükendiği veya tükenmeğe yüz tuttuğu halde vaziyeti gizlemeleridir. Diğer taraftan nâşirlerin ciltsiz kitaplar bittiği için müesseselerince ciltlenilmiş kitapları müşteriye zorla sürmeleri, iki başlı kâr arzusuna düşmeleri de doğru değildir. Mukavele ve uyuşmalarda esas ciltsiz kitap olduğundan ciltlilerden elde kalanı “tükenmiş” mefhumunu iza le edemez.

Müellif-nâşir arasındaki bu kabîl ihtilâfları mahkemeye düşürerek karar ve hüküm almaktan başka şimdilik çare yok gibi görünüyor. O kararlarla nihayet bir usul kurulmuş olur.

Akşam, 4 Nisan 1947

MÜELLİF – EDITÖR MÜNASEBETLERİ

Türk Editörler Derneği, kitapçılığın kalkınması için gereken tedbirleri bir raporda belirtmiş; millî eğitim bakanı da raporla alâkadar olmuş. Hulâsasını gazetemizde okuduğumuz bu rapor gerçekten lüzumlu ve faydalı maddeleri ihtiva ediyor. Hele –Fransızların Hachette’i gibi– bir dağıtma teşkilâtı kurulması meselesi pek ehemmiyetlidir; şimdiki iptidaî tevzi ve satış vaziyetinden gazeteciliği ve kitapçılığı ancak öyle bir müessese kurtarabilir. Keşke editörlerinki kadar olsun müelliflerin, kalem erbabının da bir derneği bulunsaydı... Biz de hem editörlerin dileklerini destekleseydik hem de editörlerden beklediklerimizi sayıp dökseydik!

Zira şüphe götürmeyen bir hakikattir ki kitapçı-muharrir münasebetleri henüz iki tarafı da memnun edecek hale gelmemiştir. Çok defa onlar bizden, biz onlardan şikâyet ederiz. Şikâyetlere kâh muharrir kâh kitapçı sebebiyet verir. Şu var ki bizde kitapçı sermayedar, muharrir işçi vaziyetinde bulunduğu için terazinin kitapçıya ait kefesi hemen hemen daima ağır basar. Müellifler de bir cemiyet kursalar, kitapçıların yanında bir teşekkül olarak yer alsalar, dostça temaslar, müzakereler sayesinde bir ihtilâfları azaltmak, münasebetleri düzeltmek, eksikleri tamamlamak, el birliğiyle iş görmek

imkânı her halde bulunur; netice muhakkak ki şimdikinden iyi olur. Meselâ bir müellifle editör arasında çıkan ihtilâf mahkemedен ewel o iki cemiyetin âzasından ibaret bir uzlaştırma veya hakem heyetine verilir; belki de mesele sulhan halledilir. Alınacak karar sonraki münasebetlere mukavele-namelere de tesir yapar; birtakım yeni, daha medenî, daha modern örf ve âdetlerin teessüsüne yarar. Dürüst iş gören editörler de bu suretle şayet dürüst hareket etmiyenler varsa onlardan ayrılır yahut onlar da dürüst davranmağa alışır.

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti faal bir teşekkül halindedir. Bir Müellifler Cemiyeti mukadder ise bu, ancak Gazeteciler Cemiyeti'nin içinden, onun yardımile doğacaktır. Hattâ şimdiden cemiyete bağlı bir şube şeklinde yarınki teşekküle ilk merhale olması da mümkündür. Editörler Derneği karşısına bir Müellifler Birliği çıkmadıkça, iki taraf arasında hak, ahenk ve muvazene sağlanmış olamaz.

Akşam, 14 Haziran 1947

NEREDE O BOLLUK!

Maliye Bakanı'na epice şaştık; Doktor Adnan Adıvar'a pek çok müteşekkir kaldık. İstanbul milletvekilimizin haklı ve işin iç yüzüne vakıf müdafaasından sonra da Maliye Bakanı ille muharrir ve san'at ehlinde vergi alacağım diye iki defa kürsüye geldi; görüşünde isabet olduğunu anlatmağa çalıştı. Çalıştı ama tek başına kaldı; meclis bizleri korudu, Adıvar'a hak verdi. Meclise de müteşekkiriz.

Hülâsa, Bakanlığa geldiği zaman, "Kabineye bir müte-hassıs maliyeci girdi, gençtir, malumatlıdır, şöyledir, böyledir; şöyle yapacak, böyle yapacak," diyerek çoğumuzun övdüğü Maliye Bakanı'ndan başka herkese teşekkür ederiz.

Gazeteciler, muharrir ve müellifler, ressam ve heykeltıraşlar, bütün fikir ve san'at erbabının beş bin liraya kadar olan kazancından vergi alınmayacak, bunlara istisnaî muamele yapılacak diye mi müteşekkiriz? Hâşâ! Kanunumuzun tercüme ve taklit bir maddeden sıyrılmasından dolayı memnunuz. Yıl-da beş bin lira kazanacak muharrir, şair, edib ve kalem sahibi mevcut olsaydı, öylelerini pek de ihtiyaç yokken ve liyakatleri şüphe götürürken elçi, büyükelçi, idare meclisi azası, mebus, delege, mümessil vesaire yapmak lüzumu hasıl olmazdı. Hele bu zevata döviz farkile refah teminine hiç ihtiyaç hissedilmezdi, değil mi? Nerede o senede beş bin lira bolluğu!

Aydede, 13 Nisan 1949

YENİ KANUN KARŞISINDA FİKİR MAHSULLERİ

Gelir Vergisi Kanunu'nun "te'lif" bahsiyle alâkalı maddeleri ibretle tetkika muhtaçtır... Hattâ ısrarla teşrih edilmeye de! Mamafih evvelâ bu kanunun nasılsa yaptığı bir iyiliği belirtmek haklı olur: Danıştay'dan alınmış çeşitli kararlara göre müellif "ilmi bir fikir veya mütalâayı serbest surette ve zatî karihasiyle ortaya koyan kimse" sayılmakta, yani mütercimler, müellif addedilmekte iken son kanun, babalarımız zamanında yapılmış Te'lif Hakkı Kanunu'ndaki "te'lif hakkı, her nevi mahsulâtı fikriye ve kalemiye üzerinde sahiplerine tanınmada temlik hakkı" maddesine dayanarak mütercimleri de müellifler arasına katmıştır.

Fakat yeni kanunun tek iyi tarafı bundan ibaret kalıyor. Daha garibi istinad ettiği o mükemmel maddedeki "her nevi mahsulâtı fikriye ve kalemiye"yi –vergiden 5000 liraya kadar istisna meselesine gelince– hiçe sayarak kendince birtakım şeyler düşünüyor, düşününce de tenakuz, tezat ve hatalara düşüyor.

Şimdiki kanun nazarında asıl te'lif eser yalnız kitap, risale ve tefrikadır; müellif de münhasıran bunları yazandır. Binaenaleyh Gelir Vergisi Kanunu'nun fikrince Falih Rıfkı, *Eski Saat* fıkralarında müellif değildir, fikir mahsulü

vermemiştir. Yine meselâ *Erenlerin Bağından-Okun Ucundan* yazıları itibariyle Yakub Kadri müellif olamaz. Gazetelerde sürekli çıkmayan herhangi hâtırata müellif eseri diyemeyiz. Öyle yazıları Gelir Vergisi Kanunu “fikir ve kalem mahsulü” çerçevesinde almakta tereddüt ediyor. Ha gazetede ki zabıta haberleri, ha bunlar!

Halbuki faraza benim yirmi şu kadar ciltten mürekkep külliyyatım arasında, yarısından fazlası fıkra, makale ve hikâyelerimin toplanmasıyla vücade gelmiş kitaplardır. Dünyanın her yerinde müellifler hikâye, makale ve fıkra da yazarlar; bunları bir kitaba sokar, neşrederler. Örf, âdet, teamül budur. Eğer bir vergi istisnası yapılacaksa hikâye, makale ve romanı birbirinden ayırmak akla gelmemelidir, araya fâsıla girmediği için romanın makale, hikâye, fıkra ve seyahat notlarına üstün farzolunmasını akla kabul ettirmek pek zor.

Düşününüz ki demin isimlerini saydığım muharrirler, isimleri geçen yazdıkları ve neşrettikleri sırada, fikir mahsullerine mahsus vergi istisnasından yahut âtîfetinden istifadeye lâayık görölmeyen insanlardır. Fakat makaleyi bırakıp da romana sarıldılar mı kitap ve fikir sahibi oluyorlar, payeleri yükseliyor. Onlara kanun âdeti, “Hah şöyle,” diyor, “müellif olmağa başladın. Eser budur. Seni 5000 liraya kadar vergiden muaf tutacağım; mükâfatlandıracağım.”

Teşekkür ederiz. Fakat acaba hikâye, makale ve fıkra yazmak fikri bir iş, hem de fikri işlerin en gücü değil midir? Umumî efkâr makale ve fıkralardan istifade etmez, hiçbir şey öğrenmez mi? Aradan otuz sene geçtiği halde hâlâ tesiri altında kaldığımız, unutamadığımız, fikir ve sanat eseri

saydığımız hikâye, makale ve fıkralar yok mudur? Öylelerini biliyoruz ki tarihe mal olmak gibi bir mazhariyete bile erişmişlerdir. “Efendiler, nereye?” unutuldu mu? *Tiryaki Sözleri* unutulur mu? *Şehir Mektupları* unutulacak mı?

* * *

Yeni kanun için bunlar vergi istisnasına değmez eserlerdir. Lâkin faraza *Baldızımı Nasıl Kandırdım?* isimli bir romanın pespaye muharriri, kanunun himaye ettiği bir fikir adamı, gerçek müellif, tam mânasiyle fikir mahsulü vermiş bir şahsiyettir!

Aynı kanun, müelliflerin yalnız tefrika, kitap ve risale halindeki eserlerini vergiden muaf tutmasına ve birbiri arkasına, yani seri halinde neşredilmedikçe hiçbir eseri fikre hizmet saymamasına göre Ahmet Haşim’in lâtif *Frankfurt Seyahatnamesi* gibi, Falih Rıfkı’nın nefis seyahat yazıları vergiye tâbidir; günlük ve geçici yazılardır; ırgatlıktır.

Kanundaki tenakuz ve tezadları göstermek için başka ne diyeyim? Yeter.

Yine o kanun, röportajları da küçümsüyor. Röportaj ve seyahat notlarının şiddetle ehemmiyet aldığı bir asırda böyle bir düşünüş ne kadar yanlış... Röportajlar bir devri yaşatan, devirlerin manzara ve karakterini belirten, tarihe destek olan yazılardır. Yurdumuzun kırk yıl önce tablolarını hâlâ –velevki edib kalemiyle yazılmasın– bir gazetecinin *Anadolu’da Tanin* röportajında buluyoruz. Evliya Çelebi sağ olsaydı ve yolculuk notlarını fâsılalarla gazetelerde yayımlasaydı bu kanun nazarında vergi istisnasına lâıyk bir fikir

başı sayılamıyacaktı! Tahsil şubeleri ona da “yatır şu yüzde 25’leri!” diyecekti.

Başka ne diyeyim?

* * *

İlâveten şunu diyebilirim: Bütün bu aksaklıklar, noksan görüşler, yanlış tefsirler bize teşriî ikinci bir müesseseye ve fevkalâde lüzumumuz olduğunu ispat ediyor.

Yeni İstanbul, 27 Ocak 1950

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YENİ TÜRK EDEBİYATI

NÂMIK KEMAL HAKKINDA

O, Newyork limanı önündeki dev cüsseli heykel gibi, bizim manevî bir Hürriyet âbidemizdir. Hattâ bir anıt ki ne zelzelelerle yıkılması, ne bombalarla çökmesi, ne modası geçip yerine bir başkasının konması ihtimali var.

• O, yeleli ve kükremeğe hazır çehresiyle, yıllar geçtikçe yine resminin karşısında bütün gelecek nesilleri coşturabilecek bir mâna ve bir hüviyete maliktir. Halbuki ne Şinasi'nin alafrangalaşmış Babiâli Efendisi tavrında, ne Mithat Paşa'nın temiz nasiyeli Vezir simasında bu sirayet edici hararet ve humma vardır.

• O, –ihtilâl meclisi kürsülerinde veya darağaçları önünde söylenip tarihe kakılan haşmetli cümlelere ve felâketli maceralara vesile bulmadığı halde– bir Mirabeau, bir Danton kudreti, satveti, şöhreti ve çehresi arzeder; diğer taraftan da şairliği, müverrihliği ve romancılığı ile biraz da Chateaubriand, Lamartine ve V. Hugo'yu hatırlatır. Başka milletlerde birçok şahsiyetlerin muhtelif zamanlarda birleşerek doldurdıkları yeri, memleketimizde o, tek başına almıştır.

• O, hürriyeti bize her derde deva tek iksir, gençlik, dinçlik, medeniyet âbıhayatı olarak en sağlam bir iman ile en coşkun şekilde gösteren tek adam, tek şairdir. Ağız sulandıran, yutkunma veren parlak tarifleriyle milleti ilk defa hür-

riyete o imrendirdi ve acıktırdı. İstibdat çölünde dudakları kurumuş, dilleri damaklarına yapışmış perişan dolaşanları hayat ve feyiz ümidiyle hürriyet pınarına doğru o sürükledi. Yazık ki bu pınar, tam kenarına yaklaşıldığı sırada, iki kere bir serap gibi silinmiş, uzanan eller boşlukta kalmış ve hayal kuyusunun etrafına cesetler serilmiş, kemikler çevrilmiştir.

• O, filvâki sevdiğine hasret gitti. Fakat düşünüp şu teselli buluyorum: Bir hürriyet âşığı ile bir hürriyet düşmanı, ikisi de sürgünde ve birer adada öldüler. Bugün birincisinin, Nâmık Kemal'in nakledilmiş nâşı memleket toprağının çok şerefli bir köşesinde müsterih yatıyor; ikincisinin, Napoleon'un vatana taşınan tabutu istilâ çizimleri altında çatırıyor ve oğlunun ölüsü galibin bir sadakası olarak usul-cacık koynuna sokuluyor!

• O, hürriyet kıyametinin bir İsrail'idir: Sanki istibdat havasında ölenleri gür sesiyle diriltmiye ve "Mahkemei Kübra'yı Tanrı tarafından davete memurdu!

• O, şimdi –yüz sene sonraki neslin üniversitesinde adı tek bir sevgili gibi anılırken, tunç akisli mısraları genç göğüslerde kubbeleri gürletirken, gönüller çalkalanır, göz bebeklerinde hürriyet nuru şimşeklenir ve kendi resmi, vatan aşkını taşıyan kutlu bir tılsım gibi irfan mabedinin yükseğine asılırken– hiç şüphesiz memnundur. Fakat belki de yurt sevgisiyle şöyle düşünüyordur: "Türk'ün en temelli, en sağlam, en feyizli inkılâbı, İstiklâl Zaferi niçin edebiyatta benimki gibi bir ses, bir şahıs, bir hüviyet çıkarmadı? Edebiyat âlemi benim kudretimde, coşturucu bir şaire niçin nail olamadı? Halbuki böyle muazzam bir inkılâbın edebiyatında da muazzam bir sima yaratması ne kadar lüzumlu idi? Yanımda

yer alması lâzım gelen şair! Neredesin? Ne yapıyorsun? Neye gecikiyorsun?”

• Ve o bana, gözlerini hışımla etrafa dikmiş, kalabalığa bakıyor, bu simayı arıyor, eksikliğine kızıyor gibi geliyor!

Tan, 21 Aralık 1940

Her Kalem, no. 5, 8 Şubat 1951

AHMET MİTHAT EFENDİ

G eçenlerde bir gazetenin heykelleri dikilmesi lâzım gelen büyükler hakkında bir anket açtığını işitmiş ve kazanan isimler arasında Ahmet Mithat Efendi'nin kaleme bile alınmadığını duyarak üzülmüştüm.

Müellif, mütercim, gazeteci, tâbi, matbuat emektarı ve hattâ “velinimet”i olarak bizde ve başta Ahmet Mithat Efendi gelir. Babama, anama ve bütün o nesildekilere hocalık eden Ahmet Mithat Efendi!

Ahmet Mithat'ı en iyi anlatan eser, Ebüzziya'nın bu zat için oldukça tezyif edici bir lisanla yazılmış ufacık risalesidir. Bu risaleyi okuyalı otuz şu kadar sene geçmekle beraber, canlı noktalarından hiçbirisi zihnimden silinmemiştir.

Ebüzziya, eserinde bir eski aile tasvir eder, Kur'an yazısından başkasını sökemiyecek bir mahalle mektebi, bir falaka nesli... Bir gün bu ailenin kadını, kızı ve oğlu sokakta bir satıcının avaz avaza, “Dağarcık!” diye bağırıldığını duyarlar, meraka düşerler, satılan şeyin bir formalık matbaa yazısı olduğunu görürler, beş paraya kıyarlar, bir tanecik alırlar. Evirirler, çevirirler; ihtiyar kadın gözlüğünü takmıştır, gençler etrafına üşüşmüştür. Bildikleri yazı değil: Harflerin altlarında ve üstlerinde “hareke” yok. Gayrete gelirler, heceliye, kekeliye, “Elif”i “kef’e vurarak, “dal”ı “he”ye çektirerek

bin müşkülâtla işin içinden çıkmağa uğraşırlar; yavaş yavaş alışırlar, mânasını kavramağa başlarlar, lezzetine doyamazlar. Neler öğrenirler neler! Dünyanın yuvarlak olduğunu, içinde değil üstünde yaşadığımızı, arzın cazibesi kuvvetile tutunduğumuzu, falan filân, bütün bu meraklı bahisler o formada, gayet açık, konuşma lisanile yazılıdır. Dünyanın öküz boynuzunda durduğunu sananlar için öyle yeni, yakası açılmamış bilgiler ki...

İşte, kısaca Ahmet Mithat bunu yapmıştır: Halkı gazete ve kitap yazısına, medenî malûmata alıştıran odur. Sonra meydana genişletmiştir: Masal, fıkra, hikâye, tarih derken romana başlamıştır, hem te'lif, hem tercüme: o *Hasan Mellâh*'lar, o *Çengi*'ler, o *Cellât*'lar, o *Lülüî Esfer*'ler, yüzlerce eser onun himmeti, onun gayreti mahsulüdür.

Hasan Mellâh ayarında teknik kuvvetli, karihası vüs'atli, sadece merak, hayret ve lezzetten ibaret bir sergüzeşt romanı değil Türkiye'de, dünya neşriyat âleminde bile nadir sayılabilir. Nizamettin Nazif'in bir zaman, memleketimizi çalkalandıran o mükemmel *Kara Davut*'u da böyledir; edebi roman yaldızına sarılıp sunulan nice uçkuru gevşek, hayâ damarı patlamış, Asrî zampara fasafisolarından –kıyas kabul etmiyecek– yüksek kıymette ve meziyettedir.

Parmentier'inin açlığa, kıtlığa karşı, bir zamanlar, patatesi zorla, uğraşa didişe aç Avrupa halkına kabul ettirşi gibi Ahmet Mithat Efendi de Garp bilgisini ve tarzını, zihni tamtakır millete, öyle bin emek sarfile yutturdu; dimağını bu lezzetli gıdaya, kitap ve gazete yazısına, yeni malûmata, tekniğe, asriliğe alıştırdı. O zamana kadar Musaf yazısından başkasını sökemiyecek ve *Tûtiname*'den ötesine gidemeyen bir

çokluk, Mithat Efendi'nin *Kırk Ambar*'ı ve her çeşit neşriyatı sayesinde hikâyeye, romana alıştı, ilmî fennî makalelere ısındı, dünyayı sezdi. Filvaki daha evvel bir Ağâh Efendi'nin *Tercümanı Ahval* adında hususî ilk gazeteyi neşrettiğini Server İskit'in faydalı bir etüdünden öğrendik; Şinasi'nin *Tasvirîeskâr*'ını da biliyoruz. Fakat bunlar hemen hemen Divan edebiyatı gibi bir ufak zümreye has neşriyattı. Şinasi ve arkadaşları, edebiyatta ve gazetecilikte ilk alafıranga elbisenin terzisi, makastarı, ustası idiler. Ahmet Mithat hazır elbise ci dükkânı açtı ve ucuz ucuz satarak, yayarak, balya balya her tarafa yollayarak halkın fikri terbiyesini giydirip kuşattı, ona Avrupa şekli ve düşüncesi verdi.

Şinasi mektebi, zengin ve kibar salonlar için Türk tarzında, fakat Avrupa ispermeçetile ışıklanan hoş avizeler kurmuşlardı! Ahmet Mithat Efendi orta aile evlerinde yanan zeytin yağı kandillerini üfledi ve oralarda birer petrol lâmbası yakarak asıl halk muhitine maarif aydınlığından şuleler serpti, sönük odalara ziya dağıttı. O petrole alışan gözler sayesinde ki biraz sonra ahaliye yüksek ilim ve teceddüt ışığı keskin ve yabancı gelmedi.

Binaenaleyh Ahmet Mithat bizde *Hasan Mellâh* ile halk ve sergüzeşt ramancılarının piridir; *Tercümanı Hakikat* ile ahali gazeteciliğinin piridir; *Kırk Ambar* ile tabı ve nâşirliğin. *Dağarcık* ve saire ile de müellif ve mütercimliğin piridir. Piri olduğu mesleklerin erbabından insaflı muamele görmek de ruhunun hakkıdır.

Üslûpçu olmayabilir; edebiyatçı da değildi: Seciyesinde de hoşlanamadığımız noktalar vardı; hürriyet davasına aykırı bir yol tutmuştu. O asırda değil, bu asırda bile öyle

düşünen mütefekkirler olduğunu bilmekle beraber, haydi, hoş görmiyelim. Fakat bütün bu kusurlar onun, kendisine taktığı isimle “Hacei evvel”liğini, yani ilk öğretmenliğini reddettiremez.

Şayet heykel anketi bundan altmış sene evvel açılmış olabilseydi Mushaf yazısından ve üstünlü harekeli “Kesikbaş” masalından kurtulup hikâye, roman, tarih, fennî makale, hattâ ev, bahçe, mutfak işleri gibi yepyeni malûmata kavuşmuş dedelerimiz bir dil ve bir yürek kesilerek reylerini hep birden bu ilk medeniyet hocalarına verirlerdi.

Fikrim sorulsa, bugün de reyimi, dünü düşünerek sevine sevine yine ona verirdim. Zira ben, “Geçmişe mazi, yenmişe kuzu,” diyen unutkanlardan değilim.

Yeni Gün, 29 Nisan 1939

HESAP PUSULALI ROMAN

Yazmağa başladığım bir romandan ve yazmakta devam ettiğim günlük yazılarla günün hesaplarından, hesaplamarından vakit buldukça hatır ve hayale gelmez birtakım kitaplar seçer, okur, dinlenirim. Meselâ son aylarda yatakbaşı kitabım Henri Lavdan'ın dört, beş cilt tutan külliyyatıydı.

Kimi bildiğim şekilde, kimi de “diyaloge” dedikleri konuşma tarzında yüzlerce hikâye ve bir sürü roman... Bunlar resimlidir ve resimler tabiatile zamanımın modasına uygun kıyafette giyinmiş insanları gösterdiğinden, o bakımdan da eğlencelidir. Erkeklerin daracık pantolonlu, sımsıkı bonjurlu, elde baston ve eldiven, ayakta düğmeli fotinler veya genç olmalarına rağmen didon sakallı yahut pala bıyıklı hallerile mi alay edeyim? İncecik belli kadınların yürürken yerleri süpüren uzun etekli, üst kısımları katmer katmer dantelli, boncuk işlemeli ve kabarık farbalalı elbiselerine mi gülümseyeyim? Şaşırrır kalırım.

Hele bir plâj tasvirine rasladım ki cidden ömür şey! Erkeğin kalın çizgilerle süslü mayosu gırtlığından başlayarak diz kapaklarına kadar vücudunu örtmektedir; kolları bile dirseklerini bulmaktadır, başında hasır şapka, gözünde siyah kaytanlı tek gözlük; ayaklarında çorap üstüne geçirilmiş terliğımsi bir şeyler var ki çoban kantosuna çıkan eski şan-

tözlerinki gibi kordelerle tutturulmuş. Ya matmazel? Siyah uzun çorapları, fistanı, mektepli şapkasile vücudundan çıplak hiçbir parça göstermiyor. Marabet yetimhanelerindeki kızlar şimdi ondan daha ferah giyinmektedirler. İyi ve renkli basılmış olsa bu resmi –baktıkça neşelenmek için– kesip çerçevelterek odama asacağım.

Gerek muharrir gerek ressam el birliğiyle yetmiş yıl önceki Fransa'yı pek mükemmel yaşıyorlar. Yazık ki bizde *Araba Sevdası* ile *Mai ve Siyah*'tan başka içine yerli resimler konmuş eser yok. Bu eserlerden birincisinin resimlerini aklımda kaldığına göre Halil Paşa, ikincisinininkini Diran yapmıştı. Diran, sonradan Fransa'ya gitmiş, Fransız romanlarını resimlemekte kendisine iyi bir mevki yapmıştı.

* * *

Son okuduğum kitap Ahmet Mithat Efendi'nin *Henüz 17 Yaşında*'sıdır. Fakat aslı değil. Aslı, Kemal Salih Sel'de muhakkak vardır ve bana verir amma istemem. Zira iade edinceye kadar rahatının kaçacağını bilirim, üzülmeye katlanamam; koleksiyoncu üzüntüsünün ne olduğunu tahmin edecek yaşıyım.

Benim elimdeki kitap –Allah razı olsun ve afiyet versin– meslekdaşımız Hakkı Tarık Us'un kalemile sadeleştirilen yeni baskısıdır. Rahatça okunuyor. Pek değerli bir roman... Hangi noktalardan değerli?

Birçok noktalardan... Meselâ muharrir zamanına göre ileri bir cesaret göstermiş, umumî evlerde geçen hayatı tasvirden kaçınmamış. Sonra bu hikâye, kendi hususî hayatile

de yakından alâkalıdır; hattâ kendi hayatıdır. Açığa vurmaktan çekinmemesile o hususta Garb müelliflerini de geride bırakmış, şunun bunun söyleyeceklerini ve tepkisinin zararlı olacağını hiçe saymış.

Ahmet Mithat Efendi hakkında çok şeyler yazdık, fakat ortaya henüz tam bir eser koyamadık. Yarın yazılırsa o cesareti de elbette belirtilir, övülür.

Bahsi geçen romanın kıymetli cephelerinden biri de 1880'den önceki Beyoğlu manzarasını bazı taraflarından mükemmel surette aydınlatması, bir semt hayatını, en ufak ayrıntılarına, faraza yiyecek, içecek, nakil vasıtaları ve eğlence fiatlerine kadar açıklamasıdır. İşte misaller:

Temizce bir lokantaya giren iki arkadaş 24 âdi meyhaneye kadehine müsavi üçer dolu büyük kadeh rakı içiyorlar. Rakı kadehlere doldurulmuş değil de koca şişe ile getiriliyor. Amma muharrir izahat veriyor: “Şişenin bir tarafı birer santimetre ara ile çizilmiş ve üzerine de birer rakam konulmuş olduğundan müşteriler ne kadar içerlerse içsinler bu işaretlerden miktar anlaşılacaktır.” Biftek vesaire yiyorlar, sade kahvelerini de unutmuyorlar. Nihayet –dikkat ediniz– “25 kuruşa varmayan hesaplarını ödeyip garsona altmış para bahşiş verdikten sonra” lokantadan çıkıyorlar!

Gittikleri yer Fransız Tiyatrosu'dur. Perde aralarında bitişikteki Kristal Kahvesi'ne uğruyorlar, orada da konyak içmekten kendilerini alamıyorlar. Muharrir yine araya bir not sokuyor: “Kristal Kahvesi'ndeki konyak, öyle şişesi on franklık tesirli cinsten olmayıp, bir frank seksen santimlik şişelerdekinden” imiş!

Tiyatro çıkışı bardaktan boşanırcasına bir yağmur başlıyor, iki arkadaşın İstanbul tarafına geçmelerini imkânsız hale getiriyor. Arabacılar fırsat düşkünü olduklarından Beyoğlu'nun iki adımlık yerlerine bile bir buçuk mecrediye istiyorlarmış. Düşünüyorlar: "Acaba İstanbul'a kadar bir altın liraya giderler mi?"

Gitmiyorlar; "Yedi mecediyeden bir para aşığına olmaz!" deyip kestiriyorlar. Sebebi de şu: O saatte Galata Köprüsü açılır, ta Azapkapısı'ndan dolaşmak ve boş dönmek lâzım. Şimdiki hesapla elli kâğıt kadar bir meblâğ! Görüyorsunuz ki yetmiş sene evvel pahalı olan bir şey gerçekten pahalıymış. Sabaha karşı taksi tutup da Büyükdere'ye kırk liraya giden zemanе vurguncuları büyük bir israf yapmıyorlar, şoförler de insafsız hareket etmiyorlarmış.

Ahmet Mithat Efendi o gece kahramanlarını otelde yatırmıyor; zira oteller bir mecrediye almış ama pek kirliymişler, ayak basılmazmış. Nihayet onları, yatakları daha temiz olduğunu söylediği umumî evlerden birine yolluyor. Kılavuzluk edene bir mecrediye verildiğini kaydetmek şartile...

Artık tasvirler çok kuvvetlenmiş, göz önünde tecessüm eder hale gelmiştir. Birer buçuk liralarını almadan içeriye sokmuyorlar. Muharrir yalnız dühuliyeyi değil, evde yenilen içilenin, her tarifenin de fiatini yazmağı ihmal etmiyor. Normal masraf dört şişe rakı, bahşış vesairesile 260-270 kuruşu bulurmuş.

Uşağın ve dudunun tarifi emsalsizdir; hele uykudan uyanırılıp salona sokulan ve müşterilerin karşısına sıralanan kızla-

rın hali de pek realistçe çizilmiştir; tipleri iyi ayırmağa ve her kıza türlü karakter vermeği de başarmıştır. Eserde şimdi tahammül edemeyeceğimiz şeyler, muharririn kahramanlarına söylettiği edebî ve içtimaî fikirler, felsefe artıklarıdır. Şu var ki o zamanın okuyucuları için bunlar yenidir, kıymetlidir, öğreticidir ve takibedilen tez için lüzumlu olduğu gibi muharriri sadece âdi bir çapkın, açık saçık hikâyeci derecesine düşmekten kurtarmaktadır. Mithat Efendi'nin kendine mahsus bazı görüşleri ve bu görüşlerini anlatış tarzı ise benim en hoşuma giden tarafı...

Fransızların “bonhomie” tâbir ettikleri o safca, safdilce mütalâalar ne hoş... İnsanı tatlı tatlı, bir çocuk dinliyormuşsunuz gibi gülümsetiyor.

Romanda tütünlerden, sigaralardan kibritlerden kahramanların şikâyet ettiklerini okurken, yetmiş yıl beriye, birdenbire şimdiki zamana gelivermişe dönmek de bir keyif... O sıralarda reji sigarasını almak isteyenlere sorulurmuş: “Kaçlıktan? Hangi fabrikanın? Zivanalı mı, zivanasız mı? Kalın mı, ince mi?” Ahmet Mithat Efendi adile anılan ve muharririn kendi ismini, sakallı bir yarı filozof tasvirile kendi şeklini açıkca vermekten çekinmediği şahıs “Beyoğlu fabrikasının yüzlük zivanasız sigarasını” içermiş. Yirmi adedi yüz paraya satılan bu sigara her halde pahalı cinstendi ve kim bilir, İskeçe mahsulü ne nefis bir tütünden yapılmıştı!

* * *

Parlak bir ay ışığı... Temkinli, uslu akıllı birer tip olan roman kahramanları yanlarında Kalyopi ve Agavni, araba ile bir mehtap âlemi yapmak istiyorlar. Nereye gidecekler?

“Ver elini, Feriköyü!”

Demek o zamanlar şimdiki Şişli, Bomonti sırtlarına tenha, kır yerler olduğundan mehtap seyrine gidilirmiş. Zaten Ahmet Mithat Efendi bu gezintiden bahsederken “gece yarısı çıldırmaşcasına kırları dolaşmayı, pek uygun” bulmuyor; oralarda hem otel, hem meyhane hem de her türlü çekiye gelir bir ev varmış; sahibesi “Avrupalı ise de pek çok zamandır İstanbul’a yerleşmiş, mesleğinde hayli ilerlemiş, şöhet salmış” imiş. İşte kırlarda kalmamak ve biraz oturmak için o evin kapısını çalıyorlar.

“Kapıdan girildiği zaman sol yana bükülerek tavanı alçak, sahası geniş, salon gibi bir yere” giriyorlar. Ben bu satırların üzerinde fazla durdum. Zira koca Mithat Efendi’nin Bomonti ismi henüz ortada olmadığından Feriköyü civarında diye tarif ettiği o ev galiba benim oturduğum apartmanın tam karşısındaki binadır; bir vakitler Camilie-Kamil diye anılan, sonra Nis Lokantası ismini alıp şimdi meskene çevrilen yayvan, alçak tavanlı, uzunca yapı. Hemen hemen yarım asırlık hayatını ben hatırlarım; kırk yıl kadar önce de bu evin sahibesi yaşlı bir ecnebi kadındı; arkadaşlarla orada bir gece yemek yemiştik, alt ve üst kat odaların basık tavanları benim de dikkatimi çekmişti. Acaba roman muharririnin bahsettiği yer gerçekten orası mıdır?

Mithat Efendi gidip gelme arabaya dört mecidide ve evde içilen konyaklara yarım altın verdiklerini satırlar arasına sıkıştırmakta kusur etmemiş. Bu kadar hesaplı, faturalı roman dünyada yoktur. Belediye tarihi yazacakların da işine yarıyabilir.

Tatavla’da –bugünkü Kurtuluş semti– fakir bir Rum evi-

nin tarifi çok canlı; hele misafir odasınıninki tam: “Yere arşını yüz paraya, üç kuruşa verilen kendir iplikten örölmüş Moskof halısı döşenmiş,” dedikten sonra ot minderli, beyaz örtölü sediri, konsol yerini tutan masayı, iki tarafındaki kadehleri, üçer kuruşa satılan basma resimleri, gaz sandıklarından yapılmış karyolayı –zira misafir odasının kenarında karyola da vardır– hepsini sayıp döküyor; o evlere gençliğinde çokça gidip geldiğini ispat ediyor.

* * *

Yetmiş yıl önceki İstanbul’un –kendisi cesaret etmese– tamamiie meçhul kalacak bir hayat safhasını gizli kapalı tek köşe bırakmadan bize öğretmiş olmasından dolayı Ahmet Mithat Efendi’yi tekrar beğendim. Zamanına göre lâfının geçmesi bile caiz görölmeyen yerleri ve o yerlerde yaşayanları anlatan *Henüz 17 Yaşında*’sını düşününüz ki gündelik *Tercümanı Hakikat*’te tefrika ettirerek halka okutmaktan ürkmemiş, ayrıca mevzuu işlerken her şeyi söylemekle beraber yine de ağır başlı bir efendi muharrir kalmasını bilmiştir.

Ahmet Mithat Efendi’yi beğenmediğim bir yaşım olmadı. Halbuki nice muharrirleri ancak bir çağımda değerli bulabilmişimdir.

Akşam, 10 Kasım 1946

İLK “İLK ÖĞRETMEN”

Ahmet Mithat Efendi'dir; “Koca Ahmet Mithat Efendi,” diyeceğim geliyor: Koca Ragıp Paşa'daki bu sıfat, o büyük adama pek yakışıyor; hattâ benim de bildiğim iri cüssesi-ne olduğu kadar hepimizce meşhur mânevî varlığına çok uygun düşüyor. Ahmet Mithat, bir zamanlar Kur'an yazısından başkasını sökemiyecek halkın gerçekten “hace-i evveli”, yani şimdiki tâbiriyle “ilk öğretmeni” olmuştu. Yaydığı eserlerle merak ve heves uyandırarak her evde bir okul kurmuş, ilk okulları evlere sokmuş, yedisinden yetmişine kadar küçüklü büyüklü bir cemaatin hayrına evlerde okuma ve okuyanları dinleme kursları açmıştır. Memlekette ilk defa tek başına ilk öğretim seferberliğini yapan pratik maarifçi Ahmet Mithat Efendi'dir. II. Mahmud askerlikte “nizamı cedid”i, Ahmet Mithat Efendi de maarifte yeni tahsili kurmuşlar, askerliği ve maarifi Garplaştırmışlardır. Hiçbir münevverin Ahmet Mithat Efendi kadar halka emeği geçmemiştir.

Sırası geldikçe söylerim: Parmentier'in açlığa, kıtlığa karşı patatesi halka uğraşa didişe, meşru hilelere başvurarak kabul ettirdiği gibi Ahmet Mithat Efendi de zihni aç dedelerimize ve ninelerimize Avrupa tarzı okuyup yazmayı, bilgiyi öyle sundu. Tanzimat edibleri ancak yüksek memur sınıfına, küçük bir kümeye hitap ederlerdi; halk tabakası ile alâkalı

azdı. Ben bunları imtiyazlı bir azınlığa, irfan aristokrasisine alafranga elbise diken usta makastarlara benzetirim. Ahmet Mithat Efendi fikir âleminde bütün halka hazır elbiseci mağazası açan, halkın kafasını giydirip ona ilk Garp şekli ve düşünüşü veren bir yayımcıdır.

Şinasi, mektebi salonlara yeni tarz fikir fanuslarla süslenmiş birer âvize asmıştı; aydınlığı sokağa vurmuyordu. Ahmet Mithat Efendi orta aile evlerinde yanan zeytinyağı kandillerini üfledi ve buralara birer küçük petrol lambası yakarak loş dimağlara ilk keskin ve pratik ışığı dağıttı; ilk öğretimin ilk başkanlığını yaptı. Öyle bir adam başka bir memlekette yetişseydi, heykelleri dikilmiş, müzesi açılmış, hem bir ilkokula hem de üniversitede bir kürsüye adını çoktan vermiş olurdu. Biz de bunları yapacağız.

Akşam, 27 Aralık 1944

RESTORE EDİLEN KARNAVAL

Ahmet Mithat Efendi'nin *Henüz On Yedi Yaşında*'sını zamanımızın lisanına çevirip yeni nesle, hattâ eskisinden kolaylıkla bize okutan Hakkı Tarık Us, bu defa da yine o muharrirden *Karnaval*'ı sadeleştirmiş; benim ismime ithaf nezaketini göstererek gazetesinde tefrika ediyor. İthafın sebebi nedir? Şudur: Ben geçmiş devirlerdeki içtimaî hayatımızı aydınlatan eserlerin lisan değişmesi dolayısıyla geniş halk kitleleri tarafından okunmaz olmalarına üzülenlerdenim. Ahmet Mithat Efendi, Hüseyin Rahmi ile beraber bu eserleri yazarların başında gelir. Muhterem Hakkı Tarık Us vakta ki *Henüz On Yedi Yaşında*'yı ve bir başka bakımdan Nâmık Kemal'in *Kanije*'sini sadeleştirmek yolunu tuttu, himmetini takdir edenlerin arasına ben de katılmış ve hararetle alkışlamıştım. Şimdi mükâfatlandırılıyorum.

Fikrimce Ahmet Mithat ile Hüseyin Rahmi'yi günün lisanına çevirmek, umumî menfaate hâdim büyük ve kıymetli binaları restore etmek kadar lüzumludur, faydalıdır. Lisan değişikliği bir işi zarurî kılıyor. Son yıllarda zevkle, istifade ile okuduğum hikâyeler ve romanlar arasında –ecnebi eserler de dahil– *Henüz On Yedi Yaşında* kadar üzerimde derin tesir bırakanı yoktur. Eğer çevrilmiş şekli yerine aslını okusaydım aynı zevki duymaklığım şüpheliydi. Zamanımız ağ-

zile konuşan bir Ahmet Mithat Efendi'yi dinlemek ne hoş! Yarın Hüseyin Rahmi'yi de böylece okumak imkânını bulur-
sam çok memnun olacağım. O usulledir ki biz bu adamları
tekrar kazanıyoruz; daha doğrusu altmış, yetmiş yıl önceki
hayatımızı iyece tetkik edip hatasız eserler veren yepyeni
muharrirler bulmuş, kalem erbabı hususunda zenginleş-
miş gibi oluyoruz. Ahmet Mithat'ın ve Hüseyin Rahmi'nin
kıymetleri üslûp ve edebiyatlarında değildir ki lisanlarına
dokunmak bir suç teşkil etsin. Onlar tasvir ettikleri içtimâî
sahneler bakımından üstattırlar.

Fakat, aslına hürmet ve dikkat itibarile Hakkı Tarık de-
recesindeki titiz, kılı kırk yarar ve lisandan anlar bir restoras-
yon mimarını nerede bulacağız? Korkum, bu işin tercüme-
lerimizin çoğu gibi naehillere düşmesindedir.

Akşam, 20 Nisan 1948

AHMET MİTHAT EFENDİ VE HASAN MELLÂH

Beykoz Halkevi iyi bir iş yaptı: Ahmet Mithat Efendi'yi anmamıza vesile oldu. Beykoz son asırda iki popüler şöreti barındırmakla meşhurdur: Biri, o nefis fasulyenin kültür-cüsü Ayşe Kadın, öbürü büyük dedelerimizle ninelerimize ilk ansiklopedik malûmatı aşılıyan Ahmet Mithat Efendi.

Şu var ki bu çok mühim adamın ismi, sonuna getiregel-diğimiz efendiden mahrum kalınca mânasını ve medlûlünü kaybediyor. Gazetelerde tören münasebetiyle bahsi geçen efendisiz bir Ahmet Mithat Efendi, bildiğimiz, sevdiğimiz, hayranı ve minnettarı olduğumuz Ahmet Mithat Efendi'ye hiç benzemiyor. Kanun veya emirleri makabline teşmil neden? Nasıl ki çelebisiz bir Evliya Çelebi olamazsa *Hasan Mellâh* müellifi de efendi diye anılmadıkça gözlerimizin önünde iyice tecessüm edemiyor; bin bir Ahmet Mithat'lar-dan birine benziyor. Eğer fasulye ıslahatçısı Ayşe Kadın, bir Ayşe Hanım olsaydı, hanım sözü resmen atıldı diyerek bu mübarek kadını ve fasulyesini sadece Ayşe mi yapacaktık?

Yukarıda *Hasan Mellâh*'ı bilhassa zikredişimin sebebi vardır: Yalnız bizim değil, dünya sergüzeşt ve macera romanlarının en kuvvetlilerinden biri o eserdir. Daha ehem-miyetli bir noktaya işaret edeceğim: *Hasan Mellâh* bugün

pek makbul olan macera romanlarının öncülerinden biridir. Ayrıca şimdi roman-flöv denilen ve cilt cilt uzayıp giden romanları andıran tarzda da yazılmıştır. Zira “Zeyl-i-Hasan Mellâh”ı okurken birinci ciltte tanıştığımız tiplerin çocuklarını da maceraya karışmış buluruz; yeni bir neslin hikâyesini okuruz.

Ahmet Mithat Efendi bizi gemici Hasan ile nerelerde gezdirmez? Bütün Akdeniz’i pupa yelken dönüp dolaşırız; İspanyol korsanları, Cezayir dayıları, Tunus beyleri, Mısır kölemenleri ile temasa geçeriz. Vakalar birbirini durma-macasına takip eder. Romanda kahramanlar, hünerbazlar, zalimler, hainler, iyi yürekli, komik tipler, Arap, Çerkez, Lâtin, Malta güzeli kadınlar, neler yoktur ki! Hareket ve dinamizm bakımından bu seri-macera bir harikadır. Tek kafanın bulup meydana koyacağı eserlerden değildir. Onu, ancak *Binbir Gece Masalları* nevinden müşterek bir millî mahsul sanacağınız gelir.

Alexandre Dumas’ya meydan okurcasına yazılmış olan *Hasan Mellâh* eğer iptidai malûmatı az çok mevcut bir okuyucu kitlesi için yazılsaydı, meselâ aynı devirde Fransızlar için bir Fransız müellifinin kaleminden çıksaydı ölmez eserler arasında girerdi; şimdi filme alınır, tıpkı *Üç Silâhşor* gibi resimli roman şekline sokulur, gravürlerle bezenir, *Monte Krsto* nevinden kısaltılmış nüshaları basılır, mütemadiyen okunur, belki de kendisine milletlerarası bir şöhret temin ederdi.

Kabahati müellife değil, o devirde okur yazar sınıfın irfan seviyesine yükletmemiz icap ediyor. Ahmet Mithat Efendi bir meddah idi ki hikâye anlatırken aynı zamanda hocalık

da ediyor, halka Kur'an yazısından ayrı harfleri söktürüyor, dünyanın yuvarlak olduğunu, içinde değil üstünde yaşadığımızı, Arz'ın öküz boynuzu üzerinde durmadığını öğretiyordu! Acaba bugünkü nesilden kaç edebiyatçı veya hikâyemünekkidi *Hasan Mellâh*'ı dikkatle okumuş, mukayeseler yapmış, eserdeki kariha kuvvetini ölçmüş, böyle bir külfete katlanmıştı?

Fikrimce Ahmet Mithat Efendi'nin o eserinden her zaman, her nesil istifade edebilir. Şu şartla ki kıymetli dostum Hakkı Tarık'ın *Henüz 17 Yaşında* için yaptığı gibi roman, modern şekle ve şemaile sokulsun. Bu temin olunabilirse, *Hasan Mellâh*'dan, gerek gazete tefrikası, gerek kitap halinde tekrar rağbet görecektir bir eser meydana çıkar. Çıkmasa bile, sırf yeni nesillere Ahmet Mithat Efendi gibi bir dimağın övünmeye lâyık nasıl muazzam bir varlık olduğunu anlatır. Son yıllarda benim pek büyük bir alâka ile okuduğum yerli kitaplar arasında *Henüz 17 Yaşında* başta gelmektedir.

Yeter ki bugünü daha iyi anlamak için dünü iyice tanımaya muhtaç, hattâ mecbur olduğumuzu ve o işin zahmete, masrafa değdiğini idrâk etmiş olalım. Fakat emek vermek neye? Gelsin bedava tarafından üstünkörü tercüme!

Yeni İstanbul, 10 Nisan 1950

ARABA SEVDASI, OTOMOBİL SEVDASI

Bir devrin araba sevdası gibi şimdi de bir otomobil sevdası geçirmekteyiz; yarın büyük bir ihtimalle tayyare sevdasına tutulacağız. Bugün ince, zarif görüşlü bir mizah muharririmiz mevcut olsaydı, bize “otomobil sevdası” üzerine hoş bir roman vermek fırsatını kaçırmazdı. Nitekim mükellef atlı arabaların saltanat sürdüğü devirde Recaizade Ekrem Bey Türk edebiyatına –arabayı vesile ederek– iyi bir eser kazandırmıştır.

Onu “iyi bir eser” diye vasıflandırmamın sebebi –kırk yıllık hikâyeci olmaklığım dolayısıyla– elbette bazı esaslara dayanıyor. Üstad Ekrem’in içtimaî hayatımızı bir Garplı tekniği ile tetkik mahsulü ve bu bakımdan üzerinde durulması icap eden eseri, gençliğimde okuduğum, bir daha gözden geçirmediğim halde, unutamadığım *Araba Sevdası*’dır.

Araba Sevdası’nı neden iyi buluyorum? Şu sebeplerle:

1- Avrupa yoluna girdiğimiz sıradaki gülünç tarafımızdan birini gösteriyor.

2- Garplileşme terbiyesinde tutulan kusurlu yola işaret ediyor.

3- Bir moda ve bir merakı ele alarak zamanın dikkate değer bazı safhalarını aydınlatıyor.

4- Tipleri ölçülü şekilde pek zarif karikatürize ederek yaşıyor.

5- Bütün bunları yaparken komikliğe düşmüyor; sadece yarı hazin bir tebessüm belirtmeyi kâfi buluyor.

6- Hikâyesini en modern muharrirlere bile nasip olmıyan harikulâde güzellikte ve sadelikte –ne büyük vaka, ne ibret dersi, ne öğüt– bir tabilikte bitiriyor.

Atlı olacağı yerde motorlûye çevrilerek daha şiddetli devam edeceğini sezmişçesine araba sevdasını “mevzu” diye seçmesi de ehemmiyetli bir noktadır. Kendilerinden bizzat zamane hanım kızlarımızdan bazısı için müstakbel kocada aranılan değerlerden biri –başlıcası demeye dilimiz varmıyor– pahalı marka otomobildir. İzdivaçlarda otomobilin rolü gittikçe büyüyor; sanki zifaf odasına bu otomobil de girecektir; saadet yahut sıyanet ilâhesi gibi başlarında bekliyecek, belki de muhabbetlerinin gelişmesine –bir sınaat mucizesi olarak en son tertibatıyla– yardımda bulunacaktır!

Biz, atlı araba devrinin çocuklarıyız; o cihetten hâtıralarımız ve malûmatımız geniştir. Bir aralık lâstik tekerlekli arabaların izdivaç meselelerinde ağır bastığını biliriz. Fakat evlenecek kıza yürek çarpıntılarını münhasıran araba vermezdi. Gelin hanım yine de o ciheti düşünürdü amma daha ziyade romantik şekilde; kanad açarak göğe doğru... Maslak yolundan Hacıosman bayırına değil.

* * *

Hayatımızdaki ehemmiyeti itibariyle at ve deve, araba ve kayak, bütün nakil vasıtaları daima edebiyata geçmiştir. Boğaziçi ve Haliç uzun zaman kayak, sonraları sandal, kik merakına kapılmış, bu merak ve bu güzellik Divan edebiya-

tına, arkasından şöyle böyle Tanzimat eserlerine ve müteakıf edebî devirlere de aksetmiştir. Nâbi'nin yelkenli kayıklar hakkında:

*Olmuş üstünde kayak vakf-ı şıtab
Bâdbandan kanat açmış mürgab*

gibi “hayide” şeyler yazmasına mukabil bereket Nedim, meselâ:

*Eyvâh o çifte kayak aldı kararım
Şarkı okuyup geçti bir âfet var içinde*

ayarında ve kayak hafıflığı ile zarafetinde sözler söylemiştir. Fakat arabayı edebiyatımıza en kıymetli şekliyle sokan üstad Ekrem ve en tuhaf cephesinden tasvir eden de –*Bir Muadele-i Sevdâ* romanındaki pasajıyla– Hüseyin Rahmi'dir, lüks konak arabasını birincisinde, horada kira arabasını ikincisinde okuduk.

Araba Sevdası'nın bir inceliğı de hikâye kahramanı Bihruz Bey'in kadına, gayet mükellef bir arabada rastlaması ve o arabayı konak arabası sanması yüzünden âşık olmasıdır. Böyle bir arabaya kurulması, kadının cinsî cazibesini arttırmış, zavallı araba sevdalısına onu hem şirin, hem kibar bir nümune tip gibi göstermiştir. Halbuki maşukası bayağı bir mahlûktur; bindiğı araba ise kendisinin olmadıktan başka kiralıktır.

Zaten Bihruz Bey de borç sebebiyle nihayet arabasını satmaya mecbur olmuştur. Bir gün mahbubesiyle tekrar karşılaşır; ikisi de yaya kalmışlardır! Zamanımızda da otomobil

yüzünden buna benzer birçok vakalar çıkıyor; hattâ daha gülünçleri ve pek hazinleri... Ne hatalı izdivaçlar, ne acayip ayrılmalar, ne feci sürüklenişler ve –maddisi bir yana– mânevi uçurumlara tepetaklak ne derinine yuvarlanışlar!

Görülüyor ki *Araba Sevdası* aktüalitesini kaybetmeyen canlı bir mevzudur; ilk nazarda sadece züppelikten ibaret sanılan ciddî bir mevzu... Hem eğlenceli, hem acıklı tarafları bitip tükenmeyen içtimaî bir mesele ve bir muadele!

Süvariye kadın pek beğenirdi; ata binen kadın da erkeğe lâtif görünürdü. Bir vakitler arabacı ve kayıkçı kadınların hoşuna gider, muaşakalara yol açardı. Devrimizde şoför ve pilot hazzedilen bir erkektir; otomobil kullanan kadın da erkeğe cazibeli gelir. Tabîî veya sunî bir makinenin hâkimi oldukları, bir marifet gösterdikleri, bir nevi saltanat sürdükleri için bu mevkide bulunanlar tabiatıyla cinsi iştihayı kamçırlarlar. Fransız romanları ve hikâyeleri nakil vasıtalarının –lando’dan tutunuz lüks otomobil dahil– insanlar üzerinde bıraktığı tesirleri ve neticelerini anlatmakla bitiremezler. Hulâsa araba, başlıbaşına içtimaî ve ruhî bir dâvadır.

İşte Recaizade Ekrem, sittin sene evvel bu mevzuu hafif sanılan ciddî şekilde ele almak suretiyle hikâyecilik tarihimize lüzumlu ve kıymetli bir eser kazandırmıştır. Bir eser ki bugün otomobile, yarın tayyareye, öbür gün kim bilir ne biçim bir nakil vasıtasına ve sebep olduğu zaafılara baktıkça –şimdi benim yaptığım gibi– kendisini bize daima hürmetle anmak imkânını verecek.

Vasıtalar değişir, fakat şatafata kapılmak nev’inden insan karakterleri ana hatlarında sabit kalır.

Yeni İstanbul, 7 Aralık 1949

ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU VE NACİ'NİN BÜYÜKLÜĞÜ

E lliyi aştıktan sonra, çocuk bayramında bizim de yaşımıza uygun, yorgunluksuz bir koltuk üstü eğlencemiz vardır: Kendi çocukluğumuzu derin derin, acı da olsa tatlı tatlı düşünmek... 23 Nisan günü, ilkokul çocukları marş söyliyerek törene giderlerken, ben de koltuğa yaslandım, hayali cihan değer bir âleme daldım, sonra şu hükme vardım: Ufak yaşa ait hislerini, hatıralarını, oldukları gibi gazete ve kitap sayfalarına geçirmiş muharirler arasında en verimlilerden biri olduğumda şüphe yok. Külliyyatımı karıştıranlar üç, dört sayfada bir, çocukluğumu anlatan bir yazıya rastlamaktan kurtulamazlar.

Bana bu merakı veren *Ömer'in Çocukluğu*'dur.

Muallim Naci'nin ufacık bir şaheserler demeti olan o yazı serisini kırk şu kadar yıl önce kıraat kitaplarında ilk okuduğumuz zaman –pek iyi hatırımdadır– sade üslûplu Türk nesrinin tesiri de yardım ederek ilk edebiyat zevkini duymuş, iki büyük hakikat sezmiştim: Konuşulan lisanı yazıya geçirmek ve kendi başından geçenleri bu lisanla yazmak! Daha birçok yaşıtlarım üzerinde de aynı hayırlı tesiri yaptığını sonradan öğrendim.

Demek ki –birtakım kalem kavgaları, inatçı çekişme-

ler yüzünden bize yalnız softa, gazelci, geri kafalı, meyhan-
ne peykesi şairi gibi görünen– Muallim Naci sekiz, on nesir
parçasile edebiyatımızda bambaşka bir çığırın açılmasına,
yepyeni unsurların doğmasına, bir dil devriminin yoktan var
olmasına hizmet etmiş bir inkılâpçıdır.

Dil davasının baş üstünde taşındığı, hakikat ve hatıra
edebiyatının ön sırada geldiği bir devirde, hele şu jübile,
ölüm-doğum gibi, mezar ziyareti, nutuk ve kitap bolluğu yıl-
larında Muallim Naci adını kale almamaklığımız milli irfan
için vicdan azabı verecek bir unutkanlık sayılmaz mı?

Bereket ki İstanbul belediyesi kasaplardan, ciğerciler-
den ve işkembecilerden tasarruf ettiği bir sokağı Ortaköy’de
de olsun, onun adıyla şereflendirmek insafını göstermiş!
Saraç Ali Bey’in oğlu Ömer, yani Muallim Naci baba tara-
findan İstanbullu idi... İstanbul’un, halk tabakasından yetiş-
miş, öğüneceği bir evlât!

* * *

“Çalışın oğullarım, çalışın. Çalışan büyük adam olur.
Çalışmayan sonra nedamet çeker ama pişmanlıktan ele ne
geçer? İnsan genç iken çalışmazsa sonra çalışsa da hemen
hiçbir şey belliyemez!”

Bu satırlar 1943 yılında basılmamıştır; Muallim Naci’nin
altmış şu kadar yıl önce, talebe için hazırlanmış bir yazısından
çıkarılmıştır. Naci yalnız açık ve sade yazmakla kalmadı, Türk-
çenin istiklâli için de savaştı. Onun bu husustaki “tez”i şudur:
Arap ve İran dillerinden aldığımız kelimeleri, o dillerdeki
kaidelere uymaksızın dilediğimiz gibi tasarruf hakkımızdır.

Her lisan bir başkasından yardım görmüştür. Lisanımıza geçen kelimeleri zevkimize göre kullanırız; imlâ hususunda bile keyif bizimdir. Beşir Fuat'a yazıp *İntikad* adlı eserine koyduğu bu mektupta ayrıca diyor ki, "Türkçeyi doğru yazmak için mükemmel Arabî, Farisî bilmek lâzım mıdır? Hayır! Türkçeyi doğru yazmak için yalnız Türkçe bilmek lâzımdır."

Muallim Naci'nin fikrince, "Bir söz ne kadar tabiî söylenir, ne kadar tabiî yazılırsa, o kadar lâtif olur. Fasahat, belâgat denilen şeylerin tabiîlikte aranılması lâzım gelir." O kadarla da kalmamıştır; bugünlerde yeniden edebiyatımızı doldurup satır başlarına bile tekrar geçirilmeğe başlanan "ve" bolluğundan –yani şimdi, 1943'de benim "veveleme" adını verdiğim münasebetsizlikten– 1890 sıralarında kendisi de yaka silkmiştir. Şöyle sızlanmaktadır: "Lisanımızın tabiîliğini muhafaza için dikkat olunacak şeylerden biri de 've'nin az istimalidir. Bizim 've'ye ihtiyacımız o kadar azdır ki bir muharririmiz, içinde bir tane olsun 've' bulunmamak şartile bir cilt yazabilir!"

İyi tanınmış edebiyat hocalarımızdan Agâh Sırrı Levend Naci'nin hocalığı için şu kanaatte: "Hukuk ve Sultanî mekteplerinde okuttuğu lisan ve edebiyat dersleri o zaman için çok istifadeli yazılardır." Umumî bakıştan fikrini de şu satırlarla hulâsa ediyor: "Türkçemizin sadeliği, Arapça ve Acemce'nin lisanımızdaki mevkii hakkında hadsi bir sezişle doğruyu buldu. Lisanımızı fazla külfetten kurtarmak, inzibata almak hususunda çok çalıştı." Ben de diyorum ki: Dört ciltlik *Talimi Kıraat* ile mekteplere ilk defa virgöl ve benzeri Frenk işaretlerini sokanın da kendisi olduğunu unutmamalıyız.

İşte ne muallimliğine, ne dilciliğine, ne edebiyatçılığı-

na, ne gazeteciliğine bugün yaraştığı yeri vermekten nedense bucak bucak kaçtığımız Muallim Naci böyle bir adamdı; dâhi değildi ama bir kudretti, Edebiyatı Cedidecilerin yapmacık lisanına karşı koyması, onlarla çekişmesi ise irfan âleminde afaroz edilmesine değil, tarafsız bir görüşle davanın incelenmesine yol açmalıydı.

* * *

Ya mütercimliği?

Meseleyi kitaplar cevahircisi bir zat, Kemal Salih Sel yeni anlattı: Muallim Naci'nin 1889'da dilimize çevirdiği *Thérèse Raquin* ile 1943'de yine belli başlı hocalarımızdan Kâzım Nami Duru'nun yaptığı tercümeyi incelemiş, ikisinden de, aynı satırlar üzerinde birer tercüme örneği veriyor. Dil sadeliğinde zerre kadar fark yok. Hattâ Naci bir cümleyi şöyle tercüme etmiş: "O akşam, öteki akşamlara uymazdı." Beriki onu: "Bu gece, öteki gecelerden farklıydı" şekline sokmuş. Şüphesiz ki Naci'ninki 54 yıl önce edebiyata "tevacuk etmezdi" sözü dururken "uymazdı" gibi sade bir konuşma dili masdarını sokmak hemen hemen bir inkılâpçılıktır; değilse bile inkılâp müjdeciliğidir.

Muallim Naci'nin bir meziyeti de çocukları, çocukluğu sevmesiydi. *Sünbûle*'sinde nesir ve şiir olarak çocukluğa dair birçok parçalar, bu arada şu orijinal kıt'a vardır:

Ne güzel lâkırdı ettin küçük arkadaşlarınla...

Yanıma gelip otur da bana da lâkırdı söyle?

Buna var mıdır cevabın? Neye "kaf"ı "te" okursun?

Gel, utanma, söyle: O nasıl “lakırdı” öyle

Şimdi –bir gün ayrı bir yazıda bambaşka bir cihetten incelemek istediğim– *Ömer’in Çocukluğu*’na dönelim: Naci bu minimini eserde sekiz yaşına kadar geçen hayatının hatırasında kalan bazı kısımlarını yazar... Sekiz yaşında bir çocuk lisanile! Meselâ babasının ölümünü şöyle anlatır: “O yakışıklı yüz sapsarı olmuştu. Gözlerinin beyazında da sarılık görüyordu. Birdenbire başı ucunda asılı duran büyük kamayı istedi. Valide kalktı, getirdi, verdi. Peder sol elile kının aşağı tarafından tutarak, sağ elile güçlük çekerek sıyırdı. Havaya doğru kaldırarak bir parça oynattı:

‘Ben şehit olmak isterdim!’ dedi. Valide ağlamağa başladı. Ben de ağlayarak kalktım, aşağıya indim.”

* * *

Çocuklarım! Biz Naci hakkında nasılsa kadir bilmezlik ettik. Fakat sizler, bundan yarım asır önce, sizin dilinizle *Ömer’in Çocukluğu*’nu yazan öz Türkçeci, öz Türk büyük öğretmene karşı vazifenizi yapınız. Sultanmahmut Türbesi’nde, yolunuzun üstünde yıllardanberi ziyaretçisiz, çiçeksiz, törensiz kalmış mezarına bir 23 Nisan günü, kır çiçeklerinden ördüğünüz çelengi götürünüz ve deyiniz ki: “Seni anmağa geldik! Babalarımızın kusurunu bize bağışla!”

Tan, 25 Nisan 1943

DÜNKÜ İSTANBUL HAYATININ EN BÜYÜK TARİHÇİSİ

Hüseyin Rahmi

Uzun zamandanberi kendimizi ve kendimizin her çeşit örneklerle dolu bir vitrini olan İstanbul halkını, içinde bütün âdetleri, zihniyetleri, lehçeleri, sınıf farklarıyla gülümsiyerek seyrettiğimiz hünerli, sihirli aynanın büyük mucidi söneli bir ay geçti. Bir ay oluyor ki Türkiye'nin en Türk romancısı, örf ve âdetler tarihçisi öldü.

Kötüsü şu: Elimizde bir ikincisi, hattâ ona az çok yaklaşanı yok.

Bir eşini yerine koyamadığımız takdirde bugünkü hayatımızı yarına aksettirecek ışığın tamamiyle sönmüş olmasından korkabiliriz. Zira, dikkat ederseniz görürsünüz: Hüseyin Rahmi'nin kalemi elinden bıraktığı yahut eski kuvvette eserler veremediği son yıllara ait sahneler loşlukta kalmış, seçilmez haldedir. Yeni tip İstanbul'u ve İstanbulluyu Hüseyin Rahmi bize tasvir edemedi; başkası da bu işi henüz yapamadığı için sosyal hayatımızın o kısmı hemen hemen tarihsiz, tarihçisiz kaldı.

Rahmi'nin 60 cildi bulan eserlerini şöyle gözden geçirince, iki devir –Abdülhamid ve Meşrutiyet devirleri– en

belirgin tipleri, vasıfları, karakterleri, hayat tarzı olarak nesi varsa her sahnesi ve perdesi ile canlanır. Kenar mahallelerdeki baraka evlerden varlıklı konaklara kadar... Kurşuncu Habibe Molla'dan kâhya kadına ve kadın efendiye kadar... Efsuncu babadan Molière'i tercüme eden büyük efendiye veya Beyoğlu'nda metres tutan alafranga küçük beye kadar!

O kadar ki Abdülhamid İstanbulu'na ait tipler, zihniyetler, ahlâk ve içtimâî hayat üzerine ne kadar vesika ve hâtıra varsa, hepsi de yansa, unutulsa idi yalnız Hüseyin Rahmi'nin dört, beş romaniyle yine o devri canlandırmak mümkün olabilir.

Böyle binbir çeşidi, bir zenginliği, ne arasanız bulabileceğiniz bir stoku toplayıp gerçeğe uygun olarak sıralamak, yaşatmak, geleceğe canlı bir müze gibi sapasağlam, yerli yerinde, eksiksiz devretmek kimin haddi?

* * *

Yukarıda bahsi geçen iki devirden sonraki yirmi yılımız, zamanımız Hüseyin Rahmi'siz kaldığı için bomboştur. İşte *Mürebbiye* ve *Şıpsıvdi* muharrirlerinin ne değerinde ne lüzumlu, ne eşsiz bir adam olduğunu bu kıyastan pek mükemmel anlıyoruz: Aşağı yukarı üç çeyrek asrın ilk iki kısmı, o zekânın bedir halindeki ay ışığına rastladığından apaydınlık birer tablodur... Son kısmı karanlıktadır.

İnkâr edemeyiz ki Hüseyin Rahmi durduktan sonra, epeyce zamanlardanberi başkaları tarafından verilmiş romanlar o kısmı sosyal bakımdan aydınlatacak, boşluğu dolduracak mahiyette değildir; hepsinde özentilik, iğretlik, bir

“Frenkçe düşünülerek yazılma”, bir “içten ziyade uzaktan bakış”, bir “yukarıdan inip üst tabakadan aşağıya seyir” hali sezilmektedir. Böyle olmıyanlar varsa da bunlar da ya konuları iyi kavrayamamışlar yahut gördüklerini belirtmemişlerdir.

Bugünün kadını, gencini, bilginini, zengini, inkılâptan doğma zihniyet ve sınıf karışıklıklarını, hele yeni hovarda yeni züppe, yeni şık, yeni metres, yeni filozof, yeni gazeteci, yeni tüccar, yeni mahalle karısı ve sokak çocuğu tiplerini, yeni aile hayatını, bütün bu değişmeleri, yenileşmeleri Hüseyin Rahmi göziyle –tâ kendileri olarak– kim görecek, kim yaşatacak, ebediyete kim nakledecek?

* * *

Hüseyin Rahmi heccav değildi; sadece hümorist de değildi, hayatın ve insanın gülünecek taraflarını şişiren bir örf ve âdet romancısıydı. Şu farkla ki tasvir ettiği âlemi bize bir mizah gözlüğü altından göstermeyi tercih etmişti; yani millî geleneğe sadık kalmıştı: Karagöz ve orta oyunu da tipleri ve karakterleri o yolda belirtmezler mi? Ve o yoldan belirttikleri için de her sınıfa hitap etmiş ve uzun ömürlü olmamış mıdır?

Zaten Hüseyin Rahmi mevzularının basitliği, son kısımların çok defa tatluya bağlanması, taklide çok yer verilmesi ve hemen her eserinde kavuklu ile pişekâr ve Karagözle Hacıvat rollerini yüklenmiş benziyen birbirine zıt ana tipler bulundurması bakımlarından da eserlerini o oyunlarımıza benzetmek istemiş yahut kendisini bundan alamamıştır. Ro-

manları vodvil şekline yaklaşır; Karagözle orta oyunlarında da az çok bu çeşni, karışıp sonradan toparlanarak açılma şekli sezilir.

Yerli tiplerin her türlüşünü realistlere has bir gerçeklikle yaşatmak ve yerli dekorları en ince ayrıntılarına kadar göz önüne koymak hususunda hiçbir muharririmiz Hüseyin Rahmi'ye yaklaşamamıştır. Fakat roman tekniği bakımından birçoğu onu geride bırakmağa muvaffak olmuşlardır. Şu var ki teknik kusuru, daha doğrusu iptidailiği bu romanlara büsbütün yerli bir mahiyet vermekte, âdetâ yakışmaktadır. Mütekâmil bir teknik ve âli bir üslûp yerine hoş bir dağınıklık ve bir lâübalilik o tiplere, dekorlara o kadar uygun düşüyor ki başka türlüşünü yadırgayacağımıza, züppelik sanacağımıza hükmedeceğimiz geliyor.

Hüseyin Rahmi'nin kusuru bunlar değildir; durup dururken görünmek istemesi, bilgincesine izahlara kalkışarak romanın güzel akışını durdurması, esere yer yer fikir enkazı doldurmasıdır. Onun içindir ki yarın ehil edebiyatçılardan teşkil edilmiş bir heyet tarafından külliyyatın ayıklanması, hikâye ile alâkasız tiradları kesilip atılarak yalnız öz kısmın, asıl Hüseyin Rahmi'nin bırakılması, yani esas binanın molozlardan, barakalardan, kötü ilâvelerden kurtarılması meselesi ciddiyyetle düşünülmeğe değer.

Bunu ustaca başarabilince, dünkü tarih bakımından kıymeti ölmezliğe erişmiş olan Hüseyin Rahmi'yi bugünkü ve yarınki nesillere de geçmez bir tazelikle okutmak imkânı bulunmuş demektir.

* * *

Birer Hüseyin Rahmi'si olan geçmiş devirler büsbütün geçmemiş sayılabilir.

Meselâ eski yazıcı dükkânlarını, atlı tramvayları, Abdülhamid zamanındaki Kâğıthane gezintilerini, kira arabalarını, baskın sahnelerini, konak hayatını, perdeleri artık bir daha açılmamak üzere kapanmış bu çeşitli sahneleri Hüseyin Rahmi'nin romanlarına istediğimiz zaman başvurunca canlandırmak en karakteristik ve orijinal taraflarından seyretmek elimizdedir; başka vesikalar aramağa, kütüphaneleri yoklayıp gazete sayfalarından medet ummağa lüzum yoktur.

Hem bunlar kuru vesikalar, sadece dekor ve kukla değildirler; devrin zihniyetini ve ruhunu da aksettirdikleri, o zihniyete ve ruha kolayca temessül edebilen bir halk muharriri tarafından yazıldıkları, şuurlu birer etüd oldukları için paha biçilmez bir kıymete maliktirler.

Acınacak nokta, kaybedilen fırsat şu ki Hüseyin Rahmi sadece şehirli ve İstanbullu idi. Anadolu ile, köylü ile, eski devirlerde köylünün hükûmet ve memur elinden çektiği çile ile münasebet peyda edememişti. Edebilseydi bize asıl memleket romanını da yine kendisi verecekti.

Bu muharririn alay ettiği sanılan tiplere, düşkün, illetli, cahil, âciz insanlara ve halk adamına karşı derin bir şefkat beslediğinde zerre kadar şüphemiz yoktur. İçli idi, insan severdi, öyle olduğundan dolayı da kendisinin sevdiği bütün kahramanlarını okuyucularına sevdirmek isterdi; sevdirtirdi. Eğer İstanbul dışına çıkmak imkânını bulsaydı, şehir gibi köyü ve memleketi de görebilecek, gördüğünü tesbit edecek, hem hizmetini genişletmiş hem de o yerlere çoktanberi bizi ısındırmış olacaktı.

Eğer Hüseyin Rahmi son yirmi yılda eskileri derecesinde kıymetli eserler verebilseydi yahut bir başka Hüseyin Rahmimiz yetişebilseydi edebiyat tarihimiz yeni yeni tipler ve dekorlarla ne kadar zenginleşecekti! Meselâ yazıcı dükkânları yerine sokak daktilolarını tasvir edecekti; plaj eğlencelerini anlatacaktı; memure kadınlarla kızlara büyük rol verecekti. Bobstil gençleri, vezinsiz ve kafiyesiz şairleri, romancı bayanları, yerli bar artistlerini, milyoner müteahhitleri, vurguncu çeşitlerini, kokteyl partileri, spor merakını, üniversite hayatını bütün yenilikleri, yeni âlemi şefkatli alaycılığıyla ne mükemmel yaşatacaktı!

Görüyorsunuz ki cilt cilt kitaplara, irili ufaklı sayısız muharrirlere rağmen onun yeri boştur; Hüseyin Rahmisiz kalmış bir edebiyat ve edebiyat tarihi en lüzumlu rafları eksik bir kütüphaneye benziyor. Bir şairin zuhurunu acele etmeden beklileyebiliriz; fakat bir devrin uzun müddet örf ve âdet romancısından mahrum kalması önlenemiycek zararlardandır. Bu boşluğu da ima duymıya ve neticesini çekmiye mahkûmuz.

Hem bu boşluk –Hüseyin Rahmi öleli bir aydan fazla olmadığı halde– şimdiden yirmi şu kadar yıllıktır. Zira o, âdi mânada yaşamakla beraber, elindeki hünerli kalemin ruhu çoktan uçmuştu. Yazık ki sanatkârların bir kısmı son nefeslerini verdikleri tarihten çok önce ölürler.

Tan, 9 Nisan 1944

HÜSEYİN RAHMI'NİN MEZİYETLERİ VE KUSURLARI

Vefatının 6. yıldönümüne rastlayan bu ay içinde büyük romancı Hüseyin Rahmi'ye dair neler yazıldığını, daha doğrusu bir şeyler yazılıp yazılmadığını –bütün gazete ve mecmualara göz gezdirmek imkânsızlığından dolayı– bilmiyorum. *Mürebbiye* muharririni acaba okumakta devam ediyor muyuz? Yeni hikâyeciler arasında onu kendilerine üstat saydıklarını söyleyenlere rastlamadım değil. Lâkin günün okuyucuları nasıl Karagöz, orta oyunu, meddah ve hokkabaz'dan dedeleri kadar zevk alamıyorsa Hüseyin Rahmi'nin de artık tadına pek varılmıyor.

Varılmamasını birçok sebepten, hele şu sebepten tabîi görmekliğimiz lâzım: Zira Hüseyin Rahmi ancak bir devrede yaşamış, yalnız o devreye uyan küçük tipleri ve âdetleri yaşatmıştır. İnsan karakterlerini daha umumî ve ezeli taraflarından alamamış, meselâ –daha kolay izah maksadiyle bir isim zikredelim– Molière gibi, dünya durdukça hemen hemen değişmeden kalacak beşerî ihtirasları ve zaafı belitememiştir.

Ön plâna aldığı tipler filvaki çok canlıdır, çok tuhaftır; zamanının adamlarıdır. Amma bugün ne metres, elli sene önceki *Metres*'tir ne de şimdi öyle bir *Mürebbiye* mevcuttur;

hepsi de ömürlerini çoktan itmam etmişlerdir. Hüseyin Rahmi, aktüaliteyi ele aldığı müddetçe kendisini okutacak kıymette bir müellifti.

Başka kusurlarını da sayabiliriz: 1- Okuyucularında zoraki bir acındırma hissi uyandırması ve bu suretle vodvil ile melodram arası bir muvazene teminine çalışması. 2- Âlim görünmek huyundan bir türlü vazgeçemiyerek, hattâ gittikçe azıtarak eserlerini yavan tefelsüflere boğması. 3- Roman tekniğinden meselâ, yolunda gittiği Ahmet Mithat Efendi ve Paul de Kock ile kıyas kabul etmiyecek derecede beceriksizliği, iptidailiği. 4- İnzivaya çekildiği için Meşrutiyet'ten sonraki hayatımızı kavrayıp buna intibak edememesi yüzünden yaşlılık eserlerinde muvaffak olamayışı. 5- Sadece İstanbul muhitinde kalması, yurdun başka taraflarını tetkik fırsatını bulamayışı (cidden mütehasıs bir zat tarafından tefelsüf tarafları tanılıp daha ziyade tasvir ve mükâleme kısımları bırakılmış, tasfiye ve ihtisar edilmiş bir Hüseyin Rahmi antolojisinin lüzumuna inanmaktayım).

Hüseyin Rahmi'nin kefedede ağır basan meziyetlerini de kısaca anlatalım: II. Abdülhamid devrine ait bütün resimler, vesikalar yansa ve insanlar hatırlama kuvvetlerini kaybetse idi, o devrin İstanbulu'nu –arzıhalci dükkânlarından tutunuz, atlı tramvaylarıyla, bütün kenar mahalle ve orta sınıf aile hayatıyla, sevişme, didişme, alışveriş ve ufaktefek ihtiraslarıyla– derinine gitmeden sathî manzarasıyla Hüseyin Rahmi'nin beş, on romanı sayesinde yeniden bulmuşa dönmemiz kabildi.

Meşrutiyet'ten sonraki devir için Hüseyin Rahmi kifa-yet etmez. Külliyyatı karıştırılmak suretiyle aynı neticeyi elde

edeceğimiz başka muharrir de yoktur. Muhtelif müelliflerin eserlerini araştırmamız ve her birinden bir şeyler alarak ancak o suretle tabloyu yarım yamalak, bir şeye benzetmemiz mümkün olabilir. *Bir Muadele-i Sevdâ* muharririnin bize neler kazandırdığını anlatmağa şu satırlar kâfi gelir sanıyoruz.

Hüseyin Rahmi'nin boş bıraktığı yeri dolduracak hattâ donatacak kıymette olan Osman Cemal, yazık ki hayatını üstadınki gibi tanzim edememesi, günlük yazılarla geçinme mecburiyetinde kalması, vaktinden önce sönüp gitmesi yüzünden beklediğimizi veremedi. Filvaki zamanımız, daha iyi teçhiz edilmiş modern kalemlere muhtaçtır. Hüseyin Rahmi'nin, yukarıda saydığım kusurlarından sıyrılmış, yeni vasıflarla bezenmiş muharrirler isteriz. Paul de Kock'lar nasıl Fransa'da yerlerini kendilerinden çok meziyetli haleflerine, meselâ Courteline, Jules Renard ve Tristan Bernard gibi tuhafılık içinde beşerilik tarafı galip olan humoriste'lere bıraktılarsa, biz de aynı tekâmüle erişmeği dilemekteyiz.

Fakat bu temenni, koca Hüseyin Rahmi'yi yermek mânâsına alınmamalı; aksine methü sena olarak kabul edilmelidir. Zira *Mürebbiye* ayyarında, yazıldığı devri istikbale nakledecek mizahî bir örf-ü-âdet romanından henüz mahrum bulunuyor. Meşrutiyet'ten beri, 40 şu kadar senedir ona benzerlerini bekliyoruz. Daha iyileri çıkarsa ne âlâ! Mesuliyet bizim nesildekilerden başlıyor.

Yeni İstanbul, 23 Mart 1950

TARİHÇİSİZ KALAN ŞEHİR

İstanbul'a çok yazık oldu; bu şehrin kaybı büyüktür. Ne itibarla? Aklınıza birçok şey gelir, başta belediyesinden şikâyet edeceğimi tahmin edersiniz. Belki onlar da vardır, daha bir sürü sızıltı ve hoşnutsuzluk sebebi! Fakat ben İstanbul'a, hayatının iyice belirtilemeyen son otuz senesinden dolayı üzüлüyor ve buna acıyorum.

Açıkcası Hüseyin Rahmi'den mahrum kalan, cüdâ düşen İstanbul'un öyle bir muharrire şu altüst olurcasına değişiklikler, tanınmayacak hale gelişler devrinde ne emsalsiz, ne zengin bir mevzu teşkil edeceğini düşünerek bir şehrin cemiyet hayatı bakımından tarihçisiz kalmasına müteessirim.

Eğer yaşamasına imkân bulunsaydı ve çökmeden yaza bilseydi (yahut aynı kudrette halefi zuhur etseydi) meselâ bir romanına zamanımızın en karakteristik toplantı yerlerinden biri olan "Halk Plâjı" ile başlardı. Bize orasını bikini mayolu kızları, iri göğüslü lapurlupur kadınları, allı pullu gömleklerini pantolon dışına salıvermiş, yeni argo konuşan delikanlıları vesaireleriyle öyle canlı, doğru, tuhaf, ekseriya katıltıcı sahneler ve muhaverelerle tasvir ederdi ki!

Evet, bugün gazete ve mecmualarda birtakım röportajlar çıkmıyor değil. İyi kötü, hünerli hünersiz, az çok bir şeyler yazılmakta, İstanbul'un kıyı köşe, çeşitli yerleri ve bu

yerlerdeki yaşayış tarzları kâğıda aksettirilmektedir. Fakat bunlar dağınıktır, hikâye ve roman şekline girmediğinden yani belli başlı tiplerle zihinde kalacak hale getirilemediğinden unutulup gitmektedir.

Belki yarın meraklılar koleksiyonları karıştırarak bir fikir edinecekler, yeni nesillere bazı fikirler vereceklerdir ama ancak bir etüd ve tetkik yazısı mahiyetini taşıyan o iş, romanın yerini tutacak, roman kadar popüler olacak mıdır?

Merhum üstat *Bir Muadele-i Sevda* eserinde zamanının deryadil kira arabacısı ile köhne arabasını ve lağar atlarını kırk beş yılda zihnime nakşolup kalmış bir canlılıkta anlatmıştı. Bugün için taksi, dolmuş ve şoför tipleri, gördüklerimiz ve çektiklerimiz, tuhaflıklar hafifletilerek Hüseyin Rahmi usulü yazılıp belirtmeğe değmez mi?

Düşünelim: Muharrir bir pazar günü Adalar’a kalkan vapura yahut Florya’ya giden trene roman kahramanlarından birkaçını bindiriyor. Bu kahramanlar tabiatıyla bir mahalle hanımı, genç kızı, yaşlı kocası, ufak yaşta çocuklarıdır. Konuşmalar arasında “matrak, boş ver, kafadan kontakt” ve (yalan söyleme demesine “kesme” denen, yani tabirler karışacaktır ve yeni neslin azınlıkları da muhavereye katılacaktır.

Bugünün modeli *Metres* romanındaki “dudu” gerek var mıdır? Görüşünde, lisanında bir değişiklik olmuş mudur? Onları biz muharririn kaleminden öğreneceğiz, öğrenecektik.

Hacıağa, büyük vurguncu, türedi zengin, taşralı yazlıkcı, geniş arazi sahibi çiftçi ailesi tipleri yazık ki aramızda dolaşan, tanıdıklarımıza benzeyen, karakterlerinin ilginç tarafları sivrilen insanlar halinde, henüz edebiyatımızda yaşamamaktadır. Şimdi tutturduğumuz bir köylü var ki gerçeğe daima

uygun düşmemektedir; ayak takımı tipi de mübalâğalı anlatıyor galiba. Hele daima açlık, yoksulluk, iğrenç konuşmalarla murdar sahneler okuyucuyu sanırım bezdirmektedir.

Florya kenarındaki ağaçlara memede çocuklar için salıncak kurmuş, tava ve tencerelerini ateşe sürmüş, ... ötürü serip yastıklarla ... bir cemaat hayatı ... tarzda aydınlatılmağa değmez mi? Kedinin pastırmayı kapması sahnesi ve atlı tramvay tasvirleriyle başlayan iki romanında üstat, o zamanın bir kenar mahalle hayatı ve en mühim nakil vasıtasının iptidaî manzarası, bakımsızlık, gerilik, bütün hakikat gülümsetmek suretiyle acı tarafı tatlılandırılarak gravürden, resimden, fotoğraftan daha iz bırakıcı şekilde zihinlere miras bırakılmıyor mu?

*Metres'*deki iki alafranga meşrep sefih delikanlı bugün de ana hatlarından mevcuttur. Değişen karakter değil, de-kordur. Amerikanvarî yeni züppeleri, yeni dekor içinde görmek ihtiyacındayız. Bu ihtiyaca cevap veren neşeli –hattâ neşesiz– eser var mı?

Recaîzade Ekrem Bey bize bir *Araba Sevdası* kazandırdı; bir Otomobil Sevdası okusak memnun olacağımız şüphesizdir. Hani, borç harç bir otomobil edinip birlikte uzak gezintiler yapmak için caddelerden ar damarı çatlamış kız, kadın tedarikine çıkan sulu, küstah genç tipi? Bu da yok!

Peki, *Mürebbiye*'nin meşhur âlim tipi şu yaşadığımız yıllarda tamamen ortadan kalkmış mıdır? Hayır, vardır. O da meselâ öz Türkçe meraklısıdır, ukalâdır, zahiren ahlâklıdır ve müstebittir; herkese âdap ve erkân öğretir, ders verir, hocalık eder. Bu adamı bir romanda tanımaktan elbette memnun oluruz, uydurma Türkçeleri ve boş iddialarıyla!

Bugünün varlıklı ailelerinde de ebedî tip Dayıbey'e, toy damada, çingene maşası kerime hanıma, adaleli ve bön mahdum beye gene de rastlıyoruz. Ruh hüviyetleri aynıdır; değişen yalnız kıyafet, yaşama tarzı ve muhittir. Hattâ bunlar mizahî bir eser için daha da verimli mevzular mahiyetini almıştır.

Zamanımızın *Metres*'i artık ne idüğü bellisiz bir Frenk yosması olmaktan çıkmış, yerli metah haline girmiş, harcı âlem olmuştur. Belki de o daha düzenbaz, daha marifetlidir. Günün *Şıpsevdî*'si nasıl bir mahlûktur? Muhakkak bir *İffet* bu asırda da yaşıyor. Hele *Mutallaka* ne kadar çok!

Kokotlar Mektebi ise ilkokul derecesinden galiba liseye ve ötesine kadar bir terakki kaydetmiştir. Hüseyin Rahmi sağ olsaydı bize her gün gazetelerde basıldığını okuduğumuz randevu evlerini [anlatmayı] şüpheşiz ki ihmal etmezdi, belki devrin modası garsoniyerleri de!

Yazımın başında dediğim gibi İstanbul'un kaybı büyüktür.

Hüseyin Rahmi münhasıran bir İstanbul muharriri, ressamı, heccavı ve tarihçisi idi. Edebiyatımız boyunca hiçbir muharrir bu şehri onun kadar kudretle tarihe mal edememiştir. Rahmi'nin peşi sıra Ahmet Rasim ve gelişmesine epeyce yardımım dokunmuş olan Osman Cemal gelir. Hattâ bu sonuncusu şayet sağlam bir bünyeye sahip olsa, yaşasa ve çalışmasını yoluna koysaydı, ikisini de geçerd. Nitekim *Aygır Fatma* ile *Çingeneler*'de yalnız onları değil, şimdiye kadar gelip geçmiş bütün muharrirleri birçok bakımdan geride bırakmıştır.

Asrımızın mizahî romanında yer alması lâzım gelen bir politikacı, her devre uyup sivrilmesini bilen mebus, bir

umum müdür tipi ne zaman, kimin tarafından yaşatılacak? Kadın hâkim, avukat, romancı, doktor ve öbür daktilo ba-
yanlı devlet daireleri ve ticarethaneleri şimdilik karanlıkta!

Ah, Hüseyin Rahmi, ah! Senin kaleminden –bilgin gö-
rünmek için lüzumsuzca karaladığın uzun sayfalar hariç–
açıkhava tiyatrosunda verilen ve şafak atıncaya kadar süren
o eğlence, konser, jübile toplantılarını okumak ne kadar
isterdim! Ya şu fındık, fıstık, kestane, üzüm, portakal, sair
yaş ve kuruyemiş geceleri Taksim Gazinosu’nun halini gene
senden, bütün lehçelerin taklitli konuşmalarıyla dinlemek,
gözümün önünde serilmiş görmek ne kadar kazançtı! Gül-
meğe öyle muhtacız ki...

Üstat, tam mânasiyle bir örf ve âdet muharririydi, realistti
de... Şu farkla ki tasvir ettiği âlemi kuru ve yavan bırakmamak
için en dramatik sahneleri bile mizahın ferahlatıcı renkleriyle
süslemeği tercih etmişti. Bunu yapmakla da Karagöz, orta
oyunu ve meddah ananesine riayet etmiş oluyordu. Türk te-
maşa ananesinde dramın yeri yoktur; daha doğrusu dramlar
bile tuhaflıkla ayarlanır. Karagöz *Kanlı Kavak* ve orta oyunun-
da meselâ Tahir ile Zühre bile tuhaflaştırılmıştır.

Ahmet Mithat Efendi, Baba Dumas’ya yaklaşmıştı. Hü-
seyin Rahmi ise tesiri altında kaldığı Paul de Kock’u fersah
fersah geçmiş, bir şehrin kırk yıllık örf ve âdet tarihini yaz-
mıştır.¹

Zafer, 22 Ağustos 1954

1 Yazının son paragrafı gazetede anlaşılamayacak derecede eksik çıkmış olduğu
için buraya almadık. (hzl.)

BİR EDEBİYAT EHRAMI

Serveti Fünun edebiyatını cambazların omuz omuza binerek kurdukları insandan ehrama benzetmek mümkündür. Şu farkla ki o ehram bir tek değil, iki pehlivan cambazın sırtında yükselir: Tefvik Fikret ile Halid Ziya'nın... Cenab Şahabeddin'in rolü de hünerlidir, zira bir ayağını bir pehlivanın, birini de ötekinin omzuna basmıştır, ehramın ilk basamağı kendisidir. Cenâb'ın sağ omzuna dayanan şiir tarafında elele vererek Süleyman Nazif, Faik Âli, Hüseyin Suat gibi şairler yelpaze biçimi gerilir; sol omzunda Mehmet Rauf, Ahmet Hikmet gibi nesirciler kanat şeklinde açılır. Hepsi de ayrı çeşit, fakat atlas üzerine pullu elbiseler giymişlerdir (yani süslü kelimelerle işlenmiş göz alıcı bir üslûp). En üstte, uçacakmış gibi bir ayağını kaldırmış duran eli şemsiyeli cambaz, kumpanyanın en genç elemanı Celâl Sahir'dir; hiç ağırlık vermez, bir tüyü andırır.

Bu edebiyat ehramı az sonra yan taraflarından çözülmeğe başladı; ama temellerini teşkil eden iki dayanak –Fikret ve Halid Ziya– asırlara göğüs gelecek sağlamlıkta ve asırlar geçtikçe değerleri artacak, hayretle bakılıp seyrolunacak kudrette yerlerinde kaldı. Biri Garp tekniğindeki şiirin, öbürü romancılığın bize ilk mükemmel örneklerini verdiler. Tanzimat edebiyatının Avrupa'ya doğru bir pencere

açtığını inkâr edemeyiz. Şu var ki pencerenin kafesi kaldırılmamıştı. Edebiyatı Cedide, kafesi attı; yerine incecik bir tül perde taktı (tül perdenin arnuvo nakışları hünerbazlıkta eşsiz bir ustanın, Cenab Şahabeddin'in işidir).

Bir aralık bazı gençler koca Halid Ziya'nın yarım asır önceki roman tiplerini yadırgayarak bunları Frenk edebiyatından alınmış özentî mahlûklar, kuklalar sanmışlardı. Hayır; bizim gibi çocukluğunda da olsa *Aşkî Memnu* zamanını görmüş olanlar birçok Behlül'lerin, Nihal'lerin aramızda dolaştığını ve o hayatı sürdürdüklerini bilirler. Halid Ziya da Hüseyin Rahmi gibi –hattâ mübalâğaya düşmeden– bize bizden tipler vermiş, bizim bir çeşit cemiyetimizin hayat tarzını belirtmiştir. Birinin eksiklerini öbürünün tamamladığına ve ne kadar birbirlerine aykırı gibi dursalar, ikisinin birleşerek aynı devri canlandırdıklarına inanmalıyız.

Akşam, 2 Nisan 1945

BİRKAÇ AHMET İHSAN İSTERİZ

İkinci Ahmet Mithat Efendi'yi, Ahmet İhsan'ı kaybettik. Ahmet İhsan, büyük Mithat Efendi'nin uzun yıllar elinde tuttuğu irfan meşalesini yere düşürmiyerek asra daha uygun adımlarla bizi Garp ufuklarına doğru götüren bir halk kılavuzu idi. Halkımız, ilkokulu, birincisinin ortaokulu, ikincisinin kürsüsü önünde bitirdi; birinin eserini öteki tamamladı. Ahmet İhsan'ın hizmetlerini ayrı ayrı saymak güçtür, fakat şöyle bir tasnif yapmak kolaydır: 1- Tercüme kısmında gençliğe Jules Verne'lerle hürriyet ve şahsî teşebbüs sevgisini aşıladı; aslından aldığı resimler ve basım güzelliğiyle de kitaba saygıyı arttırdı. Sonra yine Daudet, Coppée, Bourget gibi zamanın değerli ediplerinden örnekler vermek suretile edebî zevki de harekete getirdi. 2- Te'lif kısmında İstanbul Postası serisi her yazısında olduğu gibi açık Türkçesile dünkü İstanbul hakkında değerli bir kaynak teşkil etmektedir. Abdülhamid zamanı gibi önemli bir devrin şehir hayatını bu seride kış ve yaz eğlenceleriyle, Ramazan gezintileri ve tiyatro hareketleriyle, millî ve mahallî çehresile biraz sönükçe de olsa yine seyredebiliriz. *Avrupa'da Ne Gördüm?* resimli olarak ilk yerli seyahatnamedir ve bu kitap, nesilde imar ve ilerleme arzusunu uyandıрмаğa yaramıştır. 3- Mecmuacılık kısmında Türkiye'nin en uzun ömürlü, en derin izli, en ge-

niş ölçüde edebî bir dergisini kurmak, parlatmak, şöhret ve şerefle yaşatmak, tarihe mal etmek kudretini göstermiştir. Biz de -Ziya Gökalp'in kısa ömürlü *Yeni Mecmua*'sını andıktan sonra- diyebiliriz ki Serveti Fünun gibi daima ileri bir hamle olarak yaşamış, ayrıca üç, dört edebî nesil yaşatmış hiçbir mecmua yoktur. 4- Basım kısmında kendi adındaki matbaa, hele bir aralık bütün Türkiye'nin en yüksek tekniğe ulaşmış bir müessesesi idi. 5- İrade ve gayret kısmında Ahmet İhsan, yüksek tahsil yaptığı ve koca bir defterdar oğlu olduğu halde, devlet hizmetine girmeden az sermaye ile büyük işler görüleceğini, mal mülk sahibi olunacağını, yani şahsî teşebbüsle bey gibi yaşanacağını isbat ederek gençliğe en kıymetli örneği vermiştir.

Görüyorsunuz ki merhum irfan ve zihniyet seviyemizi yükseltmiş sayılı büyüklerimizden biridir. Yalnız bir *Serveti Fünun*'u kurup yaşatmak, Tevfik Fikret'lere, Halid Ziya'lara, Yakup Kadri'lere ve başkalarına, yani Edebiyatı Cedide'ye, Fecriâtî'ye ve bugünün gençliğine yuva olmak, değme insana yetecek tarihî bir şerefken o, ayrıca Meşrutiyet ve Cumhuriyet gibi terakki hamlelerine de pek yakından, pek candan daima hizmet etmek suretile memleketine, milletine şahsile de faydalı olmaktan geri kalmamıştır. Yeni nesil bize zamanın icaplarına uygun bir veya birkaç Ahmet İhsan yetistirebilse vatan pek haklı olarak onlarla da öğünecektir.

Tan, 31 Aralık 1942

ÖLÜYÜ DİRİLTEMİYİZ, FAKAT...

Elli iki yıllık *Serveti Fünun*, sahibi ölür ölmez dünyadan elini, eteğini çekti, galiba... O *Serveti Fünun* ki başlı başına yarım asırlık edebiyatımızın beşiği, mektebi, yurdu, yuvası, her şeyi idi; yalnız sayfalarını değil, yeni edebiyata adını da vermişti; Türk maarif âleminde kendi şöhretile anılan bir devir yaratmış, bir nesil yaşatmış, bir tarih kurmuş; değme ansiklopedilere meydan okuyacak elli iki ciltlik koca bir âbide dikmişti. Eşine Garp dünyasında bile az rastlanan, hele bir edebiyat devrinin isim babası olması bakımından benzeri bulunmıyan böyle ünlü ve onurlu bir saltanattan sonra, o irfan imparatorluğunun, kurucusunun ardından göçüp gitmesi, kurtarılması için hiçbir gayret sarfedilmemesi, eller ve kollar bağlanarak böyle bir batışa hissizce seyirci kalınması doğru mudur? Eski tâbirle “revay-ı hak” mıdır?

Serveti Fünun’u hem edebiyat tarihimizden bir bergüzar olduğu, hem elli şu kadar yıl yaşamış bir dergimiz var diye iftihara vesile teşkil ettiği için yeni bir ömürle, son zamanındakinden daha canlı, daha verimli tekrar diriltmeliyiz. Her sene mezarlarının başında toplanarak mersiyeler okuduğumuz, eserleri hakkında ciltler yazdığımız Tevfik Fikret’lerin, Hâmit’lerin yahut bu gibi törenleri ihmal ettiğimiz Recaîzade’lerin, Ahmet Hikmet’lerin yahut da jübilelerinde

candan alkışladığımız Halid Ziya'larla Hüseyin Cahit'lerin hatırı için o feyiz kaynağını yeniden gür, yeşil ve faydalı hale getirmek... Ne hoş! Bunu şayet merhumun vereseşi yapmıyorsa âimme menfaati ve edebiyat tarihine hizmet bakımından Hükûmet ve Parti yardımıyla bir münevverler grubu tarafından, daha iyisi başına yüksek bir şahsiyet, bir şöhret geçirerek başarmak mümkün olamaz mı? Çıkmazla batması yahut ha çıkmış, ha çıkmamış, yokluğıyla varlığı bir olan derme çatma mecmualardan hele bazı resmî ve yarı resmî müesseseler tarafından lüzumsuzca, fazla masraflarla bastırılanlardan tasarruf edilerek yarım asırlık *Serveti Fünun*'a taze can vermek meselesini, sanıyorum ki benimle beraber, belki de benden önce Maarif Vekilliğı, Matbuat Umum Müdürlüğü, irfansever rical birçokları düşünmüşlerdir.

Arada şu fark var ki eli ermeyip gücü yetmiyen benim gibi bir adam yalnız düşünmek ve nihayet düşündüğünü söylemekle kalır. Saydıklarım ise düşündüklerini yürütmek, yapmak kudretindedirler. Ahmet İhsan'ı diriltemeyiz, fakat eserini yaşatabiliriz.

Tan, 18 Mart 1943

SAFFETÎ ZİYA İÇİN

Yurda döndükten sonra hayatta bulamayıp eksikliğini duyduğum edebiyat ve tanınmış İstanbul simalarından biri de dostum Saffetî Ziya'dır.

Hafiften bir nida, şayet ona bir gün: “Ya Saffetî! Nasıl ölmek istersin?” diye sorsa, fikrini “istimzaç” etseydi vereceği cevap şu olurdu: “Kadınlar âleminde, dans edilirken, elimde şampanya kadehi, sırtımda frak, boyunbağının zarif büklümü bozulmadan!...”

İsteddiği oldu; tâ saltanat devrinde beşikten başlayarak Cumhuriyet eşğine kadar İstanbul'un yani bütün Osmanlı ve Türk dünyasının en şık, en monden adamı sıfatını taşıyan *Hanım Mektupları* ve *Salon Köşelerinde* muharriri, Büyükkada denilen en süslü bir köyün Yat Klüp adı verilen en seçme kasrında, pek sevdiği hanımların dansını seyrederken, birdenbire elini kalbine götürdü; sarardı, sendeledi ve gözleri hayattan istediği son manzarayı alarak dekolte kollar arasında –tam arzu ettiği gibi– arkasında Londralı bir frak, gömleğinin incisinde Rue de La Paris'nin şuh ışığı, tırnakları pırıl pırıl, tek gözlüğü yerinde sabit ve siması altmış yaşının yorgunluğunu göstermiyen bir suvare makyajile taze, müstehzi sönüp gitti.

Saffetî Ziya İstanbul'un asil bir ailesine mensuptu;

Garpliliğe en evvel can atan, konaklarında yüz senedenberi alafranga sofrı kurulup çatal bıçakla yemek yenen ve kadınlarına herkesten evvel Frenkçe öğreten bu hanedan ağacı, nihayet beklenilen acayip çiçeği, ceket yakası goncasını, Boğaziçi “orkida”sını vermişti: Saffetî Ziya doğmuştu.

Onun gençliği Bosphore ve Péra hattâ Péra Palace âlemlerinde geçmişti. Bu Frenkçe yer ve otel tabirleri genç Saffetî için daha mânalı, hayatına daha uygun görünüyordu. Şık delikanlı Sultan Hamid devrinde Şurayı Devlet âzasındandı; mükemmel Fransızca, kusursuz İngilizce ve oldukça da “edebiyatı cedide” dili bilirdi. Sefaret davetlerine çağırılır, ecnebi kadınlarına Bizans’ı gezdirir. Serkl Dorian’da poker oynar, çaya gider, dejönelerde bulunur, emsalsiz vals eder, şuh hikâyeler anlatır, müzikten anlar, “cotillon” tertiplerine girerdi.

Fakat bütün hayatı İstanbul’un böyle kosmopolit muhitinde geçmezdi. Zamanın o yaşmaklı, sonra da çarşafli maruf hanımlarından Göksu’da iltifatlar toplar, Kalender’de işaretler alır, Bendler yolunda mektup toplar, Büyükkada turunda randevu kabul eder; onlara bonmarşede gülümser, Lebon’da reveranslar yapar, İftijeni ve Kalivrusi gibi şöhretli terzilerinde direktif verirdi. Ayrıca gönülden Müslümandı ve kökünden Türk’tü.

Serveti Fünun mecmuasına ve Edebiyatı Cedide kütüphanesine hediye ettiğı eserler. *Salon Köşelerinde*, *Hanım Mektupları*, *Bir Safhai Kalp*, işte bu ömrün mahsulleridir ve bunlar öyle, o hayata giremeyenlerin zannettikleri gibi sahte, uydurma, züppe eserler değil, gayet realist, samimî, yaşanmış yazılardır.

Saffetî Ziya böyle, ismokin sırtında, verni patikler aya-

ğında, İngiliz ve Amerikan güzellerini, misleri koluna takıp yaşarken Edebiyatı Cedide'nin diğer erkânından bir kısmı Aksaray hakvelerinde gazete okuyup Sultanahmet'teki millet bahçesinde serinlik alarak büsbütün başka bir hayat geçirirler, Tepebaşı bahçesinde bira içmeği mühim bir şey, bir hâdisе sayarlardı. Hüseyin Cahit nasıl bulunduğuşu muhiti hâlâ eşine rastgelelemediğimiz yüksek bir canlılıkla, kudretle *Hayal İçinde* adlı romanında yaşatmışsa Saffetî Ziya da aynı şeyi *Salon Köşelerinde* yapmıştı. İki eser de hakikatin birer tablosudur. Fakat bilemedikleri bir zümre hayatının tasviri olduğu için Saffetî Ziya'nın okuyucularına ve arkadaşlarına özenti, yapmacık, hayalî görünüyordu.

Hanım Mektupları o devirdeki kibar ve şık kadınların, mürebbiye elinde büyüyüp piyano çalan ve Frenkçe roman okuyan Garplılaştırmış tuhaf tiplerin pek doğru, yakından görülüp olduğu gibi çizilmiş portrelerini ihtiva eder. *Salon Köşelerinde*'de tarifi geçen bazı kadın ve erkek simalarını, ben, sonradan, yaşlılıklarında bizzat görmüştüm. Nitekim Hüseyin Cahid'in kıymetli hikâyelerinde yaşattığı birkaç tipe de, meselâ üç hemşirelere eski Ayastafanos'da çocuk iken rastlamıştım. Hattâ diyebilirim ki *Hanım Mektupları*'ndan bazıları, bazı hanımların mektubudur.

Üslûp itibarile onda da arkadaşlarının kusuru vardı. Fakat her halde Saffetî Ziya'nın da kalemi cansız değildi; bir kadın çarşafının hışıldayarak, büklüm büklüm yere serilişini ve bu sert ipek halkaların içinden nazlı bir vücudun şuh edalarla çıkışını tarif eden bir parçası, daha birçok böyle kıymetli tasvirleri gibi, el'an, otuz şu kadar sene sonra, hatırımdan silinmemiştir.

Saffetî Ziya bir Türk devrinin herkese görünmiyen bir nazik ve gizli köşesini kudretle yaşatmış bir realist muharrir olmak itibarile millî bir muharrirdir. O devir gitti; belki züppe ve komikti; lâkin mevcut ve vakidi. İşte bu vâkıadan elimizde kalan tek edebî eser, onunkidir. Edebiyatımıza dair mütalea yürüten muharrirlerin ve münekkitlerimizin Saffetî Ziya'yı o noktadan tetkik etmeleri ve hakkı olan yeri kendisine vermeleri ne iyi olur.

* * *

Bu muharririn eserleri dışında bir de bahsettiğim şık ve asrî hayatı da tetkike ve ibrete değer. Zira bir zamanlar giyim, kuşam, dans ve monden ömür itibariyle haylice tuhaf ve eşsiz bulduğumuz Saffetî Ziya âdetlerimizde Garplılaşmaya başlayınca bizim bir muaşeret hocamız, hatta resmî sıfatla teşrifat umumum müdürümüz payesini aldı.

Aramızdaki yaş ve hayat farkına rağmen pek eski bir dostum olan Saffetî Ziya'yı Mütareke sonlarında çok şaşkın bir hâlde bulmuştum. O zaman Ankara'da, vaziyet icabı, haklı bir Garp aleyhtarlığı ve kalpak modası hüküm sürüyordu; İstanbul'a gelenlerin başında bu kaba, kalın serpuş, hatta kimisinin arkasında da aba ceket, dizlerinde potur, göğüslerinde boş fişeklik vardı. *Salon Köşelerinde* muharriri –milliyet muhabbetine ciddi bağlılığı haricinde– kıyafet ve muaşeret âdabına karşı işlenilen bu kusurdan dolayı yeis duyar; söylemez, içlenirdi.

O günlerde Saffetî Ziya nazarlarda daha çok züppe, Avrupa mukallidi, bir fesli maymun ve bir smokinli akbaba-

dan başka bir şey değildi. Hatta belki de şık ve zarif kılığına bakanlardan bir kısmı şöyle düşünüyorlardı: “Yarın buraya gelince sana da bir kalpak ve potur giydirelim de anlarsın alafrangalığı!”

Bekledikleri gün hamdolsun geldi, fakat Saffetî Ziya’ya avcı caketini giydirmeye vakit kalmadan kıyafet tarihe karıştı... Hatta çok geçmedi, bir gün Ankara istasyonuna iri kareli halis İngiliz şayağından bir yolcu elbisesi giymiş, son moda kasketli bir lord yavrusu indi; otele gitti, banyosunu aldı, üçüncü tıraşını bitirdikten sonra meşhur Pul’un kestiği caketini giyerek başında silindir, Hariciye Vekâleti’ne girdi. “Buyurunuz, buyurunuz!” dediler; başköşede yer gösterdiler.

Bu gelen zat, yeni Teşrifat Umum Müdürümüz Saffetî Ziya Bey’di. Bir zamanlar kıyafetini ve terbiyesini tuhaf ve halkınkine aykırı bulduğumuz *Salon Köşelerinde* muharriri giyiniş ve yaşayış hocamız olmuştu.

Bu itibarla da, on yıl evvel Yat Kulübü’nde bir suvare verilirken kalp sektesinden öldüğü gece, dünyada emeline kavuşmuş mesut ve nadir adamlardan birini kaybetmiş oluyorduk.

Yeni Gün, 17 Haziran 1939

“BİZİM YOKUŞ”TAN HATIRALAR:

EDEBİYAT TARİHİNE GİREN MECMUALARIMIZ

Kırk şu kadar yıl önce memleket yine bir mecmua bolluğuna uğramıştı. Her çeşitten çıkardılar ve her türlü insan tarafından çıkarıldı. İçlerinde *Ulûmu İktisadiye ve İctimaiye* mecmuası gibi –Cavit, Rıza Tevfik ve Ahmet Şuayib yazarlardı– ağır başlısından tutunuz, *Demet* ve *Hâle* isimlilerine kadar neler yoktu, neler?

Hiçbiri, hattâ *Kalem* ve *Cem* gibi mizahileri bile tutunamadı. Meşrutiyet devri başlangıcındaki mecmualar arasında en uzun ömürlüleri –hatırımda kaldığına göre– *Kalem*, *Musavver Muhit*, *Resimli Kitap* ve *Şehbal*’den ibarettir. Bir de istibdat bakiyyesi *Serveti Fünun*... Onların da bir müddet sonra yerlerinde yeller esti. Filvaki Fecriâtîciler dağılınca *Serveti Fünun* fasıllarla yaşamadı değil; lâkin daima can çekişerek, mazisine uymayan bir kudretsizlik içinde!

Şimdi edebiyat tarihi yine en fazla *Serveti Fünun*’dan bahsetmektedir. Abdülhamid devrinde Edebiyat-ı Cedide’yi doğurduğundan ve Meşrutiyet zamanı, bir aralık Fecriâtî’yi emzirdiğinden, ona sütanalık ettiğinden dolayı! Yine tarih, Ziya Gökalp’in *Yeni Mecmua*’sı ile Mütareke devrinde genç istidatlara yer veren *Dergâh*’ı anmadan yapamıyor.

Benim asıl anlatmak istediğim mesele şudur: Mecmuaların da tesadüflerin eseri şans ve malşansı oluyor. Meselâ yukarıda ismi geçen *Resimli Kitap* şayet fena bir tesadüfe uğramasaydı, bugün edebiyat tarihinde olsun ehemmiyetle yaşıyan mecmualar miyanında sayılacaktı. İzah edeyim:

Zamanına ve bizdeki matbaa tekniğine nazaran epeyce güzel, keenne *Je sais tout* mecmuasını andırır *Resimli Kitap*'ın sahibi, Hicaz emirlerine benzer, esmer yüzlü, beyaz tebessümlü, az konuşkan, konuşursa Arapça söyleyeceği sanılan, terbiyeli ve efendi bir gençti. Fecriâtî'nin kalburüstü muharrirciklerini etrafına toplamak âdeta yeni bir Ahmet İhsan olmak istemişti. Bizlerden yazı almaya başladı. Çoğumuz muntazaman yazıyor, galiba 60 altın kuruş te'lif hakkı da alıyorduk. Mecmuanın mahiyeti değişiyor, ön hatta bir edebiyat telâkkisini yayımlıyordu.

Tam o sırada, *Resimli Kitap* kimseye haber vermeden bir hükûmet darbesi yaptı; bizi hoppa ve züppe bulanların telkinatına uyarak yerimize muhafazakâr iki ağabeyimizi getirdi: Raif Necdet merhum ile maalesef genç yaşta ölen M. Rauf'u...

İkisi de iyi insandı. Lâkin ağır üslûplu bir nevi tatsız ilim kafalı, daha doğru tarifle devrin yaşlı Fransız kalem üstatlarına bağlı, kendiliklerinden verimsiz bir meslek tuttuklarından ortaya bir yenilik koyamadılar. İddialı görünen, vicdandan ve ahlâktan dem vuran makaleleri ve Edebiyatı Cedide tarzında şiir ve musahabeleri mecmuaya yüklendi. Bunları ne eski nesil, ne yenisi ne de alelâde okuyucu kütlesi tuttuğundan mecmua kendi sıkleti altında battı; tarihe karıştı. Fakat ne yazık ki tarihe giremedi; tarihi olamadı. Kabineden atılan bizlerin de kalem fırtınasına uğramıştı. Süruri'nin düşürdüğü tarih gibi onun hakkında:

Kel Memiş gelmemişe döndü cihana sad hayf

denilemezse de muhakkak ki bir şöhret vesilesini kaybetti.

Resimli Kitap'dan gördüğü o istiskal yüzündendir ki Fecriâtî zümresi, önlerine sayfalarını tam hürriyetle açan *Serveti Fünun*'a –Celâl Sahir merhumun arkasından, “bey”ini takip eden oğul arısı neşesiyle– koştı; yaşlı ağaç gövdesine yapıştı; körpe vızıltılarla dallarını şenlendirdi. Bu maruf mecmua, eskisinden sönük olmakla beraber, bir defa daha edebiyat tarihine işte bu suretle tekrar girmiş bulunuyordu.

* * *

Düşünüyorum –“demek ki varım!” demiyeceğim– acaba bu son mecmua furyasında bir *Serveti Fünun*, *Yeni Mecmua* ve *Dergâh* kazanacak mıyız? Şüpheli. Zira yenilerin birincisinde olduğu gibi birer Tevfik Fikret-Celâl Sahir'i yok. İkincisindeki Ziya Gökalp ile “İttihat ve Terakki” nerede? Üçüncüsünün Yahya Kemal'i var mı?

Zaten o tip mecmua devri geçti. Gelsin Amerikan gazetelelerinden bedava iktibaslar! Bir yağma ve gayrettir gidiyor; yerli kalem sahiplerine ancak devede kulak yer ayrılıyor. Milletlerarası Te'lif Hakları Mukavelenamesini –taahhüdümüze rağmen imzamızı hiçe sayarak– benimsememekte devam etmemizin ne kadar zararlı ve ne ayıp olduğunu hâlâ anlamıyoruz; anlatamıyoruz.

Yeni İstanbul, 10 Şubat 1950

“BİZİM YOKUŞ”TAN HATIRALAR:

ZİYA GÖKALP YENİ MECMUA’SI

Meşrutiyet devri mecmualarından iz bırakmış olan ikisine, *Fecriâti Serveti Fünun*’u ile Ziya Gökalp *Yeni Mecmua*’sı kadrosuna ben de dahil bulunduğum için kanaatim şudur ki bunlar hakkında bildiklerimi veya hatırladıklarımı söylemek lüzumludur; hattâ bir vazifedir. Gelecek nesiller o hâtıralardan epeyce istifade ederler. Nitekim “Fecriâti” isminin “Sina-i emel”den vazgeçilerek nasıl alındığına dair vaktiyle yazdığım bir fıkra, şimdi muhtelif tetkik eserlerinde ve edebiyat tarihi kitaplarında ehemmiyetle zikrolunmaktadır.

Yeni Mecmua, Ziya Gökalp gibi büyük bir adamın damgasını taşıması itibariyle terazide daha ağır basar. Nitekim Tevfik Fikret de Edebiyatı Cedide *Serveti Fünun*’unda öyle idi. *Fecriâti Serveti Fünun*’u daha yumuşak bir mürşitle işledi Celâl Sahir’le. Fakat o olmasaydı *Fecriâti* bu kadar cık da yaşayamazdı.

Görüyoruz ki mecmuaların az çok bir “edebi mektep” haline girmesi başlarında sanata candan sarılmış, imanlı üstadların bulunmasına bağlı. Mecmuanın sahibi ve tabîi de muhakkak “yerleşmiş, yerini yapmış” bir adam yahut bir

müessese olmalıdır. Ahmet İhsan'ın büyük bir matbaası ve mazisi vardı. *Yeni Mecmua* ise hükûmet partisi olan İttihat ve Terakki'nin yardımıyla çıkıyordu. Zamanımızda ne böyle adamlara rastlıyoruz ne de partililere. Devrin iktidar partisi, benimsediği genç muharrirleri mühim bir şahsiyet etrafında toplayıp çalıştıracağına derhal memuriyetler ve seyahatlerle etrafa dağıtıyor. Filvâki bunları mükemmelen kayırıyor ama verimsiz hale de sokuyor. Diğer taraftan mühim şahsiyetleri hariçte veya dahilde yüksek vazifelerle mükâfatlandırarak kendilerini mürşitlik hizmetinden uzaklaştırıyor.

Her yiğidin bir yoğurt yeyişi vardır deyip geçemeyiz. Geçmiş zamanda iyi neticeler vermiş olan tarzdan zamaneye uyularak faydalanmak pekâlâ mümkündür. Kaldı ki ne bugünün tâbilerinde bir Ahmet İhsan olmak hevesi seziyoruz ne de üstadlarında Ziya Gökalp –Tevfik Fikret– Celâl Sahir ideali buluyoruz. Gençlik sevk ve idareye muhtaç. Eğer Orhan Veli istikamet değiştirerek bize Nasreddin Hoca manzumelerini kazandırdı ise, sanırım bunda, başına fikir adamları yerleştirilmiş münevver bir neşriyat müessesesinin rolü büyük olmuştur. Yoksa, galip bir ihtimalle o şair hâlâ rakı şişesinde balık olmakta ve “Ağaca bir taş attım, ağaç taşımı yedi” kabilinden tekerlemeler söylemekte devam eder, dururdu!

* * *

İşte hükûmetin desteklediği *Yeni Mecmua* lisanın sadeliğe ve fikrin millîleşmeye çevrilmesi bahsinde, kusurlu taraflarına rağmen müspet iş gördü ve o hareketlerin menfi cereyanlardan korunması hususunda büyük yardımda bulundu.

İdarehanesi, daha doğrusu toplantı yeri umumî merkezinin alt katında, icabında bahçeden geçirilerek arka kapıdan da girilen bir tek odadan ibaretti. Muharrirler ekseriya ikindi üzeri gelirler, akşama doğru dağılırlardı. Burada yazı yazılmaz, nâdiren okunur, daima konuşulurdu.

Ziya Gökalp –ne masa başı, ne baş köşe– bir koltuğa gömülmüş, çok defa elleri karnının üzerine bağlı, siyah iri gözlerinde halâvet, ya dikkatle dinler yahut heyecanını içine yedirerek zahirî bir sükûnetle söylerdi. Müdavimler arasında Yahya Kemal’i, Necmeddin Sadık’ı, hepsinden devamlısı Ömer Seyfeddin’i, bir de kendimi hatırlıyorum. Müdürümüz, tanıdığım adamların en iyilerinden biri olan Küçük Talât Bey’di; Merkezî Umumî âzasındandı. Tahrir işlerinin tanzimine Köprülüzade Fuat’la tarihçi Ahmet Refik memurdular; yazılarımızı onlara verirdik. Lüzum görürlerse Gökalp’a fakat her halde Talât Bey’e okurlar, fikrini alırlardı, sanırım Falih Rıfkı, resmî vazifesinden vakit bulamadığı için, *Erenlerin Bağından* nâşiri de İsviçre’de olduğundan gelemezlerdi. Mamafih, uğrıyanlar çoktu.

Hakikati söylemek lâzım: Ziya Gökalp odada iken, Ömer Seyfeddin ile Yahya Kemal hariç, bizler söze pek karışmazdık; ara sıra mütalea beyan eder, ilerisine gitmezdik. Lâkin o ikisi, reisimizle âdeta lâübalı gibiydiler; münakaşa bile ederlerdi. Dikkatimden kaçmazdı: Ziya Gökalp, kendi fikirlerine karşı zıt fikir ileri sürülmesinden hâz duyardı. Yalnız dudaklarında tebessüm belirmez, gözlerinin içi de gülerdi. Galiba her mecliste bütün söylediklerinin tasdik ve “aynı keramettir, efendim” şeklinde kabulünden bezmişti; ölçülü surette itiraza uğramak, ruhunun bir ihtiyacını karşılıyordu.

Muharrirlere makale başına pek az ücret verildiğini kaydedeyim. Şu ciheti unutmıyalım ki tahrir erkânı arasında –daima her yerde ve her zaman olduğu gibi ben müstesna– arkadaşların hepsi memur veya hoca sıfatıyla resmen maaşlı idiler. *Yeni Mecmua*’ya intisabın o hengâmede insana “nim resmi” bir mevki verdiğini de unutmıyalım.

Şimdi herkesin bilmediği bir şeyi söyleyeyim ki *Yeni Mecmua* tarihi için mühimdir: Mütareke imzalanınca sahipleri ve muharrirleri çil yavrusu gibi birer tarafa dağıldı; mecmua tam mânasıyla “âsasız ve abasız” kaldı; çıkmıyordu. Yalnız bir nüsha daha çıktı. Bunun kapağında –“müdür” mü, “nâşir” mi yoksa “muharrir” olarak mı, aklımda kalmamış– yan yana galiba üç isim yazılıydı: Ahmet Refik –Refik Halid– Falih Rıfkı.

Fakat onu bu isimler değil, birçok güzel eserler gibi Birinci Dünya Harbi’ne katılma siyaseti öldürmüştü.

Yeni İstanbul, 16 Şubat 1950

BİZİM NESİL

Recaizade üstad Ekrem'in ölüm yıldönümü münasebetiyle geçen gün gazetemizde içli bir yazı çıkmıştı. Üstad'ın ve-
kar ve edebine hayrandım. O da beni severdi ve İttihatçıların
târizine uğradığım sırada Nejat Ekrem kitabını, içinde vatanper-
verliğimi de öven bir ithaf ile hayranına hediye etmişti. Hafta-
lık *Serveti Fünun*'a o münasebetle bir methiye yazmıştım; başlığı
"Giranbahâ bir tac-i elem" idi. Eseri göklere çıkarıyordum. Maka-
le, mecmuada bir fırtına kopardı; Abdülhak Hâmid taraftarları,
başta Süleyman Nazif, hücumla geçtiler ve mecmua sahibine bir
daha bana yazı yazdırmaması için tazyikte bulundular. Sebebi?
Makalede Ekrem'in kederindeki samimiliğine işaret ederken,
Hâmid'in merhume zevcesi Fatma Hanım –ki annemin vaktiyle
ahbabı imiş– vesilesiyle yazdığı meşhur "Makber"de aynı sami-
miyetin mevcut olmadığını söylemişim! Vak'ayı en eski ve kıy-
metli dostum Abdülhak Şinasi Hisar pek iyi bilir, hâlâ hatırlar.
Anlattığım küçük hâdise, şöyle böyle yarım asırlıktır. İşte, gaze-
temizdeki yazıyı okurken bunlar aklımdan geçti; Üstad Ekrem'i
takdirle, muhabbetle andım. Şu var ki Hâmid'i, Tevfik Fikret'i,
hattâ Nazif'i de aynı hislerle anmaktan geri kalmadım. Büyük
Fikret'in de iltifatına mazhar olurdum, cesaretimi severdi.

Meğerse, bizim nesil ne adamlar tanımış!

Yeni İstanbul, 3 Şubat 1957

ESKİ HİKÂYE...

Henüz 21 yaşına bastığım sırada idi, *Tercümanı Hakikat* muhabiri olarak Bursa'ya gitmiş, bir müddet kalmıştım. Gezdiğim yerler ve müesseseler arasında ipek mancınıkları, yani ipek kozasının sağılıp “turre” haline sokulduğu atelyeler de vardı. Elleri 89 derece sıcak suda mütemadiyen işleyen kadın ve kız amelenin vaziyeti hüznüme dokundu; hele aldıkları gündeliklerin azlığına pek kederlendim. Zavalıların çoğunda bet beniz kül gibi... İyi gıda alamadıkları, her türlü sıhhî yardım ve kontrolden uzak, insafsızca çalıştırıldıkları belli. O heyecanla bir hikâye yazdım ki sonradan *Memleket Hikâyeleri*'min içinde yer almıştır; adı “Hakkı Sükût”tur. Bahsettiğim zamanda amele ve iş hayatile alâkalı eserler yazılmazdı. İddiaya kalkışmayayım amma galiba hikâyem ile bir çığır açmış oluyordum. Bereket bu devirde daha ne sosyalist Hilmi meydana çıkmıştı ne de komünistlik diye bir şey ufukta belirmişti. Takibata uğramadım; olsa olsa “menfi kafalı-menfi ruhlu” deyip geçtiler.

Otuz sekiz sene sonra Bursa'nın mancınıkları üzerine okuduğum bir yazı işte önümde: Vaziyeti değişmemiş olmalı ki makalenin ağır başlı, bilgin muharriri hem gündeliklerin azlığına hem de “12 yaşından başlayan işçilerin zayıf, nahif, teşekkürü tam olmadığı için daha da ufak göründüklerine”

işaret ediyor ve benim hikâyemede unuttuğum bir noktayı belirtiyor: Sıcak sular içinde 9 saat çalışan eller kavlanır, tırnak kenarlarından açılan ve çatlayan derilerden içeriye mikroplar sızarmış. Bu eller bilek hizalarından daimî surette kızarmış ve iltihaplanmış haldeymiş; ilk günlerde haftalarca ıstırapı sürer, ıstırap gece uykularını haram edermiş! Peki, bir çare yok muymuş? Mikroplar ölsün diye amele işten çıkarken ellerini kezzaplı suya sokar, biraz da pomattan geçirirlermiş. Şu var ki –işin dehşeti bu noktada!– bazı patronlar kezzabın ucuzunu, pomadanın ehvenini tercih ettiklerinden amelenin çektiği ıstırap fabrikasına göre değişirmiş! Neuzü billâh! O nesnelerin ucuzile pahalısı arasındaki farktan istifadeyi düşünmek ne insafsızlık... Kaldı ki kauçuk eldiven devrinde yaşıyoruz. Yaşamıyor gibiyiz.

Akşam, 24 Şubat 1947

MERSİYEDEN ÖNCE

Rahmetli Mahmut Yesari, neslinin içinde tek “doğuştan Romancı” idi; içinden geleni, geldiği gibi yazardı, “Şöyle bir cümle kursam hoş düşer, şurasını şöyle yapsam başka tesir eder,” demez, tabîlikten ayrılmaya lüzum görmezdi. Bu itibarla romanlarında ne “elit”i kendisine çekmeğe çalışan Yakub Kadri’ye, ne de orta sınıftan taraftar bulmak gayreti sezilen Reşat Nuri’ye benzerdi. Son eserlerinden *Tipi Dindi*’yi okurken kitabın hangi dilden yazıldığını çok defa unutuyordum; ya Fransızca yahut Fransızcaya çevrilmiş yeni tipte ve buğusu üstünde bir roman sanıyordum. Mahmut Yesari, farkında bile olmıyarak devrin peşisıra giden, yenileşen bir romancıydı.

Asıl kıymeti hayatında kavranmış değildir; ölümünden ve nesillerden sonra değeri artacak ediblerdendir. Ne yap-sın ki doğuştan romancı olduğu gibi doğuştan da “başıbo-zuk” idi; tabiaten hürdü, kayda ve baskıya giremezdi. Hasta vücudu ve dağınık hayatiyle bugüne kadar yaşaması bile kazancımız oldu. Her edibin ve muharririn profesör, millet-vekili, gazete sahibi, elçi, emekli olamıyacağını bu acı vesile ile tekrar düşünmemiz lâzımdır. Hattâ her edib vereme de tutulamaz, sanatoryumda da yatak ve yemek bulamaz. Osman Cemal Kaygılı başka hastalıktan söndü; tahrir ve telif

haklarını alacak, hakkını koruyacak bir müessese olmaması yüzünden hastanede cep harçlığı yokluğu çekti.

Mersiye yazmakta yarışa çıkan sağların bir araya gelerek hükûmet yardımıyla hâlâ bir “Kalem erbabı cemiyeti” kuramamalarına ne kadar esef edilse azdır. “Basın cemiyeti” henüz ne diriye güler, ne ölüye ağlar acayip bir teşekküldür. Zaten bu, onun işi değildir. Evvelce de yazdığım gibi bize –bilhassa hesabını, menfaatini bilmeyen kalem erbabına– tâbilerle, mahkemelerle olan münasebetlerimizde rehberlik ve hamilik edecek sigortalı bir cemiyet lâzımdır. Tekrar edelim: Her edib içgüveyisi olamaz. Bazısı, çeşitli hilkatler icabı maddî bakımdan dış kapının mandalı kalır.

Akşam, 22 Ağustos 1945

BÖYLESİ DE VAR

B asın âleminde bahsi pek geçmemekle beraber Akagündüz'ün edebiyatımıza nevi şahsına münhasır iyi bir roman kazandırdığına şüphem yok. Şu var ki bu eseri, Frenk tarifle Dikişçi kız ve Kapıcı kadın romanlarına alışmış okuyuculara tavsiye edemiyeceğim. İçinde aradıklarını bulamayacaklarından dolayı öfkelenecekleri muhakkaktır; zira dekorlar ve tipler o sınıfın haz alacağı cinsten değil; vaka Suadiye'de geçmiyor; Taksim gazinosunda düğün yapılmıyor, kotra gezintileri sırası Çam limanında denize girilmiyor ve köşk bahçelerinde tenis oynanmıyor. Miras bırakan Mısırlı hala, zengin kocaya varan öksüz kız, milyonere damat olan meteliksiz genç gibi hayal okşayıp, ümit verici talih cilvelerine raslayamıyorsunuz. İş berbat. Hep dünkü Anadolu, eski Ankara, memur ve halk tabakası... Eserin kahramanı da ruh hastası cılız bir serseri: Sansaros!

Evet, nefes aldırmadan sizi boğucu bir hava içinde dolaştırıp çok defa şaşmak mı, acımamak mı, iğrenmek mi lâzım geldiğinde tereddüde düşüren bu sakat tipler ve zehirli karakterler romanında gök yıldızsız ve toprak yaldızsız... Ama gerçek hayatın nabızı atıyor ve yüreği çarpıyor; uydurma tipler arasında, rüyada dolaşmadığınızı, aldanmadığınızı, yaşıyan hakikî insanlar dünyasında bulunduğunuzu her sa-

tırında anlıyor, hakikatle temasın elem verdiği halde zevkli olan tesirinden bir an sıyrılamıyorsunuz. Kitap bittiği zaman da şöyle diyorsunuz: “Bilmediğim, bilemeyeceğim ne kadar şey öğrendim.”

Böyle olduğu için, ben yaşta ve benim kadar görmüş bir adama bile, “Bir yaşına daha girdim,” dedirttiğinden dolayıdır ki *Sansaros* tam mânasile bir “yakından müşahede ve içinden tahlil” romanıdır; kalitesiz romanlara düşkün okuyucuların değil, fakat hayat tecrübesini arttırmak ihtiyacında bulunan aydın zümrenin kitabıdır. Genç memur, genç öğretmen, genç hukukçu, meslek tahsili yapmış genç polis mensubu, Akagündüz’ün ömrü boyunca şehirler, kasabalar, köyler dolaşa dolaşa hayat ve insan kolayca öğrenivereceklerdir. Bu öğrenişin yarın kendilerini iş başında daha anlayışlı harekete sevketmesi ihtimali de eserin ayrı bir kıymetidir.

Akşam, 1 Ekim 1945

TÜRKÇEMİZİ TA'ZİYE

Reşad Nuri gibi yeri boş kalmış ve kalacağı sezilen bir üstad-
dan sonra Ercüment Ekrem'i de kaybettik. Birincisini ilk
Dünya Harbi'nden beri tanırdım; Mütareke yıllarında *Çalıkluşu*
müsveddelerini birkaç defa Kadıköy iskelesinde yolumu bekleyip
bana vermiş, gazetesine ben götürmüştüm; Darülbedayî edebî
heyetinde de beraber çalışmıştık. Bunlar kırk şu kadar senelik
hâtralardır. İkinciyle dostluğumuz daha da eskidir, çocukluk
devrine rastlar, yani elli beş sene evveline! İki büyük muharrir için
de iki türlü acı duyduğum, hem eski dost hem de bir yazı âlemi
mensubu sıfatıyla müteessir olduğum bu sözlerimden anlaşılır.
Öylesine müteessirim ki ifade için lüzumlu kelimeleri bulmakta
zorluk çekiyorum. Bir korkum da bunu yaparken kâfi derecede
belâgatli olamamak, bütün samimiyetime rağmen o samimiyeti
iyice belirtememektir. Onlar daha iyisini başarabilirlerdi.

Şüphesiz hepimiz taziye muhtacı; fakat asıl taziye edile-
cek olan bizim lisanımız, Türkçemizdir; büyük kayıba uğrayan
evvelâ odur. Zira ikisi de kanımızın kaynaştığı, kanımıza karışıp
yerleşmiş güzel Türkçenin üstadları idi. O Türkçeyi yazabilen ge-
ride pek az muharrir kaldı. Hattâ diyebiliriz ki iki üstad da kötü
Türkçe manzarasından kurtulmaları itibariyle bir bakıma rahata
erdiler. Bakalım bizler o işkenceye daha kaç yıl dayanacağız!

Yeni İstanbul, 15 Aralık 1956

BEKLEDİĞİME DOĞRU

Gazetemizde Göl İnsanları başlığıyla bir sıra hikâye çıkacağını ilânlarından öğrendim. İlânların birinde, “Bugüne kadar bizde, Refik Halid’den sonra bu kudrette memleket hikâyeleri yazılmış değildir,” deniliyor. Sonra da dostum Naci Sadullah, kıratını bir derece daha yükselterek, o hikâyeleri *Memleket Hikâyeleri*’nden bile daha lezzetle okuduğunu anlatıyor ve benim, “Yurdundaki zekâların üstün eserlerine kavuşmaktan derin zevkler duyacak derecede havesiz bir sanatkâr olduğumu” da ilâve ediyor.

Aferin! Doğru söylüyor. Yirmi beş senedir, her gün daha fazla artan bir arzu ile beklediğim bu idi; memleketimin üstün bir hikâyeciye kavuşmasıydı. Okuduklarım beni doyurmuyor, kendiminkiler ise yalnız bir çığır başlangıcı olmak itibarıyla az çok değerli, fakat kifayetsiz görünüyordu. Kendi kendime: “Şüphesiz, diyordum, çok gecikti ama muhakkak yetişecektir... Henüz okuyamadığımdan dolayı bu yeni hikâyeler hakkında son hükmümü verememekle beraber, arkadaşların zevkine ve sözüne inanmamak için de sebep bulamıyorum. Bana, bütün hayatımca yetecek ve ötesine de gidecek ne şereftir ki eski bir eserim, yeni bir eserin reklâmına mevzu teşkil esiyor ve dikkati çekmek için kıyaslara vesile oluyor.

İçimde, kendini nesilsiz kalmış sanırken, nur topu gibi bir evlât kundağını kucağına almış yaşlı bir babanın heyecanı ve Naci Sadullah'da da doğum ameliyesini muvaffakiyetle bitirmiş bir ebenin gururu var. Ebe kulağıma ve herkese diyor ki: "Sevin, mutlu adam! Yeni doğan senden yavuz çıkacak!" Fenimelmatlub! İnşallah zamanın nezaketini müdrik, fakat aynı cerbezeyi haiz bir de "Kirpi" zuhur eder; onunla da öğünürüz. Yeninin eskiyi sevdirmesi, eski üzerine dikkati, merakı çekmesi sanatta esaslı bir kaide olması itibariyle yine kendim için seviniyorum. Balzac ile Flaubert, Stendhal'ı parlatmaya yaramışlardı; söndürmeye değil!

Yaşını almış eserler ay gibidirler: Başka ve canlı bir kürenin ışığı üzerine aksetmeyince ısıldayamaz ve etrafa nur dökemezler!

Tan, 28 Şubat 1941

BİR GELİŞME DAHA

Son günlerde edebiyat âlemine göz attığımız zaman bil-hassa yeni nesil hikâye ve romancılarıyla alâkalı iyi bir gelişmeye şahit oluyoruz. Şimdiye kadar daha ziyade küçük mecmualarda rastladığımız imzaları artık günlük gazetelerde bulmağa başladık. En evvel *Akşam*, lüzumlu bir yenilik yaptı, hikâye sütunlarını bu neslin kıymetli elemanlarına ayırdı. Çok isteriz ki okuyucu çoğunluğu yavaş yavaş onları benimsesin, arasın. Arasın ki imza sahiplerinin de şevki artsın, çok okunan bir nesil ile edebiyatımız tekrar neşelensin.

Diğer taraftan memnunlukla görüyoruz: Günlük iki büyük gazetede yine genç nesilden –yaş meselesi bahis mevzuu değildir– Orhan Kemal ve Yaşar Kemal gibi bizce, yani eski nesilce de kıymet biçilmiş meslekdaşların romanları tefrika ediliyor. Vaktiyle, “Zamanı gelir, olacak,” demiştik; işte oldu. Olana sevinenler arasındayız, belki de en başta.

*Re. – Ha. imzasıyla,
28 Ocak 1955*

TABIATIN KAPALIÇARŞI YANGINLARI

Son yıllarda okuduğumuz en canlı, meraklı, aydınlatıcı röportaj hiç şüphesiz Yaşar Kemal'in bir müddettir Cumhuriyet sütunlarında çıkan "Yanan ormanlarda 50 gün" serisidir. Muharririnin kavrulmuş dağlara uygun yazış tarzı bir yana, bu seride Anadolu'nun "derdi deva nâpezir"i fevkalâde realist bir görüşle, olduğu gibi tahlil ediliyor. Her günkü parçasında zoraki yazılmış köy ve kasaba hikâyelerine benzemiyen mükemmel bir örnek var. Nelere yüreğimiz parçalanmıyor? Yanan ormanlara olduğu kadar yakan insanlara, bunları kifayetsiz vasıta ve tedbirlerle önlemeğe çalışan orman âşığı saf bekçilere, kanunların şifa vermez hükümlerine ve nihayet orman dâvası karşısındaki acimize!

Röportaj bize şu zehirli hakikati bir daha öğretti: vatanın kendini kurtarırcasına bu dâva benimsenmezse, ormansız kalmağa mahkûmuz. Tabiatın nice Kapalıçarşıları her yıl, utanç rengini andıran kırmızılığı yüzümüze vurmadan yanıp gidiyor.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam 13 Aralık 1954*

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI – DİVAN EDEBİYATI

TÜRK HALKININ AŞK CIVILTISI

Tarihini kestiremediğime göre her halde pek küçük-tüm; fakat canlı noktaları aklımda tutabilmişim; Erenköyü'nde idik; bir Hıdırellez arifesinde, akşam basarken, hizmetçiler köşkten, ağzı tülbentle sarılı bir toprak kavanoz çıkardılar, içi su ile dolu olacak ki –yanlarında yürüdüğümünden– cumburdadığını işitiyordum. Bunu bir gül ağacının altına, otların arasına koydular. Okudular, üflədiler mi? Yalnız, tavırları dindarca bir iş gördüklerini anlatacak kadar ciddî, saygılı idi. Geri döndük.

Ertesi sabah, erkenden –körpe yeşillik kokan günlük güneşlik bir gündü– bizim evin hanımları ve komşu kadınlar, yeldirmeli, başörtülü, yaşlısı, tazesı bir arada, çocuklar ve hizmetçiler de beraber, gül ağacının altında buluştuk, toplandık. O güne kadar görmediğim ve yarı köylü olduğunu kıyafetinden sezdiğim geçkin bir hatun, yanına çağırıldığı taze bir hanımı karşısında diz çöktürüp otların arasından çekip aldığı kavanozu bu tazenin başına koydu, tülbendi çözdü. Sonra, kavanoz tekrar yere indirildi ve kadının eli içine daldı. Şimdi, içliliğime dokunan zavallı bir nağme ile kesik kesik bir şeyler söylüyordu. Söylüyor mu idi, yoksa okuyor veya çağırıyor muydu? Her üçüne benziyen bir şey...

Okuması bitince elini kavanozdan çekti: parmaklarının

arasında bir yüzük vardı. Bir kızcağız: “Benim halkam!” diye bağırdı; yüzü al al olmuştu. Cemaat içinde: “tam üstüne vurdu”, “falı güzel çıktı” gibi sözler işitile dursun, hatunun eli kavanoza yeniden dalmış ve dudaklarından yeni nağmeler çıkmağa başlamıştı.

İşte bu, bir “mani falına bakmak, mani söylemek” törenidir. Kavanozda herkesin yüzüğü vardır, zenci halayıkların bile! Peki, kavanozun tülbindini niçin o tazenin başı üstünde açtılar? Gecikmiş olan kısmeti açılsın, o yıl içinde kocaya varsın diye!

* * *

Türk atasözlerinden, Türk hikâye ve fıkralarından bahsettiğim halde şimdiye kadar “mani” faslına sıra gelmemiştir. Mani nedir? Edebiyat öğretmeni lisanile teknik tarifini bir yana bırakalım da özünü söyleyelim: Mani, Türk halkının aşk civıltısıdır. Bu halk o şiirlerde başka hislerden ve heyecanlardan ziyade sevgiye yer verir. Onlarla aşkı öğer yahut dert yanar, yahut da sevgilisine derdini döker veya sevgilisinin güzelliğini anlatır. Bu itibarla manilerde bizim halkı en içli ve coşkun tarafından, gönül yönümünden incelemek, aydınlatmak, anlamak, mümkün olduğu kadar onun “şiir” bakımından da zevk, sanatkârlık, “lirizm” kıymetini kavramak, ayrıca aşk tesiri altında dile geldiği zaman dil meselesinde gösterdiği kudreti de ölçmek kabildir.

Aşağıda –yer darlığından her mısraı bir satır şeklinde değil de aralarını işaretle ayırıp yürüterek– vereceğim örneklerden göreceğiz ki Türk halkı aşk bahsinde çok ince zevk-

li, ince görüşlü, maharetli bir sanatkârdır. Az sözle çok şey anlatmanın, dört satırla göz önünde bir levha çizmenin, tip ve kıyafet canlandırmanın sırrına ermiştir. Manilerde sevimli mahlûklar olan küçük kuşlar, güzel renkli yemişler, güzel kokulu çiçekler, güzel manzaralar, güzel madenler ve el işleri, meselâ güvercin, elma, üzüm, sümbül, menekşe, gül, çınar, selvi, bulut, yıldız, dağbaşı, ova, duman, altın tas, gümüş kemer, sırmalı çevre, ipek kuşak, ibrişim püskül çokca tekrarlanarak şiire hoş bir ustalıkla rayiha, renk, tat, ışık, cilâ, derinlik ve temizlik verilir. Maniler, halk kadınlarının fikir ve his oylarıdır; çoğu, el oylarımız ve gergef işlerimiz kadar orijinal, marifetli, sevimli, nazlı, nazik sanat eserleridir.

Tabiat tasvirleri:

- Geldi bahar çağları – duman aldı dağları – yârsiz diken görürüm – mor sünbüllü bağları
- Yel eser dal salınır – kudretten ney çalınır – benim yârim pek kıskanç – güle baksam alınır
- Gök dağlar morardı, gel – gül benzin sarardı, gel – akşam oldu, gün battı – samanlık karardı, gel
- Dumanlar alçak alçak – iniyor denizlere – hem ağlar, hem gülümser – öleyim o gözlere
- Şu karşıda ak dağlar – Gölgesi sulak dağlar – yâr aklıma gelince – karlanır uzak dağlar
- Hey dağlar, taşlı dağlar – çiçekli, kuşlu dağlar – sen de yârden mi ayrıldın – gözlerin yaşlı yaşlı dağlar
- Bir ay doğdu meşeden – göründü dört köşeden, rengini gülden almış – kokusunu menekşeden!

Sevgiliye tarif:

- Şu karşıda kız gezer – âhu gibi göz süzer – söylerken bülbül olur – sünbül gibi saç çözer
- Ay altında sarı gül – yarı konca, yarı gül – tez açılır, tez solar – olmasaydın bâri gül
- Mavi yelekli yârim – beyaz bilekli yârim – nasıl bensiz durursun – mermer yürekli yârim
- Sarı yazma başında – kalem oynar kaşında – benim bir yârim vardır – on üç, on dört yaşında
- Gül koydum gül tasına – koydum yâr odasına – dilbere çelenk lâzım – alnının ortasına
- Penbe üzüm salkımda – yeşil yaprak ardında – benim bir sevgilim var – canevimin altında.

Zarif buluşlar:

- Yâri gönderdim yola – gözlerim dola dola – Tanrım bir bulut gönder – yârime gölge ola
- Ver yüzüğünü saklayım – parmağıma takayım – ahtım ile ahtolsun – gül yerine koklayım
- Gök güvercin olayım – gergefine konayım – avcı çeker vurursa – dizlerinde öleyim
- Bir küçücük kuş idim – göğsüne konmuş idim – niçin ürküttün beni – ben senin olmuş idim
- A benim bahtıyarım – gönlünde tahtı yârim – yüzünde göz izi var – sana kim baktı yârim
- Karanfilim, ek beni – bir saksıya dik beni – eğer konca açarsam – al göğsüne tak beni

- Uzaklar seçilmiyor – gönüldür, geçilmiyor – gönül bir top ibrişim – dolaşmıyor açılmıyor
- Kar yağar kırıış gibi – eridim gümüş gibi – Ben yâri arzularım – turfanda yemiş gibi
- Dağlar dağladı beni – gören ağladı beni – demir zincir kâr etmez – saçın bağladı beni
- Penbe sünbül tanyeri – tenimin sultan yeri – bakışlar uğradıkça – solup kızaran yeri
- Bir mendil işle yolla – ucun gümüşle yolla - içine beş elma koy – birini dişle yolla
- Al kamayı, sok bana da – ben de bıktım bu candan – sen doldur, ben içeyim – koynundaki fincandan!

Başka kıymetler:

Manilerde – gördüğümüz gibi hem sanat, hem zevk, hem dil bakımından değerli küçücük şaheserlere rastlanabiliyor. Meselâ: “Karşıdan atlı geçti – nalı parlattı geçti – herkese selâm verdi – beni ağlattı geçti” şiirinde nalı parlatarak atının acele geçişini kusursuz bir edebiyatça tarifiedir. Sonra: “Bülbül yuvada inler – susar, kalbini dinler” mısralarında bülbülü, sustuktan sonra kalbini dinler farzetmek eşine divan edebiyatında az rastlanır hissî cevherlerdendir. Yine bir manideki şu: “Burda bir yiğit ölmüş – gök kişner, bulut ağlar” sözünde “gök gürler” yerine onu azgın bir şekilde kişnetmek yüksek bir lisan ve hayal marifetidir. Sevgiliyi “yedi dağın çiçeğine” benzetmek; “çözme doktor çevremi – yâr elile bağlıdır” yahut “ciğerden yaralıyım – gülerim ağlar gibi” yahut da: “şu yerde garip kaldım – her bakış döğer

beni”, “kabrimdeki kemikler – yâr, yâr diye sayıklar!”; “bu gözleri seni gördü – hünkârı kabul etmez!” diyebilmek; hele “İnleyim, dinle gönül – dinleyim, inle gönül!” âhengini bulabilmek manîlerimizi hakkile öğüneceğimiz bir yüksekliğe ulaştırıyor.

Aşk olsun halkımıza! Var olsun halkımız!

Tan, 7 Mart 1943

YİNE “HIDIRELLEZ” İLE ALÂKALI BİR BAHİS

D ünkü yazımda Hıdırellez günü münasebetiyle bir kavanoz töreninden bahsederken edebiyatımızda değerli yeri bulunan “mâni”lere de azıcık dokunmuştum. Mâni neye derler? Başka hislerden ve heyecanlardan ziyade sevgiyi terennüm eden bir nevi halk şiiri. O şiirlerle aşk örülür yahut derdinden şikâyet edilir yahut da sevgilinin güzelliği anlatılır. Bu itibarla mânilerde halkımızı en içli ve coşkun tarafından, gönül yönünden incelemek, aydınlatmak, anlamak mümkün olduğu kadar onun şiir ve “lirizm” kıymetini kavramak, ayrıca aşk tesiri altında dile geldiği zaman dil meselesinde gösterdiği kudreti de ölçmek imkân dahiline girer.

Az sözle çok anlatmanın, dört mısra ile göz önünde bir levha çizmenin, tip ve kıyafet canlandırmanın halk lisanı ve halk şairliği için zor olmadığını mânilerden öğreniyoruz. Mânilerde sevimli küçük kuşlar, renkli yemişler, hoş kokulu çiçekler, güzel olan birçok şey, meselâ gök, bulut, güvercin, elma, üzüm, sümbül, menekşe, gül, çınar, selvi, yıldız, dağbaşı, kayadibi, altın tas, gümüş kemer, ipek kuşak, ibrişim, duman, sırmalı çevre, püskül çokça tekrarlanarak şiire renk, tat, ışık, rayiha, cilâ, şekil ve temizlik, manzara ve “perspektif”, kısaca canlılık verilir.

Mâniler halk kadınının fikir ve his oyalarıdır. Birçoğu onların gergef işleri ve el oyları kadar orijinal, marifetli, sevimli, nazik birer sanat eseridir. Ne yazık ki mânilerimiz arasına –tıpkı Bektaşî ve Nasreddin Hoca fıkralarında gördüğümüz gibi– pek sahteleri, değersizleri, ayıklanıp atılması lâzım gelenleri de karışmış, o yüzden antolojiler zevkimizi okşarken birden ürperten bir lâübalilikle derlenmiştir. Yerimiz müsait olsa burada gerçekten beğenilecek birçok mânî örneği verebilirdim. Yan yana dizilmiş ve birbirlerinden çizgi ile ayrılmış ben, on tanesini yazmaktan yine de kendimi alamadım; bunlar hatırıma gelenlerdir.

Tabiat tasvirine misal: “Geldi bahar çağları – Duman aldı dağları – Yârsiz diken gördüm – Mor sümbüllü bağları”. Sevgiliyi tarife misal: “Ay altında sarı gül – Yarı konce, yarı gül – Tez açılır, tez solar, – Olmasaydın bâri gül”. Zarif buluşlara misal: “A benim bahtıyarım – gönlümde tahtı yârim?” – Yüzünde göz izi var – Sana kim baktı yârim?” Başka misaller: “Karşıdan atlı geçti – Nalı parlattı geçti – Herkese selâm verdi – Beni ağlattı geçti”. “Bir ay doğdu meşeden – Göründü dört köşeden – Rengini gülden almış – Kokusunu menekşeden”, “Uzaklar seçilmiyor – Gönüller geçilmiyor – Gönül bir top ibrişim – Dolaşmış açılıyor.”

Yeni İstanbul, 8 Mayıs 1958

NASREDDİN HOCA HİKÂYECİLİĞİNİN ESAS VASIFLARI

Önce şunu bilmeliyiz ki uzun yer tutan, uzun uzun anlatılan, uzayan, izah ve tefsire muhtaç olan Nasreddin Hoca fıkrası yoktur. Böyle fıkralardan şüphelenmemiz lâzımgelir. Hocanın fıkralarını sahtelerinden ayırmak için tek çare şudur: Fıkralarda birbirine uygun, aynı seciyeye işaret eden, aynı teknik, mizaç ve zihniyeti belirten bir “ana vasıf” aramak.

Bazı Bektaşî fıkralariyle İstanbullu esprisinin icadı hikâyeleri çok defa hocaya atfederek anlatırız. Halbuki bunlar Hoca’nınkilerle ayrı, hattâ aykırı vasıftadırlar. Filvaki Hoca da cemiyetin kuruluş şeklini, otoriteyi, nizam-ı âlemi, kötü alışkanlıklarımızı tenkid eder. Fakat Bektaşî ve Külhanbeyi gibi ölesiye, öldüresiye, küfürbazca, âsi ve ihtilâlcî, daha doğrusu anarşist ruhiyle değil.

O, –daha doğrusu Nasreddin Hoca ismini taşıyan espri– insaflıdır, ölçülü ve hesaplıdır, merhametli ve şefkatlidir. Allah’a imanı vardır ve insana acır; Bektaşî gibi de cemiyet dışı yaşamaz. Aramızda, bizimle, herkesle beraberdir; halk ile düşer kalkar: halkın neşesine, kederine katılır; kendisini ayrı veya yüksek zümreden saymaz. Gülünçlüğü göstermek, alay etmek, sonra işi tatlıya bağlamak... İşte Nasreddin Hoca’nın yaptığı budur. Sevimli ve kendine mahsus iyi kalpli bir mizahtır... Hiciv değil.

Binaenaleyh ilk işimiz, saydığım noktaları göz önünde bulundurarak Nasreddin Hoca fıkralarını ayıklamak, taşlarını atmak, pirinci tertemiz meydana çıkarmaktır; yani fıkraların yalnız aslına mutabık olanlarına “sah” işaretini koyarak klâsik bir Nasreddin Hoca Hikâyeleri kitabı vücade getirmektir. Bununladır ki, Hoca’nın veya tarihte yaşadığı sezi len Hoca’yı örnek tutanların mânevi muhteşem binası âdi siva ve badanalardan, çirkin ekleme ve ahengi bozan kaba süslerden kurtularak “restore” edilmiş olur.

Eski ve kıymetli eserlerimiz arasında “Nasreddin Hoca Sarayı” başta gelir. Hükûmet yardımıyla mütehasıs bir heyet o sarayı, anlattığım usulde “restore” etmelidir.

* * *

Şiirlerindeki hiciv ve mizah pırıltılarını beğendiğimi öteden beri yazdığım, fakat şiir mefhumunda anlaşılamadığım Orhan Veli Kanık nihayet bize beğeneceğimiz eserini verdi: *Nasreddin Hoca’nın 70 Manzum Hikâyesi*. Bu hikâyeler esasta kendiliğinden nükteli ve dünyaca makbul oldukları için zaten büyük değer taşımakta idiler. Şu var ki, tuhaf hikâye kadar anlatılması, hele yazılması, bilhassa manzum hale sokulması büyük hüner ve âdeta doğuştan kabiliyet isteyen bu işde muvaffak olmak pek güçtü.

Nitekim maruf bir fikir adamımız Birinci Dünya Harbi sırasında yaptığı öyle bir denemede –belki de mizacından dolayı– Nasreddin Hoca’yı ne çocuklara, ne bize sevdirebilmişti.

Orhan Veli evvelâ Hoca’nın ruhunu anlamış; sonra kullanacağı lisanı mükemmel seçmiş; daha sonra –bu hikâyeleri

vesile ittihaz ederek– kendi şairliğini meydana vurmuş. Hatta daha ileriye varacağım: irfan âlemimiz için bir hadise yaratmıştır. Eğer hayatla kitabı birbirinden ayırmayan okuyucusu da, anlayanı da çok memlekette ve devrimizde bulunsaydık eser binlerce aile yuvasında derhal yer almış, elli bininci tabını yapmış, ayrıca hediyelik lüks baskısını da yayımlamış olurdu. Kitap çikali beri biz evimizde büyük küçük, hepimiz o manzum hikâyeleri bazen kendi kendimize, bazen bir arada okuyup durmaktayız.

Hamdolsun, Nasreddin Hoca hikâyeleri mektep kitaplarına girecek, kolayca ezberlenecek, bir ihtiyacı iyice karşılayacak edebî bir mahiyet aldı.

* * *

Şu var ki Orhan Veli, Nasreddin Hoca hikâyelerinin ayıklanması işini mühimsemiyor. Mühimsemediği, fikrini haklı gösterme gayretinden ve 70 manzum hikâye arasına “of aman öldüm!”, “rüyasına girmemek elimde mi?” nevin-den yakın zamanlarda şahısları az çok malûm adamlara atfedilen tuhaflikları katmasından belli.

Öyle olmakla beraber Nasreddin Hoca’nın yahut Hoca tarzının hususiyetlerini gayet iyi anladığı muhakkak. Baş başa versek pirincin taşını –pirinci pek andıran parlak taş kırıntılarını da dahil– mükemmelen ayıklayacağımıza inanıyorum.

Şairin bu işdeki muvaffakiyet sırlarından bir tanesini tekrar edeceğim. Hikâye anlatış hususunda halk dilini âdiliğe düşmeden ve samimiyetini gidermeden kullanabil-

mesidir. Eğer böyle yapmasa yahut bunu yapamasaaydı eser, kıymetinden çok kaybederdi. İkinci marifeti de fıkraları –tıpkı aslındakiler gibi– kısa tutması ve esas kuvveti teşkil eden hazırcevaplıkları tahrife uğratmadan hemen hemen aynı sözlerle manzumelerine yerleştirebilmesidir.

Asıl sevindiğim nokta Orhan Veli’nin La Fontaine tercümesinde başladığı gibi Nasreddin Hoca hikâyelerini de yer yer değişik vezinli ve hoş kafiyeli, bildiğimiz manzume mefhumuna uygun şekilde yazmasıdır.

Şiir an’anesine dönüşünü, an’anenin de, kendisinin de bir zaferi sayıyorum. Yeni kitabında vezin ve kafiye tekniği daha işlek, daha münistir. Nasreddin Hoca merhumun ahalisi arasında rivayet edilen kerametlerinden biri de bu muvafakiyetli “dönüş” olsa gerek!

Yeni İstanbul, 20 Ocak 1950

Aile, sayı 13, İlkbahar 1950

MAX NORDAU VE BİZİMKİLER

Kendisine malederek fıkralar uydurduğumuz Bektaşî, bu fıkralar nakledilirken belli başlı bir tip olarak gözümüzün önünde tecessüm eder. O, postuna oturmuş kerli ferli bir Bektaşî babası değildir; harabati ve kalender bir “Bektaşî Fıkarası”dır. Nasreddin Hoca gibi, hattâ ondan daha muayyen bir simaya ve bir kıyafete sahip olan heccav “Bektaşî”, benim ve birçoğumuzun nazarında altmışına yaklaşmış, kırçıl, oldukça şişman, göbekli, iri kıyım bir adam değil midir? Sakalı dağınık, bıyıkları pos, kaşları kalındır. Hattâ bu kaşlardan simsiyah kalmış bazı sert kıllar öbürlerinden uzundur; ya alnına doğru sivrilmiş yahut bükülerek gözlerinin üstüne inmiştir.

Ayrıca düğmeleri açık, daha doğrusu kopuk mintanı arasından yine çok kıllı göğsü görünür. Yüzünde en fazla dikkati çeken burnudur: Kalın, etli, gösterişli ve alkolün tesiriyle mora çalan kırmızılıkta irade alâmeti bir burun! Lâkin asıl mâna, azıcık gevşemiş, yarı yarıya örtülü göz kapakları arasından dünyaya bakan gözlerinde toplanır: bozuk nizamlı bir dünyadır, o... Üzerinde yaşayan insanlar ise kendilerini zorla soktukları hükûmet sistemi, terbiye, din, görenek cenderesinde birbirlerine fenalık etmekten hâz duyan idraksiz mahlûklardır. Bektaşî bunlara, Nasreddin Hoca gibi

acıyarak ve alay mevzuu olarak rahmetle değil, insafsızca keyiflenerek bakar; zira kendinden saymaz.

Bektaşî, akılsızların ekseriyet teşkil ettikleri bir âlemde ekalliyette ve infiratta kaldığını bilir. Kendisine fikir ayrılığından dolayı eziyet eden çoğunluktan intikam almak için mükemmel bir silâh bulmuştur: Hicivli sözler. Zaten onun öbür insanları tenvir, ıslah gibi bir maksadı yoktur; isyan da etmez. Ancak fırsatını getirir, iğneler. İğnelemekle yüreğine su serper; sille tokat pahasına da olsa rahatlık duyar.

Denilebilir ki Bektaşî'nin esas vazifesi ve keyfî, insanların ahmaklıklarını yakalayıp hicvetmek için pusuda beklemektir. Aramızda dolaşması, köşelere sokulması, seyirci olması hep bu maksatlardır.

İşte Bektaşî, halkın –gülünççesine hayalî, kof itikatlara kafa tutan– realist ve münekkî zekâsını böyle temsil eder. Temsil etmez; onun bizzat kendisidir. Türk, uydurduğu bu fıkralarla Max Nordau'nun altmış şu kadar sene evvel yazdığı meşhur *Mensonges Conventionnels* eserinde sıralanmış tenkitlerin çok daha güzelini komprime halinde ve pırıl pırıl, asırlardan beri meydana koymuş bulunuyor.

Onları Bektaşî'ye maletmesi de ayrıca zekâsına delâlet eder. Bektaşî'yi din ehilleri ve devlet erkânı zaten cemiyetten merdud ve her münasebetsizliğe müstait tanıyıp dindaş saymadıklarından bu tip bir nevi paravana vazifesini görür. Kendi fikirlerimizi Bektaşî'ye söyletiriz. Hem de ağırlığını tuhaflıkla gidererek, gülümsetmesini lehimizde psikolojik bir tâbiye şeklinde kullanarak...

Aslında içki içen, kadın-erkek ayrılığı bilmeyen, sonradan benimsediği dinin asırlarca yaşadığı eski umumî haya-

tına uymadığını sezerek huzursuzluk duyan bir ırk, Bektaşî akidelerinde mazisini hatırlar, bunun hasretini çeker ve kâ-
tıldığı yeni içtimai nizamı, Bektaşî'ye attettiği fıkralarla bo-
yuna tartaklar.

Fikrimce Nasreddin Hoca fıkraları, Müslümanlığı ve neticelerini hoşça karşılamış Türk mizah zekâsının, Bektaşî'ninkiler ise onu bir türlü sindirememiş heccav zekânın değme millete nasip olmamış, çok yüksek değerinde millî bir anektod hazinesidir.

Şu var ki fıkra yazma lisanı kısıvrak, derli toplu, kabukları atılmış, özü ortaya konmuş olmadıkça; eskilerin “sehl-i mümteni” dediklerine yakın, kolaylıkla yazılmış hissi vermedikçe, ihtiva ettiği zekâyâ uygun bir tabîlik, içten doğuş, incelik, oynaklık göstermedikçe –usulünce çevrilmemiş mayonez gibi– tutmaz ve bir türlü şekle girmez; lezzetini de kaybeder.

Nitekim piyasadakilerin çoğu lüzumlu evsafı haiz değildir. Zira fıkra yazmak, atalar sözündeki kaşığı yapmaktan güçtür; herkes yazıyorum sanır amma sapını ortaya getiremez. Bunun da fincan fıkrasındakine benzer bir püf noktası olduğu muhakkaktır.

Yeni İstanbul, 6 Şubat 1950

ÇÖZÜLEN BİR EDEBİYAT SIRRI

Niğde Halkevi yayımından bir eser ki bilgi, emek, göz nuru ile meydana gelmiş, yıllarca süren dikkatli ve zekâlı bir çalışmanın, derin bir ihtisasın verimi: *Divan Edebiyatı – Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar* sahibi Ağâh Sırrı Levend'i, eşsiz başarısından dolayı, değme müellif için duymadığım bir saygı ile tebrik ederim. Bu kadar hararetle ve heyecanla söze girişmeme bakıp Babiâli Caddesi'nde çok defa âdet olduğu gibi aramızda içtikleri su ayrı gitmez bir dostluk mevcut bulunduğu için o zata reklâm yaptığımı hükmetmeyiniz. Yüzyüze gelmiş bile değiliz. Eser medhinde ne derece cimri olduğumu ve hatıra, gönüle bakmadığımı bilen okuyucularımın zaten öyle bir zanna kapılmalarına imkân yoktur. Tavsiye ediyorum, eski edebiyatımız hakkında doğru, sağlam, tam bir fikir edinmek isteyenler o kitabı okusunlar. Her nesil bundan ölçüye, tartıya sığmaz derecede faydalanacaktır. Divan edebiyatının bütün manası, kıymeti, kusuru, esrarı açığa vurulmuştur. Dört yüz kusur sayfayı dikkatle gözden geçirdiniz mi artık sizin için bu edebiyat –içinden çıkılmaz, çözülmez vak'alarla dolu bir zabıta romanı, son faslında "detektif" in izahatiyle nasıl birdenbire aydınlanır, basitleşir, bilmeceliğinden çıkarsa, öylece– muammalığını kaybetmiştir. Her unsuru ayrı ayrı ayıklanmış ve

tartılmış bir analiz raporu karşısındasınızdır yahut o edebiyat bir maket şekline girmiş, cisimlenmiş, müsbet bir fikir olmuştur.

Eserden mühim bir nokta daha anlaşılıyor: Ara sıra beş, on mısra mırıldanarak Divan edebiyatını bilirim sananlara aldanmayınız; meselâ onlara sorunuz Naili-i Kadim'den:

*Tarık-ı fâkada hemkefş olup Senâî'ye
Cenâb-ı külhani-i Lâyhâra dek gideriz*

beytinin manası nedir? “Senaî” ve “Cenâb-ı Külhanî” kimlerdir? “Lâyhâra”dan ne alıyorsunuz? Bunları size bahsettiğim kitap öğretiverecektir. Kimya, simya, nücum, zaice, remil, sihir, tılsım tâbirlerine kadar! Muharrir bu eseriyle önümüze düşüp bize acaip bir âlemde, acaipliklerle dolu bir sarayı gezdiriyor ve karşılaştığımız akıl ermez san’atkârlıkların nasıl işlenip öldürüldüğünü bütün ince sırlarıyla anlatıyor. Himmeti var olsun, olmalıdır ve şüphesiz ki olacaktır!

Tan, 21 Eylül 1942

“AHMET YESEVÎ”NİN YERİ

İzmir’de, Kültürpark’ta bir “Türk büyükleri galerisi” açılacak, buraya büyüklerin taş kabartması resimleri sıralanacakmış... Güzel fikir. Fakat Türk ulularını ayırırken dikkatli hareket etmemiz, ikinci plânda kalabileceklere baş köşede yer vermekten çekinmemiz ve geçmiş devirleri daha iyi araştırarak bazı önemli millî simaları lâıyk oldukları mevkie geçirmemiz şartıyla... Bu, bir belediyenin, birkaç muharririn işi değildir. Bir belediye ancak kendi şehrindeki meşhurlar hakkında o gibi kararlar alabilir veya anıtlar kurabilir. Bütün Türk ırkı tarihi boyunca seçim yapmak hakkının olsa olsa bir bilginler heyetine verilmesi lâzımdır. Hem de her ilim bahsinde olduğu gibi meslek dışındakileri işe karıştırmıyarak...

Son zamanlarda bazı anketler ve *50 Türk Büyüğü* gibi rağbet gören güzel albomlar bize birkaç değerli şahsiyetin unutulduğunu yahut birinci plâna çıkarılmadığını öğretti. Meselâ: Ahmet Yesevî... Bu, gerçekten değerli Türk sûfisi çeşit çeşit Türk oymakları, ülkeleri, o arada Anadolu üzerinde halk dili, halk şiiri, halk ahlâkı, daha kısa sözle Türk geleneği bakımından kıymet biçilmez derecede hayırlı tesirler yapmış, onun eseri, izi, teşkilâtı sayesinde memleketimiz Arap ve İranlının mânevî baskısından kendini kurtarabilmiştir.

Şimdi ellerde ve dillerde gezen tasavvufî halk şiiri, Bektaşî ve Yunus Emre edebiyatı ondan feyiz almış, onun kurduğu temel üstünde gelişmiş, bu zamana kadar da yaşayabilmiştir. Yunus Emre'yi, Bektaşî şiirlerini, halk edebiyatını öğerken, bunların ilk yaratıcısı olan Ahmed Yesevî'yi anmamak, bu ulu ırktaşın pek hayırlı tesirlerini –yalnız ansiklopedilerle ilim yazılarında değil– her ele giren dergi ve gazetelerde de göstermemek, halka tanıtmamak bir haksızlıktır.

Geçmiş zamanın Türk büyüklerini, yarının büyükleri olacaklarını sandığımız liyakatli kimselerden kurulmuş bir teşkile seçtirmek, resmî teşebbüslerde ise acele etmemek en doğrusudur.

Tan, 18 Şubat 1943

BİZİM EDEBİYATTA ŞİKÂyetÇİ ŞAİRLER

Z amandan şikâyet, dünya edebiyatında büyük yer alır. Hattâ bizim gibi bir çeyrek asır içinde iki tane cihan harbi görmedikleri, az çok barış ve duruluk içinde yaşadıkları iyice günlerde bile fikir ve sanat adamları kendi devirlerinden durmaksızın yaka silkmişler, para hırsından, dalkavuk ruhtan, ahabap vefasızlığından, her çeşit ahlâk fesadından sızlanmışlardır.

Şu noktaya da işaret lâzım: Sanatkâr için gördüğü şekildeki dünyayı hoş bulmak imkânı yoktur; en güzelliğin bile daha güzeline arar, “ideal güzel”e varmak ister. İdealine bir türlü ulaşamadığından ötürü de sanatkâr ve mütefekkir bir bakımdan bahtsızdır. Fakat başka bakımdan Stuart Mill’in dediği gibi: “Hayatından memnun bir domuz olmaktansa, daima sızlanan bir Socrate olmak bin kere iyidir!”

Ecnebi sanatkârları ve fikir adamlarını bırakıp bizimkilerin şikâyetlerini incelemek istersek bunun ilk örneğini, yazılmış halde elimize geçen en eski Türkçe eserimiz Kutadgu Bilig’de buluruz.

Kutadgu Bilig, yani “kutluluk veren bilgi – saadet ilmi” Yusuf Hacıb tarafından 1070 tarihinde yazılmış olduğuna göre 874 senelik bir kitaptır. Türk Dil Kurumu dünyada mevcut üç nüshasını, Viyana, Mısır, Fergana nüshalarını fo-

toğraflı şekilde bastırıp bu yıl kütüphanelerimize kazandırdığı için şimdiye kadar kulaktan kulağa veya uzaktan uzağa duyup varlığını öğrendiğimiz eser, artık elimizdedir; hakikî sahiplerini bulmuştur. Dil Kurumu'nu, kuranını ve koruyucusunu candan alkışlarız; bugünkü Türkçemize çevrilmiş nüshasını da dört gözle bekleriz.

* * *

Karahanlılar sülâlesinden Bugra Han'ın perdecibaşısı Yusuf da o zaman şimdi bizler ve bizlerden öncekiler gibi insanlارın paraya köle olmalarından yana yakıla sızlanmaktadır:

*Kişi barça yarmak kulu boldılar
Kümüş kimde erse boyun egdiler*

Yani, “bütün insanlar para kulu oldular, gümüş kimde varsa ona boyun eğdiler” diyor. Her devirde paraya, paralıya ve para dalkavuşuna karşı ateş püskürmek âdettir. İlim ve hüner erbabı da kıymet bilinmemezlikten şikâyetle ağız birliği ederler; *Kutadgu Bilig* sahibi de bundan şiddetle sızlanmakta ve “bilgin ucuz oldu, meydana çıkamıyor; dirayetli dilsiz oldu, söylenemiyor” demektedir. Şeyhülislâm Yahya da aynı şikâyettedir:

Söyleyenler hikmetin bilmez bilenler söylemez

Yusuf'un bir şikâyeti de insanlarda vefa ve dostluk duygularının gittikçe eksilmesidir:

Vefakârlık azaldı. Eğer dünyada vefalı birini bulursam omuzlarıma alayım, gözüme süreyim. Kimi gözüm gibi yakın gördümse o bana şeytan gibi düşman oldu, kimi canım gibi sevdimse ondan bana cefa geldi. Kime inanayım, kimi dost edineyim, kederimi kime söyleyeyim?

İşte Yusuf Hacib'in derdi: dost sanılandan düşmanlık görmek...

Bu derde Divan şairlerimizde de çok rastlarız. Örnekler pek çoktur; yine Şeyhülislâm Yahya:

*Dünyada nasibin sitem ü cevri ise ey dil
Ahbâbın eder anı da a'daya ne hacet*

Beytile ahbapların düşmandan farksız olduklarına işaret ettiği gibi yakın zamanlarda Yenişehirli Avni de:

Ahibbâ şive-i yağmada mebhut eder a'dayı

demiştir. Kendi hesabıma benim de diyeceğim budur! Nitekim Nevres-i Kadim şöyle söyler:

Mîzâna vur görüştüğün ahbabı elhezer!

* * *

Ziya Paşa'nın *Terkibibend*'i ukalaca nasihatlerle beraber yukardakiler gibi bir sürü şikâyetlere de yer ayırmıştır:

*Her kim ki arar bûy-i vefa tab-ı beşerde
Benzer ona kim devlet umar zıll-ı hümadan*

gibi birçok beyitler dostluk, vefa, para hırsı meselelerine dokunur. *Tercüibend*'de de tıpkı *Kutadgu Bilig* gibi söyler, hüner ve ilim sahiplerine karşı gösterilen saygısızlıktan sızlanır; daha ileri varır, edip ve fazılların cahillere maskara edildiğini söyler:

*Gâhi muhakkan cühelâ şairi belîğ
Gâhi müsahhari hümeke fazlı edip*

Daha önce Şinasi de aynı konu üzerine epeyce şeyler söylemiştir. Bu arada:

Reva mı ki kalayım ehl-i cehl elinde esir

dediği gibi atalar sözü kadar dil pelesengi olan:

*Bedbaht ona derler ki elinde cühelânın
Kahrolmak için kesb-i kemal-ü hüner eyler*

Beyti de yine kendisininindir. Nâmık Kemal onların hiçbirine benzemez, şikâyeti hürriyetsizliktendir; vatan sevgisi yüzündendir. Dostta vefa kalmamış, irfan sahipleri cahiller elinde ezilmiş, para hırsı, dalkavukluk dünyayı tutmuş... Bunlar vatan şairinin ikinci, üçüncü derecedeki dertlerindendir; hem ötekilerde olduğu gibi şahsî derdi değildir. Nâmık Kemal halkın derdine ortaktır; halk üzüloyor diye kederlenir;

*Bâis-i şekva sana hüzn-ü umumîdir Kemal
Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yadıma*

Bu yüksek duyguyu Âkîf'de de buluruz. Tevfîk Fikret de “Hân-ı Yağma” ve hattâ “Sis”i ile şikâyetçi şairler arasındadır.

* * *

İlk baskısı çıktığı vakit kıymetinden bahsettiğim bir kitapta –Agâh Sırrı Levend’in *Divan Edebiyatı*’nda– “Zamaneden Şikâyet” başlıklı ayrı ve kısa bir bölüm vardır. Buraya şairlerin kendi devirlerinde yapılan zulümlerden düzensizliklerden ve hükûmet idarelerinin kötülüğünden şikâyet ettiklerini gösteren birkaç örnek konulmuştur. Hükûmetin adaletsizliğinden, idaresizliğinden şikâyet ayrı bir bahistir. *Kutadgu Bilig* şairi de aynı konuya dokunarak usul ve nizamın karmakarışık hale girmesinden, bütün bunların kıyamet gününe işaret olmasından sızlanıp durur. Halk şairleri de onu yapmışlardır; meselâ Karacaoğlan pazar yerlerindeki esnaf hilesinden, akçe ayarındaki eksiklikten, kadınların ahlâk bozukluğundan sızlanmaktadır.

Lâyık olmıyanların iş başına geçirilmesi de şikâyetler arasındadır. Nabi:

*Gâybdan mansıbı verüp tâliblere
Aldatup halkı vilâyetler satar.*

dediği gibi her devrin baş belâsı olan rüşvet meselesi hakkında da şu hükümü verir:

Bir maslahat görülmez idi rüşvet olmasa

Fuzuli ise rüşvet olmadığı için selâmının alınmadığını bildirmekten kendini alamamıştır. Fakat Nabi'ye en sert sözleri söyleten zamanının hâkimleri kadılarıdır:

O tehîdest ki rüşvet vermez

Kadı davacıya nöbet vermez

İstese dâyini medyun çıkarır

İstese müflisi Karun çıkarır

Onun fikrinde kadılar kanun, şeriat adamı oldukları halde yaptıkları zulüm bakımından haşarattan farksızdırlar.

* * *

Bugün vurgunculuk adını verdiğimiz ihtikârın da Di-
van edebiyatında yeri vardır; meselâ odunun ateş pahasına
çıktığı, ödağacı gibi nerede ise dirhemle satılacağı, kömür
tozunun göze sürme gibi çekilecek hale geldiği, sadeyağ için
fakir fukaranın mum gibi yanıp eridiği, kahve piyasadan çe-
kilince halkın arpa kavurup içtiği sabun görünce ağızların
köpürdüğü yana yakıla anlatılır. Bu arada Osmanzade Ta-
lib “her taraftan zahire geliyor, denizin üstü zahire yüklü
gemilerle dolu, anbarlar ve depolarda erzak çuvallarından
ayak basacak yer yok... Böyle iken kıtlık içindeyiz. Sebebi ne
ola?” dedikten sonra hükmünü verir:

Muhtekirler belâsıdır bu belâ

Ve zamane sadrıâzamından muhtekirlere karşı şiddet göstermesini, padişah narhına aldırımıyan vurguncuları hemen yakalayıp cezalandırmasını ister. “Vezaretin icabını yap,” der:

Ki safây-ı derun ile âlem

Eylesinler dua sabâh ü mesâ

Tan, 2 Ocak 1944

GEÇMİŞTE KELİME OYUNLARI

Edebiyat bakımından kıymetleri varmış gibi eski edebiyat öğretmenlerinin bize bir marifet diye gösterip öğrettikleri, öğretirken de ağızlarının suyu aktığını belli ettikleri bir sürü münasebetsizlikleri düşündükçe, bugün bile kızmamak mümkün olamıyor. Meselâ:

Yemek yemek ne demek binemek olunca semek

Saçması o kabîldendir. Hele bazı öğretmenlerin eski şairlerin dil hünerlerine, daha doğrusu kelime oyunlarına verilmiş terimleri bilmeyenleri ve birbirinden ayırd edemiyenleri edebiyata kabiliyetsiz saymaları, hattâ böylelerinin imtihanda notlarını kırmaları, edebiyat tahsili namına işlenen facialardandı. Meselâ şu:

Kap kara ise ne gam bâdesi rengin olsun

Tuhaflığının bir “cinası darbî” olduğunu bilmeliydiniz. Zira “kapkara” sözü iki mânaya da gelmektedir. Daha neler vardır. “Müraatı nazir”ler, “tevriye”ler, “mülemma”lar, “sihri hilâl”, “taklip”ler... Saymakla tükenmez. İğrenç ve tamamiye zoraki olanlarına bile değer verilir, “koca şair... Nasıl da bul-

muş!” diye alkışlanırdı. İşte size o kabîlden mide bulandırıcı bir “ihâm” örneği:

*Bir tû demekle l'al-i melahathisar-ı yâr
Hep tuzlu balgam oldu rakibin yüzüne bak*

Buradaki bütün marifet “tuzlu balgam” ile tuzluluk ve aynı zamanda güzellik mefhumunu anlatan “melahat” arasındaki münasebettir. Fakat hiçbirinin edebiyatla münasebeti yoktur; hele böylesi basbayağı edep dışı bir lâfazanlıktır. Şimdi eski edebiyattan neyi almak, başımızda taşımak ve neyi atıp ancak birer acıklı gülümseme ile anmak lâzımgeldiğini seçmiş bir halde bulunuyoruz. Yarının anlayışı acaba bugünün malûm vasıftaki şiirleri için ne hüküm verecek? Gerçek sanat mı sayacak, yoksa geçmiş zamanın ihâm örnekler gibi sadece bir devrin çocuksu merakları arasına katacak, şaşacak mı?

Akşam, 23 Aralık 1944

NEDİM'İN MEZARI

İstanbullu şair Büyük Nedim'in Karacaahmed'deki mezarı kadir, kıymet bilir, irfan ehli birkaç zatın ve başta belediye başkan muavini Lûtfi Aksoy'un himmetile galiba yenilenmişti. Fakat o semttten birkaç kere geçtiğim halde yerini bilemediğim ve soracak kimse bulamadığım, daha doğrusu, "Hele bugün dursun, gene gelirim," diye savsaklığa vurduğum için ziyaret edememiştim. Şimdi gazetede okuduğuma göre şairimizin kabrine giden yol düzetilecek ve yazılı levhalarla işaretlendirilerek ziyaretçilere kolaylık gösterilecekmiş. Mükemmel, bunu yapmak pek lüzumluydu. Allah ömür ve sıhhat verir, Karacaahmed semtinden omuz üstünde değil de kendi isteğimle ve ayağımla geçersen muhakkak Nedim'e uğrayacağım ve zevki zevkime uygun, dili dilimle bağdaşan, fakat mizaçgirliği bakımından aramızda huy farkı bulunan hemşerimin taşı önünde derin hayranlığımı arz etmek fırsatını artık kaçırmayacağım.

Şu var ki acaba bu mezarda gerçekten Nedim mi gömülüdür? Bu husustaki tetkiklerine haklı olarak güvendiğim pek değerli bir edebiyat tarihi mütehassısı hemen hemen hiç şüpheye yer bırakmayacak delillerle mezarın ona ait olduğunu bir eserinde mükemmel surette ispat eder. Fakat aksini söyleyenler, hattâ kimin olduğu bilinmiyen bir meza-

rın Nedim’e maledilmesini tarihe ihanet sayanlar, tamirine kızanlar, tâmir işini durdurmağa çalışanlar vardır. Belki de hâlâ resmî makamlara başvurularak teşebbüsü önlemek için gayret sarfedilmektedir. Ediledursun, artık Nedim namına İstanbul’da bir mezar bulunduğu, bir “emri vaki” yapıldığı muhakkaktır; meselenin ruhu da buradadır. Zira o yerde Nedim yüzde beş veya on ihtimalle gömülü olsa bile –mademki aynı isimde başka bir mezar yoktur ve kimse başka bir mezar için daha fazla bir ihtimal ileri sürmemektedir– burasını tâmir ederek şairin kabri saymak doğru olur. Kaldı ki bize toprağın içindeki kemiklerden ziyade Nedim’i ziyarete vesile teşkil edecek ve kadirşinaslığımızı gösterecek bir ziyaret yeri, bir makam lâzımdır.

Ruhlar kemiklerine yapışıp toprak altında kapısı kalmıyacağından Nedim’in çevik ruhu da –asırlardan sonra kendisine sevgisini bildiren vatandaşlarına bir cemile gösterecek– elbette o mezar etrafında döner, dolaşır; o mezarda mihman, o mezarda şad olur.

Akşam, 31 Ekim 1945

VEZİNLİ ESKİ HİKMETLER

Vaktile –bu kelime pek eski zamana değil, çocukluk ve nihayet gençlik çağımın başlangıç devrine işarettir– eli kalem tutan bir kimse kabîl miydi ki mektup yazsın da içine yerli yersiz iki, üç tane Arapça, Farsça meşhur söz koymasın, yazısını yabancı darbimesellerle süslemesin?

Şimdi gözümün önüne gelen o mektuplara zamanında ne kadar imrendiğimi de iyice hatırlıyorum. Hele mektepte iken daha yüksek sınıflardan bir arkadaşın bana yolladığı kâğıtta mânasını anlamak şöyle dursun, yıllarca okumasını bile doğru dürüst beceremediğim bir sözün, sadece yazılış şeklile kafama nakşolup kaldığını hâlâ unutmadım. Çocuk mektubunda uzun uzun bir şeyler söylüyordu da sonunu, “*Huz mâ safâ da’ma keder*”le bitiriyordu. Eski imlâsile gel de şu “huz”u oku bakalım! Mısraın tamamını yirmi yıl geçmeden sökemediğimi ve “huz”a mâna veremediğimi itiraf ederim. Yaşıtlarım arasında belki de çoğu hâlâ kesip atamazlar, kekeleyip dururlar.

Peki, pek mühim bir söz müdür? Hikmet ve cevher midir? Hayır, “safayı al, kederi bırak” demekten ibarettir; yani bir incir çekirdeği doldurmaz şişirilmiş lâflardandır. Ama siz tesire bakınız; yazan büyük bir marifet yapmışcasına kabarır, okuyan da büyük bir hüner seyretmişçesine hayran kalırdı.

O kabil sözlerden biri malûm olduğu üzere “geceler gebedir” demesine “el leyleti hublâ” idi; ümit verici, hayır bekleyici mektuplara pek uygun düşerdi. Fakat yüksek sesle okumak lâzım gelince çocuk bocalardı: “hablâ” mı, “vublâ” mı desin? Ya “leyle”nin kuyruğuna takılı “ti”yi böyle mi telâffuz etsin, yahut “tü” biçimine mi soksun?

Daha güçleri vardı, çoğunu unutmuşum. Bereket versin Agâh Sırrı Levend’in *Divan Edebiyatı* bunları toplamış. Meselâ “izâ câelkazâ amyelbaşar” gibi neler de neler...

Kötüsü şuydu ki yüksek sınıf Arapça imtihanlarında meselâ bu atasözünü verirler, “tahlil ediniz!” derlerdi. Korkulu rüyalarımda şimdi bile daima Arapçadan imtihana girer ve öyle bir cümlemin tahlilile uğraşır, kan ter içinde kalırım.

* * *

Eski şairlerimiz Türkçe atasözlerini şiirleri arasına sokarak mevzun yapmak hevesine kapılmışlarsa da fikrimce pek muvaffak olamamışlar, sözlerin tabiîliği ve esas âhengini bozmuşlardır. Meselâ:

Meşhur meseldir kim divâneye her gün ıyd

Mısraında “Deliye her gün bayram” sözünde güzellik, yani kısalık ve topluluk var mıdır? Yine:

Ömürü az olur yırtıcı olan kuşun

Sözü elbette “yırtıcı kuşun ömrü az olur”dan çok âhenksiz ve sevimsizdir. Aruz ile Türkçe bağdaşamaz; az çok tutması için araya lüzumsuz kelimeler, edatlar katmak, imaleler yapmak lâzım gelir ki atasözlerinin asıl kıymeti bunlardan ayıklanmış olmalarıdır.

Gam değil eski meseldir kelb ürür kervan geçer

Mısraı görüyorsunuz ki “it”i “kelb”e ve “yürür”ü “geçer”e çevirmekle bildiğimiz o güzelim “it ürür, kervan yürür” sözünü –vezne sokmak, âhenkleştirmek nereden?– berbat etmiş. Zaten Türkçe atasözlerinin çoğu aslında bir nevi mevzun denilecek ölçülere sokulmuştur. “Halep ordaysa arşın burada” nasıl yontulmuş bir hale getirilmiş, halk lisanına uygun şekilde düzenlenmiştir... Halbuki o sözü şairin biri kendini zorlıyarak:

Halep anda ise bunda bulunur endâze

Suretinde aklınca bir mısra çevirmiş, kıymetinden düşürmüştür. Divan edebiyatı bu işte o derece muvaffak olamamıştır ki yüzlerce mısradan hiçbirisi asıllarını unutturarak halk lisanına yerleşmemiş, akılda kalmamıştır, “Görünen köy kılavuz istemez – Çok naz ağşık usandırır” sözlerinin yerini:

Bihude imiş çün görünen köye kılavuz

Meşhur meseldir âşıkı çok naz usandırır

Mısraları hiç tutabilir mi? Bu yolda en ziyade başarı gösteren tanzimatçılardan Şinasi'dir ki meselâ “ayağında donu yok fesleğen ister başına – tekkeyi bekliyen elbette içer çorbayı” mısralarile atasözlerinin asıllarını az çok muhafaza imkânını bulmuştur.

* * *

Birtakım insanlar tanırım ki ceplerinde taşıdıkları deftere işitip beğendikleri mısraları, beyitleri yazmak merakındadırlar. Olur, zevk bu ya! Fakat işin rahatsız edici tarafı o parçaları başkalarına da okumak istemeleridir. Hele birkaç kadeh içtiler mi deftere el uzatmaları ve meze bulaşmış parmaklarile yaprakları çevire çevire aradıklarını bulmak için sizi bekletmeleri hayli can sıkıcıdır.

Aksi gibi şiirler galiba yine bir içki masası başında aceleye gelmiş, bozuk uçlu bir kurşun kalemile eksik ve karışık yazılmıştır. Beraberce sökmeğe, vezin ve mânâ vermeğe de çalışırsınız. Bu adamlar ekseriya orta malûmatlı hattâ bazı kere âdeta cahil olduklarından kim bilir hangi kıt bilgili birinden yanlış öğrendikleri noktalarda ısrar, inat ederler de... Faraza meşhur:

O gülendam bir al şâle bürünsün yürüsün

İlh... beytini Nedim'in sanırlar; siz o nefis parçanın nasılsa, nadir bir ilham sırası Enderunî Vasıf tarafından yazıldığını söylerseniz de meram anlatamazsınız. “Eski edebiyattan sen ne anlarsın? Uydurup uydurup hikâyeye, roman,

makale yazmağa benzemez!” dercesine bir tavır bile alırlar. Sarhoşluk öylelerinde kötü bir edebiyat ihtirası uyandırır... Bazısında kumar oynama, kadın peşinde koşma, silâh çekme, hır çıkarma şeklinde kendini göstermesi kabîlinden!

Defterli ahbablarla bir masada oturmamağa çok dikkat ederim. Her yeni tanıştığımdan da “ha şimdi defterini çıkaracak: Ya defteri var da çıkarırsa?” diye ürker, lâkırdıyı edebiyata getirmekten kaçınırım. Şu var ki defterli edebiyatçıları ellisini aşmışlar arasında raslanır. Yeni nesil başka bir korku verir: André Gide bahsine girmeleri veya inim inim:

Um mani padme hum

Mısraını zikre başlamaları!

Demin eski şairlerimizin atasözlerini vezne sokmakta yaya kaldıklarını misallerile anlatmıştım. Fakat bize hikmet ve hakikat ifade eden yeni birçok vecizeler kazandırdıkları ve bu hususta Arap ve İranlıdan aşağı kalmadıklarını da söylemek, belirtmek, haklarını vermek lâzımdır. Bu sözlerden bir kısmı hemen hemen atasözleri yahut meşhur sözler kadar lisana geçtiği, ikide bir tekrarlanır hale geldiği gibi bir zamanlar edebî kıymeti haiz sanılan yazılara da girerdi. Birkaç misal vereyim: “Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer – Gölge etme başka ihsan istemem – Böyle gecenin hayrum olur mu seherinden – Yıkıldı gitti cihandan dayansın ehli kubur – Bir dokun bin ah dinle kasei fağfurdan” gibi...

Tuhafı şudur ki bu sıraladığım çok meşhur mısraların kimler tarafından söylendiği belli değildir. Bir kısmı da vardır, söyleyenlerini ancak meraklıları bilirler! Meselâ:

Tuhaftır hâl-i âlem bilmiyen söyler bilen söyler

Mısraı Andelib'inmiş; sayın Levend'in kitabında öyle yazılı. Andelib bizim çocukluğumuzda yaşamış ve sürgünde ölmüş olan zat ise bu kubbede kendince hoş bir sada bırakmış demektir; sözü nesillerce tekrarlanacaktır. Arkadaşlık ettiği Muallim Naci'den de:

Çelebi böyle olur bizde de konser did'gün

Sözü kalmadı mı? Ama çoğumuz o meşhur mısraların kaillerini tanımıyoruz. Bildiklerimizin en parlağı Kanunî Sultan Süleyman'ın:

Olmıya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Mısraile vecize ve hikmet türetmekte eşi bulunmaz bir şair olan Ziya Paşa'nınkilerdir. Ziya Paşa gerçekten bir vecize makinesiydi, mütemadiyen hikmet ve hakikat yumurtlar, folluklar doldururdu. Saymağa kalkışmayalım sütunlar dolar. Bu arada “zerdûz palan ursan eşek yine eşektir”den tutunuz “elbette olur ev yıkanın hanesi viran – tiz reftar olanın pâyine dâmen dolaşır” gibi beşi, onu bir arada kafamıza hücum etmiyor mu?

Ziya Paşa'dan sonra ikinci gelen İzzet Molla'dır. Hem bununkilerde bir incelik, bir şiir tarafı da sezilir... Hattâ bu zat bir atasözünü de en pürüzsüz şekilde –az daha bestelenmiş, diyecektim!– mısra haline sokmuştur: “Bir koltuğa

sığmaz iki karpuz.” Daha ne yapsın? Onun “derdimiz ömrümüzden efzundur” ve “kimse kâm almış değil ya kâmi âlem kimdedir” mısralarından derin bir hüzün, haz duymuyor musunuz? Hattâ basit görünen şu:

Yüzümüz yok Hüda'ya yalvaracak

Sözü bile nedense şiirdir. “Tâlû yâr olanın yâr sarar yâresini” sözünü de ona atfederlerse de galiba İzzet Molla bunu “Tâlii yar olanın yâri bakar yâresine” şeklinde söylemiştir.

Yukarıda bahsi geçen defterliler gibi ben de, fakat 18 ile 20 yaş arasında, meşhur mısraları ve beyitleri toplama merakına düşmüştüm; çabuk bıraktım. Aklımda kaldığına göre bazı bazı notlarımı karıştırır, mektuplarıma birer ikişer sıkıştırırdım. Hattâ şiirlere uysun diye, asıl yazmak istediğim fikirden yahut maksattan uzaklaşır, büsbütün aksini bile ile-ri sürerdim!

* * *

Galip Dede'nin “bir sürçen atın başı kesilmez”, “yek beyda sad hezâr dâva”, “çaldımsa da mîri malı çaldım” gibi meşhurlaşmış mısraları vardır. En güzeli şudur:

Su uyur düşmen uyur haste-i hicran uyumaz

Dost sandıklarımızın başımıza bir iş gelince aleyhimize düşmanca harekete geçmeleri her devirde şikâyet konusu olduğundan ve gerçekten güce gittiğinden:

Ahibbâ şîve-i yağmada mebhut eyler a'dayn
Hüda göstermesin âsâr-ı izmihlâl bir yerde

Beyti de hususî mektuplarda, hâtıratla olduğu kadar meşrutiyet hengâmında uğradığımız çeşitli felâketler münasebetile tarih yazılarında epeyce yer bulur. Bunu Yenişehirli Avni Bey söylemiştir, lisanı kuvvetli, mühim şahsiyetlerdendi; Divan edebiyatını Hersekli Arif Hikmet ve Yenişehirli Avni Beyler şan ve şerefle kapatırlar.

Nabi de tabiatile vecizeci ve hikmetçi başıydı; o yüzden “Nabi gibi söz söyler” diye lisanımıza bir tâbir bile kazandırmıştır. “Yâ Rab, bu aferin ne tükenmez hazinedir” sözü onundur. Şu parti münakaşaları yazılarında hâlâ kullanıldığı –fakat yanlış telâffuzla kullanıldığı– gördüğüm “dahliden dinimize bari müselman olsa” vecizesini bildiğime göre tütün içmenin mübah olduğuna dair fetva veren Şeyhülislâm Bahaî Efendi söylemiştir; belki de o fetvadan sonra aleyhine şunun bunun atıp tutmaları dinsizdir, imansızdır demeleri üzerine! Cibali tütün fabrikası önüne bir büstü konsa yeridir.

Hep pahalılıktan dem vurup derde dert katılmaz a... Hele bayram arifesinde! Böyle hoşça sözlerle az çok oylanmak lâzımdır. İzzet Molla, “Kimse aç kalmaz cihanda bilse nimet kadrini,” demiş ama cihan o cihan değil. İyisi Fuzuli’ye uymaktır:

Elimizden ne gelür hayr-ı duadan gayr

Akşam, 3 Kasım 1946

RAMAZAN VE BAYRAM ANTOLOJİLERİ

Her sene olduğu gibi gazetelerde yaşlı başlı muharrirlerimiz ramazana dair yazılarına raslıyoruz. Bu güzel hâtıraların çoğu biraz da söylenmiş tekrardır. Aynı mevzu üzerine o kadar çok yazmış, ne biliyorsak sayıp dökmüşüzdür ki...

Külliyatıma göz gezdirilince ramazan hakkında benim yazdıklarımın da epeyce yer tuttuğu görülür. Kitaba girmemişler de vardır; kendim de unutmuşum. Zaten Ahmet Rasim'den, Hüseyin Rahmi'den tutunuz –dostlarım Ercüment Ekrem ve Sermed Muhtar başta– merhum Osman Cemal'e kadar geçmişte İstanbul hayatını bilenlerin yazıları seçilerek bir araya toplansa ve bunlara muhibbim Semih Mümtaz'dan da parçalar eklense meydana gayet değerli bir *Ramazan Antolojisi* çıkabilir.

Böyle bir kitabın örf ve âdetleri, ananeleri tesbit bakımından ne derece faydalı ve gelecek nesillere lüzumlu olacağını izaha lüzum var mı? Hele aynı antoloji ramazanla, oruçla alâkalı hoş fıkralarımız, tarihî anektodlar, davulcu beyitleri ile zenginleştirilirse kıymeti dubâlâ olmaz mı?

Eski edebiyatımızdan da istifade mümkündür. Zira Divan şairleri ramazana kayıtsız kalmamışlar, fevkalâde denilemezse de şöyle böyle bir şeyler yazmışlardır. İçlerinde za-

manının âdetlerini belirten birkaç “Ramazaniye”ye tesadüf olunur. Meselâ Haşmet, asrının ramazan gezintilerini mevki isimleri de zikretmesini unutmadan pek güzel anlatır:

*Ekser-i servikadan Cami-i Fatihte gezer
Havlunun her tarafı dilber ile malâmâl
Kimi uşşakına hemdest olup gezmekte
Kimi zendostluk idüp almış ele bir gül-i âl*

* * *

Nedim ramazandan memnun değildir; hoşnutsuzluğunu ve bayramı dört gözle beklediğini aşağıdaki mısralarda belli eder:

*Olacak oldu heman çâre ne şimden sonra
İdelim hükmi kaza destine teslim-i zimam
Kıla erbabı dili âbıhayata sîrab
İrişür Hızır gibi âh mubarek bayram*

Onun için mübarek olan ay, ramazan değil bayramdır. Hele beklenmediği gün gökte hilâl görünüp, ramazan ilân edilmesine pek içerlemiştir. “İşin doğrusu, der, ortada bir yalan var; bu yalan bende mi şahitte mi, takvimde mi? Bilemem!” Ve ilâve eder:

Geldiler eylediler böyle cihânı sersam!

Tuhafı şudur ki Nedim zamanı o şekilde ramazana kar-

şı, velev sanat vâdisinde olsun yapılan tarizler sonradan bizim gençlik zamanımızda katiyen yazılamaz, söylenemezdi. Din hislerini tahkir ve tezyif sayılarak suçlu mahkemeye verilir, ayrıca halkın lânetine uğrardı. Dinî neşriyatın ürettiği bugünlerde de az çok imsakli davranmak fena olmaz, sanıyorum.

Yine Divan edebiyatında Sabit pek zarif ramazan tabloları çizer:

*Donanup âl akideyle şeker tablaları
İtti her gûşe-i İstanbulu Suk-ı Mercan*

Şair, şehrin kandillerle nasıl donandığını, mescitlerin mümin kalbi gibi müteselli, mamûr ve meyhanelerin fasık gönlü gibi harap, viran hale geldiğini, bol bol yemekler yendiğini, keyifli keyifli kahveler içildiğini, iftar zamanı bir lüle tütünün tiryakiye ne zevk verdiğini aşkla, şevkle anlatır. Bir yerde de lâtif bir kartpostal resmeder:

*Elde işkembe fener arkada zenbil-i sahur
Gece faslında Şikemhârelerindir seyran*

Kim bilir Divan edebiyatında daha neler vardır... Yenisi ve eskisi toplanarak, epeyce ayıklanarak ehil bir zatın nezareti altında ve zevki selîme uygun şekilde sıralanıp basılarak yayımlanacak o *Ramazan Antolojisi* rağbet görmez mi? Millî kütüphanemize kazanç temin etmez mi?

Fakat nerede o editör?

Yarın bu fikrimden ilham alınarak bir şey yapmağa kalkı-

şılssa hep ucuzuna ve üstünkörüne gidileceğinden ortaya noksan, hatalı, berbat baskıda, devşirme yazıcılara yaptırılmış bir kitap çıkar. Söylediğime söyliyeyeğime pişman olurum.

Ayrıca bir cilt *Bayram Antolojisi* de lâzım değil midir?

Ramazan kadar bayramın da kaybolmağa yüz tutmuş çeşitli safhaları, dikkate ve muhafazaya lâyık manzaraları, köklü bir mazisi, tarihte derin izi yok mudur?

Hattâ ikisinin de İstanbul'dan başka yerlerde birbirlerine pek benzemiyen, bölgelere göre değişen kutlama şekillerini de –hazır bilenler varken– tesbit etmek yalnız şahısların üstüne düşen bir vazife değildir; devletin bile düşünüp başarılmasını istiyeyeği, hiç olmazsa yardımda bulunacağı bir kültür, bir folklor işidir.

Her iki antolojide de yalnız “davul”un mevkii ne mühim yer tutabilir?

Çoğumuz bayram üzerine, müşahedeye dayanan makaleler yazmışızdır. Tarih muharrirleri de saray bayramları, muayede resimleri hakkında birçok yazılar kaleme almışlardır amma hepsini bir araya toplamış kitabımız yoktur.

Diğer taraftan Divan edebiyatımızı da sadece bayram zaviyesinden galiba bir Agâh Sırrı Levend tetkik etmişse de bu, başlı başına bir eser değil, kıymetli bir eserde küçücük bir fasıldır. Yetmez.

Bayram Antolojisi'nin eski edebiyatla alâkalı kısmında şüphesiz ki en büyük yeri yine Nedim alacaktır.

*İyd irüşsün bais-i şevk-ı cedit olsun da gör
Seyr-i Sa'dâbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör*

Beyitle başlayan parçasını azıcık okumuş yazmışlardan kim bilmez? Her köşesinde ayların, güneşlerin görüldüğü; ay yüzlülerin, ahuların, gönülde yer tutanların gezip dolaştığı; kiminin bağa, kiminin sahraya doğru gidip geldiği bayram “Sa’ dâbâd”ı hepimizin aklında kalmış, hayaline işlemiştir.

Fakat bayram günlerinde –belki de kışa raslayanların da– Atmeydanı da, Tophane Meydanı da, Eyüp tarafları da gezme yerleriymiş. Bunları Nedim’in mısralarından öğreniyoruz. Şehislâm Yahya Efendi de bayramda Atmeydanı’nı övüyor:

*Semend-i naz ile yüğrük civanlar seyre çıksunlar
Pür olmuş hûblarla Atmeydanı İstanbul’un*

Diyor; ayrıca Vefa Meydanı’nı da unutmuyor. Vefa Meydanı? Buradan ne kalmıştır? Şimdiki İstanbul’un ne hazin, en halî, âdeta metrûk bir köşesidir.

Nef’i de bayram âşıklarındandır. Hele Ramazan Bayramı’nı –oruç faslı sona erdiğinden dolayı olacak– pek sever. Bu bayram onun fikrince “zahitlere tegallüp edecek bir demdir”, rindan ile vaiz bir yerde durup hilâl kadehine bakarlar. Artık hafif ruhlu, rind dostlara düşen iş:

Tertib-i bisât-ı tarab-ı rûl-ı girandır

Yani –benim anlıyabildiğim kadarı! “kocaman içki kadehlerinin dizildiği şenlik sofrasını kurmaktır.” Gel keyfim gel...

İsmail Hâmi Danişmend'in *Destan ve Divan Edebiyatlarında İstanbul Sevgisi* isimli küçük, lâkin değerli bir broşörünü okumuştum. Yahyâ Efendi'nin bayram manzaralarını tasvir eden şiirini şerh ederken Vefa Meydanı'nın bir gezinti yeri olduğunu belirttikten sonra bu şiire dayanarak o devirde büyüklerin de dolaba bindiklerini ve Atmeydanı'nda binicilik oyunları yapıldığını, güzellerin seyrine koşuştuklarını anlatır.

Diğer taraftan Nedim'in sarayda bir muayede, bayram tebriki törenini âdeta teşrifat sırasile en ince noktalarına kadar şiirinde tesbit ettiğini de aynı broşörden öğrenmiştim. Tahtın önünden Devlet erkânının, o miyanda Şehislâm ile bütün "sudûri izam"ın rengârenk kıyafetlerle geçtiğini anlatan mısralar –şimdi aramağa vaktim yok– galiba:

*Gürüh-i dâiyan bir bir öpüp dâman-ı iclâlî
Hele ol devlet-i ulyânın oldum ben de şayânı*

Beytinin yer aldığı parçadadır. Şair, rütbesinin küçüklüğü icabı padişah saçağını en sonra öpmesinden şikâyet edeceği yerde, geri kalmakla padişah yüzünü herkesten fazla görmesinden memnundur, Nedim şair dalkavukların en zarifi idi.

Hülâsa, görülüyor ki birer Ramazan ve Bayram Antolojisi için malzememiz tamamdır, çoktur. Lâkin unu, şekeri, yağı olup da helva yapmıyan bakkal gibiyiz.

Hoş, biz bakkalın değil, ahçıbaşının helva yapmasını isteriz.

Akşam, 3 Ağustos 1947

DİVAN ŞAİRLERİ GÖZİYLE RAMAZAN VE BAYRAMLAR

E skidenberi bildiğime ve bugünlerde tekrar gözden geçirip yeniden kanaat getirdiğime göre Divan şairleri ramazanı vesile bularak çeğiştirirler, bayramı ise överlerdi. Sebebi de oruç tutmak mecburiyetinden ziyade o ayda içkiden ve mey-hane âlemlerinden mahrum kalışları idi. Şairlerin hepsi de “şaribül-leyl-ü ven-nihâr” insanlar mıydı? Alkolsüz duramaz-lar mıydı? Hayır, sarhoşlukla övünmek ve içki müptelâsı tesiri yapmak edebiyat görenekleri haline sokulmuştu; içmeyenler, içemez hale gelenler de ayyaş ve bedmest görünmekten kendi-lerini alamazlardı. Zaten “tasavvuf” gibi bir riya perdesi vardı, ona bürünürler, korkmazlardı. Yoksa içki medhinden dolayı şer’an cümlesinin idamlarına fetvâ çıkması işten bile değildi.

Ramazanın girişini anlatırken ay göründü mü görün-medi mi bahsinde meselâ Vasıf der ki:

Mame-i kalbe düşürdün yine havf ü helecan

Sabit’in fikrince “ayyaşların rengi, bahtları gibi dönmüş, devran şimdi şeyhlerin eline geçmiştir. Meyhaneler harap ve vi-ran olmuştur”. Nef’i de ramazanı zahidlerin mestan-ı harâbâta tegallüb ettikleri bir ay sayar. Fakat Nedim daha açık sözlüdür:

*Olacak oldu heman çâre ne şimdiden sonra
İdelim hükm-i kaza destine teslim-i zimam
Kıla erbab-ı dili âbıhayata sîrab
İrişür Hızr gibi ah mübarek bayram
Şevkimiz şimdi ana düştü ki inşâallah
Ola sıhhatle meh-i rûze tamam*

Bu lirik şairimiz ramazanı daha fazla çekeştirememekle beraber bayramı öyle göklere çıkarır ki kapıldığı heyecan ve şevk, dolayısıyla oruç ayından intikam aldığını gösterir; onun:

İyd irüşsün bais-i şevk-ı cedid olsun da gör

Mısraıyla başlayan meşhur ve gerçekten coşkun şaheseri bence ramazandan kurtuluşun bir zafer türküsüdür; orada bahis konusu olan bayram muhakkak şeker bayramıdır. Sadece “tıfl-ı naz” ile Sa’dabâd’a gideceğinden dolayı mı seviyoruz? Hayır, Damad İbrahim Paşa yalılarında tekrar içki sofralarının kurulup mey ve mahbub devrinin başlamasından memnundur. Ayrıca bu bahara rastlayan bir bayramdır da... Eskiler bilhassa gül ve bülbül mevsimini “ayş-u nuş” faslı sayarlardı. Nefi:

Gül devri ayş eyyâmıdır zevk-u safâ hengâmıdır

Demez mi? O mevsime “âşıkların bayramı” ismini vermez mi? Ya Nedim her zamanki coşkunluğu ile baharı şöyle karşılamaz mı?

Gel ey fasl-ı bahâran mâye-i ârâm ü hâbımsın

İyi bir tesadüf, bugünlerin Şeker Bayramları da ayş-u nûş faslı olan ilkbahara rastlıyor.

Yeni İstanbul, 27 Mart 1958

ALTINCI BÖLÜM
ŞİİRLER VE ŞAİRLER ÜZERİNE

HEYECAN VERİCİ ŞİİRLER

Yeni nesil şairleri de şiirin verimsizliğinden ve bir gün büyük ikramiye getireceğinden şikâyet edemezler ya... İçlerinden birine bir tek şiir iki bin lira kazandırdı;¹ memnun olduk. Maksat teşvik ise, şüphesiz ki servetimiz ancak bu kadarcığına elverişlidir. Zaman nasıl da değişti? Abdülhak Hâmit herhangi bir şiirine birkaç altından fazla almamıştır. Tevfik Fikret belki onu da görmemiştir; meselâ koca “Sis” galiba bedâvaya gitmiştir. Ahmet Hâşim’e şiirinden para kazanmış biridir, diyemeyiz; *Serveti Fünun*’da manzumelerine almış kuruş verildiğini ben bilirim. Mehmet Âkif bir şey alır mıydı? Haberim yok, şüphem çok. Hakk’ın rahmetine kavuşmuşlardan en meşhurlarını şaydık. Zaten memleketimiz bakımından değil. Avrupa için de iki bin lira büyük bir meblâğdır. “Deniz Mezarlığı”nın bile ilk neşrinde Paul Valéry’ye bunu getirmediği muhakkak...

Edgar Poe’nun hayatını öğreten bir filmde seyretmiştim: “Karga” manzumesini yahut başka bir şaheserini gazeteye götürüyor; patron beğenmiyor; mürettepleri çağırıp dinletiyor. Hoşlanmıyorlar, hoşlanmadıklarından dolayı da şiir reddediliyor. Poe’nun karısı ölüm döşegindedir, kendisi

1 CHP’nin şiir yarışmasında büyük ödülü kazanan Cahit Sıtkı Tarancı kastediliyor. (hzl.)

de hastadır, ikisi de açtır, biilâçtır. Şiiri değerli bulmamakla beraber mürettepler acıyorlar, aralarında beş on kuruş toplayıp sendeliye sendeliye çıkıp giden şairin eline sıkıştırıyorlar. Zavallı dâhi bu suretle evine biraz yiyecekle dönüyor ve karısına –rahat ölmesi, gözü arkada gitmemesi için– yalan söylüyorlar: “Şiirim kabul edildi, avans da verdiler!” diyor. Sonra ne oluyor? Şair bildiğiniz gibi hastane köşesinde sönüyor. Aradan kısa bir müddet geçince de o, kabul edilmeyen şiirin müsveddesi büyük, pek büyük bir meblâğa satılıyor!

Şu var ki o devirde de şiir müsabakası Amerika’da da yapılsaydı bunu yine Edgar Poe kazanmazdı. Bazı kıymetler –belki de en yüksekleri– zaman geçtikten sonra anlaşılır. Hamdolsun bizim şairimiz mükâfatını hayatta ve gençliğinde gördü. Dileriz ki gelecek nesiller şimdi itiraza uğrayan jüri kararını haklı bulurlar. Her ne olursa olsun yeni bir vaziyetle karşılaştık. Bundan sonra okuyacağımız şiirlerin –tadına varsak, varmasak– bize artık heyecan vermemesi imkânsızdır. Zira hepsinin bir piyango bileti gibi hoş ihtimaller taşıdığını düşüneceğiz ve yüreğimizde tatlı bir çarpıntı duyacağız.

Akşam, 13 Mart 1946

BÜYÜK HÂDİSELER VE ŞAİRLER

Başvekilimiz nutkunda, sözü şairlere ve muharrirlere getirerek köylünün yüzü güldüğü şu sırada “Kalemlerden bu sevince iştirâk eden bir kelime düşmedi” diye haklı bir tenkidde bulundu. Muharrirleri bilmem, fakat genç veya geçkin şairlerimizin ne keder, ne sevinç, ne millî, ne milletlerarası hiçbir heyecana kalem ve ilham kuvvetile çoktan beri yeter derecede ortak çıkmadıkları şüphe götürmez bir hakikattir. Biz nâsirler ve gazeteciler meselâ dünyanın en allak bullak olduğu, insanlığın kan deryası içinde yüzüp kan ağladığı felâketli devre karşı kudretimizin yettiği, dilimizin döndüğü kadar isyan ettik, sızlandık ve derd yandık. Barışı ve barış siyasetini öğrenmekten, zûlüm ve işkenceyi yermekten geri kalmadık. Bir meraklısı çıkıp da dört yıldan beri bu bahiste yazılanları ayırıp kalburdan geçirse, epeyce değerli yazılardan koca cildlik bir eser elde edilebilir. Sonra sayılı günlerimiz, bayramlarımız ve matemlerimiz hakkında da seçme nesirler toplayabilir. Bizi istiklâlê sahip eden Cumhuriyet rejiminin kuruluş yıldönümü yahut bunun kahramanı Atatürk’ün ebedileşme tarihi için yazılan şaheser nesirler de vardır. Kısacası nâsirler ve gazeteciler milletimizin ve milletlerin çektiği acıya veya aldığı tada uzak kalmamışlar, bunları ilham kaynağı yapmakta kusur etmemişlerdir.

Halbuki her sayısında bir kâğıt sepetlik şiir bulduğumuz çeşit çeşit dergiler arasında bahsettiğimiz meselelerle ilgili akılda kalan, zihinde iz bırakan ve yüreklere az çok çarpıntı salan idealist şiire rastlamak ne güç! Şairlerimizin çokluğunu bizim âlemimizde, bizim derdlerimiz ve sevinçlerimizle, bizim bayramlarımıza ve yaslarımıza karışmış bir halde değil, efsane seddi arkasında ve bir cins Yecüc Mecüc ülkesinde ömür sürer giderler. Sanki ne millî, ne milletlerarası hayat sarsıntısı o yere ulaşamıyor; o yerde günler bambaşka geçmektedir ve ilham kaynakları olan büyük hâdiseler bizimkilere zerre kadar benzememektedir. En şöhretli, dolgun ve olgun şairlerimizden halâ Atatürk için bir şaheser ve onun Cumhuriyet'i kendilerine emanet ettiği genç nesil şairlerinden de dilden dile, elden ele dolaşacak unutulmaz manzumeler beklemekteyiz. Tevfik Fikret'in yaptığı gibi bugünkü insanlığın ızdırabını anlatan, yürek sızlatıp sonra gönüllere yarınki âlemin müjdesini salan bir şiire ne kadar susadık!

Hele yeni moda şairlerin, kırık dökük mısralarile, Senegalca kelimelerle nasırı acıyan, ayna satan, ağaca taş atan adamlara ait terennüm ettikleri devede kulak derdler bugün, insanlığın topyekûn çektiği ızdırap karşısında ne gülünç, ne miskin kalıyor!

Tan, 13 Kasım 1942

DÜNYAYA ÇÖKEN SİS

Sisi görünce çoğumuz Tefvik Fikret'in kudretli manzumesini hatırlarız. Hattâ bana öyle gelir ki sabahleyin iskelelerde süslere bürünmüş hayalet benzer yolcular, geciken vapurlarını beklerlerken o manzumeden bazı mısraları tekrarlarlar; tekrarlıyarak sisten hınçlarını alırlar. Hiçbir tabiat manzarası o manzume yüzünden sis kadar edebiyatımıza malolmamıştır. Biri devletin, öbürü başkentinin üstüne çökmüş iki kasvetli beyazlık –yıldız ve sis– bundan daha kuvvetli olarak ruha çöktürülemezdi. “Sis”, isyan duygusunun yüksek heyecanlı ve yüksek hünerli biricik tablosudur. O zamandan beri söylenmiş ve yazılmış pek az eser vardır ki “Sis” kadar zihinde yer etmiş ve bir adama hakkile şöhret kazandırmış olsun! Yurdumuzun başına vakit vakit belâ olan zelzeleyi de hâlâ aynı şairin “harabı zelzele bir köy...” diye başlayan yarım asırlık manzumesini okuyarak, okutturarak, gamlı gamlı anmıyor muyuz? Elimizde ve dilimizde istibdat ve deprem gibi idare veya tabiatla münasebetli felâketleri o kudrette belirtip bestelemiş henüz başka sanat eserleri yok. Şimdilik ancak Süleyman Efendi'nin nâsırından dert yanabiliyoruz ve döner kebabın dumanına çatabiliyoruz. Zamanın meşhur hicivleri bunlardır.

Bir Fikret'e şimdi de muhtacız... Fakat elbette ki bize,

artık İstanbul'un bir tabiat ârızası olmaktan başka gamlı mânası kalmıyan süslü sisini yazması için değil! Yepyeni bir "Sis" şairini yurdumuzdan uzakta, öte yanımızda dünyayı kaplayan şu uğursuz ve hudutsuz sis tabakasına karşı insanlığın bütün haklı isyanı ve heyecanile daha geniş bir çerçeve içinde bir cihan harbi tablosu çizebilmesi için bekliyoruz. Abdülhamid'in bir değirmi sisi, Hitler ile benzerlerinin dünyaya çöktürdükleri zulüm ve istibdat kâbusunun yanındaydı ki?

Fikret'in bugüne kadar eşsiz kalmış, büyük ölçüde, yüksek vicdanlı, gerçekten hünerli, aslan yürekli bir insan şair olduğunu, şair olarak insanlık dâvasında daha pabucuna bile erişilemediğini çeşitli dünya felâketlerine karşı bir türlü sesini duyurup da gönüllere işleyemeyen şiirlerin yokluğundan veya çelimsizliğinden anlıyoruz. Dehşetli hakikatlere çarpınca insanın dinden veya şiirden imdat ve teselli beklemesi kadar tabii ne olabilir?

Akşam, 9 Şubat 1945

BÜYÜK FİKRET HAKKINDA

Tevfik Fikret'e öyle bir dünya lâzımdı ki kendi şiirleri kadar itina ile, intizam ile kurulmuş olsun; hiçbir mısra aksamasın, hiçbir kelimesinde bozukluk göze çarpmasın. İstif, ahenk, renk hususunda manzumeleriyle el yazısı derecesinde pürüzsüz, marifetli bir dünya ve kafiyeleri gibi mükemmel, ölçülü, tertemiz insanlar! Şüphe yok ki onun bu titizlik ile vücut vereceği dünya, imkân bulunsaydı pek güzel, pek sanatlı olurdu; şiir mecmuasına dönerdi; mesut yaşar, mest ölürdük. Şairin tiryakiliği, kavgacılığı, heccavlığı, münzevîliği hep bu sebepten, güzelliğe delicesine meftuniyetinden ve çirkine hastalık derecesine tahammülsüzlüğünden ileri geliyordu. Bir dünya ki üzerinde ne politika ne servet ihtirasına; ne haksızlığa, cinayete, rüşvete, ihtikâra; ne dalkavukluğa, kabalığa ve yavanlığa yer veriliyor... İşte müşkülpesentliğin son haddi!

Fikret'in ruh yüksekliği, insancılığı, inkılâpçılığı, kudreti, sanatı, hepsi bu noktada, güzelliğe ve "iyi"ye herkesten fazla bağlılığındadır. Hakikî hayata, realizme hiç tahammülü, cesareti yoktu. Bundan dolayıdır ki çirkin görünenin yakından tahlil edildiği zaman güzel derecesinde ruhu kavradığını, hususî bir neşe verdiğini bilemedi; bedbin ve ümitsiz öldü.

Onun hayatta daha faal bir rolü, Nâmık Kemal gibi bir-

kaç sergüzeşti ve büyük realistler gibi de kütlelerle teması olsaydı en ulvî sesle dertlerinden yaka silktiği çirkin dünyanın muhakkak teselli verecek bir cihetini bulur, biraz olsun avunur, oyalanırdı. Hayat bir zehirdir, fakat panzehiri de yine kendisindedir: İnsana karışmak, halk ile aşılınmak! Dünyada en büyük teselli, aldanmak değil, Cümhur ile kaynaşmaktır.

Tan, 20 Ağustos 1941

“PENBEİ MÎNÂ” HAKKINDA

Edebiyata dair yazdığı her eserinden, hususile Divan Edebiyatı adındaki çok değerli telifinden benim bile yaşım, başıma rağmen çok kere istifade ettiğim Agâh Sırrı Levend, şimdi de rahmetli profesör Ferit Kam hakkında hayat ve eserlerini hülâsa eden bir kitap çıkardı. Önsözünde diyor ki: “Bu küçük eser, o büyük adamı gelecek nesillere tanıtmak için yazıldı.” Fikrimce, “Bugünkü ve yarınki nesillere,” demeliydi. Zira Ferit Kam’ı acaba şimdiki münevver nesil kâfi derecede biliyor, daha dün aramızdan ayrılan hem şair, hem bilgin, yüksek meziyetle insanı lüzumu kadar tanıyor mu? Şüphem var. Bu şüpheyi haklı göstermek için şu kadarını söyleyeceğim: Eseri okurken ben de birçok bilmediğim şeyler öğrendim ve ancak kitabı bitirdikten sonra rahmetli profesöre dair malûmatımı genişlettiğimin farkına vardım. Müellifine hayattaki nesil namına da teşekkür ederim. Ayrıca, uyandırdığı hâtıralardan dolayı da... Ah, eski edebiyat münakaşaları! Övdüğü kitapta tabiatile bunlara da temas ediliyor. Meselâ şu:

*Hazır ol bezmi mükâfata eyâ mesti gurur
Rahnei sengi siyeh penbei mînâdandır*

Beytini zamane şairleri bir türlü çözememiştirler; daha eskiler ve Muallim Naci ise mânasız bulmuşlar. Fakat Cenab Şahabeddin düşünmüş, taşınmış, “penbei mînâ”, göğün pamuğu, yani kar demektir, karlar büyük kayaların paralanmasına başlıca sebeptir; binaenaleyh şairin maksadı “ey gurur-dan sarhoş olan adam, kapkara kayaları çatlatan semanın pamuğudur, sen de azametinin cezasını çekeceksin. Senin gururunu da naçiz bir şey kıracak” gibi bir tefsir bulmuş, Ali Cânib de hemen hemen aynı fikri ileri sürmüştü. Peki, Ferit Kam ne demiş? Divan edebiyatını derinine bildiğinden bazı mısralara dayanarak doğrusunu meydana koymuş: Eskiden şişelerin ağızlarına mantar tıpa yerine pamuk koyarlardı; “penbei mînâ”dan maksat bu pamuktur. Böyle olunca şair, gurur sarhoşuna hitabederek, “Hesap gününe hazır ol; büyük kayaları bazı kere şişenin ağzına konan küçük bir pamuk parçalayıverir,” diyor. Pamuk kayayı parçalayabilir mi? Evet, baruta ateş veren fitil şekline sokulunca patlatır, paramparça eder. İşte, asırlarca edebiyatçıları düşündüren mesele bu suretle aydınlatılmıştır.

Şimdiki şiirde “rakı şişesinde balık olsam” gibi tefsire muhtaç parçalar daha çok. Fakat şairlerimiz şiire mânâ vermenin lüzumsuzluğunu önceden ileri sürdükleri için o gibi külfetlerden kurtulmuş bulunuyoruz. “Mâna, şairin karnıdadır” hicvi zamane şiirinin düsturu oldu.

Akşam, 26 Ekim 1946

BİR FATİHA YERİNE

Edebî bir nesil dünyadan elini, eteğini ağır ağır çekiyor: Fecriâtîcilerden vatansever şair Emin Bülend'i de –büyük vatan şairi Nâmık Kemal'in ölüm yıldönümüne rast gelen şu günde– kaybettik. Zaten Fecriâtîciler kaç kişi idiler? Kurucu âza olarak yirmi iki... Bunlardan Celâl Sahir, Ahmet Haşim, Şehabettin Süleyman, Cemil Süleyman, Emin Sami, Tahsin Nahit, Müfit Ratip ve hepsinden önce Ahmet Samim ve daha birkaçı çoktan aramızdan gittiler; sıra Emin Bülend'e gelmiş. Emin Bülend, Galatasaray Lisesi'ndendi, isporcu idi, sağlam yapılı, çok kuvvetli bir delikanlıydı. Fakat onun kadar nazik, utangaç, sıkılğan, terbiyeli adama rastlamak mümkün değildi. Kendinden fazla bahsettirmemek, şöhret yapmamak, cemiyetlerle meclislere, politika ve hükûmet işlerine karışmamak için bütün ömrünü yarı gizli, hemen hemen bir “köşeye çekilme” halinde geçirdi. Yüreğine ikbal, servet, şöhret hırsı sokmamış bu kâmil insan vatanını o derece severdi ki belki bilmiyerek, istemiyerek bir suç işler, onu incitirim diye yüksek mevkilerden, mevkie geçmekten bucak bucak kaçardı ve kaçmayan arkadaşlarına âdeta hayretle bakar, cesaretlerine şaşardı. Ne şairliğinden, ne vatanseverliğinden ne de hiçbir devirde nüfuzlu arkadaşlarının dostluğundan fayda çıkarmadığı aklından geçirmedeği

için ismini unutturmağa çalışan Emin Bülend, eşi az bulunur, kimseye benzemez seçme şahsiyetlerden biri idi.

İşte bu çekingen, sıkılğan, nezaketli ve karıncayı ezmekten korkan gürbüz gençti ki otuz şu kadar yıl önce, Avrupa diplomatlarının yurdumuza karşı ardı arkası kesilmeden hazırladıkları suikastler, harpler, çapullar karşısında şahlanmış, ve bütün milletin duygusunu anlatan şu şaheser mısraları kükremişti:

*Dağlar lisana gelse de anlatsa hepsini;
Binlerce can dirilse de nakletse geçmişi;
Garbîn cebîni zalimi, affetmedim seni...
Türküüm ve düşmanım sana, kalsam da bir kişi!*

Ve manzume şu şekilde biter:

*Kabrinde müsterih uyu, ey nâmdar atam!
Evlâdının bugünkü adı sade: İntikam!*

Nihayet keramet sahibi şairin dileği gerçekleşti: İntikamın ilk kısmını Atatürk, suçluları ayağına ve yola getirmekle aldı. İkinci kısmını en medenî şekilde almak da İnönü'ye müyesser oldu: Baştanbaşa yanan, yıkılan, boğuşan Avrupa karşısında imrenilen bir sulh Türkiye'si'ni yaşatmak suretile!

Tan, 2 Aralık 1942

KAHRAMANLAR DESTANI: RIZA TEVFIK

Kıymetbilir meslekdaşlarımız, Hindistan dönüşü Beyrut'dan geçişleri sırasında filozof Rıza Tevfik'in hatırını sormağa, hatır almağa gitmişler. Sıhhatte imiş, felsefe lûgatini bitirmeğe çalışıyor, dil meseleleri üzerine de eserler hazırlıyormuş. Bu haberleri yazan gazeteler, yurda dönmek istediği halde tek geçim vasıtası olan dost Ürdün hükûmetinden aldığı küçücük tekaüt maaşını kaybetmemek için gurbet elinde mihlanmak zorunda kaldığını da hüznün sezilen satırlarla bize bildirdiler. Filozof vatanını şiddetle özlemiştir. Bu sıra sızısını –bana iki yıl kadar önce gönderdiği bir mektuptan bazı cümleleri hiçbir yerine dokunmadan kopye etmek suretile– size kendi kaleminden dinletmeği bir vazife sayıyorum:

“İstanbul’a, Gelibolu’da Hamzabey sahiline, İzmir’e, Edirne’ye ve bütün Türk yurdlarına şiddetle iştiağım var. Hattâ her tarafı kahramanlıklar ve zaferler hatıratı ile dolu olan mübarek toprakları bu sefer dikkatle gezeyim ve heyecanla tettebbü edeyim de bir büyük ‘Kahramanlar Destanı’ yazayım, ondan sonra öleyim ve çok sevdiğim bir köşede ebediyen rahat yatayım diye temenni ediyorum. Hakikati hal şu ki cidden her yeri gezmek ve görmek istiyorum. Mezarla yaklaşan insanların en tabiî arzusu bu olsa gerektir: Güzel

dünyayı bir daha görmek isterler. Bizimkisi de öyle... Şüphe yok ki içinde doğup kucağında büyümüş olduğum memleketi her yerden ewel ve her yerden çok görmek isterim. Her ne kadar bizim ziyaretimiz, mahiyeti itibarile bir haccülveda olsa da yine eş dost ve konu komşu ile helâllaşmak iyi bir şeydir. Nice senelerdenberi kemali hasretle Lübnan ve Antakya dağlarına bakıp:

Eğil dağlar, eğil de üstünden aşam!

diye söylenip duruyorum. Zavallı refikam da.

Ölmeden, bir daha yavruma kavuşam!

diyerek sözlerime dem tutuyor.”

İşte yetmiş sekiz yaşındaki içli şair ve büyük âlimin inanla beklediği ve candan dilediği budur: Yurda dönebilip bir “Kahramanlar Destanı” yazabilmek...

Tan, 22 Mart 1943

RIZA TEVFİK'İN TÜRKÇESİ

Rıza Tevfik'in vefatiyle neler kaybettiğimizi zaman geçtikçe daha iyi anlıyacağız. O, asıl değerler gibi ancak zamanla anlaşılacak ve bir gün yeniden keşfedilince kıymeti hayatındakinden fazla meydana çıkacak şahsiyetlerdendir. Yani yaşamasına devam edecek sanatkârlardan....

Serab-ı Ömrüm öyle bir şiir kitabıdır ki gelecek nesiller bile “yarın”ın güzel Türkçesini bu eserde bulacaklardır; yalnız “dünkü”nün değil! Rıza Tevfik'in şairliğini medih hususunda çok söz söylenebilir; nitekim söyleniyor; daima söylenecektir. Fakat şiirine ayrı bir kıymet katan asıl mühim, yüksek, büyük hüneri –dedelerimizden aldığını ayıklayarak– en kuvvetli bir zevkle ve harikulâde ustalıkla kullandığı Türkçedir.

Her manzumesini, bilhassa “koşma”, divân” ve “nefes”lerini okurken anlarsınız ki şair, seçtiği kelimelerin bizce muhabbeti duyulan, gönlümüze ses veren, içimize süzülen cinsten olmasına çok dikkat etmiş; kelimelerini çiçek, yaprak, filiz toplar gibi seçmiş; kaç tanesini beğenmemiş atmış, kaçını daha bariz şekle getirmek için birbirinden uzaklaştırmıştır.

Şiirlerini dinlerken bazen babamız, bazen anamız, bazen de kardeşimiz konuşuyormuş gibi oluruz ve onların her gün işittiğimiz lisanla bu derece mânalı, zarif, derinine tesirli söz söyleyebilmelerine şaşarız.

Rıza Tevfik'in lisanı hepimizin, münevverin ve halkın müşterek lisanıdır; aynı zamanda etrafımızda işittiklerimizden değildir; çok daha yumuşak, içli ve ışıklıdır. Filozof Rıza'dan başka henüz hiç kimse bize, bu derece bizden ve millî dile bu kadar uygun, lâkin o dilin ana ve sevgili ağzına en yakışanını kullanamamıştır.

Kelimelerini itina ile seçtiği, tam yerine koyduğu ve Türkçenin musikisini mükemmel surette sezdiği içindir ki "aruz"a hacet kalmadan şiirleri "aruz" ile yazılmışçasına bes-telenmişe benzer. Birçoğunun elinde oluktan çinkoya dam-layan yağmur gibi tek sesli, tıkrıtlı, uzayınca sinir bozucu olan hece vezni Rıza Tevfik'in eline geçer geçmez Garb şiir tekniğinin ahengini alır. Pek de beğenilmiş manzumelerin-den olmayan "Koca Hasan Dayı"daki şu:

*Gölge yürür, köyü okşar; ufku sarar gizlice;
Karanlıklar inci serper çayırlara her gece
Sabah olur –peri gibi– gün, yüzünü gösterir.*

Kıtası bile hece vezninin tokluğuna rağmen kelimelerin iyi seçilerek oynak ve değişken oluşlarından, güzel istif edil-melerinden, yer yer açıklı koyulu renklenmelerinden, hoş bir ses vermelerinden dolayı mütekâmil bir bestedir.

Asıl Türk şiirini, millî şiir tekniğini "restore eden ve o bü-yük işi yaparken esası bozmadan bu tekniği modern zevkimizi de tatmin eder hale getiren Rıza Tevfik'e minnettarız.

Rıza Tevfik bize hece vezninin hünerle kullanıldığı tak-dirde nasıl ahenkli olacağını öğretti. Rıza Tevfik Divân ede-biyatı dışında millî kaynaklarımızın ne canlı, ne ince bir şiir

ruhuna ve tarzına malik bulunduğunu, en iyi örnekler vermek suretiyle etrafa yayarak gururumuzu okşadı, zevkimizi tazeledi: köylü, derviş ve şehirliyi birbirine uzlaştırdı.

Şüphe yok ki Rıza Tevfik'in "koşma – divân, nefes"lerini kullandığı Türkçe, bütün o "efsane – hüsun – füsûn – jale – nigâh – gamze" vesaire gibi yabancı asıldan gelmeler dahil, hakiki Türkçedir: şimdi bazı ukalânın "Osmanlıca" dediği tam Türkçe!

Zira Yunus Emre lisanında da "endişe – bad-i-saba – nâçar – canan – hayf" vardı; yâni XIII. asır Türkçesinde. Daha sonraları Karacaoğlan, türkülerine "levn, nâgihan, hayal – hilâl" nevinden neler katmıştı! Yaşayan Türkçe işte budur; yaşıyacak olanı da...

Rıza Tevfik şaşılacak bir sezi göstermiş, bir gün Türkçe-leştiriyoruz diye lisanımızdan atmak hatasına düşeceğimiz kelimelerin bu lisana ahenk, mûnislik ve kaç asırlık nesillere yakınlık bakımından ne kadar lüzumlu olduğunu sanki ispat sevdasına düşmüş, 60 sene emek harcadığı *Serab-ı Ömrüm*'ü ile "güzel Türkçe"nin aynı zamanda bir de tarihini, lûgatini, gramerini, destanını vücade getirmiştir.

Yeni İstanbul, 7 Ocak 1950

BİR ŞAİR HAKKINDA HÜKÜM

Ankara’da çıkan *Adımlar* dergisinde Ahmet Haşim’in onuncu ölüm yılı münasebetile yazılmış bir fıkraya rastladım. Bu fıkraya göre Haşim, cemiyetle hiçbir alışverişi olmayan hayata, hattâ temsil ettiği zümreye bile küskün, yaşadığı muhite kör bir şairdir. Memleket birbiri ardından Trablusgarp, Balkan, 1 numaralı büyük savaşla İstiklâl Savaşı’na girdiği sıralarda yaşadığı halde bütün o hâdiselere sırtını çevirmiş, bir aralık iâşe müfettişi olarak sefaleti, açlığı yakından görmek imkânını bulmasına rağmen bunlara da kulaklarını tıkamıştır. Vicdan ve şuur itibarile yurtdan ve cemiyetten bu derece uzaklaşan şair, sanat bakımından da değersizdir: Frenk sembolistlerinin eserlerini, biraz da kendi mayasından katarak, yerli malı olarak piyasamıza sürmüştür. Fıkra muharriri, nihayet, Ahmet Haşim için yapılan töreni lüzumsuz bulduğunu söylemekte “kendisinin ölümü ile şiiri de unutulmuş bir şairin yapmacık hareketlerle ayakta tutulamıyacağını” ileri sürmektedir.

Pek doğru! Hepsi de doğru! Yaşadığı memlekete ve arasına karıştığı cemiyete Haşim kadar yabancı, kayıtsız, hissiz, alâkasız kalmış bir şaire değil bizde, bütün dünya edebiyatında bile rastlamak imkânsızdır. Yurt ve insan sevgisini tek bir mısraa bile sokmaktan kaçan bu her manada köksüz,

kalpsiz, insanlığa somurtkan adamın şiirde yaptığı hüner, ı ışık, gölge, renk, boya ve bir miktar da kelime oyunundan başka bir şey değildir. Bütün marifeti edebiyatımıza Japon paravana ve yelpazeciliğini, ince istampacalığı getirmesidir: Birkaç leylek, birkaç bulut, birkaç dere ve bu dere üstüne kurulmuş kanbur sırtlı birkaç ahşap köprü! Haşim, göle atılmış bir taş parçasına benzer: Biz bu taşın su üzerinde yaptığı gelip geçici çenberlerle çizgileri seyrettik. Onun şiirlerinde ne tabiatın nabzı attı, ne insanlığın yüreği çarptı ne de yurt, fikir veya kadın, herhangi bir aşkın heyecanı, kutlu ızdırıp yer aldı.

Dünyanın en büyük ihtilâllerle harpler geçirdiği ve memleketinin çok karışık, kanlı hâdiseler içinde kıvrandığı bir devirde sanatkârın –hem insan, hem vatandaş hem de bir fikir adamı olarak– sosyal hayatta bu derece heyecansız, duygusuz, kısır kalmasını şüphesiz ki bugünkü ve yarınki nesiller affedemez.

Tan, 10 Temmuz 1943

RAKİ ŞİSESİNDE BALIK

Bir konferansçı –zahir yayın âleminde akisler yapması, adının etrafında hoş da olmasa sesler çıkarması için– şiiri ne olduğunu bilmediğimiz için sevdiğimizi, şiirde ne vezin, ne mânâ ne de ahenk aranamayacağını söyledikten sonra, “Şiiri estetikçiler değil, yalnız şairler anlar,” demiş, kesmiş. Tarif bir bakıma fena değildir. Zira içinde vezin, mânâ ve ahenk mevcudolsa da bir söz şiir olmayabilir; vezinsiz, mânasız ve ahenksiz bir sözün şiir tesiri yapması da mümkündür. Fakat bütün bu hükümler şiirin sandığımızdan da güç olduğunu meydana koymaktadır: Haydi vezin bilelim, mânâyı da koyalım, ahenk de verelim, şair değilsek gene de şiir yapmış olamayız. Öbür taraftan vezni, mânâyı, ahengi, hepsini atalım; atmakla da şiir söylemiş sayılamayız. Demek ki vezinli, mânalı ve ahenkli şiir de var; bunlara al-dırış etmeden söylenmiş de; iki şekle uygun olduğu halde şiir olmayı da... O halde şiirde aranacak ancak şairliktir. Gerçek şair ne söylese, nasıl söylese, hiçbir şey söylememiş gibi de söylese bir şiir vücuda getirmiş olabilir.

Netekim Orhan Veli'nin son yazdığı *Vazgeçemediğim* adlı ufacık kitapta –zoraki acayıplıkları bir yana bırakalım– vezin, ahenk hattâ bir bakıma mânâ da olmayan şiirlere rasladım. Meselâ –bir nesir gibi de satırları aralamadan okuya-

bileceğimiz– şu: “Bilmem ki nasıl anlatsam, nasıl, nasıl size derdimi? Bir dert ki yürekler acısı; bir dert ki düşman başına. Gönül yarası desem... Değil! Ekmek parası desem... Değil! Bir dert ki... Dayanılır şey değil” parçası, mısraları ayrı ayrı tahlil etmeğe lüzum görmeden, bana vezinli, kafiyeli, ahenkli ve tam mânalı bir manzumeymişçesine zevk verdi. Melânkoli yahut Fransızların “cafard” dedikleri üzgün ruh haleti, o güç anlatılır dert, anlatamamış görünerek, hattâ anlatılmadan bundan daha iyi anlatılmazdı. “Misafir”, hele “Tren sesi” de aynı haleti, gönül çökkünlüğünü –ne kelime hünerbazlığına müracaat, ne kafiyeleden sadaka, ne vezinden yardım, ne belâgate ihtiyaç– başı boş, dikişsiz ve kalıpsız sözlerle bize telkin edebiliyor yahut bana öyle geliyor.

Fakat şair –bir zümreyi hoşlandırmak istediğinden mi, nedir?– kitabın son satırını “Bir de rakı şişesinde balık olsam” diye bitirmiş. Bu söz vezinsiz ve ahenksiz ise de yazık ki mânalıdır. Sinir ve akıl hekimlerinin o mısraa “erken buna ma” mânası vermelerini ihtimal dışına atamayız.

Akşam, 17 Mart 1945

KAYBETTİĞİMİZ ŞAİRİN DEĞERLERİ HAKKINDA

Geçen hafta, bugün kaybettiğimiz Asaf Halet Çelebi yeni neslin pek belirgin bir siması idi; bir mütefekkir, hattâ bir bilgin idi. Fransızca, Arapça, Farsça bilirdi; bunları bildiği ve İstanbul çocuğu, ayrıca okur yazar bir ailenin zeki bir yetişgeni olduğundan dolayı da lisanına gerçekten sahipti. Yine bu sebeplerden maziye bağlılığı, kendinden evvelki nesle karşı saygısı eski musikiye nisbeti vardı. Öyle olması yeniliği en iyi şekliyle benimsemekten o genci alakoymamıştı.

Ne aşırı içki mütelâsı idi, ne kavgacı ne de münakaşacı. Kılık kıyafetine azıcık daha çekidüzen verseydi “Çelebi” tâbirinden vaktiyle murat edilen seçme tipin tam mümessili olabilirdi. Zira eskiler o tâbirden yalnız nezaket, insaf, bilgi, müsamaha ve ruh zarıflığı değil, maddî vasıflar da ararlardı. Son şairler ve müellifler arasında istisnasız bütün eserlerini beğenerek okuduğum, hattâ çoğundan bir şeyler öğrendiğim, muhakkak ki hepsini şahsiyetli ve faydalı bulduğum değerli genç Asaf Halet Çelebi idi. Pek sevimli idi de... Gülümseme dudaklarından düşmezdi; hatır almak, gönül yapmak, neşe vermek, hayatı kaygusuz göstermek için yaratılmıştı sanki! Halbuki –çocuksu bir inatla bir türlü satmağa yanaşmadığı arazisinden dolayı– darlık içinde idi; bu darlıktan

âdeta memnun, bolluğa erişmek ihtimalinden de âdeta çekinir görünürdü.

Sanki paraya kavuşmak onun gözünde bir gün eline para geçmesini tatlı tatlı düşünmekten daha iyi bir şey değildi. Arazisinin kıymet kazanması Boğaz Köprüsü'nün yapılmasıyla mümkün olacaktı. Acaba bu köprü kurulsa idi başka sebepler icat ederek yine beklemeyecek ve yine küçük bir memur maaşıyla zorluk çekmekte devam etmiyecek miydi? Asaf Halet bu zamanda nesli tükenmiş bir dervişti; eski dervişler gibi kendisine azap çektirmenin, yıkık bir dam altında barınmanın, bir lokma, bir hırka yaşamanın zevkine varmıştı. Refah ve servet dilinde, aza kanaat ve az ile kitaf-i nefis gönlünde yer almıştır.

Halbuki, aynı zamanda dünya lezzetlerinin hepsine karşı iştahlı değil miydi? Güzeli, güzelliği ne iyi anlardı! Ağzının tadını da bilirdi; beş his o gençte kemalini bulmuştu. Çoğundan kendisini niçin mahrum bırakmıştı? Tahlile değer bir nokta, bir muammadır bu!

Asaf Halet Çelebi kadar kültürlü bir edebiyat mensubuna o yaşta rastlamak değme memlekette zordur. Hele bizim memleketimizde şimdi Garp ve Şark, iki âlem hakkında epeyce geniş ve hazmedilmiş malûmat sahibi bulmak kolay mıdır? Merhum görüldüğünden daha bilgindi, edebiyata çok faydalı olabilirdi. Olamadı; kabahat Orhan Veli ve Sait Faik'de olduğu gibi bünyeden ziyade onun da irade noksanındadır; o da kendisine bakmasını bilemedi.

Yeni İstanbul, 22 Ekim 1958

KONUŞULAN GİBİ

Titizliği, tiryakiliği, eskiye bağlılığı bırakamıyanların vay haline! Size yeni çıkan bir şiir kitabının başındaki parçayı sunacağım. Eser maruf şairlerimizden Oktay Rifat'ın:

*Ağlama Ahmet ağlama
Davranma kuşağına ikide bir
Anam avradım olsun
Bu kara günlerin sonu gelir
Büyük balık küçük balığı yutar demişler*

*Bok yemişler
Onu sardalyalar düşünsün
Sen balık değilsin ki Ahmet
Mek parmak mek daha
Sonu selâmet*

Ne yapalım, bu asır ve bu nesil bize *Rebab-ı Şikeste*'yi verecek değil a! Amma, "O kaba lâfı niçin hiç olmazsa 'hal-tetmişler' şeklinde yazmamış," diyeceksiniz. Konuştuğumuz gibi yazmak lâzım şimdi. Eh, şair gerçekten konuştuğu, sokakta konuşulan gibi yazmış. Kulağımıza hiç de yabancı

gelmedi. O bakımdan meraklılarına kitabı tavsiye ederim. Olanları hoş görmesek bile, aksilenmeğe de lüzum yok. Alışmağa bakalım.

*Re. – Ha. imzasıyla,
Akşam 11 Ocak 1955*

ŞİİR

Yıllardan beri takip ettiğim ve içinde ağırbaşlı yazılara da rastladığım bir sanat mecmuasında çerçevelenmiş, baş köşeye oturtulmuş bir şiir karşıma çıktı; mahzur olmadığından yanyana dizip okuyalım: “Andıkça içim sizler Çukurmahallebici’de yediğimiz o sütlâcı – sırtına çalarım şu sahanı canım benim – istakoz üstüne maydanoz ekiyorlar – Bu öğlen Ali’yle de dolaştık – Ali Çerkes tavuğu yiyor, ben niye yemiyeyim – kaldır önümden şu kapuskayı”

Şiir şu mısralarla bitiyor:

Kaldır dedim ulan

Kaldır dedim ulan

Kaldır dedim.¹

En iyi iş kapuskadan önce, o şiiri mecmuadan kaldırmaktı. Çerkes tavuğu ehli tarafından yapılmak şartıyla nefis bir yemek ise de bilgi ile pişmiş, dinlendirilmiş kapuskaya da diyecek yoktur. Evet, istakoza maydanoz koyarlar amma, yakıştığına inanmayınız; ağzının tadını bilen sadesini beğenir. Muhallebici sütlâcı anılacak şey değildir; sevgili ile birlikte yense bile! İşte, bu şiir hakkında söyleyeceklerim şu söylediklerimden ibarettir; bir de lâhavle çekmek.

Yeni İstanbul, 3 Eylül 1956

1 Şiir Metin Eloğlu’na ait. (hzl.)

YEDİNCİ BÖLÜM
BATILI EDEBİYATÇILAR

MAKARNA DÜŞMANI ŞAİR

Marinetti ölmüş... Kime ne? Kaç kişi tanırdı ki? Benim malûmatım da kulaktan dolmadır. O adı taşıyan bir fütürist İtalyan romancısı ve şairi bulunduğunu, İtalyan akademisinden âza olduğunu işitirim; bir zamanlar *Figaro*'ya, *Temps*'a da yazardı; "motörize şiir"e önyak olanlardandı; harbe kaside söyler ve yanılmıyorsa manzumelerini "Çat! Pat! Güm! Bum!" gibi patırdı taklidi lâfızlarla da süslerdi. Yeni bir çığır açabilmiş miydi? Fikrim yok. Bizde de işleyen âlet sesile dolu şiirler yazılmamış değildir; meselâ *Serveti Fünun*'un eski sayılarında A. Nadir –yani Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem– kulağına saat tutan tombulca bir kız resminin altına "Tık! Tık! Tık! saatim işliyor" veya "Çın! Çın! Çın! Saatim çalışıyor!" biçiminde şimdi aklımda kalmamış bir manzume koymamış mıydı? İtalyan şairi uçak ve otomobil motörü, vapur makinesi, fabrika çarkları gibi daha kuvvetli ve daha büyük âletlerin şamatasını yahut ahengini şiire sokmuştu... İşte o kadar! "Baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş" Marinetti'nin gürültüsünden hoş bir seda kalacağı pek şüphelidir; hattâ hoş olmayı da!

Bir dergide rasladım: Fütürist şair Habeş seferine yüzbaşı rütbesile katılmış ve dönüşte şu "aeropoetik" mısraları yazmış:

*Harp! İşte dünyanın tek sıhhat memuru, sıhhat mütehasısı!
Kim ki harbi öğer, cebinde yavrulayan bir aşk taşır...*

*Kim ki barış türküsü söyler, cebinde alçaklık, ihanet ve ölüm
götürür!*

Bir taraftan bunları üfürüp üfürüp satırlara dizerken, öte yandan kendine göre inkılâp hamleleri de yapmaktan geri kalmamış. Meselâ alüminyum kıravat takılmasını istermiş; o meşhur İtalyan makarnası yok mu, onu ortadan kaldırmağa, milletine yasak etmeğe kalkışmış... Sebebi? Makarna fazla unluymuş, insanı şişmanlatır ve ahmaklaştırırmış, cihangirlik ve fatihlik hevesini kırarmış! 96 yaşında ve eşsiz bir yenilme felâketi sırasında hayata gözlerini yumarken, Marinetti'nin belki de son lâfı veya şiiri şu olmuştur: "Bizi hamura çeviren makarna! Düşmanım sana!" İkinci Cihan Harbi'nin çıkmasına şüphesiz siyaset ve ekonomi aksaklıkları sebeb olmuştur ama bir sürü şair veya politikacı delişmenlerin rolünü de hesaba katmak lâzımdır.

Akşam, 23 Şubat 1945

NEŞELİ ŞİİR

Fransız akademisinin harb sonu âzasından Émile Henri-ot –iki büyük dünya felâketi müstesna, kendimi bildim bileli okuduğum *Les Nouvelles Littéraires* mecmuasında– bir makalesine şöyle başlıyor:

“Şiir niçin hemen daima hüznün vericidir? Şiirin yalnız ciddî, coşkun, küskün, lirik, ihtirash veya melânkolik olacağı hakkında bu batıl itikat neden? Gülüş ve sevinç güzel olmaz mı? Neşenin cazibeli olmamasına bir sebep var mıdır?”

Arkasından sözü Raoul Ponchon adındaki şaire getiriyor ve hayatında yüz elli bin manzume yazdığını öğrendiğimiz o verimli sanatkârı alabildiğine yükseltiyor. Ponchon’un “Vezinli gazete” başlıklı gündelik manzum fıkralarını bir zamanlar ben de okurdum, hoşlanırdım, ferahlardım. Hele bir nikbinlik duyardım ki zaten bütün mihnetlerine rağmen sevdiğim hayata büsbütün bağlanır, maddî ve kaba diye bazılarınca ikinci plâna atılan yeme, içme, eğlence zevklerine karşı isteğimin, iştahımın tazelendiğini duyardım. Hattâ pek iyi hatırlarım, henüz yirmisini atlamış, turfanda heveslerle gezip tozduğum sıralarda birdenbire eğlence âleminden yaka paça koparılarak gönderildiğim sürgünde “Vezinli gazete” köşesini okur, rahatlardım. Sanki bu manzumeler bir tüy yelpaze ile yüreğimin tozunu alırdı.

Şimdi Henriot'nun kendisini bazı noktalarda Verlaine, Rabelais, Villon gibi büyük şairlere yaklaştırdığı ve lisanını La Fontaine ve Banville kadar kuvvetli, âhenkli bulduğu Ponchon –meyhane demiyelim, zira değil– tam bir içkili kahvehane şairiydi; ömrünü önünde yasaktan önce absent, sonra bira kadehleri, sabahtan gece yarısına kadar kahve köşesinde kadınlarla geçirirdi.

Genç yaşında ölüp gitti, o hayata dayanamadı mı?

Hayır, dayandı hem de çok dayandı: Doksan yaşında öldü!

* * *

Uzun ömürlü olmanın sırrı galiba ne kâse kâse ayran içmekte ne de içki ve eğlenceden bucak bucak kaçmaktadır. En mühim rol “tempéramant” yani “mizaç”ta olacak, mizaç doğuştan emniyet supapı vazifesini görüp de mânevi zehirlerin fazlasını kendiliğinden dışarı atmağa elverişli değilse, perhiz ve itidalin tesiri sanırım pek büyük olamıyor.

Mihneti kendine zevketmedir âlemde hüner

Hikmetini sadece öğrenmemiz yetmez, ona uyacak mizaçta yaratılmış olmamız da şarttır. Ponchon bu talihlilerdenmiş; dünyanın pembe tarafını daha çok görecektir ve keçi boynuzunun balını emip tahtasını atmağı bilecek mizaçtaymış. Kahvenin telvesini yalamaktan zevk alan ve telve yalamak için kahve içmeğe katlanan insanlar gibi hayatın keder tortusunu neşeli köpüğüne tercih edenler de vardır. Neşe

şairi elbette onlardan değildi; içli bir adam olmakla beraber –belki de bunun zararını önlemek için– işi şakaya vurmağı tercih ederdi.

Kahve köşesine oturur, bir taraftan dünya haberleri üzerine şakrak mısralar dizer, bir taraftan da yine manzumeleriyle mahbubelerini överdi. Zamanında ne kadar şöhret kazanmış kadınlar varsa –Cleo’lar, Paugy’ler, Sorel’ler– hepsinin güzelliğini şiire sokmuştu. Umumî bakımdan da kadınlara hayrandı. Meselâ şu parçasına bakalım:

“Geliniz, küçük sevgililer: Zambaktan, gül yaprağından ve hamdolsun etten yağurulmuş güzeller, koşunuz! Ufak tefek yahut tombulca, esmer, sarışın, kumral, hattâ kızıl saçlı, hepiniz geliniz. Tarihte nam bırakmışlar, ilk ve son turfanda yemişler, deniz kızları, İsfenksler, periler, aziz mâşukalar, aşk kadınları, hepiniz yanıma toplanınız! Görüyorum ki git-tikçe sayınız artıyor, sayılmaz hale geliyor. Tıpkı benim saç-larım gibi... Dökülmediğı zamandaki saçlarım gibi!”

Gerçekten nikbin, babacan adam kendini kusurlarile veya eksikliklerle hoş gören, hoş gördükten başka o kusurları şaka mevzuu yapmasını bilen kimsedir. Kendisile kendisi alay edemiyen bir insan muhakkak ki esprisizdir ve hayatın mihnetine göğüs gelecek neşeli bir mizaçta yaratılmamıştır.

* * *

Ponchon’un bir şiiri daha “Görüyorum, bu gece bana ihanet ettin, Nana! Her şey onu ispat ediyor, beni aldatamayan sesin, mecalsiz yürüyüşün, saçlarının arasında duraca-

ğına yana kaymış kurdele, hepsi! Ve hırpalanmış, buselerle kızarmış kulağında biliyorum ki –dalgaların çekilirken bıraktıkları iniltiyi zaptetmiş bir kabuklu deniz böceği gibi– sefahat neyelerinin sesi çınlamaktadır.”

Zarif bir parça... Şu var ki –makale muharriri söylüyor– Ponchon’u sadece bizleri oyalamağa çalıştığı için kadın soyan ve kadeh boşaltan bir adam sanmak yanlıştır. Tuhaf-lıklarına büyük ölçüde sanat katmış, lisandaki ve şairliğin-deki kudreti sayesinde gerçek edebiyata mal olmuştur. Görünmek istediğinden daha meziyetli, gayet dürüst, içli ve insaniyetli bir adamdır. En aşağı 70 yıl, etrafına hayat neşesi saçtığı, hayatı hafif taraflarından aldığı halde yüreğinin pek yufka olduğunu belirten şiirleri de çoktur.

Asıl tuhafı o cins manzumeler hemen aynen, kafiyesiz, vezinsiz tercüme edilir de eksik güdük sıralanırsa yeni şiir-leri andırıyor. Tabîîdir ki bir fazlası var: Mânâ! İşte misali:

Ah, sert, pek sert

Kaldırım taşları!

Çıplak ayak yavrular için,

Kilise kapısında bulunmuş ve

Köprü altında büyümüş kopiller için;

İlikleri doymamışlar, dam altı görmemişler için,

Yaz bitince

Kış gelince

Ah, bütün âvareler,

Şairler, köpekler, deliler için sert kaldırım taşları!

Havagazı lâmbalarının gözleri kızıldır,

Ayın gözü ise ak!

Fakat Ponchon'u meşhur yapan o parçalardan ziyade günün hâdiseleri ve şahsiyetleriyle alâkalı neşeli şiirleridir. Dreyfus meselesi, Transval Muharebesi, Panama Kanalı rezaleti üzerine neler yazmış... Şimdi tek basılı kitabına ilâve olarak nihayet bir ikincisi de çıkmış ki ikisini de getirip ara sıra okumak hoş olacak.

Keşke bizde de böyle bir şair yetişseydi de meşrutiyetten bugüne kadar içinde yuvarlandığımız hayatın belli başlı vakalarını birer manzumecikle yaşatsa, hatırlatsaydı! Amma, sanırım, imkân bulamazdı; kaç kere Bekirağa bölüğüne tıklır, şayet köprü üzerinde yahut börekçi fırını önünde ensesinden kurşun yemez, sağ kalırsa kaç kere yazdığına, yazacağına pişman olur, belki de aklı başına gelip işi kasideye dökerdi, iyi ederdi.

Şunu da hakkelinsaf söylemeliyiz: Memleketimizde günlük vakalara dayanan bazı şiirler görülmüşse de bunlar Ponchon'un ki gibi ne zarif ne de kinsiz ve garezsizdir; mizah bile değil, hicvidir, hem de kaba ve çok defa edep dışı, ayıp şeylerdir. Zaten gerek eski, gerek yeni devirlerde hiciv, hiçbir zaman terbiyeli olamadığı gibi gerçek edebiyata geçecek dereceye yükselmemiştir. Yarabbi! Victor Hugo'nun "Les Châtiments"i nedir? Dünyanın en lirik ve muazzam hicviye manzumesi, bir hicviye kahkeşanıdır.

Ponchon, hicviye söylememiş, sadece lâtife yapmış, hem de "lâtife lâtif gerek" kaidesine uygun şekilde. Fakat lâtife bile kaldırılamıyan bir yerde değil, lâtifeler ülkesi Fransa'da

ve lâtifeler başkenti Paris'te! Öyle olmayıp da meselâ Belçika'da yaşasaydı melânkolik bir şaire çevrilirdi ve bir Balkan memleketinde ömür sürseydi –çetecilerin gazabına uğramıyacağını farzedelim– alkolik bir bunak kesilirdi. Yetmiş yıl ara vermeden neşeli neşeli ötüp durmasını mizacı kadar vatanına da borçludur.

* * *

Son haftalarda konuşmalarım daha ziyade, bir bakıma edebiyata kaçıyor. Bunun birinci sebebi kendim de farkında olmıyarak galiba günlük ihtiyaçlara karşı mizacımın bir avunma, unutma, dinlenme yolu araması, rahatı kitaplara sığınmakta bulmasıdır. Öbür sebep başkadır, okuyucularımdan aldığım mektupların o gibi yazılara alâka gösterildiğine birer delil olmasıdır.

Meselâ “pembeî minâ”dan bahseden yazım hakkında muhterem hukuk doktoru bir edebiyat hocası pek değerli bir mektup gönderdi, takriben 42 sene evvel Mercan idadi-sinde muallim Halil Edib Bey'in de o terkibi Cenap Şahabeddin gibi “bulut” mânasına aldığını bildirdi. Ankara'dan sayın bir mühendis ise Kilisli Rifat Efendi'ye atfederek beytin şu mânaya geldiğini yazdı: “Ey gururdan sarhoş olan adam, kuyu çemberini aşındıran, bir pamuk ipliğidir; senin azametini de küçük bir şey kıracaktır.” Bu tefsiri ehemmiyetle not edelim.

Bir zat da bazı yanlışlarımdan bahsediyor, evvelki haftaki yazımda “el leyleti hublâ” sözü “el leyletü” olmalıdır, diyor. Doğrudur; zaten ben de o makalede bu cihetin eski

harflerle yazılışındaki zorluğu işaret etmiştim. Fakat doğrusu “arefe” olan kelimeyi artık bugün –bilgiçlik taslamamak için– “arife” telâffuzunda okur ve söyleriz; yanlış sayılmaz.

“Haydan gelen huya gider” sözüne gelince, bilgin bir okuyucum pek mükemmel izah ediyor: “Ermeniden gelen Ruma gider, demektir. Eskiden memleketimizde sarraflar ve para işlerle uğraşanlar Ermenilerdi; eğlence yerlerini de daha ziyade Rumlar işletirlerdi. Biz de paraları Ermenilerden alır, Rumlara yedirir, elimizden çıkarırdık.”

Yardımlara ve ikazlara teşekkürler...

Akşam, 17 Kasım 1946

ACIMAYI UYUŞTURAN HAKİKAT

Türkçeye çevrilmesi faydalı olacak Frenk eserlerinden biri de Gil Blas'dır. Sainte – Beuve bunun hakkında der ki: “Eğer bizim edebiyatımızda her düşman istilâsından, her ahlâk, politika ve zevksizlik sarsıntısından sonra fikrini toplamak sükûnet duymak, dilini düzeltmek için okunmaya değer bir kitap varsa, o dâhi Gil Blas'dır.” Yetmiş sene evvelki şu nasihati, şimdi Fransızların hatırlaması ve buna uyması lâzım gelir!

Bu kitap yalnız Sainte – Beuve'ün saydığı sebeplerden dolayı değil, gayet meraklı yüzlerce harami, batakhane, vuruşma, dövüşme hikâyesinin bir araya ve bir şahsa bağlanıp işlek, açık bir lisanla pek ustaca yazılmasından, 226 senelik bir mazisi olduğu halde hâlâ tatlı tatlı okunabilmesinden ve insan karakterlerini çok belirgin şekilde canlandırmasından dolayı da çevrilmiye lâyıktır. Her sınıftan okuyucu bulabilir ve her sınıfa zevk verebilir; ayrıca hayat hakkında bilgi ve ders yerine de geçer. Bende çelik üzerine hakkedilmiş hoş resimlerle süslü bir seçme nüshası vardır; ara sıra göz gezdiririm, geçen gün bir fasıl dikkatimi çekti: Romanın kahramanı eski İspanya'da saraya sokuluyor, zamane kodamanlarının entrika vasıtası oluyor, kudret buluyor. İşte o vakit ahlâkı değişiyor; başlıyor fazilet duygularını kaybetmiye...

“Saraya girmeden önce, doğuşum icabı halden anlar, iyiliksever bir adamdım,” diyor, “lâkin o dam altında insanca harekete yer yoktur; katı, kaya yürekli oldum.” Nitekim onu bu ikbale ulaştıran eski dostu bir sofra uşağını yalanlarla, dolanlarla avutuyor, dileğini yapmıyor. Yapmıyor değil, istediği memuriyete, rüşvet alarak bir başkasını bile kayırıyor. Sonra kara gün dostu, işi anlayıp semtine uğramayınca seviniyor: “Lûtfunu gördüğüm gerçekten bir arkadaşına karşı işlediğim bu kusurdan dolayı vicdan azabı yerine ferahlık duydum. Zira vaktiyle bana yaptığı iyiliklerin ağırlığı altında eziliyordum. Bundan kurtulduktan başka bir sofra hizmetçisiyle düşüp kalkmak gibi çirkin bir durum da sona ermiş oluyordu!”

Fena şey! İnsan bu satırları okurken: “Yuh olsun sana!” diye haykırmak arzusuna kapılıyor ve işitilmiş yahut baştan geçmiş bazı vakaları hatırlıyarak kara düşüncelere dalıyor, milyonlarca cinsdaşını silip süpüren harplerin lüzumuna insafsızcasına inanacağı geliyor.

Tan, 7 Kasım 1941

SAHNEMİZDE HAYIRLI BİR HAMLE

Ebediyat züppelerine sorarsanız: “Edmond Rostand, vaktiyle nasılsa şöhrete ermiş ve sonradan kofluğ u anlaşılarak eserlerine yol verilmiş basit bir lâfz ve kelime istifçisinden başka bir şey değildir. Artık ne o mutantan kafiye li ve boş fikirli manzumelerine tahammül edebilir ne de softa ‘inşa’sı ve ‘bina’sı ile kurduğ u piyeslere... Nerede Rostand nerede Claudel?” Pek tabiidir ki hakikat büsbütün başkadır ve Cyrano piyesini sahnemize koymak fikri güç olmakla beraber, pek yerinde ve lüzumlu bir teşebbüstür. Bu büyük muharrir, gözümde üç tiyatro ilâhının kudret ve kemalini toplayabilmiş bir sahne dâhisi hüviyetinde tecessüm eder: Rostand’da Racine, Corneille ve Molière birleştirmiştir; yani eserlerinde hem ihtirasa, hem karaktere yer verilmiştir. Fakat ayrıca onlara daha ince, daha hoş ve marifetli bir şey katmıştır. Bu nedir? Bilirsiniz ki hayatımız yalnız ihtiraslardan ve tuhaf huylardan örölmemiştir; dünya yalnız insanları kırıp geçiren kanlı hâdiseler yahut cimriler, dalkavuklar, züppeler, sakat ruhlular ve gülünç tiplerle dolu değildir. Bunlar dışında tatlı rüyalarımız, nazlı şefkatlerimiz, şefkate ihtiyaçlarımız, ele avuca sığmaz güzel hülyalarımız, sönmez temiz arzularımız vardır.

İşte Rostand onları en selâsetli, belâgatli bir lisanla, en

sevimli ve seçme tipler ağzından, tiyatro tekniğinin tam ustalığıyla sahnede yaşatan bir san'atkârdır. İhtirasın kaba ve kalın cephelerini ve ruh küçüklüklerinin soytarlaştırılmış taraflarını değil, erişilemeyen arzulara, hülyalara doğru yaptığımız hamleleri canlandırmıştır... Öyle hamleler ki hayran bırakan kahramanlıkları ve ağlatacak gülünçlükleriyle hep neticesiz kalıyor! Şairin lisanına gelince bu, ortaçağdaki Villon'dan başlayarak Fransız edebiyatının bütün parlak devirlerinde Hugo'lara, Banville'lere kadar işlediği tertemiz, pürüzsüz, cilâlı, ahenkli, hem kıvrak, hem tok, misilsiz güzellikte bir lisandır.

Bütün bu sebeplerden dolaydır ki Rostand büyük bir adamdır ve Şehir Tiyatrosu'nun sahneye koyacağı *Cyrano* piyesi onun şaheseri değilse de en çok tutmuş ve sevilmiş mükemmel bir eseridir. Biraz kusurlu da oynanacak olsa yine oynanmalıdır. Zaten *Cyrano* ile *Carmen*'i kusursuzca sahneye götürebildiğimiz gün bizde müziksiz ve müzikli tiyatro başlamış olacaktır. Başlangıcın kemale ermesi içinse, o iki eser âyarında yerli eserlere kavuşmamız lâzım gelir.

Tan, 5 Eylül 1942

JULES RENARD'DAN ÖRNEKLER

İstanbul'da çıkan Fransızca Hafta Haberleri dergisi meşhur edib Jules Renard'dan –bu zekânın ancak “hem tatlı hem sert”, “hem diken hem kadife”, “hem acı hem ballı” diyebileceğimiz bambaşka tesir ve lezzetteki görüşlerini iyice belirten– birtakım sözler seçip koymuş. Yazılarımızın ince ve mânalı buluşlardan gittikçe yoksun kaldığı şu sırada bunlardan birkaçını dilimize çevirmek, sanıyorum bir ihtiyaca cevap vermek ve kendi yazımızı koymaktan daha faydalı bir iş görmek olur. Aşağıdaki satırlar onundur:

Bütün yaşlı meşe ağaçları tarihidir, fakat hepsi de bununla övünmeğe kalkışmaz* Hayatı pek kısa bulmamak için sıkıntıdan patlamağı bilmelidir* Bazı yalancılarda yalan söylemek öyle bir ihtiyaçtır ki kendilerine acırız ve yalan söylemelerine yardım ederiz* En kusursuz kitabı ben yazacağım... Elimden gelse* Kitap mı? İlk elli sayfayı okumak, geri kalanları da kesmek yetiştir* Zambak geceleyin de beyazdır* Kim olursak olalım, ölümümüz yüzünden işi yoluna girecek biri muhakkak vardır* Örümcek için tek hakikat sinektir* Allah kuş yavrularının yemini gönderirmiş... Sonra kışın açlıktan öldürmek için!* İnsanları birbirlerine yaklaşturmağa çalıştım... Daha yakından boğuşabilsinler diye* Doğduğum kasabada dikilecek olan heykelimi şimdiden görüyorum ve

altındaki yazıyı şöyle okuyorum: Jules Renard'a, umurlarında bile olmıyan hemşerileri tarafından* Yazık ki her müşkülümün Allah yardımıyle hallonulacağını aklıma bir türlü kabul ettiremiyorum* İyilik yapmak kolaydır... Bu iyiliği yaptıktan sonra pişman olmamak zordur* Bir sokak süpürücüsü, bir konak arabacısıyle konuştuğu zaman gurur duyar* Hiç sevmediğim biri varsa o da şu adamdır... Hiç çekemediğim için olsa gerek!

Bir zamanlar Âli Beylerin, Cenab Şahabeddin'lerin ve hattâ bizim neslin üzerinde dolaştığımız bu dikenli fikir çiçekleriyle süslü yolda şimdi ot bile bitmiyor.

Akşam, 7 Kasım 1944

GENE O MUHARRİR

Bazı hoş sözlerini tercüme edip sunduğum Jules Renard'ın en şöhretli eseri olan *Poil de carotte*, galiba yeni klâsikler tercümesi arasında dilimize çevrildi. Galiba diyorum. Zira Maarif Vekilliği, o eserlerle meşgul olduklarını yazılarıyla ispat eden vefalı muharrirlerden bazısını bu yıl nedense listesinden çıkardı. Çıkartmakla da eski okulların “tevzii mükâfat” günü verdikleri süslü kitaplardan payına bir şey düşmeyen pistonsuz çocuklar gibi onları içlendirmiş oldu. Şayet kitaplar başlangıçta gönderilmeseydi kimsenin bir diyeceği kalmazdı. Fakat yaşamakta, okumakta, okuduğunu anlamakta ve anladığını halka anlatmakta devam eden bir fikir adamını –acayip bir hastalığa tutularak birdenbire karcakil ve koyu ümmi kesilmiş farzedercesine– listeden atmak, yok oldu saymak pek de hoş kaçmıyor. Böyle yarıda kesilen hercai nezaketlerin “keşke hiç nezaketini görmeseydim” derirtecek insana az çok üzüntü vesilesi olduğu şüphesizdir.

Neyse... İşte o Jules Renard, yalnız acı hakikatleri tatlı dille söyleyen bir muharrir değildir. Tabiat manzaralarını görüşte ve anlatışta da çok orijinal bir şairdir. Tuhaf, şirin, çocuksu diyeceğimiz –Miki Mauz'un sahnelerini hatırlatan– hevesleri de hoşadır gider. İşte misalleri: Ah, bir tavşanın sırtına atlamak ve ufka doğru fırlamak!* Piyano damlalarına ka-

rışmış bir yağmur...* Yaprakları rüzgârla şişip ters dönmüş bir söğüt ağacı, dereyi geçecek gibi eteklerini kaldırmış hazır duruyor* Kış... Dam boynuna dumandan bir atkı sarmış titriyor* Bir bulut geçiyor... Gideceği yeri biliyormuş gibi bir tavırla!* Saçma bir güneş batışı: İri bir araba tekerleği reğele daldırılmış gibi!* Güneş oturmuş, ışıktan şişlerle pembe bir bulut örüyor!

Bir noktayı söyliyeyim ki şu son cümleinin Fransızcası sadece “güneş, ışıklarla pembe bir bulut örüyor” idi, fakat muharririn maksadı benimkini söylemekti, zira Fransızcaya yetişen o sözler Türkęede kifayetsizdi. İyi tercümenin püf noktası, sırrı budur.

Akşam, 8 Kasım 1944

CHARLES MAURRAS İÇİN

Meşhur *L'action Française* gazetesi başmuharriri Charles Maurras yakında Almancılık suçuyla muhakeme edilecekmiş, şimdi hapisanede imiş. Çoğunluk bu zatı yalnız bir cephesinden, gazeteci ve kralcı yaman bir kalem silâhşoru olması noktasından tanır. Fransız cumhuriyetine, demokrasisine, parlamantarizmine ömrü boyunca kalem ve öbür taraftan padişahçı, papazcı bir rejime hasret çeken Maurras derin kültür sahibi değerli bir şair, nesirde ise benzerine az rastlanır ateşli bir üslûpçu idi. Hele –okuduğumuza değil, bilgiçlik taslamayalım, Larousse'dan öğrendiğimize göre– *Zekânın İstikbali* adındaki eseri yüksek kıratla psikolojik bir etüttü; zekânın gittikçe para tahakkümü altına girerek servete kul, köle olduğunu pek mükemmel anlatıyordu. En belirgin vasfı mantık kuvveti idi. Kamus, ona ayırdığı sözünü şöyle bitiriyor: “Sanatta, hayatta, devlette düzensizliğe sebep olduğunu sandığı her şeye karşı yorulmaz mücadeleye devam etti.”

Bu satırlar olgun bir rejim münevverliğinin düşmanı için bile ayrılmak istemediği tarafsızlığı gösteren dürüst, edebli hükümlerdir. Maurras fikrimce ne kralcı ne papazcı idi; kabına sığmaz keskin sirke bir taşkındı. Kralcı olduğu halde, tahta geçmesi lâzım gelen prens tarafından kırıldan

fazla kıralcı, azılı bir diktatör diye atılmış ve Papa XI. Pie, gazetesinin okunmasını katoliklere yasak etmişti. Yarın Almanların da onu, bütün Cermenciliğini hiçe sayarak bir deliğe tıkmaları beklenebilirdi. Hattâ bir gün Fransa'da Alman emri altında bir kiralık kurulsaydı en azgın bir Cermen ve krallık düşmanı kesilebilir, eskiden taptığı putları ok yağmuruna tutabilirdi. Zira “ahmaklar, eşekler, mankafalar, pağanlar ve ümmiler derneği” diye atıp tuttuğu Fransız akademisine 1938'de namzetliğini koymuş ve üye seçilmiştir.

Seçenlere mi şaşmalı, seçilmeğe can atana mı, bilmiyorum, şu var ki bugün 76 yaşında bulunan Maurras'ı ne kurşuna dizmeli ne hapse sokmalıdır; sürgün biçilmiş kaptandır. Zira böyleleri için –bütçe açığındaki gibi– memleket açığının, yani sürgünlüğün de bir “fazileti terbiyetkârısı” olduğunu yakinen bilirim.

Akşam, 16 Ocak 1945

KIYAMET GÜNÜ TUHAFLIKLARI

Kanada’da basılan Fransızca kitaplar arasında (Yabancı kelimelerden çoğunun aslını dilimize malettiğimiz hararetle devirde, bilmiyorum “Kanada”nın buzlar üzerindeki kızıl gruplarından yahut kızıl derili ahalisinden kinaye “kan ve ada”, gene bu bölgedeki otlaklarile meşhur Ottava şehrinin de “ot ve ova” sözlerinden geldiğini söyleyenler olmuş muydu?)... Evet, orada basılmış Fransız kitapları arasında bir de tanınmış mizahçı Cami’nin *Le Jugement Dernier* yani “Kıyamet Günü-Ruzu Ceza” adlı romanını buldum.¹

Buldum, aldım, okudum. (Şu cümlem şeklen Sezar’ın maruf “veni, vidi, vici-geldim, gördüm, yendim” vecizesine benzedi, fazla sert, keskin, kurumlu düştü!) Çok da eğlendim. Cami’yi eskiden beri severim; *Le Journal* gazetesine, resimlerini de kendisinin çizdiği ufak ufak diyaloglar yazardı, kalemi de fırçası da şahsiyetli idi; acayip görüşleri, buluşları ile meslekdaşlarından ayrılır, bambaşka bir çığırda yürürdü.

Nihayet büyük bir makama geçti. Mebus, sefir, nazır, banka müdürü cinsinden değil... alışkanlıkla hemen akla bunlar gelmesin. Emekdar Henriot’un ölümü üzerine dünya çapında şöhretli *L’Illustration* mecmuasının karikatürist-

1 Refik Halid, bu yazının yayımlanmasından beş yıl sonra bu kitabı çevirmiş, çeviri Yeni İstanbul gazetesinde tefrika edilmiştir. (hzl.)

liği açılmıştı; oraya tâyin edildi. Şimdi ortada ne *Le Journal* ne de *L'Illustration* var; ikisi de harbde yaptıkları Nazicilik yüzünden Paris matbuatı haritasından silindiler.

Cami ne oldu, henüz bilmiyorum. Hele yukarıda bahsettiğim kitabını okuduktan sonra, bize hayatta kalmış olmasını Tanrı'dan daha hararetle dilemek düşüyor. Maruf tâbirle ölüyü güldürecek şen ve çevik zekâlî muharrirlere bugün her zamandan fazla ihtiyacımız var... Maneviyatça dünya yarı ölü haldedir ve Cami o eserinde ölüler âlemini bile bir tuhafılık kaynağına çevirmek hünerini, çapkınlığını gösterebilmiştir.

* * *

Kıyamet koptuktan sonra bütün göçmüşlerin dirileceği ve hepsinin bir “mahkeme kübrâ” huzurunda yargılanacağı (... bu yeni kelimedeki kuvvet ve dehşet, daha ziyade o dehşetli mahkemeye uygun düşmektedir ve sanki tüyler ürpertmek için o maksatla icadedilmiştir!) akidesine dayanan (... akide şekerinin şu “akide” sözile münasebetini çok merak ederim!) roman tabiî fantezi eserlerdendir:

Biri gazete muhabiri, öteki fotoğrafçısı iki delikanlı vazife görürken bir uçak kazasında hayata gözlerini yumuyorlar.. (Bu “hayata gözlerini yummak” tâbiri nakil vasıtası kazaları hakkında pek yumuşak düşüyor; ancak yatağında, ağrısız sızısız, çoluğunu çocuğunu etrafına toplamış, vasiyetini yaparak ve Yasin'i Şerif dinliyerek rahatça ölenler için kullanılmalı!) Asırlar geçiyor; nihayet tekrar dirilme hâdisesi oluyor; İsrail'in sûru ötünce herkes öldüğü zaman-

daki yaşında ve kıyafetinde mezarından çıkıyor. (Yeni alfabemiz sayesinde deminki “sûr” kelimesini çok düşünmeden, gördüğünüz şekilde, okunduğu gibi yazıverdim. Eskiden Arap harfleri kullandığımız vakit bizi o esnada bir şaşkınlık, kararsızlık alırdı; zira “s” sesi veren dört çeşit harften hangisiyle yazacağımızı birdenbire hatırlıyamazdık; yanlış yazınca da cahil sayılırdık.)

Evet, mezarlarından çıkıyorlar: İşte tuhaflık da bu kışla başlıyor. Zira vakanın geçtiği Perlaşez Kabristanı birdenbire, sırtlarında bütün geçmiş asırların elbisesini taşıyan halk ile bir kıyafet balosuna dönüyor. Fakat asıl komiklik orada değildir; fikir vermek için birkaçını hülâsa edeyim: Meselâ hayatında üç kadınla evlenmiş ve üçünü de sırası ile toprağa gömmüş bir adam, yanında o üç kadını bulunca işi nasıl idare edeceğini bilemiyor; zaten üçü de birbirine rakiptir, yenişme gecikmiyor. Birkaç kocaya varmış kadının da vaziyeti naziktir; hangisine meram anlatacak ve içlerinde gerçekten sevmediği erkeği seçip öbürlerini nasıl atlatacak?

Daha tuhafı şu, roman kahramanlarından foto muhabirliği yapan delikanlı ölmeden önce dünya yüzünde bir minimini erkek çocuk bırakmış. Aramağa koyuluyor ve “Ah,” diyor, “yavrumu, tontonumu bulup da bağrıma bassam,” derken ahali arasından iri yarı, taşı sıkça suyunu çıkarır, sırtında general elbisesi, kıranta bir adam koşuyor, genç foto muhabirinin adını soruyor ve cevap alır almaz:

“Babam! Sevgili babacığım! Babacığım kavuştum!” diye boynuna sarılıp şapur şupur öpmeğe başlıyor. Baba henüz otuzunda yok; oğul altmışlık!

Bundan komik değilse de düşündürücü tuhaflıkta ayrı bir vaka da var: Şöhreti dünyayı tutmuş roman kahramanlarından Werther'i, aşk uğrunda tatlı canına kıyan özlü âşık kim tanımaz? Roman tamamen hayal mahsulü değildir, zira âşık ve maşuk, gerçek adları keşfedilerek edebiyat tarihine geçmiş ve hakikatte yaşamış insanlardır; Goethe'nin içli, santimental hikâyesinde ebedîleşmişlerdir.

İşte bu Werther de cümle âlem gibi diriliyor; sevgilisini, o yuvarlacık göğüslü, ince belli, körpe Charlotte'unu bulmak tabiatile en büyük emelidir. Ama unutmıyalım ki maşuka genç yaşta ölmemiş, âşıkının arkasından uzun müddet hayatta kalmıştır. Beklenen oluyor: Kalın kalçalı, koca karınlı, saçları kır, pörsük göğsü göbeğine düşmüş, yaşlı ahçı kadın vücutlu bir Alman karısı Werther'i görür görmez, "Sevgilim! Canım! Artık birbimizden ayrılmayacağız, edebî hayatta daima beraber yaşıyacağız!" diye kart sesile haykırarak aşkla, şevkle kucağına atılıyor...

Werther'in ilk işi de ağırlığı, sakilliği altında boğulmaktan güç kurtulduğu bu patronlaşmış mahbubeden kaçmak oluyor. Şu var ki ne tarafa gitse kendisinin meşhur aşk fedaisi olduğunu öğrenen kadınlar peşine düşüyorlar ve o ana baba gününde başlarına geleceği, yargılanacaklarını düşünmeden, "Bizi sev! Bizim için de bir kere kendini vur!" diye çağırışıp eteklerine yapışıyorlar!

Goethe'nin kahramanı nereye gizleneceğini bilemiyor ve gençliğinde yaptığı intihar münasebetsizliğine galiba pişman oluyor. "Galiba..." diyorum, zira size bu komik romanı

önüme alıp sahifelerini karıştırarak hülâsa etmiyorum; kitabı çoktan en anlayışlı dostlarımdan birine verdim; aklımda kalanları anladığım tarzda yazmaktayım.

Meşhurlar “anıt kabir”i Panthéon’un boşanışı da hoş bir fasıldır. İçeriden kimler çıkmıyor? Hugo, Zola, sosyalist Jaurés, Voltaire, J. J. Rousseau vesaire... Victor Hugo’nun zemin ve zamanına münasip romantik bir şiirini irticalen okuyuşu, Voltaire’in hiciv yapmakta devamı, hele Jaurés’in artık insanlar arasında sınıf farkı kalmadığına sevinışı pek eğlenceli...

Lamartine –fırsattan istifade– hemen Bulonya ormanı-na koşuyor ve küçük göldeki sandala binip sevgilisi Elvire’i düşünerek maruf “Le lac” manzumesini tekrar ediyor, ah çekip inliyor!

* * *

Başka şeyler de oluyor. Meselâ ihtilâlin amansız simalarından Marat, kendisini banyoda hançerliyen güzel Charlotte Corday ile karşılaşıyor; birbirlerine gazapla bakıyorlar fakat sonra bu müfrit ihtilâlcı ve kıralcı arasında dostluk kuruluyor; mahkemesi küberaya çıkacakları güne kadar kol kola geziyorlar.. Yani iki ifrat bir noktada birleşiyor.

Ve –hikâye bu ya!– adalet divanında işler dünyadaki gibi ağır görüldüğünden, melekler âleminde de kırtasiyecilik hüküm sürdüğünden sıra bekleyenler kıyamet kopmasına rağmen nasılsa ayak üstünde kalan Paris şehrinde (bu şehrin İkinci Dünya Harbi’nde de ucuz kurtulduğunu unutmayalım) vur patlasın, çal oynasın, eskisi gibi ömür sürüyorlar. Asıl ismi, meraklılarınca bilindiği gibi Marie Duplessis olan

La Dam O Kamelya'dan tutunuz Napoléon ve Bourbon hanedanından Louis'ler sürüsü, bütün tanıdıklarımız o âlemin içindedir; lâkin kıralların, imparatorların rolü artık pek sönüktür. Bunlara kimse kıymet vermiyor... Yalnız bir tek kişi, teşrifat ve merasim düşkünü bir kalem efendisi müstesna! O, hayatta yüksek mevki sahibi olmuş şahıslara ruzu cezada bile sürtünmekten iftihar duyuyor; hele bunlara "haşmetlûm!" diye hitabettikçe sevincinden kabına sığamıyor.

Romanın edebî değerinde asıl mühim, insanî yüksek tipi bir serseridir. Bu serseri dünya yüzünde iken fakir bir kıza tutulmuştur, ama kız başkasını sevmiş, gebe kalmış, terk edilince de ardından kendisini Sen Nehri'ne atmış, ölmüştür. Serserinin ölümü daha acıklıdır: Bir gün mezarlıkta dolaşırken çiçeksiz, bakımsız bir kadın kabri görüyor, sevgilisini hatırlıyor, içi sızlıyor, gidiyor, etrafındaki zengin mezarlarına konmuş çelenkleri aşırıp bu öksüz mezarın üstüne yığıyor. Gardiyanlar yakalamak için arkasından koşuyorlar, serseri kaçıyor, caddeyi buluyor fakat o sırada hızla gelen bir kamyon altında can veriyor.

Kıyamet günü tekrar dirilince sevdiği kızla karşılaşmıştır; aşkını itiraf etmeden ahabça geziyorlar ama anlıyor ki kız hâlâ ilk göz ağrısına delice tutkun. Netekim onu bulunca dünyalar kendisinin oluyor (bu tâbir kıyamet günü vaziyetine uygun değil!) nihayet mahkemei küberaya çıkıyorlar. Kız ile serseri cennetlik olmuşlar, yeşil renkte birer dühuliye kartı almışlardır; sevilen delikanlı elli yıl cehennemde kalmağa mahkûm edilmiştir; kartı sarı renktedir. Biribirlerinden ayrılmaları lâzım...

Serseri, büyük ve feragatli aşkına, hak âşığı vicdanına

bunu kabul ettiremiyor. Tam cennet kapısı açılırken yeşil kartını rakibi delikanlıya uzatıyor, sarıyı kendisi alıyor. Onlar yanyana, sarmaş solaş, ebediyen birbirlerinden ayrılmak üzere cennete girerlerken yaptığı fedakârlıktan haz duyan aziz serseri de başkası, hasmı tarafından işlenen suçun cezasını gönül rızasile çekmeğe, cehenneme gidiyor.

İşte *Kıyamet Günü* böyle bir eserdir, fantezi kılığına girmiş bir tahlil romanıdır; gülerken aynı zamanda düşünmeği bilenler için bulunmaz bir nimettir. Cami, ağlatmamak için güldüren Şarlo'nun rolünü bu kitapta kalemile oynuyor. Berhüdar olsun!

Akşam, 14 Ekim 1945

“EZOP”UN MASALLARI

Millî Eğitim Bakanlığı’nın bu yıl yayımladığı klâsikler arasında Ezop’un masalları da var. Bunlardan bir kısmını çoğumuz biliriz, zira hemen hemen her lisana ve halk diline geçmiş Mevlânâ ve Lafontaine gibi Şark ve Garp moralistlerine de mevzu teşkil etmiştir. Şu var ki o moralistler Ezop’un kuru üslûplu hikâyelerini şiir haline sokmuşlar, aslıyla kıyas kabul etmiyecek bir güzelliğe ulaştırmışlardır. Zaten masallar bizzat Ezop tarafından yazılmamıştır; eldeki nüsha XIV. asra ve papaz Planude’e atfolunuyor. Bununla beraber Ezop’un bir masalcı olduğu, milâttan altı, yedi asır önce yaşadığı ve Atina’da kitabının okunduğu muhakkaktır.

Şimdi tercümeye göz gezdirirken hikâyelerden pek çoğunu, hattâ en hoşlarını bilmediğim meydana çıktı. Meselâ şu: Koyunun birini kırkıyorlarmış ama kırkıcı pek acemi imiş, makasını ikide bir hayvancağızın etine batırıyormuş, koyun dönmüş, demiş ki: “Yünümü istiyorsan daha yukarıdan kes; yok, canımı istiyorsan böyle işkence edeceğine hemen öldür, kurtulayım!” Bir başkası: Oğlağın biri evin içine girmiş bir de bakmış ki kapının önünden bir kurt geçiyor. Başlamış sövüp saymağa, alay etmeğe, kurt başını çevirmiş, demiş ki: “A zavallı, bana sen mi sövüyorsun sanki... Bana söven o senin bulunduğun yerdir!” Bir tane daha: Bağın fi-

liz verdiği mevsimde bir teke gelmiş tomurcukları yemeğe başlamış. Bağ demiş: “Taze ot kalmadı mı ki benim canımı yakıyorsun? Yoksa filizlerimi yiye yiye bitireceğini mi sanıyorsun? Merak etme, seni kesip yedikleri gün şarap gene bendendir!” Bu da o hikâyelerden: Av köpeği tavşana yaklaşmış, bir ısırır, bir ağzını burnunu yalarmış, tavşan dayanamamış, “Ayol,” demiş, “ya ısırmağı bırak, ya pmeği de dostum musun, düşmanım mısın hele bir anlıyayım!” Bir rnek daha: Engerek yılanının biri, bir diken yığının üstüne çıkmış, ırmakta gidermiş. Oradan geçen bir tilki bunu görünce demiş ki: “İyi doğrusu! Böyle kaptana böyle gemi yaraşır!”

Küçücük kitapta böylece 358 masal var. Her hangisini okursanız karmakarışık hale gelen dünya vakalarına o kadar uygun buluyorsunuz ki, Ezop’un aramızda yaşadığına ve masallarını bir gazete sahifesine göz gzdirirken uydurduğuna inanmak istiyorsunuz.

Akşam, 12 şubat 1946

SEYAHAT EDEBİYATINDAN ÖRNEK

Size tercüme güçlüğüne anlatmak, hem de bugünün bel-
libaşlı bir konusu olan seyahat edebiyatı hakkında bir
fikir daha vermek için tekrar Blasco Ibanez'den, bu sefer
Hindistan'a ait bir örnek sunacağım. Bakınız Tac Mahal'i
nasıl anlatıyor:

“Uzaktan, ırmağın çizdiği son kavsın yanında, toprağa
düşmüş buluta benzeyen bembeyaz, duman gibi bir manzara
belirdi... Öyle inanılmaz bir şey ki bütün cazibe kanunları-
nın tersine, ayakta tutunan iri bir sabun köpüğünü andırır-
yor yahut dört tane uzun ve sivri tığla tutturulmuş şeffaf bir
yarım küreyi... İşte Tac Mahal burasıdır; ilâhî aşk âbidesi!
Bu âbideden masallarda duyduğumuz gibi his ve hayal mah-
sulü bir füsun sızdığına hükmedersiniz. Onu seyre gelenler
mimarlığındaki güzellikten ziyade binayı kurduran adamın
yüksek maksadını düşünerek hayranlığa kapılmaktadırlar.
Bu bakımdan, dünyanın hiçbir tarafında Tac Mahal ile kıyas
edilecek bir yer yoktur. Hakikat âleminde yaşamış veya şair-
lerin fikrinde canlandırılmış bütün büyük sevdalılar bize ih-
tiraslarının sadece hikâyelerini bırakmışlardır; o hikâyeleri
sonsuzluğa ulaştıracak böyle, yalnız rüyalarda görebileceği-
miz bir saray değil! Şah Cihan, aşkına dünyalar durdukça
şahitlik etmesi için âbide kuran tek insandır. Binanın be-

yazlığını kelimelerle anlatamazsınız. Öyle bambaşka, ışıĒı içinde bir beyazlık ki hem var olduĒunu görüyorsunuz hem de hayalinizin bir icadı sanırsınız. Bu beyazlığı ancak Akdeniz üzerinde sürüklenip giden bulutlara, taze saĒılmış süte, dalgaların tepesinde kırılan köpüklere yahut kış gecelerinin ayazlı mehtaplarına benzetmek mümkündür.”

Şu beş, on satırı dilimize münasebetli ve aslına uygunca şekilde çevirmek için epeyce yorulduğumu söylemek abes... Fakat o satırlar bize hem tercüme zorluĒunu hem de değerli seyahatler yapmak fırsatını bulan kalem sahiplerinin emekli yazılar yazması lüzumunu gösterdiğinden düşündürücü olsa gerektir.

Tan, 18 Mart 1943

BLASCO IBANEZ VE FİLİPİN

Filipin Adalarının Japonlardan temizlenmesini sevinçle karşılamamak için insan en koyu, katı, insafsız, eli kırbaçlı ve gözünü hırs bürümüş bir sömürgeci ruhu taşımalıdır. Yamyamcasına başka ırk, başka millet düşmanı olan Japon boyunduruğundan kurtuluş ne ferahlık! Yirmi üç yıl önce adaları gezip gördüklerini şahsiyetli, olgun, özlü kalemi ile yazan Blasco Ibanez bütün o yerlerini Manila şehrinin ve civarının güzelliklerini anlatırken heyecana kapılarak coşmak zorunda kalıyor. Hele belediyecilik ve imar bakımından rasladığı eserler karşısında hayran... Hattâ daha ileriye varıyor, bütün dünyayı dolaştığı sırada tesiri altında kaldığı bir sürü manzaralar ve eserlerden en unutulmazı olarak Manila'yı gösteriyor ve Amerikalıların himmetini öğüyor.

Halbuki Ibanez bir İspanyoldur, Filipin bir İspanyol sömürgesiydi ve ada halkının damarlarına kendi ırkının kanı yüksek ölçüde karışmıştı. Böyle olduğu halde diyor ki, "Sözüme devam etmeden önce size bir demeçte bulunmak ihtiyacını duyuyorum. Yıllardan beri Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı sevgim vardır. Fikrimce dünyada insan işleri'ne has kusurların, aksaklıkların en az hissedildiği rejim Amerikan idaresidir. Ayrıca ben Amerikan milletini tarihte şimdiye kadar eşini görmediğimiz derecede mükem-

mel kurulmuş, mükemmel işleyen ve şuurla kemale eren bir demokrasiye ulaşmış bulmaktayım.” Muharrir, Filipin Adalarının durumuna bir daha göz attıktan sonra gene sözü o noktaya getiriyor: “Büyük Amerikan Cumhuriyeti bir yırtıcı kuş imparatorluğu değildir, sadece kendi üstün kuvvetinin yarattığı kanunlarla hareket etmez. Bu devleti, tarih boyunca gördüğümüz zalim idarelere benzetemeyiz; o idareler ki azılı bir haydut gibi zayıf bulduklarının parasını sırf zayıf oldukları için alır. Aksine Amerika Cumhuriyeti’nin tarihi başka milletlerin hürriyetini ve zayıfların istiklâlini sağlamak uğrunda gösterdiği gayretlerle, fedakârlıklarla doludur.”

Blasco Ibanez’e kimse politika dalkavuğu ve ecnebi uşağı diyemez. Yukarıdaki satırları okuduktan sonra Filipin Adalarının daha fazla çekmeden Japon zulmünden kurtulmasına hem de bu sefer büsbütün kendi idaresine ve benliğine kavuşmasına iki kere sevinmemek mümkün mü?

Akşam, 9 Mart 1945

CENNETTE TÜREYEN EJDERLER

Kendimce bir usul tutmuşumdur: Tanımadığım, görmediğim, ziyaret etmişçesine fikir edinemediğim bir memleket herhangi bir sebeple politika sarsıntısına uğrar da günün meselesi haline gelirse, ilk işim o yer hakkında yazılmış bir seyahatnameye başvurmak olur. Eserin iyisini seçmek şartile...

Şimdi umumî efkârı meşgul eden bir sürü siyasî dâvalar arasından bazı isyan ve ihtilâl hareketleri yüzünden Mısır, Hint ve Cava –daha doğrusu yeni adile Endonezya– birinci plânda geliyor. Mısır'ı tanırım: Hindistan hakkında da epeyce kitaplar okuduğum gibi son zamanda da Falih Rıfkı'nın *Hind*'i ve Burhan Felek'in *Hint Masalları* işime yaradı; birincisi edebî zevkime hizmet etti; ikincisi tatlı bir sohbet yerine geçti; ikisi de faydalı oldu.

Cava bahsinde bildiklerim bir incir çekirdeğini dolduruyordu.

Kitap rafından üç cilt çektim: Büyük İspanyol edibi Blasco Ibanez'in *Bir Roman Muharririnin Dünya Etrafında Seyahati*. Bu romancıyı biraz tanırız; halk *Kanlı Meydan* ismindeki filmi seyretmiştir ama eserin asıl sahibini pek bilmez. Hoş, ben de bütün kitaplarını okumuşlardan değilim. Son günlerde gazetelerde *Mare Nostrum*'a benzeyen bir tercüme

ilânı gözüme ilişti. Eğer bu, onun aynı addaki eseri ise âlâ... Yol açıldı demektir; öbürlerine de sıra gelir.

Şu var ki Ibanez'i tercüme güçtür; hele tasvirler hususunda... Zaten demin ismi geçen seyahatnamesini dilimize çevirmek istediğim halde vazgeçişim o yüzdendir. Küçük küçük denemeler yapmıştım; hattâ sırasını getirip küçük bir örnek de neşretmiştim. Türkçe yazılmışa benzetilmesi, yani tam ve güzel tercümesi titiz bir muharrir için fazla yorucu oluyor.

Meselâ, bakınız Hindistan'daki Tac Mahal Camii'nin beyaz rengini nasıl anlatıyor:

“Şah Cihan, aşkına dünyalar durdukça şahitlik etmesi için âbide kuran tek insandır. Binanın beyazlığını kelimelemlerle anlatamazsınız. Öyle bambaşka, ışığı içinde bir beyazlık ki hem var olduğunu görüyorsunuz hem de hayalinizin bir icadı sanıyorsunuz. Bu beyazlığı ancak Akdeniz üzerinde sürüklenip giden bulutlara, taze sağılmış süte, dalgaların tepesinde kırılan köpüklere yahut kış gecelerinin ayazlı mehtaplarına benzetmek mümkündür.”

* * *

Ama muharrir o tabloları yeri geldikçe, lüzumlu buldukça yapıyor. Eser sadece manzaradan ibaret değildir; bitmek tükenmek bilmeyen kuru malûmat veya ilmî izahatla da doldurulmamış. Ne varsa kıvamında ve ölçülü. Çin Denizi'nde rasladığı fosforlu geceyi tabiidir ki biraz anlatmadan geçemiyor:

“Suyun üstünde birtakım patlamalar başladı... Fakat bu, bambaşka bir şeydi, ışıkların sessiz bir patlayışydı. İlerleyen

geminin burnu sanki elektrik merkezlerine çarpıyor ve onları birer, beşer ateşliyordu. Öyle bir an geldi ki vapurumuz başka bir dünyaya ait inanılmaz bir güneş doğuşunun aydınlığı içine dalmışa benzedi. Bazan birdenbire karanlığa gömülüyorduk. Bazı kere de yine bir lâhzada baştan ayağa kadar elektrik ziyasıyla aydınlanıyor, renklere ve pırıltılara bürünüyor, tanınmaz hale geliyorduk. Tekrar karanlık basıyordu. Hepimiz denizi gösteriyoruz; kendimizi tekrar o nur âleminde yüzer bulmak için... Şimdi geminin kapkara, sipsivri burnu suyun üstünde bir Çin mürekkebi lekesi gibi biteviye uzamakta, uzanmaktadır.”

Seyahatnamelere böyle hünerli, üstatca tasvirlerin pek yakıştığına hiç şüphe yok. Yolculukta hava içten ziyade dıştan seyredilir; seyyah bize önce gördüğünü göstermeli, sonra bildiğini öğretmelidir. Netekim Blasco Ibanez de o usulü tutmuştur. Bir fasıl beraberce gezdiniz mi hem görmüş gibi oluyorsunuz, gözleriniz aç kalmıyor hem de öğrendiğinizi anlıyorsunuz, kafanızın içinde boşluk duyulmuyor.

Cava’ya gelince...

Yazık ki size bir konuşmada 70 sahifeyi hülâsa etmek mümkün olamayacak... Yapılacak şey okuduğum bu sahifelerden aklımda yer edip kalanlara dokunarak ısrar etmeden geçmektir.

Muharrir önce Cava’nın Hollândalılar eline geçtiği uzak yıllardan bahsediyor. Umumî vali üç çift at tarafından çekilen altın yaldızlı bir arabaya kurulurmuş. Etrafında zabıtlar ve önde bir zenci kafilesi... Zencilerin ellerinde gümüş lobutlar vardır; yolda gidenlerden her kim durup da secdeye varırcasına valiyi selâmlamazsa, bu lobutu kafasına

yer. Hattâ Hollândalıların bile hemen arabalarından inerek bir kenara dizilmeleri, çoluk çocuklarla beraber yerlere kadar eğilmeleri şattır.

* * *

O devirde adalet namına yapılan işkencelerin haddi, hududu yok. Babaları beyaz ırktan olanlar ve büsbütün beyazlar da aynı şekilde cezalara çarptırılır. Meselâ Erberfeld adında zengin bir melez gûya adadan Avrupalıları atmak maksadile bir isyan çıkarmak istemiş; asıl maksat servetini paylaşmak... On dört yerli ile beraber mahkemeye sevk ediyor. Hüküm şudur: “Suçlulardan her biri bir çarmıha geçirilecek ve sağ elleri kesilecek. Sonra kızgın kıskaçlarla etleri kopacak surette kolları, ayakları ve göğüsleri sıkıştırılacak; daha sonra yukarıdan aşağıya doğru karınları ve bağırları açılıp yürekleri koparılacak ve yüzlerine atılacak. Başlar ise kesilecek, vücut dört parçaya ayrılarak yırtıcı kuşlar tarafından yenilmesi için şehir dışına atılacak.” Bereket bu vaka 224 yıl öncesine aittir. Muharrir şimdiki idarenin yumuşaklığını kabul ediyor.

Cava baharat memleketidir; hiçbir yerin iklimi de burası kadar terletici değildir. Avrupalı erkekler ince Hint kumaşından beyaz elbiseler ve simokinler giyiyorlar. Netekim muharrir Singapur’da bir suvareye davet edilince, o beyaz simokinlerden tedarik etmek istiyor. Çinli çırağların çalıştığı bir terzi dükkânına giriyor. Soruyorlar: “Kaç tane yaptıracaksınız?”

Zira bu ter memleketinde elbise yarım düzine kadar ısı-

marlanır; boyuna değiştirmek lâzımdır. Fakat muharrir için mühim olan nokta adet değildir, elbisenin akşama yetiştirilip yetiştirilemiyeceğidir. Aldığı cevap şu oluyor: “Eğer esva-bınızdan birini bize örnek diye bırakırsanız dört tanesini bir saatte hazır ederiz. Yok, ölçü üzerine yapılacaksa iki saatten önce veremeyiz!”

Ve gerçekten de iki saat sonra otele dönen seyyah, kapıda bir Çinli çocuğun elinde dört kat simokin ile kendisini beklediğini görüyor. Asıl şaşılacak cihet bu simokinlerin hiç kusursuz dikilmiş olmasıdır.

Yarı çıplak gezen özkan Cavalıların tenleri tunç rengindedir. Ama öyle tunç ki tıpkı yeni uğulmuş, parlatılmış, altına çevrilmiş gibi pırıl pırıl yanıyor ve cilt içten aydınlatılmışa benziyor. Vücutlar ise Avrupalıları hayran bırakacak kadar endamlıdır. Avrupalıları hayretlere düşüren başka bir şey de var: Cavalı kadınların göğüsleri, kaç çocuk doğurmuş ve emzirmiş olsalar, kocamanlaşsalar yine derli toplu, dik ve serttirler; çok defa bunların sivri uçları, yüzlerine doğru kalkmış, şahlanmış bir vaziyette durur!

* * *

Cava tabiat güzelliği bakımından eşsiz bir memleketdir; Ibanez zaten bu ülkeye “Cava cenneti” diyor. Ilık sağnaklardan feyiz alan ağaçların en şahanelerine, çiçeklerin çeşitlisine, hattâ muharririn, “Çicek midir, yoksa azman böcekler midir, insan ayırdedemiyor,” diye anlattığı orkidelere ve iki metre boyunda yapraklarla süslü nilüferlere burada raslanır. Baharat ve çiçek rayıhası adayı görünmez bir sis gibi

kaplıyor. Fakat o cennetin içinde ara sıra ifritlerden daha korkunç mahlûklarla da karşılaşmak mümkündür: Keskin hançerini rasladığının vücuduna saplayan “amok” delileri...

Buna tutulanlar Malezyalılardır. Uzun asırlar korsanlıkla, katliâmlarla yaşamış olan o ırkta kan dökme arzusu irsîdir; bazan bir sebeple uyanıverir, uyanınca da kudurmuşşa döner; elinde hançer sokağa fırlar, kendisi öldürülünceye kadar kimi görür, önüne kim çıkarsa vurur, vurur! İşte “amok” o hastalığın adıdır. Sömürge idaresi “amok”a karşı teşkilât kurmak zorunda kalmış, muhtelif yerlere gözcüler koymuş ve gözcü noktaları dikmiştir. Tamamile kendinden geçmiş, öldürme cezbesine kapılmış böyle bir mecnun sokağa fırladı mı gözcüler davul sesi çıkaran içi boş kütüklere vurarak halka tehlikeyi bildirirler. Herkes bağıra çığırışa kaçışır, evlere sığınır ve evlerden katilin üstüne iskemleler, masalar atılır. Nihayet iki dişli iri kargılar taşıyan polisler yetişirler, deliyi kargılarıyla bir ağaca veya duvara sıkıştırırlar ve teslim olmayacağını, tedavi kabul etmiyeceğini bildiklerinden oracıkta tabancalarıyla vurup öldürürler!

Blasco Ibanez okuyucularını Cava gibi Himalaya eteklerinden Nil kaynaklarına kadar bütün dünya manzaraları, insanları, hayvanları ve nebatlarıyla tanıştırdıktan sonra kitabının sonunda diyor ki: “Bu yolculukta gelecekteki harb meydanlarını gezmiş oldum: Pasifik Okyanusu, Çin, Hint, belki de –kim bilir?– Mısır... Bizim nesil yeni bir harb daha görecekti. Talih bizi esirgese bile yakın nesil muhakkak ki bundan kurtulamıyacaktır.”

Büyük romancının dediği gibi Birinci Cihan Harbi’nden sonra gezdiği yerler hakikaten ikincisinin harb meydanları

oldu. Bir harb geçirdik ki bütün dünya kan dökücölükte “amok” salgınına uğramışken farksızdı. Kitle halinde dünyaya yayılan bu “amok” hastalarının ellerindeki de kuru hançer değildi. Mitralyözdü. Sokakta yayan koşmuyorlardı, tanka binmişlerdi yahut havada açmakta ve deniz altında gitmekteydiler. En yıkıcı ve yakıcı teknik kuvvet emirlerine verilmişti.

İşte şimdi biz, bir müddet için durulmuş olan bu hastalığın tahribatını seyreden şaşkın bir âlem içinde yaşamaktayız.

Akşam, 3 Mart 1946

JULES VERNE'DEN DERSLER

Hava yolile 7 günde dünyayı¹ dolaşmak teşebbüsü koca Fransız romancısı Jules Vernes (Jül Vern)'in adını cihan matbuatına yeniden aksettirdi. Son hafta içinde bizim gazetelerimizde de o mevzu üzerine tek yazı çıkmadı ki içinde bu mühim adamın ismi hayranlıkla anılmasın; meşhur 80 Günde Devriâlem'inden takdirle bahsedilmesin. 80 günü 7 güne indiren terakkiyi de herkes alkışlıyor. Halbuki romandaki 80 gün hayal mahsulüdür; vakanın geçtiği tarihte bunu başarmak imkânsızdı. Hakikatte 7 güne inen 80 gün değildir; daha fazlasıdır. Fakat şimdiki hava yolcularile romandaki kahramanlar dünyayı görmek, yakından tanımak itibarile bir mukayeseye tâbi tutulsalar, netice her halde muhayyel şahısların lehinedir.

Jules Verne'in tipleri o uzun mesafeleri atlı araba, tren, kızak, vapur, at ve fil sırtı olarak çeşitli vasıtalarla, bin türlü zorluklara, engellere göğüs gererek adım adım, yerli halk ile düşe kalka, didişe uğraşa aşarlar. Yalnız sekiz uçak meydanına konarak hep bulutlar arasından geçmek şartile ne görülebilir? Sonra hava devriâlemindeki hüner ve şeref sadece makineye ve makineyi vücuda getiren ileri fenne aittir. Romanda ise o başarıyı bir şahsın azim, irade, cüret

1 Yazıda nedense isim hep böyle geçmiş; biz "Verne" şeklinde düzelttik (hızl.)

ve sebatla, ilim ve marifetile, kafa, vücud ve ruh kudretile elde etmek mümkün olabilmiştir. Gözü azıcık pek kim olsa uçağa biner ve koltuğa gömülerek devriâlemi yapar. Rolü şiddetle “passif”dir; bir paketten, bavuldan farksızdır. Öbür taraftan *80 Günde Devriâlem* kahramanı sarfettiği zekâ ve enerji, fedakârlık ve feragat yüzünden –göğe çıkmamasına, başı bulutları aşmamasına rağmen– bir ilâh mahiyetini alır; en yüksek irade ve kudret dersi verir.

İşte bu sebeplerden dolayıdır ki Jules Verne’in eserleri –fen ne derece ilerlerse, 80 günü 8 dakikaya indirse– bize verdiği ilim âşığı, yüksek irade sahibi, her bakımdan üstün insan örneklerle gençliğin fazilet mürşidi olmakta devam edecektir. Gençliğin diyorum... Daha dün oğlumun kütüphanesinden aldığım *Kaptan Grand’ın Çocukları*’nı bir yere ilişerek saatlerce okuyan ben değil miydim? Kitabı bırakınca kendimi bambaşka, daha iradeli hissetmedim mi?

Akşam, 23 Haziran 1947

TRİSTAN BERNARD'IN ÖLÜMÜ

Fransız esprisinin son mümessili ve o bakımdan İngiliz adaşı Bernard Shaw'un Lâtin ırkından bir benzeri olan Tristan Bernard'ın ölümü şüphesiz ki edebiyat âleminde derin bir teessürle karşılanmıştır. Yarın öbür gün gelecek Avrupa gazeteleri tabiatile bu nüktedan romancı, piyesçi ve konferançıdan uzun uzadıya bahsedecekler, güzel nüktelerinden de nümuneler vereceklerdir. Yazılarını ve hayatını gençliğimden beri takibetmiş olduğum için epeyce tanıdığım Tristan Bernard ayrıca şekli itibarile de bir tipti; torba sakallı, tıknaz, babacan ve sevimliydi. Bizim hâlâ bir eşini bulamadığımız "adapte" piyes üstadımız merhum İbnirrefik Ahmet Nuri Bey de meşhur Bîcan Efendi'nin yer aldığı harikulâde lâtif eseri o Fransız nüktedanın *Triplepatte* isimli komedisinden lisanımıza çevirmiş; lâkin aslından daha mükemmel ve hayatımıza daha uygun bir kalıba dökmüştü: Yine merhum dostum sanatkâr Sadi'nin Hissei Şayia'daki muvaffakiyet hissesi pek büyüktür. Sahne tarihimizde unutulmaz mevki yapmış bu eserin üç mühim şahsiyeti de şimdi dünyadan çekilmiş bulunuyorlar; üçü de telâfi edilmez kıymetlerdir.

Şu var ki Tristan Bernard daha ziyade nükteli cevaplarıyla şöhretini besliyor; yürütüyordu: Size bunlardan aklımda

kalmış birkaç nümune vereceğim: İki tanınmış doktor operatör düello ediyorlarmış; Bernard şöyle demiş: “Ah, bu operatörler! Artık biz kendilerine yetişmemeğe başladık!” Hafifmeşrep kadınlardan biri manyatizma merakına tutulmuş; masasını konuştururmuş; muharrir, “Karyolasını konuştursa daha eğlenceli olur!” demiş. Karısı tarafından aldatılan bir adam, ufak yaştaki çocuğundan bahsederek övünüyormuş: “Çapkın! Bana bakarak, ‘Baba! Baba!’ demeğe başladı.” Sakallı nüktedan şu cevabı vermiş: “Aldırma! Daha küçüktür, ne söylediğini bilmez!” Bir gün bankada ne kadar parası varsa çekmiş, cüzdanına koymuş, kapıdan çıkarken bakmış ki silahlı bir muhafız nöbet bekliyor. “Dostum,” demiş, “artık gidebilirsin. Boşuna yorulma!” Şu cümlesi pek incedir: “Kafi derecede düşünemiyeceksen hiç düşünme, daha iyi!” Bir sporcuya demiş ki: “Haydi, Louvre Müzesi’ne git. Yürünecek geniş salonlar vardır!” Zarif bir sözü de bu: “Bazı kocalar, zevceleri tarafından aldatılmamış olmağı az bulurlar da bir de bu şerefi kendi meziyetlerinden sanmağa kalkışırlar.”

Görülüyor ki Tristan Bernard’ın mizahı insan karakterlerinin tahlili ile alâkalı, zarifliği nispetinde derin ve yüksektir. Öyle bir zekâ ışığının sönüşü ne acı!

Akşam, 16 Aralık 1947

TABIAT TASVİRLERİNDE PIERRE LOTİ

G alatasaray Lisesi'nin henüz “ortaokul” kısmında iken Ahmet Haşim'in “muharrir talebe” yazılarını toplayan defterine deniz tasvirleriyle dolu bir yazı yazdığımı pek iyi hatırlıyorum. Yaşça da büyüğüm olan bu şair arkadaş yanıma gelmiş, o tasvirleri beğendiğini söylemiş, etrafındakilere yayarak bana bir mektep şöhreti kazandırmıştı.

Pierre Loti'ye benzemek istiyordum; elimde tek örnek *İzlanda Balıkçısı* tercümesi idi; malzeme olarak da zamanın esnek, hareketli ve oyunbaz hale sokulamamış içsiz, yapmacıklı Türkçesini kullanmaya mecburdum.

Birkaç sene sonra Loti'nin kitaplarını aslından okuyup az çok anlayacak kadar Fransızcam ilerleyince o “Ressam-Muharrir”e daha fazla hayran oluyor, tasvirlerini taklid için daha gayretle çalışıp çabalıyordum.

Şu var ki benim etüdlerim onunkiler gibi “impressioniste” levhalar değildi; “detail” üzerinde lüzumsuzca duruyor, teferrüatını tespit etmekten zevk alıyordum: Loti ise bir manzaranın şahsi duyuşla ve hüznün verici ruh haletiyle umumî heyetini veriyordu. O tablo uzağa gidip seyretmek, ayrılınca da düşünmek lâzım geliyordu.

Lâkin itiraf etmeli ki Pierre Loti'nin tabiat tasvirlerinde noksan olan bir şey vardır; tabiatı aşk ile sevmez; daha doğ-

rusu coşkunluk duymaz; tabiatın kolları arasına atılmaktan çekindiğini hissedersiniz. Meselâ romantikler gibi;

Tabiat orada duruyor, seni çağırıyor ve seviyor

tarzında heyecana kapılmadığı, hele Contesse de Noatiles halecaniyle tabiati bir sevgilisi imişçesine bağrına bastırıp öpüp okşamak arzusu duymadığı muhakkaktır:

Ey ilkbahar! Şirin çehreni boynuma koy...

diyecek kadar tabiatle senli benli, içli dışlı, âşık mâşuk değildir.

Dünyanın güzelliğine yaslandım

Ve mevsimlerin rayihasını ellerimde tuttum

nevinden tabiatın cinsî cazibesini anlayıp tesiri altında kıvrandığını anlatan yürek çarpıntılarını Loti’de bulamazsınız. Loti ki her şeyden önce peyzaj ressamıdır; zaten onun romanlarında tahkiye yoktur; roman şeklini andırır bir teknik kullanması da ancak tabiat tasvirlerini içine sıkıştırmak içindir.

Dünyanın yazı ile en çok tablosunu vücade getirmiş, hattâ bütün dünyayı gezerek Kutup Denizi’nden Pasifik Okyanusu’na ve Afrika Sahrası’ndan Hint iline kadar çeşitli bölgelerin binlerce manzarasını tesbit etmiş bulunan tek “ressam-muharrir”i Pierre Loti’dır. Filvaki sonradan İspanyol romancısı Blasco Ibanez dünya turuna çıkmış ve seyahatnamesini harikulâde manzara tasvirleri ile bir resim gale-

risine benzetmişse de onun tabloları daha ziyade “fresk” ve “pamo” gibi bir cins tezyini sanat sınıfına girer.

Zaten başka hikâyecilerle romancıların yaptıkları da odur; tezyini sanattır, “tezhip” nevinden süsleme hüneri diyeceğimiz bu usûl –belki bir gün geri dönmek üzere– şimdilik yazıda moda olmaktan çıkmıştır. Loti her şeyden önce büyük ressamdı.

Yeni nesil, bizim vaktiyle duyduğumuz şevk ve hayranklıkla Loti’nin tasvir kudretindeki zevkine varamaz. Meselâ Loti’nin *Evlennesi* hele *Bir Sipahinin Ölümü*, hattâ memleketimizle alâkalı kitaplarından hiçbirisi manzara tabloları ve tahkiye bakımından bugünün gencine çok şey söyleyemez.

Lâkin Türk genci için Pierre Loti sadece manzara tabloları yapmış bir muharrir sayılamaz ki! O, tasvir ettiği coşkun denizler, dehşet verici çöller, korkunççasına güzel iklimler gibi Türk karakterinin de tablolarını sıralamış, ayrıca tablolarındaki isabeti –yalnız bize gelince– kükriyerek müdafaa etmiş bizden bir insan, sayılı bir vatanperverimizdir... Hiçbir ecnebi Loti kadar Türk’ü sevmemiş. Türklüğü benimsemiş, bir şövalye cesaretiyle onun şerefine dövüşmemiştir.

Bir Fransız mütefekkeri, “Ancak maziye canla, başla, aşkla bağlı olanlar istikbali sağlam şekilde kurabilirler,” der. Pierre Loti mazimize bağlı idi; lâkin istikbalin kunt yapısı için temelin maziye dayanması lâzım geldiğini bildiği içindir ki Türk karakterinin istikbale lâyık bir kaide teşkil ettiğini kendi öz vatanına, dünyaya ve azıcık da bize anlatmaya çalışmıştı.

Nitekim epeyce kararsızlıklardan ve hoppalıklardan sonra bunu hepimiz, herkes anladı.

Bana öyle geliyor ki Pierre Loti'nin tabiata da, insana da daima ürkek, az çok vahşi duran ruhu bütün heyecanile yalnız Türkiye'ye ve Türklere sarılabilmşti. Biz onun –memleketi dışında– asıl aşkı, tek sevgilisi idik.

Yeni İstanbul, 14 Ocak 1950

SEKİZİNCİ BÖLÜM
TERCÜME MESELESİ

BAŞKALARINA İŞ BUYURMAK

Mektep damı altından bugüne kadar birbirimizden hiç yüksünmiyerek karşılıklı daima dost kaldığımız İzzet Melih bir sırayazısında, memleketimize üç kere gelmiş olan müsteşrik Antoine Galland'ın hayatını ve eserlerini tatlı tatlı anlatıyor. Frenk âliminin seyahatleri XIV. Louis ve IV. Mehmed zamanlarına tesadüf etmektedir; yazdığı “ruzname” dahi –o devirde Türkiye’nin siyasî ve içtimaî cephelerini aydınlatan teferruat ile dolu bulunmasından ötürü– büyük bir ehemmiyeti haizdir. Ayrıca şu cihet de dikkate lâyıktır: Muharrir dostumun, kıymetinde şüphe etmediğim takdirine göre Galland, yalnız kitaplar, eski eserler, sikkeler ve madalyalar âlimi değil, aynı zamanda etrafı iyi gören ve müşahedelerini pek güzel anlatan bir sanatkârdır; üslûbu selis, tasvirleri canlıdır; muasırları olan XVII. asır edipleriyle boy ölçüşecek kudrettedir.

Hepsi âlâ! Fakat ilişmek istediğim nokta şu: İzzet Melih bütün bunları yazdıktan, esere merakımızı çekip naklettiği bazı parçalarla iştahımızı açtıktan sonra neden, “Ruzname-nin bir gün aynen dilimize çevrilmesi temenniye şayandır,” deyip işin içinden sıyrılıyor? Allah kendisine, birçok meziyetlerden gayri iki mükemmel dil kabiliyeti de ihsan etmiş. Edebiyatla candan alâkası ve çoğumuza nasip olmıyan müsa-

it zamanı da var. Tecrübesi ve irfanı artık onu “Sermed”lerle meşgul olmaktan alıkoyuyor ve hayatını “Tazat”lara hasretmekten uzak bulunduruyor. Geçsin zarif yazı masasının başına, çeksin besmeleyi, başlasın tercüme! İyi tercüme, kütüphanelerimizin başlıca eksiğidir ve güçlüğü nisbetinde şerefli bir iştir. Fransızca’yı onun kadar iyi bilen ve Türkçeleştiren müdekkik bir edebiyat adamını nereden bulacağız? Eserin lüzumlu ve faydalı oluşu da basılması hususunda Maarif Vekâletini elbette yardıma koşturur.

Birbirimize, “Siz yapınız! Siz buyurunuz!” diye diye ne kıymetli zamanlar kaybediyor, ne mühim fırsatlar kaçırıyoruz. Bilhassa kendi payımıza düşen yükü, yol üstünde bırakıp bir, iki tavsiyeden sonra, karşı kaldırıma tıpış tıpış ne hoş geçiyoruz!

Tan, 20 Eylül 1941

TERCÜME YOLUNDA BİR HAMLE

Nesrin nazımdan, tercümenin telifden, fakat manzum bir eseri, hele piyes ise yine nazım şeklinde dilimize çevirmenin hepsinden güç olduğunu bildiğim için Türkçe *Cyrano de Bergerac*'ı elime alınca ilk hissim irkilmek ve "Eyvah, bunu da mı yaptık, bu cinayeti de mi işledik," demek oldu. Bereket ki şiddetle yanılmışım, yersiz bir fena zanna düşmüşüm. Sabri Esad Siyavuşgil'in başarısı karşısında, gücü kuvveti yetmiyenlerin yüksek, marifetli eserlere karşı duyacağı baş döndürücü hayranlığa kapıldığımı söylemekten memnunum. Edebiyat sahasında bu muvaffakiyet, sanat yolunda en uzun köprüyü kurmak, en büyük tersaneyi işletmek kadar ileri bir hamle sayılabilir. İşi büyültüyor, heyecana mı kapılıyorum? Hayır *Cyrano* tercümesi, bizde haşmetli bir eserin, ilk defa olarak aşkla, şevkle, sadakatle, iman, bilgi ve zevkle, hepsinden ehemmiyetlisi, te'life benziyen pek güzel bir üstat Türkçesile yapıldığı, hiç aksamadığı, gönül ve fikir doyurduğu için öğmeğe değer. Şüphem yok ki yarın bir "tercüme mükâfatı" verilmek lâzım görecektir. Bence birincilik bile azdır, müsabaka üstü sayacaktır.

Geçenlerde bu piyesin sahnelerimizde oynanmasını istediğim zaman ümidimi kıran nokta öyle bir eserin dilimize nasıl çevrileceği düşüncesi idi. Tercüme işi şerefle ba-

şarıldıktan sonra Ankara Konservatuvarı'ndan şimdi temsili beklemek hakkımızdır. Bu, her bakımdan, hele Türkçe ve tercüme itibarile tiyatromuzun dönüm başlangıcı olacaktır.

Rostand'ın kıymetinden hem başkaları hem de ben bir hayli bahsettiğimiz için bugünlük ona dair kısa bir fıkra anlatmak istiyorum: Bilirsiniz ki 29 yaşında Fransız akademisine giren Rostand 25 yaşında iken ilk eserini “Théâtre Français”de oynatmış, beğenilmiş, fakat henüz servet ve şöhrret sahibi olamamıştı. *Cyrano*'yu hazırladığı sırada bir küçük ev hoşuna gitmişti; ev sahibine adını vererek ezile büzüle demişti ki: “Eğer yakında oynanacak eserim rağbet bulur, elime beş, on para geçerse, binayı satın almak niyetindeyim...” İrat sahibi, o genç ve sıkılkan muharrir parçasını şöyle bir süzmüş ve omuzlarını kaldırmış; fakat *Cyrano* oynandığı gece muharririn daha hiç kimseye nasip olmayan bir şöhrete erdiğini görüp servete konduğunu sezince hemen bir telgraf çekerek üstadı tebrik etmiş ve binayı alıp almayaçağını sormuş. Rostand şu cevabı vermiş: “Eviniz şimdi bana dar gelir!”

Tan, 18 Kasım 1942

ALKIŞ VE ISLIK

Bir meslekdaşımızın pek haklı olarak sızlandığına göre 580 sayfalık bir “dünya şaheseri”nin Türkçeye çevrilmiş şekli, aslındakinden daha iri harflerle basıldığı halde, meselâ 360 sayfayı ancak tutuyormuş... Neden? Mütercim, yalnız muhavere fasıllarını tam olarak [tercüme edip] tasvir ve tahlil kısımlarını ya büsbütün atıyor yahut dörtte bire indiriyormuş da ondan! Çevirenle basan için olduğu kadar irfan hayatımızın haysiyeti için de ayıp şey... Bir mütercim, böylece leyleği kuşa benzetmek, güzel, tam ve sağlam olanı güdük, çirkin ve sakat hale sokmak hakkını kendinde bulabilmeli midir? Tercüme bozuklukları, lisan hataları yetmiyormuş gibi kitabın en değerli yerlerini atmak suretile bir şaheseri, mâtimaskara etmek saygısızlığını nasıl gösterebiliriz? Ciddî bir sanat eserinin kıymeti sadece vak’alarda ve konuşmalarda değildir; tahliller ve tasvirlerdir; tercümesi güç olan da bunlardır. Demek ki mütercim hem iktidar hem huy bakımından bir fikir ve irfan işinin ehli değildir; iki lisanı da iyi bilmedikten başka okuyucularının emniyetini suistimal etmekten de çekinmiyor. Vah vah!

Bu vaziyet, eser sahibinin adını gizliyerek yapılan adaptasyonculuktan da çirkindir. Zira adaptasyonculukta, ismi belli olmıyan asıl mal sahibinin şöhreti, şerefi kendiliğın-

den korunmaktadır. Eksik tercümeler ise o şöhret ve şeref bir tecavüz teşkil eder. Anlaşılan bazı mütercimler, kıymetli mücevherlerini söküp attıktan sonra bize şaheser diye taşlarını, foyasını ve kadife mahfazasını vermiyorlar. Gel de meselâ taneleri ayıklanmış bu koçandan mısır hakkında bir fikir edin!

Meslekdaşımızın haber verdiği irfan suistimalini önlemek vazifesi münekkitlere ve aydın gazetecilerimize düşer. Kitapçı raflarında yer alan şaheser tercümelerini uluorta göklere çıkaracaklarına eksik bırakılan önemli fasılları zikrederek, sayıp dökerek mütercimleri bundan sonrası için daha dikkatli, insafli, vicdanlı davranmak zorunda bırakmalıdır. Hattâ lisan bilen okuyucularımızdan rica etmeliyiz: Şayet bahsolunduğu şekilde eksikliklere rastlarsa bizi aydınlatsınlar! Doğruluğuna kanaat getirdikten sonra, ben kendi hesabıma hakikati meydana koymaktan çekinmiyeceğim. Zira her sanat şubesinde olduğu gibi bu işde de yalnız alkış değil ıslık da lüzumludur!

Tan, 4 Mart 1943

“TRADUTTORE, TRADİTORE!”

Ortalıkta mütercim çok, muharrir yok! Tercüme o kadar kolay bir iş midir? Hattâ şöyle sorabiliriz: Tercüme, teliften daha zor değil midir? Zordur. Hele çevireceğimiz eser Arsène Lupin veya Pamuk Prenses olmazsa! Hoş bunları da yabana atmamalı: Maurice Leblanc, yeri gelince inceleşen, az çok ruh tahlilleri yapan bir muharrirdir. Çocuk hikâyelerini ise çocuk dilile tercüme lâzım geldiğinden eli kalem tutan değme adam bu yükün altından kalkamaz. Öyleyse piyasadaki şu –kâğıt raptiyesi, alüminyum traş çanağı, çelik metre ve tahta kürdan kadar– stok tükenmiyen mütercim bolluğuna, ucuzluğuna, harcıâlemliğine ne buyuralım? Tam 35 yıldanberi yazı yazdığım ve lisan bildiğim, ayrıca heveslendiğim halde bu güne kadar henüz bir tercüme yapamadığıma siz de şaşınız, ben de... Kaç kere başladım; cümleleri sıraladım, okudum, Türkçesini beğendim fakat karşılaştırdınca kaşlarımı çattım: Zira gördüm ki ya ben muharrire yetişemiyorum yahut kendiliğimden muharrire bir şey ekleyip, bazan daha güzelleştirmekle beraber, fikrine tam tercüman olamıyorum. Vazgeçtim.

Haydi, bu derece titiz, güç beğenir olmalıyım; lâkin eserin boyuna bosuna, ana hatlarına, püf noktalarına sadakat göstermiyelim mi? Manzara tasvirlerini kes, insan tahlille-

rini kısalt, lûgatlere bakmağı, sorup araştırmağı lüzumsuz bul, kitabı didikle, tarazla, kırp, yol, bir yığın paçavraya çevir, götürüp bastır ve “mütercim oldum, memleket irfanına hizmet ettim, şaheserleri tanıttım” diye gez, öğün! Hayır, bize lâzım olan çok ve kötü değil, az ve iyi tercümedir, bir meslekdaşın dediğı gibi Türk irfanına karşı mesuliyet hissi taşıyan mütercim isteriz ve yine bir arkadaşımızın ileri sürdüğü gibi münekkitlerden günlük gazetelerde hiç değilse 1943 yılından başlayarak tercümelerdeki kusurları tenkit, daha doğru teşhir mahiyetinde yazılar bekleriz. Yani bugüne kadar işlenen tercüme suçları ve suçluları hakkında umumî bir af yapılsın fakat yeni savsaklıkları, cinayetleri, suikastleri şiddetle cezalandırmak kararında olduğumuz da anlatılsın, icraate geçilsin.

Başlıktaki İtalyanca vecize “tercümenin, çaresiz aslına uymadığını, müellifin fikrine karşı bir ihanet teşkil ettiğini” anlatmak için kullanılır. Mübalağalı ise de mütercimi dikka-te ve münekkitleri de vazifeye sevke yarayacağından bizim irfan hayatımızda her zamandan fazla bugün hatırlamağa lâyıktır.

Tan, 11 Mart 1943

BİR KÜLTÜR HÂDİSESİ KARŞISINDA

Pek ciddî bir edebiyat, lisan ve kültür hadisesi karşısındayız: Eski Türk nesrini, hikâyede, tarihte, romanda karakteristik mimarlığına zarar vermeden yenilemek, okunur, sevilir hale getirmek, değerini belirtip klâsik bir fikir servetine sahip olmak imkânının bulunmuş olması. *Ulus*'da kudretli bir kalem adamı tarafından hünerle, zevkle, eserinin ruhuna ulaşarak, bütün güzelliğini meydana çıkararak Naimâ'dan ve Evliya Çelebi'den yapılan denemeler daha önce Ahmed Mithat Efendi'den *Henüz 17 Yaşında*'yı sadeleştirmekle başlayan çığırın faydasını ve yüksek mânasını bütününe açığa vurmağa yaradı. Anladık ki gelecek nesiller için eski Türk irfan haznesi korktuğumuza uğramıyarak toprak altında gömülü kalmaktan kurtulacaktır. Çocuklarımız Âşık Paşa'yı, Evliya Çelebi'yi, Naimâ ile Râşid'i, sefaretnameleri, hattâ Muhayyelâtî Aziz Efendi'yi bizim gibi seve seve okuyabilecekler, okumakla kalmayıp son zamanlarda kısa, kesik, şiveye aykırı, daha tok, daha oturaklı, daha millî bir hüviyet alması için lüzumlu örnekleri bulmuş olacaklardır.

Bir şartla: İşi şunun bunun eline bırakmamak, tercüme-lerde gördüğümüz savsaklıkla kitapçılara ucuz bir kazanç yolu çıkarmamak, titiz ve dikkatli olmayı bir vicdan ve irfan borcu bilmek! Yoksa önüne gelen kaleme sarılır da bu millet

haznesini çarçur etmeğe kalkışır, güzelim nesir mozaiklerinin üstüne badana sürercesine yenileştirmek insafsızlığını gösterir, yüksek mimarlara vakit bırakmadan yapı kalfaları kollarını sıvayıp kaş yapalım derken göz çıkarmak hoyratlığına kapılırsa, işlediğimiz hayır ürküttüğümüz kurbağaya değmez. Bir sanat felâketine daha uğramış oluruz.

Mesele o kadar mühim ve umumî menfaatle alâkalıdır ki kanuna bir madde ekliyerek telif haklarını kaybetmiş eserlerin bu suretle yenilenmelerini bazı kayıtlara ve şartlara bağlamayı bile bize düşündürebilir. Fakat en iyisi ecnebi lisanlardan klâsikleri tercüme ettirdikleri gibi resmî makamların bu işe önayak olmaları, aslına zarar vermeden yenileme marifetini klâsik tercümelerindekinden daha ince bir dikkatle gerçek üstadların himmetine bırakmalarıdır. Kitapçının birkaç papeline tama edip aczine bakmadan hoyratlığa kalkışanı yaylım ateşe tutmak da gazetelerimizin vazifesidir.

Tan, 25 Nisan 1944

TERCÜMEDE ON EMİR

Birtakım eski dergileri karıştırırken *The Journal of Education*'da "Mütercim için evamiri aşere", yani on emir başlıklı bir yazı gözüme ilişti. Biz şimdi o haldeyiz ki tercüme sözü geçti mi –hastalıklı bir adamın ilâç ilânlarına takılıp kalması gibi– bu söze raslayınca dikkat kesiliyoruz. Zira irfan âlemimiz tercüme kurdeşenine uğramıştır; kitapçı vitrinleri kötü tercüme eserlerle çiçek ve kızamık çıkaran çehreler gibi bulaşıcı bir hastalığın fişkırması devrinde! On emir şudur:

"1- Tercümeye kalkıştığın lisanı bileceksin. 2- Kendi ana lisanını öğrenmeye devam edeceksin. 3- Tercüme edilmez bir söz olamayacağına iman getireceksin. 4- Kitabın aslındaki fikirleri ne eksiltme ne katma, dosdoğru çevirmek baş düşüncen olacak. 5- Muharririn saçma da yazdığına hükmetisen aslını düzeltmekten çekineceksin. 6- Aslın nahvine bağlanmıyacaksın. 7- Zarif bir cümleyi kelime kelime tercümeye yanaşmıyacaksın. 8- Kusur gözle değil, kulakla anlaşıldığından tercümeni daima yüksek sesle okuyacaksın. 9- Aslın ahengini korumağa çalışacaksın. 10- Tercümenin çırpıştırma bir şey olmaktan çıkarak eser haline geldiğine inanmadıkça işe bitmiş gözile bakmıyacaksın."

Garp memleketlerinde "tradduttore traditore – müter-

cim, ihanet edendir” tâbiri ile tercümede aslını yazan adamın fikirlerine ister istemez ihanet edildiğine işaret olunursa da belli başlı kitap tâbileri inceleyip sık dokumadan bir eserin tercümesini basmakta vicdan, vazife, meslek azabı duyduklarından ve ticarethanelerinin haysiyetini korumak istediklerinden işi ehline verirler. Bir kitabevi bozuk tercüme basarak mahlût gıda maddesi satan bir bakkal vaziyetine düşmekten, firmasının onurunu kırmaktan çekinir.

Kötü tercümelerden sızlanırken yalnız mütercime yükleniyoruz; yani çok defa beş, on liraya çalışan sarı çizmeli işçiye... Kokmuş tercümeyi o yapıyor amma bilerek yaptıran ve satan tâbidir. Ne denir ki kanun, mahlût tercüme bastıran kitabevlerinin indirilmiş kepenkleri üstüne de bir hafta koyamıyor!

Akşam, 24 Ocak 1945

TANIMAK İSTERDİK

Kırk yıl önce memleketimizde forma forma yayımlandığı zaman kırk bir rakamı üzerinden basılıp satıldığını bildiğimiz *Bir Çalgıcının Seyahati* romanı meğerse Almanca'dan tercüme değilmiş. Eserin muharriri Almanca ufacak bir kitaptan ilham alarak onu kendisi yazmış ama telif roman neşri yasak edildiğinden böyle kaçamaklı bir yol bulmağa mecbur kalmış. Yeni harflerle basılmış tam metinli iki ciltlik romanın kapağında bu hakikat “en sağlam delillere dayanılarak” ilân ediliyor.

Babalarımızın, bizim, hattâ şimdi de bizim çocuklarımızın, yani üç neslin gülümseyerek, gülererek, birçok yerlerinde kahkahasını tutamıyarak daima neşe içinde okuduğu, avunduğu, sayesinde derdini unuttuğu böyle popüler bir romanın muharriri hakkındaki malûmatsızlığımıza şaşmaktan kendimi alamıyorum. Mehmet Tevfik kimdi, başka kitapları var mıydı, eseri misilsiz bir rağbet gördükten sonra neden mesleğe devam etmemiş, ölüm mü kendisini yazı muhitinden çekip götürmüştür? Hiçbirinden haberimiz yok. *Bir Çalgıcının Seyahati* romanına edebî bir kıymet vermemekle beraber faydalı tesirini ve Fransızların “clovesque” dedikleri palyaço tarzı tuhafılıkta hususî değerini inkâr edemeyiz. Vaka kahramanı iki komik tip –beceriksizlikleri, gafları, fal-

soları, görgüsüzlükleri ile ve bütün münasebetsizce hareketlerinde birbirlerini tamamlamaları bakımından– Laurel ve Hardy kadar eğlendiricidirler. Herhangi bir ecnebi eserdeki komiklerden fazla hoşumuza gitmeleri itibarile yabancı isimler altında yabancı ülkelerde yaşamalarına rağmen yerli olduklarına hükmetmek de mümkündür. Zaten ne olursa olsun kırk yıldır okuyucusunu muhafaza eden bir halk kitabına ve işlek zekâlı muharririne karşı neşriyat tarihimizin kayıtsız kalması o “Mehmet Tevfik” ismi üzerinde malûmatsız bulunması hoş görülmez. Hattâ bir haksızlık sayılabilir.

Kırk yıl geçtiği halde henüz *Bir Çalgıcının Seyahati* kadar bizi yormadan güldüren bir kitap okumadığımızı düşünerek bu haksızlığı gidermek, muharrire şöhret hakkını vermek hepimize, bilhassa elli yıllık muharrirler jübilesi yapmak için binlerce eski neşriyata göz nuru dökmekten çekinmeyen sayın meslekdaşa ve *Meşhurlar Ansiklopedisi* mütehassısı aziz dostumuza düşer.

Akşam, 10 Ekim 1945

YENİ ROMANIMIZ MÜNASEBETİLE

Gazetemiz edebî mahiyet taşıyan bir tercüme roman tefrikasına bugün başlıyor. İlânını okuyunca eser beni telif değil, tercümesi bakımından alâkadar etti. Zira kütüphanelerimize *Mağrur Kalb*, *Ana*, bilhassa *Madam Curie* gibi pek değerli tecümeler kazandırmış olan Mebrure Koray'ın evvelâ Türkçesi pek selis, pek temiz, ayrıca kendine mahsus bir güzelliكتedir; tercümede de bu güzelliği şaşılacak derecede muhafaza etmektedir. O kadar ki eseri okurken tercüme olduğunu unutursunuz. Bir meziyeti daha vardır: Ecnebi kelimelerin karşılıkları olarak profesyonel mütercimlerdeki gibi basma kalıp, malûm ve muayyen sözler kullanmaz; yenileri, sıcak ve samimî öz Türkçeleri seçer. Sonra bu mütercim, kolayca, harcıâleme, bayağı hisleri coşturacak müptezele el sürmez. Kısacası tercümeye lâıyk olduğu ehemmiyeti vermiş, tercüme itibarını yükseltmiş bir muharrirdir, bir ediptir ki öylesi aramızda nadirdir.

Tercüme eser okumağa pek vakit bulamamakla beraber Sayın Bayan Mebrure'nin yine *Akşam*'da çıkan *Ana* romanını kaçırmadan takibetmiş, kitap şeklinde basılmış olan *Madam Curie*'yi de seve seve tamamlamıştım. Tekrar söyleyeyim: Eserin asılları kadar –belki da fazlasile– tercüme-deki itina ve tercüme lisanındaki şirinlik, sevimlilik, hüner

hoşuma gidiyordu. O vasıflar ki hepimiz tercüme kitaplarda yokluğundan sızlanıyoruz.

Mütercim bu sefer Henry Bordeaux'dan, benim okumadığım bir eser seçmiş; iyi etmiş. Zira Bordeaux bir şahika değildir amma mükemmel bir moralisttir; ağır başlı, çevik üslûplu, cazibeli bir temiz aile ve temiz aşk romancısıdır. Kahramanlarını aramızda yaşayan tiplerden alır ve azıcık idealize ederek okuyucularına sevdirmesini bilir. Oldukça yayılmış bir ahlâk ürpertisi geçirdiğimiz şu sırada o makbul hüviyeti haiz bir muharrirden dolayısıyla ders almanın faydalı olacağını sanıyorum ve *Dönüşü Olmayan Yol*'un *Akşam* gibi aile muhitlerine girmiş, baş köşede yer almış bir gazeteye pek yakıştığına ve alâka ve muhabbetle okunacağına –tavsiyeye hacet görmeden– inanıyorum.

Akşam, 22 Ekim 1947

BİZİ TANITANLAR

Bonn Üniversitesi Şarkiyat profesörlerinden Otto Spies Türk ve Mısır hikâyecilerinden bir kısmının eserlerini Almancaya çevirerek neşretmiş. Hatırladığımıza göre bu zat İkinci Cihan Harbi başlangıcında sırf Türk muharrirlerinin hikâyelerini toplayan bir kitap daha çıkarmıştı; ismi, Ömer Seyfeddin merhumun bir hikâyesine izafeten Das Blutgeld idi. Ayrıca benim hikâyelerimden mürekkep bir eser de hazırlamış, basılmak üzere matbaaya vermişti. Lâkin Leipzig, hava bombardımanlarına uğrayınca, galiba ne kitap kaldı ne matbaa... Mütercimin hayatından daha da şüpheyeye düşmüştüm. Şimdi memnunlukla öğreniyoruz ki yaşıyor ve kendine seçtiği yolda yürümeye devam ediyor.

Siyasi düşünce ve kanaatlerimizi bir yana bırakarak söylemeliyiz ki dünya milletleri arasında öteden beri bizim sanat ve kültür hareketlerimizle en fazla meşgul olanlar Almanlardır. Galiba Türkiye'nin irfan hayatından bahseden en fazla yazı, kitap ve eser tercümeleri de Almanya'da çıkar. Çıkar ve okunur. Okunduğu için de yine dünya münevverleri arasında Türkleri en çok tanıyan insanlar Almanlar arasında bulunur.

Metodlu çalışmayı bilen bu milletin o meziyetini inkâr haksızlıktır. Vaktiyle İstanbul'da Almanca bir gazete çıkar-

dı; memleketi tanıtacak hikâye, roman ve makaleleri derhal tercüme etmekte zerre kadar ihmal göstermezdi. Hele Anadolu'nun ve eski İstanbul'un çeşitli içtimaî manzaralarını tasvir eden yazıları hiç kaçırmazdı. Birinci Cihan Harbi sonuna doğru sürgün dönüşü karşımda ilk gördüğüm adam, bu gazetenin müdürü oldu; konuştuk ve bir mukavele imzaladık. Hikâye ve romanlarımı Almancaya çevirecek, bastırarak ve mukabilinde telif haklarımı da verecekti. Mağlûbiyet o projeyi akim bıraktı.

Görüyorsunuz ki iki defa böyle bir teklifle karşılaştım. Eğer harplerden vakit kalsaydı şimdiye kadar birçok muharririmizin eseri Almanya'da yayılmış, tanınmış, daha doğrusu memleketimiz Alman kanaliyle edebiyat ve sanat cephesinden kendisini Avrupa'ya geniş ölçüde tanıtmış olacaktı. Peki, Almanya'dan gelen tekliflerin birer benzeri de niçin Lâtin ve Anglo-Sakson âleminden gelmedi? İşte fark bu noktadadır. Cermen ırkı bambaşka türlü çalışmasını biliyor, işi hafifinden alıyor; kayıtsızlık göstermiyor. Müthiş bir hezimetin altından azıcık sıyrılır sıyrılırsınız Türk ve Mısır hikâyelerini bastırmayı bile düşünebiliyor; düşünüp tatbika koyuyor; rağbet de görüyor. Siyaseten müttefiki miyiz, dostu veya hasmı mı? Dikkate almıyor.

Almanya'da irfan faaliyetinin tekrar başlaması ve sanat işleriyle uğraşacak bir vaziyet hâsıl olması lehimize dir. Hattâ orada bu defa Türkiye'nin sanat hareketleri hakkında eskisinden daha verimli, daha programlı neşriyat ve propaganda bile beklenebilir. Yukarıda dediğim gibi bizi bu cephemizden ciddî surette tetkike vakit bulamayan diğer milletlerin Alman kanaliyle memleketimize dair bazı fikirler hâsıl etmesi de mümkün olacaktır.

Velhasıl iki millet arasında sanat münasebetlerini geliştirmeye bizim de çalışmamız ve küskün, nobran yahut mühimsemez tavırları bırakarak Batı Almanya ile irfan dostluğunu yeniden kurmakta gecikmememiz kendi menfaatimiz icabındandır. Bir Otto Spies'in yaptığı gibi koca bir Basın-Yayın Umum Müdürlüğü, zor başarır. Başarsa da acaba o himmet kaç bin liraya malolur? "Kaç yüz bin liraya?" demiyorum!

Yeni İstanbul, 5 Kasım 1950

İNCİ İLE MİDYE

Tercüme hatalarımızın haddi, hududu yok. Lâtince “traduttore, traditore” yani “tercüme eden, hiyanet eden” sözü daha ziyade tercümelerdeki fikir hataları için söylenmiştir; şunu demek istemişler: “Her tercüme bilmeceburiye aslına sadık olamaz, binaenaleyh öz muharririn fikrine ihanet eder.” Bizdeki tercümeler fikir bir yana dursun kelime hatalarıyla de doludur. Dreyfus meselesi sırasında bir meşhuru aklıma geldi: “Müdafaa avukatı peşkirini açıp içinden çıkardığı vesikayı okumağa başladı.” Buradaki peşkir o lisan-da aynı kelime ile ifade edilen “evrak çantası” mânâsınadır. İşi bilenler gülmüş, bilmeyenler mahkemeye peşkirle gelen ve peşkirinde vesika saklayan avukata şaşmıştı. Evvelki gün (A.A.) telgrafı bir Japon balıkçısının avladığı “midye” içinden 2,5 santimetre büyüklüğünde bir inci bulduğunu haber veriyordu. Midyelerin içinden de incik boncuk bir şeyler çıkar ama asıl inciği yapan “istiridye”dir. Mütercim umumî malûmatın noktasından “hûtre” kelimesini “moule” olan midye ile karıştırmış.

İyi ki inciği su aygırı veya ayı balığı içinden çıkarmamış. Masa kenarı çırpıştırmalarından bu da beklenir.

Yeni İstanbul, 31 Ağustos 1956

DOKUZUNCU BÖLÜM
EĞİTİM VE EDEBİYAT

ÇOCUKLARIMIZI ZE VKSİZLİK TEN ESİRGEMELİYİZ

Bir zamandanberi, çocuklar için çıkarılmış çeşit hikâye kitaplarına, romanlara, mecmualara göz gezdirmekteyim. Çoğunun –resimleri, kâğıtları, kapakları gözçeğici süslü de olsa– yazılış tarzı baştan savma. Okunurken düzensiz cümleler aksıyor; üslûpta hiç özen, ahenk, sevim yok. Kelimeler, denize atılmış yemiş kabukları gibi sallanıyor, bir türlü durulmuyor; cümleler uçurtma kuyrukları kadar titrek ve halecanlı... Zincir sağlamlığıle gerilip yerli yerini bulamıyor; her şey sapır sapır dökülüyor, baş döndürüyor. Ben, yalnız okumakla kalmıyorum; küçüklere de yüksek sesle okutuyorum, dinliyorum, soruyorum Ecnebi dilden şıpınışi çevrilenler hemen hemen bundan 60 sene önce Alik ve Civelek efendilerin Simonemari, Kızıl Sihirbaz tercümeleri kadar şivesiz. Çocukları ancak hikâyenin verdiği kaba merak bakımından ilgilendiriyor; güzel yazı tarafından kavramıyor; onlara iyi yazmak isteği ve dil saygısı vermiyor. Dilimizin akıcılığını, kuntluğunu, hoşluğunu hiç duyurmuyor.

İlkokulların okuma kitapları da –baskıca özenilmiş olmakla beraber– epeyce kusurlu. Yazılarının taze zihinlere işlemesi, tatlı bir tesir bırakması için çocuklara hikâye kitabı yazarların hem denenmiş üslûpçu olması hem de küçük

yaş psikolojisi bilmesi icap eder. Kitapçıların: “Adam sen de, kapağındaki resimle boyalara bak... Çocuktur ne anlar?” zihnile şuna buna yaptırdıkları bir sürü kötü kitaplar arasına iyilerini, güzellerini katabilmemiz için tek çare adlı sanlı muharrirlerimize baş vurmaktır. Gönül istiyor ki seçme bir çocuk kütüphanesine eser verenler arasında Yakup Kadri gibi içli ve olgun, Reşat Nuri gibi sade ve sevimli yazan romancılar, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi gibi akıcı ve pişkin Türkçeyi ustalıkla kullanan muharrirler, Vâ-Nû gibi tatlı dilli fıkracılar, tanınmış imza sahipleri bulunsun! Bu işi klâsik eserlerin lisanımıza çevrilmesi kadar lüzumlu gördüğümüz içindir ki Maarif Vekilliği’nin yardımını dilemek ve şimdiye kadar yapılanı azımsamak hakkımızdır.

Çocuğu yalnız bilgisizlikten, bakımsızlıktan, yoksulluktan değil, savsakcasına yapılmış işlerle karşılaşmaktan, zevksizliğe alışmaktan da kurtarmak lâzımdır. Yarınki Türk dünyasının güzelliğini, çocuklarımızı bir cins ruh sakatlığı olan çırpıştırmacılıktan, zevksizlikten esirgemekle elde edeceğimize inananlardanım!

Tan, 7 Ocak 1942

BU ROMANLAR BÖYLE GİDERSE...

Çocuk mecmualarındaki yeni çeşit romanları hiç gördünüz, bunlara şöyle bir göz gezdirdiniz mi? Büyük bir kısmı yalnız seri resimlerle ve resimdeki şahısların ağzından çıkma kısa konuşmalarla yapıp yazılmış olan bu hikâyeler gerçekten mânasız, sevimsiz ve münasebetsizdir. Kara Maskeli Haydut, Sarı Şeytan, Vahşiler Arasında gibi başlıklar altında kovboy kıyafetli ve tabancalı bir sürü Avrupalı ve oklu kalkanlı bir sürü Kızılderili durmadan dövüşüyor, vuruşuyor, birbirlerini kovalıyor, baskınlar yapıyor... Zulüm, işkence, hoyratlık, edepsizlik gırla! Sonu gelmez, akıl almaz, mantıka sığmaz, tek eşi dünya yüzünde görülmez öyle vakalar ki ne çocuk terbiyesiyle, ne çocuk estetiğiyle, ne yazı, ne resim sanatıyla, güzel hiçbir şeyle en ufak bir ilişiği var...

Halbuki –her yaşlı gibi kendi zamanını övmek ve yenisini çekiştirmek huyuna kapılarak söylemiyorum– vaktiyle, ağabeyimiz Ahmet İhsan'ın, aslında resimleri ve sade üslûbiyle dilimize çevirip bastığı Jules Verne serisi böyle miydi? Bugünün bir Jules Verne'i nerede? Onlarda şiir vardı, ilim vardı, ahlâk vardı. Eserleri çocuğun hayalinde genişlikler açar, yüreğine mertlik ve yiğitlik aşılar, güzel karakterlere karşı saygı duyurur, yurduna sevgi besletirdi. *İki Sene Mektep Tatili* kendi çığırında bir şaheserdi; *Gizli Ada*, *Kaptan*

Hatras, Arabayla Devriâlem hepsi, yavrunun elinden tutup yormadan, zedelemekten onu hem eğlendirir, hem okutur, belli etmeden tecrübeli ve bilgin hale getirir, olabilecekleri de adam ederdi. Bu kitaplardaki kahramanlar, manzaralar, vakalar, en ufak ayrıntılarına kadar aklımdadır; ballı tadını ise dimağımın dilinde bugün bile duyuyorum; verdiği kuvveti damarlarımda hâlâ buluyorum.

Şimdikiler film taklidi, küçük küçük, karmakarışık ve ayrıca içine güçlkle yazılar sığdırılmış resim parçalarından bir seri... Vakalar deli saçması, bilgiye kıl kadar yer yok; sadece çek tabancayı, at kurşunları, öldür vahşileri, kurtar kızı, bindir atına, tut şehrin yolunu... İşte bu kadar! Bu kötü değişikliği pedagojik bir ilerleme sayamayacağım. Yeni tarzdaki çocuk romancılığı böyle sürüp giderse, bu derece içlilikten, gerçek hayattan, iyi duygudan, mantıktan uzaklaşır, taze dimağlar yalnız haydut ve kovboy tipleriyle dolarsa, sonunda güzel sanatların rağbetten düşeceğine ve dünyanın ince zevklere yabancı, zıvanadan çıkmış bir nesille dolacağına inanmak lâzımgelir!

Tan, 7 Mart 1942

HER YAŞTAKİNİN OKUDUĞU MUHARRİR

Dokuz yaşındaki küçük oğlumun elinde yeni harflerle, bende eski harflerle, eşimde Fransızcası, üçümüz – hamdolsun kalöriferli olmadığı için epeyce sıcak bulunan odamızda– aynı muharrirden birer eser okuyoruz. Üçümüz de dalmışız, memnunuz, lezzet içindeyiz. Oğlum, cenup Amerikası ucunda bir küçük adada, kendi yaşındaki çocuklarla birleşmiş, büyük adamların güç başaracakları işleri yapıyor; eşim, gözlerinde Afrika elmas ocaklarında bulunmuş 432 kıratlık bir pembe pırlantanın ışığı, oradaki didişkin hayatın esrarını yaşıyor; ben, sadık ve sevimli bir uşakla eski Çin’deyim ve Hindistan ormanlarına dalmak üzereyim.

Okuyoruz; durmamacasına gezip neler öğreniyoruz: Ansiklopedik bir sürü malûmattan başka en korkunç olaylar karşısında soğukkanlılığın, mertliğin, yılmazlığın lüzumunu... Arkadaşlıkta vefakârlığı, aile hayatında tutum ve onuru... Vatansever ve ahlâklı yetişmenin bu okuduğumuz eserler, kendi çıkırında bir dâhinindir;¹ çevrilmediği dil kalmamıştır; milyonlarcası elden ele bütün dünyayı –anlattığı hikâyelerdeki şahıslar gibi– dolaşmış, girmedeği yer bırakmamış, en kültürlüsünden yarı vahşisine kadar her insanı alâkalandırmış, faydalandırmıştır.

1 Cümle, gazetede aynen böyle, bir kısmı düşmüş olmalı (hzl.)

Yukarıda yazdığım gibi biri daha dokuza basmış, öbürü otuzu bulmuş, sonuncusu elliye aşmış üç insanı –çocuğu, genci ve yaşlıyı– memnun bırakmak için bu eserlerin bambaşka bir kıymeti olsa gerektir. Şu noktayı da unutmamalı: Bahsettiğim yaşlının bugüne kadar her bahisten okuduğu kitaplar bir araya toplansa ancak bocurgatla kaldırılabilir ve kamyonla taşınabilir. Orta yaşlı ise Duhamel’i de, Gide’i de okuyan, anlayan kısımdandır. İşte Jules Verne budur. Geçen hafta ileri sürdüğüm bir fikri destekliyen muharrir arkadaşımın dediği gibi Maarif Vekilliği onun eserlerini bir boyda, aslındaki resimleriyle, tertemiz bastırıp okullara dağıtmalı, Halkevlerine yaymalı ve serideki ilk kitabın başında da –neşir âlemimizin Ahmet Mithat’la beraber en büyük hocası olan– Ahmet İhsan Tokgöz’e karşı bizim neslin, yani bugünkü çocuk babalarının beslediği saygı ve şükranı da parlak bir yer ayırmalıdır. Hasan Âli Yücel’in bunu da başaracak değerinde, kadir ve kıymet bilir bir maarifçi olduğunda kimin şüphesi var ki...

Tan, 26 Mart 1942

OKULLARDA ESKİ EDEBİYAT ÇIKMAZI

Kayıtsız kalamayacağımız, daha fazla sürüncemede bırakamayacağımız bir mesele karşısındayız: Ortaokullarla liselerde Divan edebiyatı okutacak, okuyacak halde miyiz? Hayır! Hatta Tanzimat edebiyatının bile birkaç yıl sonra anlayanı, anlatanı kalmayacağına benziyor. Daha ileriye varacağım! Bunların bir devamı olan Serveti Fünun edebiyatı içinde vaziyet ötekilerden farksızdır. Kısacası Maarif Vekilliği eski edebiyat bahsinde bir çıkmaza girmiştir; çıkan yolu bulmak zorundadır.

Üzerinden yalnız kırk yıl geçmiş olan bir edebiyat hakkında “eski” demeğe insanın dili varmıyor; gönlü de razı olmuyor. Zaten dünyada bizimkinden başka hiçbir cemiyet böyle bir vaziyetle karşılaşmamış, hiçbir milletin edebiyatı o kadar kısa bir zamanda ancak ihtisas sahibi bilginler tarafından çözülüp sökülebilecek çetin bir bilmece halini almamıştır. Başımıza gelen, eşi görülmemiş gerçekten “olanüstü” bir vak’adır.

Fakat olan olmuştur. Hakikat şudur ki yeni nesillere bundan kırk yıl önceki edebiyatı, birdenbire lise programlarına sokarak okutmak, anlatmak imkânı kalmamıştır. Sebepler meydanda: yazı dili tanınmayacak derecede sadeleşmiştir; harfler büsbütün değişmiştir; şiir şekli ve edebiyatta sanat an-

lamı her yerde olduğundan fazla başkalaşmıştır; “eski” sıfatını vermek icap eden dünkü Osmanlıca gramer ders olmaktan tabiatile çıkmış, “lûgat” öğretmek usulü de yine kendiliğinden kalkmıştır. Bir mesele dahavar: Mesela – geçelim Bâki’yi, Nef’i’yi, Nâilî’yi hatta Nedim’i... Gelelim Divan edebiyatının son üstadlarına – talebimiz, Şeyh Galib’in şu:

Tiryâki herzehâbı menhus

Ateşler içinde pîri kaknûs

Beytini, birçok kelimesi halk dilinde yaşamakta bulunmasına rağmen yine de anlayamazlar. Halbuki “Tiryaki – harze – menhus – pîr– her zaman kullandığımız sözlerdendir; “kaknûs”un nasıl bir masal kuşu olduğunu, ne ile uğraşıp da marifetler becerdiğini de uzun uzun anlattık diyelim... Çocuk hepsini bilmekle, birbirini bağlamakla beraber yüzümüze bakar, kalır.

Zira kelimeleri bilmek de yetmez. Çocuk, ilkokula girdiği günden başlayarak tecvidler, ilmiyhaller, arûz vezninde manzumecikler, Arapçalar, Acemceler ile bu edebiyatta hazırlanmış, ona göre bir ail eve mektep terbiyesi, tahsili almış bulunmalıdır. Yoksa yıllarca hece vezni, öz Türkçe yeni terim, konuşma Türkçesile okuma ve yazma gördükten sonra birdenbire Divan edebiyatına girince elbette şaşırır ve elbette dili diline, zevki zevkine, kaideleri kendi kaidelerine, ahengi alıştığı ahenge, zihniyeti zihniyetine benzemeyen bu edebiyata somutur, yabancı durur.

Kaldı ki Divan edebiyatında tasavvuf, şeriat, tılsım, mucize, keramet, kimya, simya, hikmet, kelâm, nûcum, zayıçe

gibi hem din, hem ilim olarak artık kale alınmayan ne bahisler vardır. Öyle bahisler ve bilgiler ki bizler ve bizden öncekiler gözümüzü açtığımız dakikadan başlayarak bunların içinde, muhitinde yaşadık; kulak alıştırır, fikir uydururduk. Şimdiki nesil ise tamamen habersizdir.

Peki, ne olacak? Bu kapıyı liselerde örterek yalnız üniversitelerde yer bulan bir ihtisas şubesi haline mi sokacağız?

Kapı, biz ne kadar inat etsek kapanacağı benziyor. Zira tedbir alınmazsa bir müddet daha geçince o derslerin öğreticisi kalmayacaktır. Şimdiden edebiyat toplantılarında Tevfik Fikret bile vezne uygun doğru telâffuzlu kelimelerle okunamaz oldu.

Frenkler, “Harb bitti... Muharib kalmadığından diye bir söz kullanırlar. Sanırım bu iş öyle olacak, öğreticisi kalmadığından dersler kendiliğinden sona erecek!

CARMEN OKULA GİRMİŞ

İşittim, kulaklarıma inanamadım: Ortaokullarda mı, lise-lerde mi –ikisi için de şaşılacak şeylerdir– öğretmenler ders diye talebeye tercüme veya telif, bazı eserlerin adlarını veriyorlar, bunlar ve muharrirleri hakkında fikirlerini yazmalarını söylüyorlarmış. Niçin olmasın? Esasta usûl fena değildir. Şu var ki o yaşlardaki ve o tahsil derecesindeki çocukların üzerinde çalışacakları kitapları iyi seçmek lâzımdır. Tutup da, “Oğlum, sen nasılsa klâsikler arasında neşredilen *Carmen* hikâyesini... Kızım, sen de *Aşkî Memnu* romanını satın alacaksın ve dikkatle, pek dikkatle, hiçbir ince noktasını gözden kaçırmadan okuyup görüşlerini yazacaksın!” denirse içime bir üzüntüdür çöker.

Zira, ilk önce *Carmen*, klâsik eserlerden değildir. Üslûpçu edib P. Mérimée’nin –ancak bir gün operakomik olarak oynanmasından dolayı şöhret kazanmış– şöyle böyle bir hikâyesidir. Edebiyat namına kimse için okunmasında zevk ve fayda görmediğim bu hikâyeyi liseli gencin ve genç kızın ince eleyip sık dokuması ise büsbütün lüzumsuzdur. Üniversite çağına ve derecesine ulaşmamış bir talebe, şehvetine düşkün serseri ve huysuz bir Çingene kızının ve o yüzden haydutluğa düşerek kanlı katil olan bir jandarmanın hayatını yakından takibe ve psikolojisine derinden nüfuza

sevk edilir, öyle bir mevzu hakkında kendisinden fikir sorulur mu? *Aşkî Memnu* gibi koskoca, upuzun, zinalarla, intiharlarla süslü ve ölmüş kelimelerle dolu bir romanın tahlil yükü henüz çocukluktan çıkmamış bir gencin dimağına vurulur mu? Büyük edib Halid Ziya'nın *Maî ve Siyah*'ı, hele bazı küçük hikâyeleri bir ders süjesi olabilir; klâsikler tercümesi arasında da gerçek klâsiklerden eserler seçilebilir. Ama *Carmen* ama *Aşkî Memnu*? En son akla gelecek bunlardır, hattâ akla gelse de el sürülmeyecek olanları...

Koca koca romanları şu pahalılıkta satın almak masrafı da ayrıca çocuğun hissesine düşüyorsa zarar iki başlıdır. Sanmam ki maarifçilerden bir çıkıp da bana, "Sen ne bilirsin? Millî eğitim dediğin böyle olur!" desin, ağzımın payını verebilsin!

Akşam, 7 Aralık 1945

FESÜBHANALLAH

Hayret!

Eskiler pek şaşkınları zaman bu kelimeyi de kâfi görmezlerdi, sonuna “zade – âver – bahş – efzâ” vesaire kabîlinden Farsça kuyuklar takarlardı. Hatırımda kalmış, galiba *Lügati Naci* aynı kelimenin yanına bir de ihtar koymuştur: “etmek” maddesile kullanılmaz, yani “hayret ettim” denilemezmiş. Fesübhanallah!

Şimdi neye, hangi şeye hayret ettiğimi söylüyeyim:

Geçen gün ahabaplardan birini ziyarete gitmiştim; odadaki kalabalıktan ve iç politika üzerinde yürütülen kararsız fikirlerden hoşlanmayınca usulcacık yan odaya geçtim. Baktım, ev sahibinin oğlu, kitaplarını önüne yığmış, ders çalışıyor.

“Nedir okuduğun?”

“Türk yazını.”

“Yazın’da neymiş?”

“Yani ‘edebiyat’...”

“Fesübhanallah!” dedim, kitabı elinden aldım. Aksi tesadüfe bakınız ki “Millî Eğitim Bakanlığı’nca kurulan özel bir komisyon tarafından hazırlanmıştır” kaydını taşıyan bu kitapta ilk gözüme ilişen satır şu oldu:

Filhal: O anda, hemen ve çabucak (Fi: Farsça edat)

“Oğlum,” dedim, “burada bir yanlışlık var: ‘Fi’ Farsça değildir. Arapça zarf edatıdır.”

Eh, bir hatadır olmuş, elbette düzeltilir; belki de yeni tablalarda düzeltmişlerdir, bile! Fakat –göz gezdirdikçe anladım ki– düzeltilecek şey çok. Meselâ “servkad”, “sevr-kad” şeklinde girmiş. Haydi bunlara da fazla ehemmiyet vermiyelim; bizim kitaplarımız tertip hatasından, apartımanlarımız hamamböceğinden, sinemalarımız pireden kurtulmaz!

* * *

Sahifeleri çeviriyorum. İşte, Hüseyin Rahmi’den bahseden kısım. Acaba hangi eserinden hangi parçayı almışlar?

“Kadınlar Vaizi” adındaki hikâyesinden berbat bir konuşmasını! Size bir fikir vermek için bazı cümleleri aynen alıyorum:

“Anasının kucasına yestehler – Melekler donlarını hiç kirletmezler – gelinin Kalpakçılar başında fink atar; kızın komşusunun oğlile nameleşir; beslemen manavın çırağıle cilveleşir”

Bu cümlelerin bir sınıfta, hele kızlar sınıfında yüksek sesle okunması öğrencileri de, öğretmenleri de ne hale sokar, düşününüz! Ya içlerinden biri çıkar da:

“Fink’ ne mânasına gelir?” diye sorarsa ne yapacağız? Üniversitede, hususile tıp fakültesinde olsak neyse... Açıklamakta mahzur görmeyiz. Hem Hüseyin Rahmi’den eski âdetlerimizi, meselâ sokak yazıcılarını, eski konak ve ev hayatlarını, düğünleri, seyranları tasvir eden daha canlı, daha temiz, daha klâsik parçalar alınamaz mı? Bir lise sınıfı içinde “yestehler – don – fink atmak – nameleşmek – cilveleşmek” gibi kelimeler ne çirkin akisler yapar!

Kitaba bir de argo lûgatı ilâve edilmesi ve bahnameden bir parça katılması unutulmuştur!

Hoş, Karacaoğlan o boşluğu pek hissettirmemiş:

*Şunda bir kötünün koynuna girmiş
O benim sevmeğe kıyamadığım*

Yine Fesübhanallah! “Koynuna girmek” çirkinliğine bir sınıf nasıl tahammül eder. Ötesi de var:

*İndim has bahçene güller sokundum
Bilmiyorum nereler’ne dokundum*

Gel de şu çapkının indiği “hasbahçe”yi talebeye izah et! Halbuki Karacaoğlan –uzun bir etüdümde anlattığım gibi– sadece şehvet düşkünü bir şair değildir; gayet içli ve hisli tarafları ve eserleri vardır. Meselâ menekşeden bahsederken der ki:

*Yavrum niçin boynun eğri tutarsın?
Senin derdin benden beter menekşe!
Kadrin anlamıyanlar alır eline,
Onun için eğri biter menekşe!*

Gözler hakkındaki manzumesi dururken bir kötünün koynuna giren yarin has bahçesine inmekten ve nerelerine dokunduğunu bilmiyecek derecede coşkunuğa gelmekten bahseden parçayı okul kitabına yerleştirmek natüralizme fazla düşkünlük alâmeti!

Kitaplardaki lûgatçeler de pek hatalı. Meselâ “mizan” için “ölçü” denilmiş; değildir; terazidir. “Tuti”ye “papağan” deyişmişler, değildir; az çok insan sesi taklit eden, yemyeşil, papağandan hem ufak, hem zarif bir kuştur ki ona “dudu-dudu kuşu” deriz; “tervicietmek” neden “tutmak” mânasına geliyor? Bir fikri uygun bularak onun öne geçmesini istemek demesinedir ki şimdi öz Türkçesini “önürtmek” yapmışlar. “Midilli” meğerse “cüce at” imiş. Hayır cücelik bir sakatlıktır; Midilli at neslinin ufak boyda bir cinsidir.

Bu gibi misalleri toptasak sütunlar dolar.

Zeynep Hatun’a mal edilmiş bir beyite rasladım, benim bildiğime göre Râbia Hatun’undur. Nesimî’nin:

Âşık nice eylesin müdârâ

Mısraındaki “âşık” sözü de aslında sanırım “Arif”tir. Mafih hafızama pek güvenemediğimden bunlar hakkında iddiaya girişmiyorum.

Büyük romancı Halid Ziya’yı tanıtmak için kitaba hâtıratından bir parça konulmuş. Halid Ziya’ya hâtıratçı muharrir gözile mi bakarız? Bereket, başka bir cilde “Mahalleyle Mevkuf” hikâyesini koymuşlar. Tevfik Fikret’i lise talebesine “Tarihi Kadim” manzumesile öğretmek de doğru değildir.

Kahramanlık? Esas kan, vahşet!

Her şeref yapma, her saadet piç!

Başta, en başta kanlı bir bayrak!

Gibi mısraları ancak ve belki üniversitelerde şerhedebiliriz; liselerin ilk sınıflarında değil...

Şu “Özel komisyon” tuhaf bir zihniyete sahip: Tarihçi Murat Bey’den de bir tarih yazısı alacağına aramış, taramış, bir tiyatro tenkidi bulmuş, zavallıyı genç nesle bununla tanıtmaya çalışıyor.

Peki, Abdülhak Hâmit’ten örnek olarak ne seçmişler? Bir tanıdığına yazdığı hususî mektubunu!

Aynı komisyonun en belirgin vasfı fikrimce zevksizlik... Zevksizliğe ve kabalağa kaçmadan yapamıyor. İşte XIV. asır *Yusuf ve Zeliha*’sından aldığı parça, Zeliha’nın Yusuf’u bir odaya kapatarak zinaya davet etmesi, “Bak, saçlarım ne güzel! Gözlerim ne güzel! Yüzüm ne güzel!” diyerek kandırmağa çalışmasıdır. Fesübhanallah! Nasıl olmuş da Ahmet Rasim’den *Fuhşi Atîk*, *Fuhşi Cedid*’i unutmuşlar...

Yine “Fesübhanallah” ki bizim en zengin hazinelerimizden biri olan atalar sözü bahsinde seçilmiş misallerden çoğu tatsız tuzsuz, ahenksiz ve hikmetsiz cinsten... Meselâ “yağ yalan, kış gerçek – eve gerek iken mescide haram – Türk iti şehre gelince farsîce ürer” gibi. Hani bizim dünyayı hayran bırakan o güzelim atasözlerimiz, meselâ o “tandır başında bağ dikmek kolay – sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa – ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün – it gibi yer, kurt gibi bakar – eskisi olmıyanın yenisi olmaz – pekmezin olsun, sineği Bağdat’tan gelir – minareyi yaptırmayan yerden bitmiş sanır – kurtlu baklavanın kör alıcısı olur” vesaireler?

Bunlar ilk akla gelenler... Bir edebiyat kitabı için seçmekliğim icabetse neler bulunur, neler!

Hem atasözlerine yer verdikten sonra manzum ve mensur şekildeki meşhur sözlere, hele her biri bir letafet olan tâbirlerimizle fevkalâde nefis halk cıvıltılarına, yani manilere neden bir bahis ayrılmasın.

* * *

Nitekim Karagöz'ün bahsi geçiyor. Geçiyor ama –tekrar fesübhanallah!– Alman kaynaklarından seçilmiş iki misalle Almanlar Karagöz'ü gayet yanlış anlamışlar. Hiç Karagöz “bihuzur”, “mülâhaza”, “meşâgili kesire ile münfeil” gibi sözler kullanır mı? Aynı kitapta sokak ağzile konuştuğu ileri sürülen Karagöz'e bu sözler söylenir mi?

Şimdiye kadar işittiğim Karagöz–Hacivat muhaveresinin en az espirilisini şu lise kitabında okuduğumu söylersem mübalâğa etmiş olmam:

“Hacivat – Kadıköy aslında ne idi?”

“Karagöz – Kadıköy aslında kat kat köy idi; Kızkulesi'ni hazfettik, Harem iskelesini nasbettik, Kadıköy oldu!”

Bu muhavere parçaları Karagöz oyunlarının inhitata yüz tutmasından sonra mahalle arası Karagözcüleri tarafından uydurulmuştur. Ehli anlar ve lise kitabına geçirmek şöyle dursun kopyalarını bulsa yırtıp atar.

İşte benim 5 cilde –bu ciltlerin kimi büyük kıtada, kimi küçüktür; kimi 31 sahifelik, kimi 96, kimi 267, kimi de 380 sahifeliktir ve hepsi de sevimsiz, itinasız basılmıştır– göz gezdirirken takılıp kaldığım noktalar bunlar... Başkaları da var ama şimdilik açmamağı tercih ediyorum.

Acaba edebiyat öğretmenleri ve bilginleri ne düşünüyorlar?

O kitapları bir de metod, devre ve daha ehemmiyetli cihetlerden tetkik kudretinde olanların fikri nedir? Benimki sadece dikkati çekmekten ibaret basit bir konuşmadır.

Mevzu mütehassıslar tarafından derinleştirilmeğe değer ama sanırım ilk tepki bir öfke olacak!

Öfkenin geçmesini sükûnetle beklemeli. Arkası hayırlı çıkar.

Akşam, 9 Şubat 1947

ONUNCU BÖLÜM

KİTAP TANITIM, KİTAP SERGİLERİ, KÜTÜPHANELER

FİKİR BAŞAKLARI ARASINDA

Harp Sırasında Yazılmış Askerî Eserler – Yemen Türküsü
- *Hind Diyarında Karş Karş - Şeytanı Seven Kız - Yeşim*

Birinci Cihan Harbi üzerine yazılmış epeyce eser okuduğumu ve bunların arasında büyük komutanlarla en ileri devlet adamlarının hatıralarının da bulunduğunu söyledikten sonra şu inana vardığımı belirtmek istiyorum: Ne komutanlar ne de sivil şefler, idareyi ellerinde tuttukları, işin içinde bulundukları halde vaziyetin alacağı şekli hüve hüvesine kestirememişler, âdeta Hoca'nın fıkrasında olduğu gibi istedikleri yere değil, katırın dilediği tarafa sürüklenmişlerdir. Onun içindir ki ne derece tecrübeli, bilgin, hattâ dehâ sahibi olsa bir askerî mütehasıs, hele harp sahalarında bulunmayıp da uzaktan ancak ajanslardan aldığı haberlerle yazı yazıyorsa kesin bir hükme varamaz; böyle bir zatın her dediğini olacak, her tahminini kuvveden file çıkacak sanmak hatadır. Askerce yazılar bizi ancak ana hatlar üzerinde bir derece aydınlatabilirler; eksik malûmatımızın boşluğunu doldurarak durumu biraz daha anlayışla kavramamıza yararlar. Ne siyasî, ne de askerî şahsiyetler birer “hatif”dirler; geleceği bilemezler; olsa olsa bazı defa belki de bir isabet kaydedebilirler. Nitekim İkinci Cihan Harbi çikalıberi biz-

de, gerek politika ve gerek askerlik hakkında okuduğumuz yazılarından çoğu, olayları tutmadı; hele birkaçı hedefe yaklaşmak şöyle dursun, büsbütün aykırı düştü. Düşebilir; düşmesi pek tabîîdir. Düşmiyecek farzetmek, elifi elifine üstüne vuracağını beklemek yanlıştır. Zaten o muharrirlerin de böyle bir iddiaları olmasa gerektir. Olursa hafif düşer.

- Şu başlangıçtan sonra sözü harp devam ederken harbin gidişi hakkında yazılıp neşredilen askerî ve yarı askerce kitaplara getireceğim.

Bir sivilin bu hususta kelâm sahibi olamayacağı fikrinde bulunanlara söyleyelim ki o kitaplar iyi veya fena pişmiş gelir; mânevî bakımdan ağız tadı, maddî tadların da tartısını arttırır. İhsan Devrim bunu hoş bir çerçeve içinde, canlı tiplerle, âdeta ustaca belirtmiş. Hem içten kavradığı, hem dıştan görebildiği hem de küçük bir üslûp sahibi olduğu için tuttuğu meslekte devamı zavallı hikâyeciliğimizin gelecek günlerini şenlendirmeye yarayacaktır... Yaraması ihtimali çoktur. Kendisini bu seferki gibi yalnız teşvik değil, tebrik edeceğimiz gün de inşallah gelir.

- Gelelim koyunun bulunmadığı yerdeki Abdurrahman çelebilere, yani tercümelere: Sağnak –tıpkı İstanbul gökünde olduğu gibi– durmadan devam ediyor. Bereket ki benim bahçeme, yani kütüphaneme düşenler birkaç damlacıktan fazla değil. Bunun biri Ulunay'ın Francis de Croisset'ten çevirdiği *Hind Diyarında Karş Karş* başlıklı zarif kitaptır. Hepimiz biliyoruz ki yazı ve kitap bahsinde bizim için yılın modası Hindistan... Hindistan'a "gık!" dedik. Adeta bir gazete veya kitap alırken meşhur fıkradaki gibi "Aman yavrum, bir kitap ver ama patlıcansız –yani Hindistansız– olsun!" diyeceğimiz geliyor. Sal-

gın bir okutma hastalığına dönen bu hal, masamın üzerinde, başladığım halde henüz bitiremediğim İngilizceden Fransızca-ya çevrilmiş bir kitapla beni de sardı: *La Mousson*, yani filme *Hind Rüyası* adile geçirilen meşhur *Yağmur Mevsimi*... Fikir havamızı buram buram kaplayan binbir illetli Hind kokusu, şu iğrenç tifüs lâfı ve sabunsuz kalan yoksul halk bahisleri arasında büsbütün boğucu bir tesir yapıyor, memleketimize o yazılar ve kitaplarla beraber sanki Hindistan'dan inanılmaz derecede ağır Hind ülkesini bize çeşmibülbül bardaklarda altun kaşıklarla karıştırılmış, buğusu üstünde bir demirhindi şerbeti sunuyor ve bozulan midemizi düzeltmeğe yarıyor. Manzarası da güzel, lezzeti de... Zaten Fransa'nın en ileri nâsirlerinden biri olan de Croisset ile Fransızca'yı pek mükemmel bilen Ulunay'dan, başka ne beklerdik? Hattâ Ulunay'ın çoğu mütercimlerde mevcut olmayan nadir bir meziyet daha vardır: Türkçeyi de tam manasile gerçekten bilir!

• Perceval Wilde'den Adnan Fuat Aral'ın çevirdiği *Şeytanı Seven Kız*'ı –okuyacağım eserleri sıraya koyduğumda– henüz nöbet getirip tamamlayamadım. Fakat göz gezdirdiğim için kitap, konu ve tercüme dili bakımından bana cazibeli göründü. Mütercimin önsözde dediğine göre eser, İngiliz-Amerikan harp sonrası edebiyatının güzel bir örneğidir; muharir, içindeki açık, örtüsüz sahneleri bile ince zevklere dokunmayacak şekilde, büyük bir maharetle tasvir edebilmiştir. Hikâye kahramanı Molly adındaki kızı –şeytanı sevmesine bakmıyarak– seksapelinden dolayı biz de beğeneceğiz. Ben şimdilik mütercimin verdiği hükmü kaydediyorum. Bazı kere en iyi münekkit eser sahibi veya mütercimi de olabilir. Büyük bir ihtimalle A. Fuat Aral bunlardan biridir.

• Franz Toussaint'nin meşhur *La Flûte de Jade'ini Yeşim* adile dilimize çeviren zat, Şinasi Nahit Berker, bu güzel işi öğülecek bir hünerle başarmış; Fransızcalarından, pek ince birer Türkçe mensûr şiir yapmağa muvaffak olmuş. Tagore'u sevenler –yine mi Hindistan diyeceksiniz– *Yeşim*'i de okumalıdırlar. Mütercim muhakkak ki hoş kelimeler bulup seçmekte ve onları yerli yerine koymakta mahir, şair ruhlu, hattâ şair bir kalem sahibidir. Kütüphanemizde, cephede ve rafta yer tutmıyan mini mini bir eser getirdi, fakat siz ölçüsüne bakmayınız. O, bir radyom kırıntısı gibi küçüktür ama ne kadar ısıtılıdır ve harp dünyasının kanserleştirdiği ruhlar tedavisinde ne derece hassalı, faydalıdır.

Tan, 30 Haziran 1943

HALKEVLERİ YAYIMLARI

Vilâyetlerdeki Halkevlerinin çıkardıkları dergilerle kitaplar içinde çok kere öyle faydalı yazılara ve konulara rastlıyorum ki bunları uzun müddet masamın üzerinden ve el altından ayıramıyorum; okudukça da derin bir memnunluk duymaktan kendimi alamıyorum. Meselâ son günlerde Samsun Halkevi yayımlarından 19 Mayıs dergisinde bulduğum bir tetkik ve yine bu Halkevinin neşriyatından Canik Beyleri adlı kitap yukarıda öğdüğüm eserler arasındadır. Her ikisinin muharriri de Kâzım Dılcimen adında, tanımadığıma kederlendiğim bir vatandaşır; kendisini alkışlarım. “Yok” kelimesi hakkındaki düşünce ve incelemesi çok kıymetlidir; dil meselelerine meraklı olanları haz içinde bırakıyor. Bir “yok”dan bu kadar “var” çıkarmak kolay iş değildir; o yazı hem muharririn araştırma kudretini meydana çıkarıyor hem de Türkçedeki köklerin sonsuz zenginliğini bütün göz kamaştırıcılığile önümüze seriyor. Eskiden öyle tetkikler hemen hemen birkaç zatın inhisarı altında gibi idi; onlar söyler ve yazar, bize sadece hayran hayran dinlemek ve okumak düşerdi; hiçbirimiz böyle bahislere girmek atılganlığını kendimizde bulamazdık. Canik Beyleri üzerine yazılmış etüd de ciddî bir emek, dürüst bir çalışma verimidir ve bilginlik yolunda atılmış vekarlı bir adımdır. Bereket

yeni nesil yalnız zevkimizi tırmalayıp gözümüze batan şiir-
lerle vakit geçirmiyor. O şiirler ki asırlarca evvel Nasreddin
Hoca tarafından –fakat sırf alay olsun diye– temeli atılan
çığırın ancak devamından başka bir şey değildir. Eğer orta-
da öğünülecek bir tarz varsa onun ilk üstadı “Dam üstünde
saksağan – Beline vurdum kazmayı” şaheserini yaratan koca
heccavdır. Dikkat ediniz: Mânasızlıkta bu mısraları en ileri
geçen lâflar zamanının en yüksek şiiri vasfını kazanıyor! Hal-
kevlerinin, halk içine çıkarılacak bir meta olmıyan kopuk
şiirler yerine yayımlarında ciddî yazıları kayırması ve o şiir-
leri hususî teşebbüslerin mes’uliyetine bırakması en isabetli
yoldur.

Tan, 8 Kasım 1943

TENKİDE LÂYIK ESERLER

Bizim kusurumuz hiç yok değil. “Bizim” demekle benim vaziyetimdeki muharrirleri kastediyorum. Yazılan, basılan eserlerin hepsini tabiidir ki göremiyoruz; elimize geçenlerden veya gönderilenlerden bir kısmını da okumağa vakit bulamıyoruz. Bulsak bile sırasını getirip fikrimizi yazamıyoruz. Zira geçimimiz daha ziyade gündelik yazılardandır; sermayemiz harcıâlem mevzulardır. Sabahları gazetelere sarılırız; çalılar, çırpılar, fundalıklar veya ekin tarlaları arasında bıldırcın arıyan avcılar gibi sütunlarda sağa sola seğirtiriz; nihayet iyi kötü bir kuş kaldırdık, çantamıza attık mı –yani süjeyi bulduk mu– onu masa başında acele acele yolar, pişirir, kotarır, nefes alırız. Bu iş bazı kere pek kolay olur; çok defa ise şiddetle yorucu, bezdiricidir. Ayrıca geliri dar olanların hepsi gibi başımızda alışveriş, para hesabı, iki ucunu bir araya getirme zorluğu vardır. Günümüzün birçok saatleri de onlarla erir, gider. Hülâsa yeni eserleri pek dikkatle, intizamla okuyamayız.

Hiçbir gazetenin yalnız haftada bir, iki edebî tetkik için muharrire gündelik yazılardan kurtulacağı kadar tahrir hakkı veremeyeceği düşünülünce bizi, elimizde olmıyarak işlediğimiz bu türlü kusurlardan dolayı mazur görmek icabeder. Fikrimce irfan hayatımızın yeni verimleri hakkında yazılar

yazmak bizden ziyade herhangi bir şekilde gazetecilikten ayrı geliri olan yahut serveti müsait bulunan meslekdaşlara düşmez mi? Son yıllarda değerleri küçümsenemeyecek beş on eser, bu arada Anadolu hayatını içinden görmüş gençler tarafından yazılmış ciddî romanlar çıktı. Meselâ şimdi elimde Reşat Enis'in bir *Toprak Kokusu* var ki eğer kıymeti iyice belirtilmiş olsaydı sahibine, hak kazandığı geniş şöhreti çoktan sağlaması lâzım gelirdi. Yine okumakta olduğum Faik Baysal imzalı *Sarduvan*'ın tercüme romanlar deryasında boğulmuş değilse de bir kenara vurup kalmasına gönül razı olur mu? İsim yapmışların roman ve hikâye gençliğini lüzumu kadar tutmadığı muhakkaktır.

Onları kendi hallerine ve yaşıtlarının henüz bir eseri hemen sivrilecek derecede keskinleşmemiş kalemlerine bırakmak şöhretli kalem erbabının bir suçudur. Bu suçu benim vaziyetimdekiler de işliyorlar ama onlar için hayat ve zoraki çalışma tarzı hafifletici sebeplerdendir.

Akşam, 15 Nisan 1946

BİZDE BİR “KİTAP İKİNDİSİ”

Sevdikleri hattâ sevmeseler bile şöhret yaptıklarını bildikleri muharrirleri görmek okuyucuların belli başlı ihtiyaçlarından biridir. Hele edebiyat merakına düştükleri zaman gençlerde bu arzu pek şiddetlidir.

Vaktile ben de talebeliğimde, meselâ Serveti Fünun’un kalbur üstü simalarile karşılaşmaya can atardım ve onlarla düşüp kalkan adamlara gıpta ile bakardım. Gel zaman, git zaman çoğunu tanıdım. Tanıyınca ateşim düştü, rahat ettim.

Şu var ki onlarla tanıştığım sırada –Meşrutiyet’in ilk yılları idi– henüz yirmi yaşında bulunmama rağmen artık sadece edebiyat heveslisi bir okuyucu değildim; imza sahibi bir meslekdaştım. Beni görmek isteyenler çoğaldığı gibi bizzat üstatların da yeni muharrire görünmekten fazla kendisini görmek merakında bulundukları muhakkaktı.

Hayattakilerden bahsetmiyelim, yaşlanmışlardır; alıngan olurlar. Bu ilk tanışmalarda büyük Halit Ziya, yazarcasına itinalı, zerafetli konuşması, her hareketini üslûbu gibi ölçülü tutması bakımından hayret uyandırmıştı ama hayal sukutuna uğratmamıştı; romanlarında beraber bulunmağa alıştığım, tıpkı onlar gibi konuşur bir tiple görüşüyorum hissinin verdi. Hangi muharrir görülmüştür ki yazı tarzı o kadar

kendisine benzeyebilsin veya kendisini yazış tarzına o derece benzetmeğe muvaffak olabilsin?

“Kırk yıl yaşasam, diyordum, kırk fırın ekmek yesem imkânı yok ben elimi ayağımı böyle hesaplı kımıldatamam, sözlerime gramer tertibi veremem, konuşmalarım zapta geçiriliyor ve tavırlarım fotoğrafa alınıyormuşçasına temkinli, düzenli görünemem!”

Netekim olamadım. Bugün bile cümlelerim kırık dökük ve aldığım vaziyetler çarpık çurpuktur. Zaten muntazam, itinalı konuşmayı sohbet saymam. Sohbetlere tat veren tertipli cümlelerden ziyade baskıya sokulmadan, doğduğu şekilde meydana çıkan sözler değil midir? Üslûplu konuşanlar hoş sohbet olamazlar. Üslûplu sohbet, üslûpsuz yazı kadar yorucudur.

* * *

Süleyman Nazif’ten kulağımda hâlâ bir uğultu, yüreğimde de atlatılmış tehlikelerden sonra duyulan yumuşamış bir çarpıntı var. Ama hepsinden mühimmi gözümde kalandır, tehlikeye benzeyen ağzıdır.

Tren yolunda giden bir adam nasıl birdenbire karşısına çıkacak lokomotifi ve ağaç altında duran da şimşek çakınca başına inecek yıldırımını nasıl aklından çıkaramazsa, Nazif ile konuşan da tehlikenin o ağızdan geleceğini biraz unutmazdı.

Hiçbir ağız –dişlerin de yardımıile– merhumunki kadar insana boş da olsa şeytanın dolduracağı mekanizması karışık bir silâh tesiri yapamazdı. Methederken dahi içinden çıkan

hoş kelimelerin mânasını değiştirip kendi başına hiciv söylemekte devam eden bir ağız... Bu yaman ağzın ancak vatan sevgisini belirtirken göze görünmediğine dikkat etmiştim. Süleyman Nazif o vatan haznesine en az yük olan meşhurlardandır. Zaten hükûmetci ediplerin devlet kesesinden fazla lütuf görmesi usulü onun zamanında henüz âdet hükmüne girmemişti. Zavallıya ve Cenab Şahabeddin'e Cemal Paşa hediyesi birer balya ipeği ne kadar çok görmüştük!

Fikret'i şahsen tanımadım... Beni kalem hürriyeti namına hususî mektuplarında şiddetle müdafaa ettiği halde! Zaten çok gençtim, bu yüksek ve heccav faziletin arkadaşı olamazdım. Yaşıtlarımın yaptıkları gibi bir nevi müridliğine girmek lâzımdı, ona da karakterim müsait değildi. İnsanların çoğu ömrü müddetince ya mürid olmak için doğar, ya şeyh yahut her ikisinde istidatsız!

Sonuncu kısımdakiler hem öz hürriyetlerine bağlı hem de herkesin hürriyetine saygılı adamlardır; başkasına bağlanamadıkları gibi başkalarını da kendilerine bağlayamazlar. Ne posta geçerler ne de post sahibinin karşısına... Çorbayı da içemezler. Şu “post” kelimesi Fransızcada mevki, ‘büyük memuriyet ve makam mânasına gelen aynı telâffuzdaki sözle eşit değil mi? Bize Farscadan, Fransızcaya “vaziyet” karşılığı İtalyanca “posto”dan geçmiştir; mektupların meşgul idare mânasına “posta”, Lâtince “posita”dan türeme imiş. Naci lûgatı İtalyanca sanmış, aldanmış.

Peki, “pösteki” nedir? Galiba kürk mânasına yine Farsca “pustin”den bozma bir söz. Dil bahsi av hikâyeleri gibi uzıyabileceğinden kesiverelim.

Mehmet Rauf'un karakteristik tek tarafı *Siyah İnciler*'le *Eylül*'ü yazan kendisi değilmiş gibi duruşuydu. Bu eserleri akrabasından biri yazsa daha benimser bir tavır alması lâzımgelirdi. O *Eylül* ki azıcık kültürlü sınıfa göz yaşı dök-türmüş ilk kaliteli aşk romanıydı. *Zavallı Necdet* ile sonradan *Çalılıkusu*'na ağılıyanlardan ayrı bir sınıf...

Mademki söz bugüne geldi, konuşmamızın esasına girmek fırsatı bulundu demektir: Okuyucular, muharrirleri ve şairleri görmek ihtiyacındadırlar. Başka memleketlerde bu ihtiyaç ara sıra bir hayır işine de yaramak suretile kitap sergi-leri açılarak sağlanır. Meselâ geçen mayıs ayı Paris'te "Harb-de bulunmuş muharrirler". "Kitap ikindisi" adı verilen sergiyi yeniden tertibettiler. Gazeteler tafsilâtile dolu... Hattâ sergi münasebetile "Paris, tekrar Paris'e döndü" bile dediler.

O sergilere Cumhureislerinin gitmesi de âdet hükmüne girmiştir. Süt sakallı Paul Doumer 1932 senesi sergisinde can vermişti; yine de anane bozulmadı; halefleri aynı ziya-fetleri yaptılar; şimdi Félix Gouin muvakkat devlet başkanı sıfatile bu açılıшта bulundu.

Haydi, bu yaz belediye ve mebus seçimleriyle fazla meşgul olduk, diyelim. Her yıl seçim olmaz; aman olmasın da... Milletvekilleri dört yıl huzur içinde işlerini görsünler; seçim zevki dört yılda bir yeter; gazete didişmelerinden kendi hesabıma yoruluyorum. Gelecek yaz İstanbul'da bir "Kitap ikindisi" de biz tertiplemeliyiz. Muharrirlerimizi, şairlerimizi kitaplarının dizildiği tezgâhlar başında gözlerimizle görmeliyiz.

Göreceğimiz bereket yalnız onlar değildir; yanlarında birer de kadın satıcı bulunacaktır; sanat hayatile alâkalı tiyatro ve sinema artisti kadınlar...

Bu sefer Paris'teki sergide Jacqueline Delubac, Rosine Deréan, Berthe Bovy gibileri sayıcılık yapmış... Hattâ yaşlı, fakat meşhur sanatkâr Marguerite Moreno bile!

Sadece bu kadını görmek için o sergide bulunmak isterdim.

Bizde de meselâ Halide Pişkin'i aynı işte görmeği kim arzu etmez? Şehir tiyatrosile Ankara Konservatuarı kadın sanatkârları bir araya gelirse darlık çekilmez. Ancak yeni ve sayısı taşkın şairlerimizin üçüne bir satıcı ayırmak şartile...

Zaten çoğunun “amme cüzü” kadar küçücük ve ayrıca her sahifesinde dört mısra bulunan kitapları kapışılırken derin bir haz duyacağımıza şüphe yok. Hele “Yazık oldu Süleyman Efendi'ye!” ve “Um mani padme hun!” şairleri serginin frenk tâbirile “çivi”sini teşkil edeceklerdir. Ziyaretçiler, belki de bu arada hekimler en fazla onların sergisi önünde durup pek belli etmeden yüz hatlarını, bakışlarını ve tavırlarını tetkike koyulacaklardır, şüphelerini halle çalışacaklardır.

* * *

Sergi yalnız eğlenceli olmayacak, birden kitap satışını arttırmak ve imza ile ithaf karşılığı konacak ufak zam yüzünden bir hayır müessesesine irat sağlamak bakımlarından sosyal yardım mahiyeti de alacaktır.

Paris'te mevcut kitaplarının hepsini bir çırpıda tüketen muharrirlere rastlanmıştır. Fakat o zamana kadar –aradan iki

buçuk yıl geçmesine rağmen– rahmetli kitapçımın dükkânı mahkeme kararile yine mühürlü kalması pek mümkün olduğundan, yani zaten tükenmeğe yüz tutmuş kitaplarımdan depoda kalanlar çıkarılamıyacağından, benim hisseme sergiyi ancak ziyaretçi sıfatile gezmek düşecektir. Belki de kitap almak suretile ayrıca paradan çıkmak...

Yahut da genç ormancı bayanlarımıza çıgırtkanlık olsun diye satıcılık ederim. Elbette ki erkek muharrire kadın, kadınına erkek satıcı lâzım... Ama o işi meşhur aktörlerimiz sanırım daha iyi yaparlar ve daha verimli neticeler alınmasına yararlar.

Muhakkak olan cihet, serginin rağbet göreceğidir.

Son sergide Fransız akademisinden Duhamel, Henriot, Pagnol ve Goncourt Akademisi'nden Billy, Enstitüt âzasından Borel ve meşhurlardan Carco, Tristan Bernard, Aragon, Geraldı gibileri tezgâh başında yer aldıklarına göre bizde de üstat payesindeki şahsiyetlerin aynı şeyi yapmaları, işi küçümsemeleri veya onurlarına yedirememeleri bahis mevzuu olamaz.

Şişman, hattâ sakallı olmak da çekinme sebebi değildir. Tristan Bernard'ı göbeğine kadar inen sakalile tanırız; Carco'yu da galiba yusuvarlak cüssesile... İçlerinde Reşat Nuri kadar narinleri de olacak. Elsa Triolet gibi yeni şöhret bir kadın romancı da bulunuyor.

Fransa'daki son sergi hakkında yazan bir muhabir şöyle diyor: “Öyle sandım ki kadın ziyaretçiler daha ziyade muharrirelerle, erkek ziyaretçilerse satıcılarla alâkadar oluyorlardı. Bu satıcılar ne güzel, ne zarif idiler... Ne derece hazır cevaptılar ve paranın üstünü vermeğ. ne hoş bir dalgınlıkla unutuveriyorlardı!”

“Kitap ikindisi” muharrirlerle kadın sanatkârlarımızı kalabalık meclislere ısındırmak ve halkla temasa getirmek, halkı ise fikir ve sanat adamlarile tanıştırmak bakımlarından da iyi neticeler verebilir. Bizde ne yazıktır ki asırlarca önce kahveler Avrupa’ya medeniyet nûmuneleri olmuşken, son yarım asırda büsbütün değerinden kaybetmiş ve ortada sanatkârların buluştukları herkesce malûm umumî toplantı yerleri hiç kalmamıştır. Hattâ o yüzden bizzat meslekdaşların çoğu birbirleriyle tanışmış halde değildirler. Meselâ ben de Orhan Veli yahut Oktay Rifat kafamda uydurulmuş ve şiirlerinin tesirile eciş bücüş bir şekil almış, gerçeğe uymadığını sandığım simalarile yaşamakta devam ediyorlar!

Hülâsa “Kitap ikindisi” gelecek İstanbul yazlarına hoş, sevimli ve faydalı bir değişiklik katabilir. Ama önceden nerede bir “Kalem Erbabı Cemiyeti”, nerede böyle bir işin lüzumunu kavrayacak bir kitapçılar zümresi, nerede –şehre bir hizmet olduğunu takdir ederek– teşebbüsü destekliyecek bir belediye heyeti?

Efendim nerede? Ben nerede?

Akşam, 14 Temmuz 1946

OKUNMASI İSTENİLİYORSA...

İstanbul Belediyesi'nin son zamanlardaki hayırlı hizmetlerinden biri de şüphesiz Beyazıt Medresesi'nde bir "şehir kütüphanesi" vücade getirmesidir. Fakat bu kütüphanenin başka hiçbir kütüphaneye benzemiyen tarafı içinde otuz bine yakın çeşitli kitaba ilâve olarak mükemmel bir de gazeteler koleksiyonu bulundurması, en fazla o bakımdan işe yaramasıdır. Şayet şehir kütüphanemizin bu koleksiyonları olmasa hâtırat yazacakların ve eserlerinde geçmişi vesikalara dayanarak anacakların elleri böğürlerinde kalırdı. Diğer taraftan yaşlı muharrirlerimiz, meselâ kırk yıl önce bilmem hangi gazete veya dergide çıkıp da şimdi ellerinde bulunmayan yazılarını toplamak istediler mi kendilerini yüz kişiye baş vurarak soruşturmak külfetinden kurtaran, kurtaracak olan da yine "Şehir Kütüphanesi"dir. Meselâ benim otuz sekiz yıl önce *Resimli Kitap*'da çıkmış ufak tefek nesir parçalarını bir göreyim desem yahut bir münekkid görmek lüzumunu duysa ne yaparız? Beyazıt Medresesi'ne koşarız. *Memleket Hikâyeleri*'nin ilk baskısını yaparken eksik parçaları şimdi mebus olan bir genç zahmete katlanup adı aklımda doğru kaldı ise meşhur gazete bayii Sarafım'ın dükkânındaki gazetelerden kopye etmişti. Bu misalleri "Şehir Kütüphanesi" koleksiyonlarının kıymetini belirtmek oranın daha iyi bir hale

sokulması için himmetten kaçınılmaması lâzımgeldiğini haklı göstermek için yazdım.

Şaşılacak nokta şudur ki üç yıl kadar evvel “Şehir Kütüphanesi” Müdürlüğü’nün Millî Eğitim Bakanlığı’nca çıkarılan kitapların kendisine yollanması ricasını bu makam “kitaplar mütedavil sermaye ile neşredildiğinden diğer bayilere verildiği gibi ancak yüzde yirmi beş tenzilâtla gönderebileceğini” ileri sürerek reddetmiş. Tabiatıyla kütüphane tahsisat bulamadığından boynunu bükmüş, kitapsız kalmış. Düşünmeli ki “Şehir kütüphanesi”nin devamlı okurları üniversite öğrencileridir; Millî Eğitim Bakanlığı red cevabıyla o gençleri mahrum bırakmıştır. Halbuki kitaplar o gençler için çıkarılmış, masrafa, emeğe onlar için katlanılmıştı. Ve yine o yüzlerce kitaptır ki binlerce kişiyi hediye olarak, bir metelik ücret alınmadan, hattâ ayaklarına, kapılarına kadar paket paket gönderilmiş, hamalla taşınacak yükler teşkil etmişti! Bir serisi de üniversiteliler uğrağı İstanbul Belediye Kütüphanesi’ne bağışlanamaz mıydı? Kütüphane de bunları satacak mı idi ki ancak yüzdellik veriliyordu?

Hasan Âli Yücel’in o tüccarca hesaptan elbette haberi yoktu; yeni Bakan’ın tesadüfen şu satırları okuması ise elbette işi düzeltir.

Akşam, 1 Kasım 1946

KAZANÇ

Bu kazanç kâr hadleri ile alâkalı değildir, manevî bir kazançtır, fikir hayatında kazanç. Üç günden beri öyle bir kazancın neşesi içindeyim, yaptığımdan memnunum: İş Bankası'nın kurduğu Kültür Yayınları neşriyatını okuyorum. Evvelâ şekilden yani zarftan bahsedeyim. Hiç diyecek yok; eskilerin “zevk-i selim” tâbir ettikleri henüz karşılığı bulunmamış, ancak halk lisanında “gusto” ile ifade olunan vasfı tamamiyle haiz, birinci kitap *Atatürk'ten Düşünceler...* Zafer Bayramı günü gazetemiz pek isabetli bir buluşla düşüncelerden nümuneler vermişti. Toplayan profesörün bu düşünceleri fevkalâle insicamla sıralaması eserin değerini arttırmış. Atatürk'ün tarih sırası ile her bakımdan nasıl kemal derecesini bile aştiğini düşüncelerindeki tekâmül seyrini takip ederek ne mükemmel anlıyoruz! *İyi Vatandaş, İyi İnsan* kitabı bizim bir *Livre de Mes Fîls*'imiz olmuş, hattâ Paul Doumer'in eserine kıyasla daha da şûmullü ve ihatalı. Fuzuli Hafız tezi hakkında ancak mütehasşısar fikir verebilirler. Üç ufakça kitaba gelince; üçü de lüzumlu imiş. Hele İkbâl'in şiirleri çoktandır duyduğum, şiire susamışlığı uzun müddet için giderdi. İş Bankası fevkalâde bir iş yaptı: Bankacılığıyla meslek icabı fazla alâkalanamıyan irfan ehlini de kendisine çekti, onları da kazandı, kazandırdı.

Yeni İstanbul, 1 Eylül 1956

ON BİRİNCİ BÖLÜM
SÖYLEŞİLER

REFİK HALİD ANLATIYOR

Kandemir

Aydınlık, geniş, düz Halep caddelerinde avare bir yolcu gibi dolaşırken, Refik Halid’e rastgeldim. Şendi. Şaştım. On altı yıl... Yarabbi... On altı yıldır yuvasından sürülüp atılmış ve ona artık hiç... Hiç kavuşamıyacak bir adam nasıl gülebilirdi?

Refik Halid gülüyordu... Hem de kahkahalarla...

Meğer af haberini duymuş...

“O halde,” dedim, “sizinle, artık bir gazeteci sıfatı ile konuşabilirim.”

Kısa bir yürüyüşten sonra, Refik Halid’in çalışma odasında karşı karşıya oturduk.

Ona menfa acısını hayli unutturan eşi Nihal de yanımızda idi.

“Sorun bakalım...” dedi.

“On altı menfa senesini nasıl geçirdiniz?”

“Bir tatlı tarafından açsaydın yahu... Bu sual bana ölüm döşeginden nasılsa kurtulup ayağa kalkmış bir hastaya, tezi tezine: ‘Ey, anlat bakalım, nasılsa sancı çektin, nasıl ter dök-tün, nasıl nefesin tıkanı, az daha canın nasıl çıkıyordu?’ demek kadar korkunç göründü. Hele bir gülelim... Gülmek

insanlarda emniyet supapıdır. Bazıları ağlıyarak açılırlarmış, ben gülerek... Siz, gülüşüne bakarak bir insanın fikir seviyesini ve ahlâkını anlayabilir misiniz? Gülüş, bakış kadar manalıdır. Sizin gülüşünüzde –gazeteci oluşunuza rağmen– güzel huyluluk seziyorum. Fikriniz derinleşmemiş bir berak su birikintisini andırıyor. İçinde, çocuk olsam kayık yüzdüreceğim geliyor. Boğulmak tehlikesi yok!”

“Ya memleket hasretiniz?”

Yazı masasına abanmış, elleri birbirinde, sigarası dudaklarında, ağır ağır anlatıyor:

“Çıktığımın ilk günleri afal afal döndüm, dolaştım. Yara taze idi, acısını çok duymuyordum. Abdallığı beynimi bürümüştü. Sonra silkindim: Vur patlasın, çal oynasın... Meşhur ‘Efendi ahretlik’ hikâyesinde olduğu gibi, kederimden ne yaptığımı ben de bilmiyorum!

Bence vatan hasreti ikiye ayrılır: Biri mahalli tahassürdür, doğduğun ve büyüdüğün yere inhisar eder: On altı sene geçtiği halde meselâ Küçüksu Sarayı, suya akseden gölgesi, susuz çeşmesi, çayırı ve bostanları ile bugün, hâlâ sanki bir biblo gibi masamın üstünde! Samatya tarafından, trenle geçerken görürdüm, yıkılmasın diye dört destek vurulmuş bir evceğiz vardı, bu da hatırımda... Salkımsöğüt’te, cadde-nin üstünde kalan büyük ağaç... Keza!

Şimdi, ara sıra hudud boyuna kadar gidiyor ve Türkiye – Suriye levhasının altında oturuyorum... Bu teselli kimse bir sürgün kadar bilemez!

Hani sevgilisinin evinden kovulmuş âşıklar vardır: Kapısının eşğine olsun sürtünmekten zevk alırlar... İşte böyle bir zevk!

Viktor Hugo, on dokuz buçuk senelik refahlı menfain-

dan sonra: ‘Ah, sakın sakın, hiçbir zaman kimseyi sürmeyi-
niz!’ demişti.

Ben *Yezidin Kızı*’nda renk ve kadından bahsederken de-
rim ki... Durunuz bakayım ne demiştim, ha: ‘Memleket öz-
leminde de ben bir renk hicranı bulurum: Gurbette kalana
öyle gelir ki ayrıldığı yurdunda her şey bulunduğu yerde-
kilerden daha renklidir. Daha hoş, daha cana yakın renkli-
dir.’”

“Gurbette ne yaptınız?” diye sordum.

“Çok okudum, çok gezdim ve epeyce de yazdım.
Halep’te bastırdığım *Bir İçim Su* ve *Bir Avuç Saçma* tüken-
di. *Yezidin Kızı* yeni çıktı ve çıktığının ikinci ayı Arapçaya ve
Farsçaya tercüme ve tabedildi. Bunu genç neslin okumasını
istiyorum. Sanırım eşine ulaşamadı. Yarı hazır iki romanım
daha var: *Sürgün* ve *Çete*.

“Bizim edebiyat?”

“Aman...” diye yerinden kalktı. “Aman rica ederim, ede-
biyat ve edebiyat âlemine dair bir şey sormayınız.”

“Nasıl yazarsınız?”

“Evimde ve yazıhanemde olmak şartıyla gürültü patırdı
içinde gayet kolay yazarım.”

“Mevzu bulmakta güçlük çeker misiniz?”

“Mevzularımı ekseriya gece yatakta düşünürüm. Sabah-
leyin ilk cümleleri güçlkle yazarım. Bir iki kâğıt değiştiri-
rim. Ondan sonra çorap söküşü gibi gider. Ha... Unuttum,
içkili olduğum zaman daha hayatımda bir satır yazı yazma-
mışımdır!”

“Yazdıklarınızdan en çok hangisini seversiniz?”

“Her yazımı beğenirim. Amma hiçbirini bir daha oku-

mam. Yalnız Halep'te yazdığım *Deli* piyesim pek sıkıldığım günlerde bana neşe ve ilham kaynağı olur."

"Peki," dedim, "uzun bir seyahate çıkacak olsanız da, yanınıza Türkçe –eski veya yeni harflerle– bir tanecik kitap almak mecburiyetinde kalsanız, kimin hangi eserini seçerdiniz?"

Çatalını, bıçağını bıraktı, eşi Nihal'e döndü:

"İşte bu fena," dedi, "ne alırdım acaba?"

Ve uzun uzun düşündükten sonra:

"Yok," dedi... "Yazık ki yok... Bu seyahat zarfında okumamayı tercih ederdim!"

"Nelerden sinirlenirsiniz en çok?"

"Evvelâ fazla müteharrik, fazla geveze, fazla cicili bicili kadınların meclisinden... Bir teki bütün neşemi kaçırmaya kâfidir. Ben kadını vekar içinde, durgun, derin, oynak olmaktan ziyade manalı, güzel olarak tercih ederim. Hani İstanbul'da cicciri ciccom derler, onlardan değil. Kadın, görünmeğe çalışmadan, birtakım mübalâğalı hareketler yapmadan kendini gösterebilen mahlûk olmalıdır. Erkeklerle gelince, yalnız erkekten teşekkür etmiş bir mecliste durmaya tahammülüm yoktur. Kadınsız davete şimdiye kadar icabet etmedim. Böyle bir meclis beni boğar: Sudan çıkmış balığa dönerim!"

"Ya sevmediğiniz şeyler?"

"Müzik sevmem. Bilhassa alâturka müziği hiç sevmem. Yalnız halk şarkılarına, bilhassa Azerbaycan musikisine bayılırım. Meselâ şimdi bir gramofon olsa, şu meşhur *Arşın Mal Alan*'ı bir biri arkasına on defa dinliyebilirim. Hatta daha tuhafı 'öyle bend oldum' parçasını bet sesimle ve musikiye uygun olmayan kendimden yaptığım acayip eklemelerle

tekrar tekrar söyleyebilirim. Ne ise, bu mülâkattan yorulduğunuz için bu baş ağrısından kurtarıyorum!”

Sonra birden ilâve etti:

“Sahi... Ben bir şey daha sevmem: Edebiyat lâfı! Edebiyat bahsi! Hani, şu musahabatı edebiye denilen şey. Hem bunun yalnız lâkırdısı değil, yazısı da hoşuma gitmez. Öyle sanırım ki edebiyatta, ancak kaleme gelmiyen lâflar dile gelir!”

“Çiçekleri sever misiniz?”

“Hayır... Çiçekler fazla süslüdür. Tabiat biraz imsak etmeliydi!”

“Menekşeye ne dersiniz?”

“Bir kere çiçeğe çıkmış adı!”

“İçki?”

“Hayatta en bayıldığım şeydir!”

“Ya kadın? Meselâ kadınla içki arasında bir tercih yapmak zaruretinde kalsanız?”

Sözümü keserek isyan etti:

“Asla!... İçkisiz kalabilirim. Kadında hem içkinin şişesi, hem süslü etiketi, hem usaresi, hem rengi, hem zevki, hem sarhoşluğu vardır.

Kısacası: Kadının verdiği sarhoşlukta, içkinin sarhoşluğunu da bulabilirsiniz. Ama içkinin sarhoşluğunda? Bu çok yalnız, çok kimsesiz bir bekâr sarhoşluğudur!”

Bir lâhza gözlerini kapayıp, hayal içinde konuştu:

“Düşününüz bir kere: Bir yeşil gözün lezzeti, hangi menta liköründe, bir kızıl dudağın alevi hangi âteşin içkide ve bir kadın kahkahasının billûru hangi kadehin çarpışması vardır?”

Halep Millet bahçesine bakan geniş terasta öğle uykusu-

na dalmış beyaz şehre, artık o da son defa görüyormuş gibi uzun uzun baktık.

“On altı senedir etrafınızda hep Arapça konuşuluyor. Tabii siz de Arapçayı mükemmelen öğrenmişsinizdir, öğle değil mi?”

Tatlı tatlı gülüyor:

“Aman işi bozma, bırak öyle sansınlar, dünyanın hali belli olmaz. Belki Arapça mütercimi diye gazetelerin birinde bir yer verirler.”

Sonra birden ciddileşti:

“Elimde iyi bir sermayem vardı: Güzel İstanbul Türkçesi. Bunu muhafaza etmek için Arapça ‘evet’ demegi bile öğrenmedim!”

Her Şey, No. 2, 8 Ekim 1938

EDEBİYATIMIZDA NEŞESİZLİK

Hikmet Feridun Es

Penceresinden binlerce evin damları, kıvrıla kıvrıla uzanan yollar ve uzaklardaki küçük tepeler görünen aydınlık bir apartıman. Perdelerin arasından süzülen ılık bir sabah güneşi. Refik Halid, Atatürk'ün altındaki koltukta oturuyor. Köşedeki rafta Tarama dergileri ve lûgatlar duruyor.

Edebiyattan evvel memleket hasretinden bahsediyoruz:

“Gurbet tuhaf şeydir,” diyor, “bazen İstanbul'un nerele-ri gözümde tütmezdi ki... Meselâ Şişhane'den Kasımpaşa'ya inen münasebetsiz bir yol vardır. Değil mi? İkide bir burası gözümün önüne gelir, dururdu. Pek canıma tak deyince kalkar hududa giderdim. Orada üzerinde iki kelime yazan bir levha vardır. “Türkiye – Suriye” levhası... Buraya gider, uzun uzun o levhaya bakardım.

Bereket versin ki yemeklerin hasretini çekmeğe lüzum kalmadı. Çünkü gurbette bizim bütün yemeklerimizi yaptırırdım. Hattâ balık getirttim. Aşağı yukarı bütün balıkları bulmak kabil olurdu.

Refik Halid'in memleket hasretine aid tatlı hikâyelerinden sonra bahsimiz edebiyata döküldü. Evvelâ muayyen sualimi sordum:

“Edebiyat akademisine taraftar mısınız?”

Sanki bir yeri acımış gibi ayağa kalktı:

“Edebiyat akademisi mi? Ne lüzumu var? Ne yapacağız? Fransızlar akademi yaptılar da ne faydasını gördüler! Bunun bütün vazifesi aşağı yukarı diksiyoner, gramer yapmaktır. Fransız akademisinden en meşhur gramerci diye tanılan bir zat bir gramer yaptı. Sonra da bu grameri maskara ettiler. Öyle kusurlarını buldular ki yapılan gramerin ileri tutar yeri kalmadı.

Bence bizde bir akademi tesisi birtakım münasebetsizliklere yol açacağına, haksız yere birçok kimseleri kızdıracağına, birçok keşmekeşlere sebebiyet vereceğine kaniim. Ben edebiyat akademisinden bir fayda beklemek şöyle dursun, birçok zararlar geleceğine kaniim.

Edebiyatta bu halin devamı çok iyi bir vaziyettir. Eğer akademiden maksad bir fikir toplantısı, bir sanat toplantısı ise bu kararlar vererek değil kendi kendine olur.

İşte meselâ *Serveti Fünun* etrafında vaktiile toplanmış olan camia. O ne güzel bir toplantı, ne güzel bir teşekküldü. *Serveti Fünun* âdetâ bir mihrak, bir gaye, bir edebiyat mihrabı haline gelmiştir. Fakat bu fikir ve sanat teşekkülü ne kararlarla ne de para ile kurulmuştu.

İttihad ve Terakki zamanında geçen bu güzel hadiselerden biri de *Yeni Mecmua* idi. Ziya Gökalp fazileti ve bilgisi ile etrafında güzel bir toplantı vücuda getirmişti. Âdetâ *Yeni Mecmua* bir edebiyat ve fikir ekolü olmuştu. İttihad ve Terakki de buraya el atmadı. Mecmuaya yalnız uzaktan yardım etmekle kaldı.

Yeni Mecmua ekolü ne öyle büyük para ile ne de büyük kararlarla kurulmuştur.

Gerek *Serveti Fünun* ve gerek *Yeni Mecmua* bizde iki edebiyat ve fikir mektebidir.

Sonra böyle karar vererek kurulan bu akademiye düşünceleri, kafaları tamamilen birbirine aykırı olan adamlar girecektir. Böyle her biri bir hava çalan insanların toplantısından ne fayda çıkacağını düşününüz. Halbuki *Serveti Fünun*, *Yeni Mecmua* gibi kendi kendine teşekkül eden ekollerde bir kafa birleşikliği vardır. Böyle teşekküllerde en ziyade aranacak olan şey budur.”

“Edebiyat mükâfatı hakkında ne dersiniz?”

“Bunun da faydalı olacağına kani değilim. Mükâfatı kim verecek? Mükâfat vermek için ölçü nedir? Sonra tanınmış bir sanatkâr sırf mükâfat almak gayesiyle eser yazar mı?”

“Edebiyat âlemimizde en ziyade nazarı dikkatinizi celbeden şey nedir? Bu sahada neler yapılabilir?”

“Edebiyatımızda en ziyade nazarı dikkatimi celbeden şey neşeden çok uzaklıktır. Bugünkü yazıcılarımızda bir âlim görünmek, garip ve lüzumundan çok fazla bir ağır başlılık merakı var. Anlaşılması güç şeyler yazmak ve neşe kaçırmak...

Edebiyatımızın neşeye çok ihtiyacı vardır. Bilhassa mizaha hayatımızda fazla yer vermeliyiz. Çünkü mizah yazılarının dil işine çok büyük faydası vardır. Mizah yazısı, tutacak, tutmayacak veya halka aykırı gelecek kelimeler için en hassas, en mükemmel bir ölçüdür.

Aykırı, tutmayacak, bizden olmıyan bir kelime mizah yazısı içinde derhal sırtıdır. Halbuki ciddî yazı dil meseleri için bu derece hassas bir terazi değildir. Hem neşelenmek hem de çok meşgul olduğumuz bu dil meselesinde faydalanmak için mizah yazılarına azamî derecede ehemmiyet vermemiz lâzımdır.”

“Bazı yazıcılar dilde istikrarsızlıktan, anarşiden bahsediyorlar... Siz bu hususta ne dersiniz?”

“Vallahi ben bu dildeki anarşiden de memnunum. Dil meselesindeki bugünkü münakaşaların, istikrarsızlığın büyük bir faydası var. Bu suretle birçok kelimeler tecrübe ediliyor, tutanlar tutuyor, kelimelerin iyisini, fenasını, dilimize gelebilecekleri anlarız.

Meselâ size küçük bir misal söyliyeyim. Yazı yazarken: ‘Üç devletin noktai iltisakından’ sözünü o kadar aykırı buluyordum ki bunun yerine başka kelimeler düşünmeğe başladım. Araştırdım, buldum. ‘Hudud kavuşağı’ tabiri karşıma çıktı. Baktım fikrimi bundan iyi ifade eden başka bir tabir olamaz. Kavuşan sözünde ne güzel bir birleşme ifadesi var... Eğer noktai deseydim fikrime tamamilde tıpa tıp gelen bir kalıb bulmuş olmyacaktım.

Çünkü nokta demekle ifade etmek istediğim geniş fikri küçültecektim. İltisak kelimesile de fikir karışıyor. Fakat kavuşan bunları ne güzel ifade ediyor? İşte bugünkü münakaşalı, istikrarsız dediğimiz dil işinin kazandırdığı bir kelime...

Bu münakaşalı vaziyet içinde birçok kelimeleri tecrübe ediyoruz. Tutanlar dilimize kendi kendine giriyor. İşte ‘Öğretmen’ kelimesi... Ne kolaylıkla dilimize girdi. Hoca sözü öğretmenin yanında, bir mefhum ifade etmesi bakımından ne kadar zavallı kalıyor. ‘Hoca’da sarıklı, cübbeli bir koku var. Halbuki öğretmen tam öğreticinin mukabilidir. Mektep öğretmeni bu kelime ile ifade edilir.

“Bazıları bay ve bayan kelimelerinin tutmadığından bahsediyorlar.”

“Hiç değil... Gayet Avrupaî iki kelime... Bundan sonra

da artık koyu koyu, ağdalı ağdalı ‘Refik Halid Beyefendi ve hanımefendileri’ diyecek değiliz ya... Amma bay ve bayan da matmazel mukabili yokmuş. Matmazele ne diyecekmişiz? Artık sokakta rasgeleceğimiz kadın karşısında: ‘Acaba genç kız mı? Genç kadın mı?’ diye düşünecek değiliz ya...

Fakat bunları söylemekle ‘dil meselesile meşgul olmıyalım’ demek istemiyorum. Bilâkis...

Meselâ bir kamusumuz yok. Güzel bir lûgatımız yok... Kelimelerin etrafında hiç işlememişiz.

Geçen gün oturdum. Gönül kelimesini ele aldım. Bak-tım, bir gönül meselesi etrafında neler neler var. Gönül alıcı, gönül verici, gönül çekici, gönül almak, iki gönül bir olmak, gönlü, gönlüne göre, gönül delisi, gönül çekmek, gönlü çekinmek, gönül avutmak, gönül budalası, gönül gözü vesaire vesaire... Ve bütün bunların ayrı ayrı mânaları da var. Meselâ iki gönül bir olmak tabirini ele alınız. Bunun mânası birbirini aynı derecede ve telâkki halinde seven iki kişi olacak... Yani birbirinden uzakta olmayacaklar, aynı derecede sevicekler, hayatın bütün fenalıklarına ve zorluklarına katlanacaklar...

Halbuki bizim lûgatlarda bu ‘iki gönül bir olmak’ der geçer. Böyle izahlı, kelimeleri, tabirleri uzun uzun tartarak yapılmış bir kamusa çok ihtiyaç vardır.

Fakat bunun da vakti henüz gelmemiştir. Bu kelimelerin izahları yapılacak, halk arasında tecrübe edilecek... Kelimeler, tabirler yerini bulduktan sonra kamusa girecek...

Hem acelemiz ne? Dil işi acele ile olmaz... Şimdiye kadar “nestren, baran” diye yazmışız da şimdi pek mi dara kaldık?”

Akşam, 5 Şubat 1939

REFİK HALİD'İN EVİNDE

Kandemir

S alona girer girmez, Refik Halid'in sevimli yavrusu Uğur'un ıslıl ıslıl bakışlarile karşılaştım.

“Baban nerede?”

Tatlı, tatlı gülümsiyerek bir sır verir gibi yanıma sokuldu.

“Mutbakta galiba.”

“Yemek mi pişiriyor?”

Yavrunun cevabını beklemeden, bu mes'ut yuvanın bir yabancı olmaşımdan gelen cesaretle koridora çıktım ve mutbağın yolunu tuttum.

İşte Refik Halid, yanında eşi Nihal, zairlere henüz açılmış bir ev sergisi kadar tertemiz, her tarafı pırıl pırıl mutbakta, zengin serinde çiçeklerini okşıyan bir meraklı halile tencerelerin kapaklarını açıp kapıyor.

Beni görünce başını kaldırdı ve hayretimi sezince, keyifli keyifli konuştu:

“Yemeği tencerede pişerken görmek, kokusunu almak, buğusunu duymak çok hoşuma gider. İştahımı açar. Onun için aperatif olarak ekseriya mutbağa uğrar, tencerelere şöyle bir el ve göz atarım. Bilhassa fırının kapağını açmak! Bu-

nun zevkini almıyanlara şaşarım, acırım. Dünyada güzel bir keyiften kendilerini mahrum bıraktıkları için...

Temiz bir mutbakta, temiz harçla yapılmış bir tencerenin tıkırdısı saadet musikisidir. Bunu dinlemelidir ve dinlerken sıhhatta olduğuna, evinde tencerenin kaynadığına da şükretmelidir.

Ağır ağır mutbaktan çıktık.

Yazı odasında, tâ... Boğaz sırtlarına kadar bakan pencerelere arkamı dönerek, Refik Halid'in karşısında "cephem" aldım.

Hayır ola demeyiniz. On ay evvel Halep'te iken bülbül gibi konuşan muhatabımı, Şişli'de Bulgar çarşısındaki Bilecik yuvasına yerleştiği gündenberi okuyucular hesabına dinlemek için çektiğim zahmetleri burada anlatmağa kalksam *Yeni Gün* sayfelerini doldurur, doldurur da yine bitiremem.

İşte Nuh deyip te peygamber demiyen Refik Halid'i bugün dilediğim gibi dile getirmek azmiledir, siperine dört elle sarılan bir er inadile cephe mi kurdum ve kâğıdıma, kalemime davranarak, "artık yeter!..." diyen bir bakışla:

"İsterseniz... Edebiyattan bahsedelim," diyiverdim.

"Halep baklavası yer misin?"

"Yemekte yesek daha iyi değil mi?"

"Ne o... Yemeğe bizde misin?"

"Bana öyle geliyor ki bu gece yatmağa da sizdeyim. Mülâkatı yapmadan bir tarafa kıpırdamağa niyetim yok vallahi."

Yerinden doğruldu. Bir aşağı bir yukarı dolaştı. Razi olur gibi oldu, vazgeçti, tekrar yumuşuyor sandım, aldandım, lâflar karıştırdı, cephe mi bırakmadım, allem etti, kal-

lem etti, nihayet baktı ki kurtuluş yolu yok, koltuğa kuruldu ve anlatmağa başladı:

“Size vaktile okuduğum bir Rus hikâyesini anlatayım: İki zengin arkadaş iddiaya tutuşurlar. Birisi, ‘Ben kendi ihtiyarımla yirmi beş yıl hapis olmağa razı olacağım. Kimse ile temas etmiyeceğim. Fakat istediğim kitapları okumak şartile,’ der. Öbürü, ‘Yapamazsın,’ cevabını verir. Bir milyon lira bahse girişirler. Delikanlı hakikaten zındana girer. Okur. Bütün ilimleri, fenleri de dışarıya çıkmaz. Nihayet yirmi beşinci senenin sonuna bir gün kalır. Milyonu ödeyecek olan telâştadır. Zira bu parayı verince mahvolacaktır. Ancak son gün bir de bakar ki mahpus arkadaşı miadından bir saat evvel bir pusula bırakmış, zındanı terkedip gitmiş. Pusulada da şu satırlar var: ‘Ben o kadar çok şey okudum, ders aldım, dünyayı öyle anladım ki artık senin vereceğin milyona ihtiyacım kalmadı.’”

Refik Halid Rus hikâyesini bitirince bir lahza sustu, sonra tahminimi kırıp söken şen bir eda ile devam etti:

“İşte ben aşağı yukarı o mahpus zihniyetile memleketime döndüm. Hayatın evvelce lüzumlu sandığım birçok teferruatından, lüzumsuzluklarından kurtulmuşumdur.

Ne siyasî ne de edebî bir ihtiras besliyorum. Yorucu eğlencelerden uzağım. Aile hayatımın, sade hayatın düşkünüyüm. Hırıltı, zırlıltı sevmiyorum, hır çıkarmaktan hazzetmiyorum. Herkese karşı iyi niyet, iyi fikir besliyorum. Tolaran oldum. Fakat bunlar tabî benliğim içinde uyuşmuş kalmış olan mücadeleci huyumun kuyruğuna birtakım haksız hücumlarla ve muamelelerle basılmamak şartile.

Anlattığım ruhî halet tesirile siyasî gidişimizin hayranıyım. İdaredeki intizam hoşuma gidiyor. Edebiyat hakkında

da mümkün olduğu kadar iyi intibalar hasıl etmeğe çalışıyorum. Eskiden tanınmışları bildiğim için bilhassa yenilerle meşgulüm. İşte şu kitaplar, mecmualar hep yeni muharrirlerin eserleri. Şu roman, tercüme, ilim, filvaki bugün onlar birer isim değıldir.

Fakat okuyunca anlıyorum ki birer ümittirler. Tolerans kadar güzel bir haslet bilmiyorum. Meselâ son günlerde fütürist, dadaist, sürrealist şairler zuhur etmiş. İlk nazarda çok tuhaf görünen ve kolayca eğlence mevzuu teşkiline müsait olan yazılara hücum ediyorlar. Birçok misaller zikrediyorlar. Ben tettebbularım sırasında onların daha tuhaflarına rast-geldim. İşte şu, serlevhası ‘Yıldızlar’. Okuyalım:

Kitabın yanında defter vardır,

Defterin yanında bardak.

Çocuk bardağın yanında,

Çocuğun yanında kedi.

Ve bir beyaz karanfil...

Fakat neden kıravatım, kitaplarım,

Ve şu küçük sigara tablası

Yıldızların yanında değıl.

Eskiden olsa bunlar için kıyamet koparırdım. En eğlen-celi hücumları ben yapardım. Şimdi düşünüyorum, munsif olmak istiyorum. Köprülüzade Mehmet Fuat, Fecriâtî’de süsten ibaret kelimelerle şiirler yazardı. Bugün ise iftihar ettiğimiz bir allâmedir. Olabilir ki şimdi şiirlerime gülmek istediğimiz bu gençler de yarın yollarını değıştirerek resmî edebiyatın hoşuna gidecek eserler vücade getirirler.

Benim ümidi kestiğim muharrirler senelerdenberi gazeteleri ve mecmuaları, tenkitleri ve muhtelif mevzuda, meselâ zabıta romanlarına kadar çeşit çeşit yazılarile doldurup da henüz edebiyatta bir değerli isim yapmamış hercai tabiatlı olanlardır. Artık onlardan hiçbir şey beklemiyorum, olduklarını verdiler ve yeni bir şey veremeyeceğe de benziyorlar. Bu muvaffakiyetsizlikten tevellüt eden hücumkâr, taarruzkâr yazıları, tenkitleri, sataşmaları ne eski, ne yeni şöhretleri beğenmemeleri hep kendilerinin bir şey olamadıklarından ileri geliyor.”

“Kimlerdir bunlar?”

“Bu isimleri muayyen bir sütun ayırıp da eserler tenkidine başladığım gün sarahatla söylemek üzere şimdilik açıkça söylemiyorum.”

“Fakat bu, ‘şimdilik’ sükûtun sebebi ne?”

“Gazeteler ve mecmualar arasında benim burada bulunmadığım zamanlarda başlamış, ara sıra sönüp yine parlamış şiddetli mücadeleler olmuş, ben bunların seyircisi kaldım. Yine de bütün mesuliyeti bana ait olan bir neşir vasıtası temin edinciye kadar öyle seyirci kalmak tecrübeme daha uygun geliyor. Meselâ geçen gün böyle iki gazete arasındaki münakaşaya ismim karıştı. Dediğim zamanı beklemek üzere sükût ettim.”

“Demek ki böyle bir gün gelince eski Refik Halid...”

“Edebiyat vadisinde tamamen. Hele şu yaz mevsimini de yorucu meşgalelerden uzak, keyfimce geçireyim.”

“Keyfinizce geçecek yaz?”

“Her halde Yat Kulüp’te kâğıt oynıyarak değil. Gençliğimde aldığım zevklerin tamam olmadığını şimdi anlıyorum.

Kırkını geçen bir adam hayatı başka türlü, tam numara bir gözlükle, dosdoğru, dumansız ve vazıh görür. Bu canlı kitabın hata cetveli azalmış, savap cetveli çoğalmıştır. Artık ömrüne bir mirasyedi gibi tasarruf etmekten vazgeçmiştir. Hayat, onun için çoğalması mümkün olmıyan bir sermayedir. Artık kasasının mevcudunu görmüştür. Sonra lezzet almasını da bilir. Korku geçince nazarında bütün güzel şeyler hakiki kıymetini bulmuştur. iek koklamasını, meyve yemesini, kadın sevişini, ocuk pşn tetkik ediniz; görürsünüz ki bunlardan bir zerre lezzet ve tahassüs kaybetmek istemiyor. Halbuki genç bir adam, bütün nefis şeyleri, kadını, meyveyi ve güzel manzaraları kedinin bir havyarlı sanduvı yutması gibi damağında ezmeden, kıymetini bilmeden, lezzetini duymadan ‘hap’ der kapar. O yalnız midesindeki açlık ihtiyaını düşünür. İşte ben, anlattığım lezzetle İstanbul’un tadını çıkaracağım.”

“Ondan sonra?”

“Bir Anadolu gezintisi yapmak niyetindeyim.”

“Nerelere?”

“Ailemin aslı Bolu’ya tabi Mudurnuludur. Geçen gün Mudurnu’da yaşamış bir mektep muallimi ziyaretime geldi. Sordum, hâlâ orada bir Karakayış ailesi varmış. Bu seyahatte Mudurnu’ya uğruyarak Bolu’yu ve Abant Gölü’n görmek istiyorum. l ve ovadan bezdim. Hatay beni dağlara ve gllere ara sıra kavuştururdu. Fakat Abant, dediklerine göre dünyanın en güzel bir ormanlığı ve gl imiş.”

Yorulmuş gibi değil, sözü kesmek ister gibi susunca, hemen sordum:

“Neden az yazıyorsunuz? Haftada yalnız bir hikâye...”

“Hikâye haftada bir bile çoktur.”

“Hemen hemen her gün yazanlar var.”

“Her gün yazanlar bunu kafalarından çıkarmazlar. Hikâye, roman demektir. Küçülmüş roman, komprime roman. Emin olun bir roman yazmak daha kolaydır. Zira meydan geniştir, vaktiniz müsaittir. Halbuki hikâyede sütun mahduttur. Evvelâ karie alâka verecek bir başlangıç bulmağa mecbursunuz. Sonra gelecek satırlar vakanın izahile beraber o merakı daima devam ettirecek. Asıl güç nokta hikâyenin son bırakacağı tesirdir. Bunun gayet kuvvetli ve dımağda iz bırakan olmasi şarttır. Bizde bazı hikâyeler, berbad fıkralar gibi ‘e... sonra?’ dedirtiyor. Onun için ben, haftada bir hikâyeyi bile çok görüyorum. Hikâyeleri eskidenberi güçlûkle düşünür, güçlûkle yazarım. Kolay olan zayıf mevzu makaleler ve mizahî yazılardır. Bunlar için de henüz yeni muhite kâfi derecede alışamadığımdan, zamanını beklemek lâzımdır. Bunun sırası yakında geleceğe benziyor. Şimdi benim için en kolay mevzu hatıratdır. Meselâ memleketten ayrıldığı gününden, döndüğüm günlere kadar başımdan geçenleri yazmak. Fakat hatırat, üzerinde muayyen bir zaman geçmedikçe tam ve bitaraf olamaz. Onu da beklemek icabediyor. İşte bu sebeplerden dolayıdır ki gündelik yazılarla fazla meşgul olamıyorum. Başladığım romanların ikmalî şimdilik başlıca meşgalemidir.”

“Bu romanlarımızdan birinden bir parça istesem?”

“Vereyim. Fakat şurasını söyleyeyim ki Çete ismindeki romanım yorucu bir tettebbuun mahsulüdür. Hatay arazisinin askerlik, jeolojik vesait fenni bakışlardan uzun tetkikini muhtevidir. Sonra beyaz ve kızıl Ruslar arasındaki mücadele

vukuatını muhtelif kaynaklardan okudum. Romanımın kahramanı aslen Altınordu yani Cengiz sülalesi ahfadından bir Rus kızıdır. Bu da beni birçok kitapları karıştırmışa sevketti. Görüyorsunuz ki alelâde bir aşk macerasının kolaylıkları eserde mevcut değildir. Ben istiyorum ki romancılığımızda bir de böyle ciddi tettebbuler devresi açılsın. Bunda benim kâfi derecede muvaffak olup olmamaklığımın ehemmiyeti yok. Bir çığır açmak bile hizmettir. Alın işte size *Çete*'den rastgele bir parça:

‘Çam fıstığı’ Kasrı’nın* önündeki verandanın bir loş köşesinde Nina iki zabıt ile sivilin ortasında ayaktaadır.

Başının üstündeki altun kakmalı arabesk tunç kandil ılık bir Lübnan gecesi rüzgârile aheste aheste sallanıyor ve sallandıkça zümrüt ve yakut renkli camları, cilâlı tavanda, havuza düşer bir taş parçasının yaptığı gibi salına salına genişliyen çenberler, ziya huzmeleri koşturuyor. Sarayın içerisinde yorucu bir ışık bolluğu, hareket, hışırtı var. Burada hüküm süren, kanatları kar gecesine açılmış bir çadır loşluğu ve sükûnetidir.

Zabıtlardan biri soruyor:

“Madam, Lübnan güzellerimizi nasıl buldunuz?”

Ve Annamlı neferin uzattığı gümüş tepsiden bir kadeh şampanya alıp ona uzatıyor. Hep içiyorlar.

“Paris’in en son ve en bahalı modelleri gibi giyinmişler.”

“Kendileri?”

“Bana derileri kalın gibi göründü. Halbuki deri kadının en hassas yeridir. Kadın derisile de duyar ve onun için erkekten fazla temastan zevk alır. Hem sonra... Sonra pek

* Bu kasr Beyrut’taki Fransa yüksek komiserinin makarrıdır.

seçme rayhalar süründükleri halde bu madamların vücutlarındaki kendi millî ve cinsî kokularını duydum. Bu koku iğrenç değildir, hayır fakat tatsız ve yavandır.”

Erkekler alâkadar oldular, gözlerini Nina’ya daha diklikle diktiler, iyi anlamadık der gibi...

“İnsanın, ter temiz bile olsa yine yaşına, sıhhatına, bünye ve mizacına, esmerliğine ve sarışınlığına, normal ve fizik tahassüsüne göre bir kokusu vardır. Burası malûm, fakat onlar haricinde de millî ve cinsî bir rayıha neşrederler. Bazı milletlerde bu rayıha pek ince, çekici ve manalıdır. Bazılarında ise kaçıracı yahut da sadece şiirsiz, hassasızdır. Bir de...”

Merakla bekleştiler.

“Bir de görüyorum ki Lübnan kadınlarında cinsî açlık yok. Yalnız bir cinsiyet iştihası var.”

Erkeklerde yine merakla bekleyiş.

“Anlatayım; cinsî açlık derin, büyük aşklarla giderilebilen ancak bunlarla doyabilen bir halettir. Cinsiyet iştihası ise arzudan, hevesten, meraktan, yani her gördüğünü ve bulduğunu isteyişden ibaret basit bir tahassus hercailiğidir. Bir millet lâyük olduğu hükûmete nail olduğu gibi bir cemiyet de kendi boyu ile mütenasip aşklar yaşayabilir. Olabilir ki Lübnan kadınları arasında da aşk kahramanlarına rast gelinebilir. Fakat bence, ekseriyeti çerezcidirler; çeşidi ve çaşniyi severler. Bu deri ve şiirsiz koku bana öyle diyor. Hepsine birden taan etmek istemiyorum, belki de içlerinde sevdiklerinin buseleri tesirile memleketlerinin bahçeleri gibi turunc ve mimoza rayıhası neşreden nadide maşukalar vardır.”

“Buselerin rayıha neşrettiği maşukalar?”

“Evet, kadın, erkeklerin biliyoruz sandıklarından çok

fazla acayip, çok esrarlı, mekanizması çok karışık ve hünerli bir te ekk le maliktir. Sevi me arasında ve sevi tikten sonra günlerce menek e ve g l kokan m   ukalar mevcuttur.”

Nina bu son cümlesinden kendi kendini kastettiği hissi-ni vermemek için ilâve etti:

“Bunu Doktor Maks Bride’in bir kitabında görmüştüm.”

    erkek, il veye rağmen anladılar ki Rus prensesi dos-tunun kolları arasında ve kollarından koptuktan sonra  i ek ve a k kokan bir sevgilidir. O düşünce ile    n  de bir dur-gunluk aldı.

Nina bu sırada içeriden bir valsa kalkıldığını anlayınca bahsi kıvamında bırakmak için:

“Biraz da dans edelim!” dedi ve sözlerini en iyi anladığını, gördüğü husisi kalem müdürünün koluna girdi.

Ye illi sarılı dar lame elbisesile, ufacık ba ı ve biçimli v -cudile bu Rus.  zbek prensesi bir kertenkele gibi i i yumuşak, kabuğu sert, çok zarif,  evik ve sevimliydi. Müdür bir dev olmak istedi: Bir dev olup iri ellerinin arasına bu güzel hayvanı almak ve ağzına götürüp hoş cildini kalın dudaklarına sürtmek.

 kimiz de yorulmu tuk. Artık baklava taba ının başına çökebilir ve geçen sene dediğimiz bir günü, keyifli, keyifli yadedebilirdik.

Yeni Gün, 11 Mart 1939

REFİK HALİD SANAT SIRLARINI ANLATIYOR

Hikmet Münir Ebcı

Bazı muharrirlerin sohbetleri yazıları kadar güzel değildir. O halleriyle onları, sesi olmıyan bir bestekâra veya en güzel kadınların portrelerini muvaffakiyetle yapan çehre züğürdü ressamı benzetirim. Gerçi bir san'atkârda bu iki vasıf birden bulunması mutad ve zarurî değildir, fakat bulunduğunu farzedelim: İki katlı bir lezzetin müstesna çeşnisi tatmış oluruz.

Refik Halid'in yazılarındaki tadı herkes bilir. Konuşmasında da aynı meziyet seziliyor.

* * *

Kararlaştırdığımız veçhile evinde buluşmuştuk. Çalışma odasında oturduk. Bu odanın pencerelerinden birinin camı üzerine, deve derisinden bir Karagöz'le Hacivat resmi yapıştırılmış görülüyor. İhtimal, küçük oğlu Uğur'un marifeti. Belki de Refik Halid'in kendi fantezilerinden biriydi. Zira bu san'atkâr bir bakıma, biraz da çocuğu andırıyor. Genç!... Hâlâ genç! Eskiden kendisini hiç görmemiş, görüşmemiş olduğum halde, ilk karşılaşmada, "Hiç değişmemişsiniz!" diye-

cek oldum. Hareketlerinde yazılarının canlılığı görülüyor ve yazıları –hepiniz de biliyorsunuz ki– hiç değişmemiş, eski rengini, çeşitli halini, gür şetaretini, yirmi otuz yıldanberi durmadan artan bir kaynak bereketi ile muhafaza edegelmıştır.

Refik Halid’le söz açmakta güçlük çekmedik. Önümüzde bir gazetenin, *Afroditi* isimli edebî bir tercümeyle dair muhakeme tafsîlâtını gösteren satırları göze çarpıyordu. Meşhur Fransız müellifi Pierre Louis’in meb’us Nasuhi Baydar tarafından dilimize çevrilmişken “müstehcen” görülerek mahkemeye intikal etmiş bu eseri hakkında kendisinin ne düşündüğünü sordum, Refik Halid:

“Efendim,” dedi. Bu eser, biliyorsunuz, eskiden de bir kere dilimize çevrilmişti. Merhum Selânikli Tevfik tercüme etmişti. Burada, her şeyden evvel Selânikli Tevfik’in ne nezih ruhlu, ince bir adam olduğunu görmeliyiz. Mütemediyen zabıta romanları tercüme etmekle tanınmış olan o adamın, böyle yüksek bir san’at eserini seçmekle gösterdiği mümtaziyet, mütercimlik hayatında kendisine hususî bir mevki ayırıyor.” Refik Halid oturduğu yerden kalkarak yanıma geldi ve elinin zarif bir işaretiyle: “Müstehcen ne demektir, düşünelim bir kere,” dedi. “İğrenç, çirkin, murdar demek... Pierre Louis ise, san’at âleminde gayet temiz şöhret bırakmış bir adam. Müstehcen vasfını üzerine aldığı takdirde bu şöhretin sarsılması lâzımgelirdi. Halbuki dünya edebiyatı bu eseri müstehcen addetmemiştir. Zaten hiçbir büyük eser yoktur ki müstehcen addedilip bir mahkûmiyete uğramış olsun. Baudelaire’in, Maupassant’ın bazı eserleri dolayısıyla mahkemeye verildikleri vakise de, bu mahkûmiyetin tesiri görülmemiştir. Hiçbir fikir *Afroditi*’i müstehcen addetmemiş-

tir. Zaten bu eser tarihe de uygundur. Âdetler ve hayat tarzı itibarile tarih doğruluğunu haizdir. Bundan sonra Pierre Louis, mutasavvıf bir şairdi. Vücut güzelliğini terennüm etmiş bu adam. Aşk terennüm etmiş. Ve bunu, bizim eski edebiyatımızda nümunesini gördüğümüz mutasavvıfane bir fikir ve üslûpla anlatmıştır. Esasen nezahetiyle meşhur bir san'atkârdır. Bütün eserleri mensur şiidir. Böyle bir adamın müstehcen, kaba, çirkin bir şey yapmasına imkân görülür mü? Bence Nasuhi Baydar, bu eseri tercüme etmekle hizmet etmiştir. Kendisinin bir ihtiyaç üzerine bu tercümeyi yaptığına hükmolunamaz. Fena fikirle de yapmış değildir. Basan kitapçı da klasik eserleri tab etmekle tanınmıştır. Herhalde adliyenin işine karışamayız. Fakat benim kanaatimce vaziyet şudur: Beynelmilel şöhreti haiz bir eser var ortada. Nezih olduğuna şüphe yok. Gayet güzel bir üslûp ile tercüme edilmiş, zarif şekilde de basılmış. İşte bu kadar...”

Refik Halid tekrar yerine otururken sordum:

“Ailenizden herhangi birine bu eseri verip okutur musunuz?”

“Herhangi birine veremem. Ailemden seviyesi yüksek olanlara veririm. Seviyesi yüksek olmayan, zaten bu eserden bir zevk alamaz. Korkulan tahrik de olamaz. Zira, öyle bir kimsenin eseri anlaması kabil değildir.”

* * *

Büyücek bir ziyafete ordövr nev'inden serpiştirdiğimiz bu hasbıhalden sonra Refik Halid'e, edebiyatımızı bugünkü vaziyetinde nasıl gördüğünü sordum.

Biraz durakladı. Fakat bu duraklama, alabildiğine dolmuş bir su bendini birdenbire açmamak gibi bir ihtiyat tedbirine benziyordu. Netekim sonra şu sözleri söylediğini işittim:

“Edebiyat hayatımızda devamlı, muntazam çalışma görmüyorum. İhmal var. Baştan savma yazıldığı kanaatindeyim. Bu, belki de zamanın icabıdır. Sayfalar doldurmak lâzım. Gazetelerin yazıya ihtiyacı var. Yerin dolması lâzım. Dolsun orası... Adaptasyon meseleyi berbad etmiş; zevkimizi bozmuş. Bir genç hikâye yazmak için çalıştığı zaman, ötekiler, kolayca isimleri değiştirerek adapte ediyorlar ve bu eserle arasında fark kalmıyor. Frenklerde teknik kuvveti var. Üstelik bizimkilerin acemilikleri meydana çıkıyor... Halbuki yazıktır. Biri bizim malımız, öteki sahte. Bu hal, bir meyusiyet hasıl ediyor zannederim. Edebiyatçılarımızın hevesini kırıyor, kâfi derecede çalışmak hevesi bulunamıyor; pek bir eser çıkmıyor. Edebiyatımız öyle meşrutiyetin ilk zamanlarında olduğu gibi hakikaten kabını yırtıp atılıp meydana fışkıracak filizler vermedi. Meselâ bir Yakup Kadri, vaktiyle iki hikâyesiyle zamanının en meşhur hikâyecisi olmuştu. Bugün böyle bir şahsiyet tanımıyoruz. Eskiden, yeni yetişenleri halk gazetelerde nasıl tutuyordu? O eserler kıymetsiz desek değil. Bugün bile kıymetleri üzerinde ısrar ettiğimiz eserlerdir. Halk anlamıyordu diyemeyiz. O hikâyeler bugün dahi hâlâ kıymetli.”

“Demek sizce halkın zihnini karıştıran adaptasyondur?”

“Evet. Sonra muharrirde de zannederim ki aynı feyiz yok. Buna bir sebep daha bulabiliriz: Eskiden hikâyeciliğin muayyen bir çerçevesi vardı. Önümüzde hikâye yazan meş-

hur birkaç sima vardı. Maupassant, Goncourt, Bourget, Daudet gibi... Onların taayyün etmiş, âdeta klasikleşmiş olan tekniği, çerçevesi dahilinde yazardık. Hikâyeciliğin san'atı, şimdiki kadar muğlâk ve birçok aksama ayrılmış değildi. Bugün birtakım yeni nazariyetler çıktı. O hikâye tekniği yıkıldı. Onun yerine yeni mektepler geçti. Bu dağınıklığın içinde bizim muharrirlerimizin her biri ayrı ayrı bir janr takibine meyletti. Anlaşıyor ki iyi kavrayamadılar ve modellerinden çok daha aşağı eserler meydana getirdiler. Binaenaleyh bunlar, tam bir eser değil, karalama oldu. Halk, kusurluyu, kusursuzu pek iyi tetkik ve tettebbü etmediği halde tam ve noksan iyi kavrar. Buradaki kusuru da hissetti ve bu eserlerden rağbetini esirgedi. Yakup, Cahit devrindeki eserler, modellerine çok benzeyen eserlerdir.”

“Orijinal eser görmüyor musunuz?”

“Hah... İşte bir sebep daha. Zorla orijinal olmak istemek de edebiyatı zayıflatan sebeplerdendir. Alelâde eser vermekten başlasak da içimizden gelen verv ile orijinal olsak daha iyi olur. Şairleri ele alalım. Yani şairlerden meselâ Orhan Veli... Görülen bazı mantıksızlıkları geçerse ruhunda şiir buluruz... Yeni şairler fazla orijinale kaçmışlar. Normale indikleri zaman mevcuttan iyi eserler vereceklerdir. Doğrusunu isterseniz, Fikret devrinden sonra şair olarak bizde kimse yetişmemiştir.”

“Hiç kimse mi?”

“Nâzım Hikmet bittabi hariç. O formidabl bir şey. Ona şüphe yok. Yusuf Ziya, Orhan Seyfi eser vermişlerdir. Fakat doldurmuyorlar. Yalnız Nâzım Hikmet var.”

“Necip Fazıl'ı nasıl buluyorsunuz?”

“Evet. Bir de o var. Onun janrı bana uymuyor. Fakat o bir varlıktır. Bununla beraber tam eserini verdi mi? Şüphemiz olan nokta budur. Bakınız, dönüp dolaşıp Nâzım Hikmet’ten sonra bunu buluyoruz. Ondan sonra Orhan Veli ve arkadaşları geliyor. Onlardan bir şey bekleyebiliriz.” Refik Halid hikâyeciliğe avdet ederek hulasâ etti: “Hikâyecilikte kabiliyet tam değil. Model ittihaz ettiklerini iyi kavıyamıyorlar. Piyasa adapte ile bozulmuş. Patron itibariyle gazeteci, kari tarafından rağbet görmiyen eserlere yer vermediği, daha doğrusu para vermediği kendi hesap meselesine uygun bulmamış. Halk da hakikaten, bunlarda bir olgunluk, tamlık görmemiş. Binaenaleyh bir şey çıkmamış.”

Memleket Hikâyeleri müellifi Refik Halid’e sordum.

“Memleket hikâyeciliğini nasıl görüyorsunuz?”

“Memleket hikâyeciliği de, büyük bir adım atamadı. Epey gayret sarfedilmesine, hattâ benden daha yüksek fikirlerle görmek isteyenler bulunmasına rağmen, büyük bir adım atıldığı kanaatinde değilim. Benim bu fikrime herkes iştirâk ediyor. Umumiyetle hikâyede, *Semaver* müellifi Sait Faik’i beğeniyorum. Fakat maalesef bu zat, tam olamıyacak. En beğendiğim olmakla beraber, tam olamıyacağından korkarım. Bununla beraber bir gün biri çıkıverecek gibi geliyor. Bir gün çıkıverecek güzel bir isim bekliyorum. Mevsim mi müsait değil; daha bahar mı gelmedi? Fazla kış yaptı da kavruldu mu? Bilmiyorum. Fakat günün birinde muhakkak hikâyeci çıkması lâzımgelir.”

“Ya roman?”

“Yeni romancı görmüyorum. Eski romancılar var. Bir de şunu söylüyeyim. Fazla mecmua çıkıyor. İstidatlar dağılı-

yorlar. Bir baş, onları toplıyamıyor. Eskiden gruplar, büyük bir baş etrafında toplanırlardı. Bir zaptürapt vardı. Bir organizasyona lüzum olduğu görülüyor. Fikret gibi, Ziya Gökalp gibi meydana atılıp gençlere sempatik görünerek, maddî kuvvet olarak veya hükûmetten yardım görececek bir münasebeti bulunarak önayak olmak lâzım.”

“Şu halde eski nesli de kabahatli buluyorsunuz?”

“Ona şüphe mi var. Gençlerin yetişmemesine bir sebep olarak da bunu söyleyebilirim. Kendilerinden evvelki nesil, bugün edebiyata âdetâ küskün. Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Yakup Kadri onları toplıyabilirdi. Fecriâtî’yi kim tuttu? Bir zavallı Celâl Sahir öte taraftan ayrılmış, aramıza girmişti. Nazik sözleriyle bizi yetiştirdi. Biz zaten yetişecektik ama o yardım etti. Bizi civciv gibi etrafına toplamıştı.”

* * *

Bütün bu mütalâalarından sonra Refik Halid’i, bilhassa kendi mesai çerçevesi içinde görüp tanımak istedim. Harp sonrası devrinin bu meşgul saatlerinde, bu gürültülü ve çabuk seyri içinde zamanı nasıl tasnif, taksim ve kendine esir edip çalıştığını sordum:

“Çalışmak için daima zaman bulunur,” dedi. “İş, zamanı seçebilmek ve kendine getirebilmektir. Her şeyden evvel muharririn bir odası olacak. İyi kötü. Odanın tertibi itibarıyla demiyorum... Temiz kâğıtları olacak. Pis değil. O bile pek mühimdir. Sonra, “Ben çalışacağım!” diyecek... Bir iş yapar gibi çalışacak. Çalışmağı intizama sokmak lâzımgelir. Çalışmağı haysiyet vermeli. Çalışmak haysiyetli bir şeydir.

Onun şerefi vardır. ‘Ben hikâye yazıyorum,’ diyince ‘eser yaptığına’ kendini ikna etmelidir. Matbaa makinesinin yanında eser yapılmaz.”

“Siz, san’atinizin muvaffakiyetini nerede görüyorsunuz?”

“Hem halka hem de mümtaz sınıfa hitap etmekte. Bir eser, her ikisine de hitap edebilirse, temin edeceği şöhret veya yapacağı mevki daha başka oluyor. Zira ‘mümtaz zümre’ dediğimizle, ‘halk’ dediğimiz kitle arasında müşterek münasebetleri ben yazılarımda vazih ve bariz olarak gösteririm.”

“Bu bakımdan mevzuları nasıl seçtiğinizi öğrenmek isterdim.”

“Meselâ Harbi Umumî esnasında bu memleket geçinme sıkıntısı çekiyordu, yoksulluk vardı. Ben bunu yazarım. Halk, kendi derdini anlatan bu yazıyı benimser. Kendine dert ortağı telâkki eder. Mümtaz zümre maişet darlığını, halk derecesinde hissetmemekle beraber, açlığa düşmek endişesinden kendini kurtaramaz. Binaenaleyh o yazıyı okuduğu zaman, kendi de öyle bir vaziyete girebileceği düşüncesiyle, öbürü kadar müteessir olur. İkisi de bu yazıdan mütehassis olurlar. Ve ben, bu yazıyı somurtkan bir surette yazmam. Bir nikbini ciheti de bırakırım. Bu nikbinlik ciheti de bana bir sempati hasıl eder. Zannedirim ki popülarite buradan geliyor. Halkın derdine iştirak! Fakat onu fazla bedbinliğe sevketmeden yapmak lâzım. Bundan başka halkın neden bıktığını, nasıl bir yenilik istediğini sezmelidir.” Refik Halid şevk içindeydi. “Ben halkla aramdaki münasebeti hiç kesmiyeceğim. Hiçbir zaman fazla derinleşmiyeceğim. İlim cephesine kuvvet vermiyeceğim. Halkla haşrüneşr olarak gideceğim. Onu meyas etmemeğe çalışacağım. Ona küçük bir tebessüm, zevk verin-

ce, bir iyilik yapmış, bir hayır işlemiş gibi oluyorum. Bana üslupculuğu, teşbihleri, istiareleri artık bırak diyorlar. Fakat bu sema altında ve bu deniz karşısında bir İstanbul çocuğu kupkuru, kapkara nasıl yazabilir? Biraz renk, biraz ziya, biraz oyun lâzım. Eski bir edebiyatımız var. Teşbihle, renkle istiareyle doludur. Çamlıcaları, Göksuları, Haliçleriyle bir memleketi düşünün. Burada mazi ile alâkamı kesmek elimden gelmiyor. Ben zaten bunun bir marifet olduğunu değil, bizim tabiî üslubumuz olduğuna kaniim. Feyz ile akan kaynağa bir tıkaç tıkayım; bu olur mu? Hem ne olur efendim? Bir tane de süslüsü bulunsun. Ben içimden geldiği gibi yazıyorum. Naturel bir kaynak. Ne gelirse veriyor. Bittabi ufak tefek san'at ustalıkları da var. Edebiyatta bir şey taslamıyorum. Büyük bir şey yaptığım kanati de yoktur. Gençlik bunu bilmelidir. Malûmatfuruşluk yapabilirdim. Yaptığım şekli beğendirmek için nazariyeler serdedebilirdim. Fakat ne lüzumu var? Halkla yıldız barışıklığı var aramızda. O benden memnun, ben ondan memnunum. Güzel güzel geçindiğim âlemle niçin bir belâ çıkarayım.”

Refik Halid'i, bir ara fazla “ateş hattı”na sokmuş olmaklığıma rağmen, yine beşuş ve emniyet içinde terk ettim.

Yeni Mecmua, 2 Ocak 1940

ROMAN KAHRAMANLARI ANKETİ YARIMAY

Enver N. Gökşen

- 1- Niçin roman yazarsınız?
- 2- En fazla hangi romanlarınızdaki kahramanı seversiniz?
- 3- Bu en sevdiğiniz kahramanı eserinizde düşündüğünü gibi yaşatabildiniz mi?
- 4- Bu kahramanın gerçek değeri ne derecededir: Yaşamış mı, yaşıyor mu, yoksa hayâli midir?
- 5- Romanlarınızda size benzien kahramanınız var mıdır?
- 6- Başka bir Türk romancısının hangi eserindeki kahramanı fazla beğenirsiniz?
- 7- Yazdığınız romanlardaki kahramanlardan birkaçını sıralar mısınız?

REFİK HALİD KARAY

Bir Acem seccadesi gibi yumuşak, renkli, parlak bir üslûb, zevk ve fikir sahibi olan Refik Halid (1920) de neşrettiği *Memleket Hikâyeleri* ile denilebilir ki bizde ilk memleket hikâyeciliği muharriridir.

Diyor ki:

1- Doğuştan buna yetkinliğim olduğu için,
2- *Yezidin Kızı*'ndaki Zeliha ile Şeh Şemun ve *Sürgün*'deki Hilmi Efendi ile Boğos Ağa...

3- Daha iyisini yapmak elimden gelmezdi. Kendim memnunum.

4- Romancı ve hikâyeci, tiplerini canlıdan alır, fakat onları çok defa kendisi de tanımayacak kadar değiştirir. Benimkilerin de birer canlısı vardır.

5- Her kahramanda, hattâ ikinci derecedeki tiplerde bile realist muharrir az çok mevcuttur, kendisinden vermeğe mecburdur. Tiplerin psikolojisi başka türlü belirtilemez. Hikâyeye ve romanlarımda kahramanlar beni değil, benliğimi taşırlar.

6- En canlı bulduğum, fakat ikinci derecede bırakıldığına esef ettiğim iki tip, Kahraman ve Gül, Hüseyin Rahmi'nin *Mürebbiye*'sindeki amca bey ve *Metres*'indeki Dudu.

Not: Roman olmamakla beraber *Memleket Hikâyeleri*'nde "Yatık Emine" sevdiğim tiplerdendir.

Yarınay, 1 Ocak 1943

BU ANAHTAR NELERİ AÇAR?

Cemaleddin Bildik

Üstad Refik Halid Karay'ı, *Akşam*'da çıkan ilânlarından da anlaşılacağı veçhile, *Anahtar* romanile meşgul görüyoruz...

Okurlar, bir muharririn ne gibi şartlar altında roman yazdığını, kahramanlarını hayattan mı yoksa hayalden mi aldıklarını nasıl merak ederler ve öğrenmeğe çalışırlarsa; bende de romancılık tarafını yedi sene müddetle frenliyen üstadı *Anahtar*'ı başında görmek, imkân bulabilirsem merakı uyandı.

Sefalet, yokluk, gurbet ve parasızlık psikolojisini tahlil eden *Sürgün*; dağlarda ıssız hisar burçlarında geçen bir aşk hikâyesi *Çete*; bir milyoner kızını ele alarak sürükleyici uslûbu ile tatlı tatlı okuttuğu *Yezidin Kızı* ilh... romanlarından sonra okuyacağımız *Anahtar* nasıl bir romandır? Bu *Anahtar* kimlerin kapısını açacak ve hangi esrar perdelerini ortadan kaldıracaktır?

Refik Halid Karay'ın evinde

Bir taraftan okurların, diğer taraftan da kendi merakı-

mı giderebilmek ümidile üstadın Bomonti'deki apartımanına gittim. "Apartımanına" dedim diye kendisini mal sahibi sanmayınız. Birçoklarımız gibi o da bir katında kiracıdır.

58 yaşında olmasına ve küsurlu rakamlardan hoşlanmadığı için "60 yaşındayım" demesine rağmen zindeliği karşısında 45'den yukarıya çıkaramıyacağınız Refik Halid Karay'ı salonda bir aşağı bir yukarı gezinirken buldum. Bana yer gösterip:

"Hoş geldiiin," diyor. "Hangi rüzgâr attı seni buraya?"

İşaret ettiği mavi kadife koltuğa otururken soruyorum:

"Fakat siz böyle ayakta mı kalacaksınız?"

"Evet," diyor, "ayakta... Çünkü oturmak hoşlanmadığım bir şey..."

"Yazılarınızı da böyle gezine gezine mi yazarsınız?"

"Tabîi," diyor, "işte böyle gezine gezine... Yani yazar yazar gezinirim... Masa başında saatlerce oturmak pek sıkır beni... Yalnız yazıda değil, istirahat zamanımda da gezinirim. Hattâ misafirlikte bile yerimi değiştiririm..."

Koleksiyon merakı

Konuşuyoruz amma, zihnimi meşgul eden yegâne şey, *Anahtar* romanıdır. Hep o mevzuua temas etmek fırsatını arıyor ve türlü sualler arasında:

"Merak ettiğiniz şey *Anahtar* mı? İşte..."

Dedirterek yazıyı tomarile uzatmasını temin etmeği düşünüyorum. Meselâ soruyorum:

"Romana *Anahtar* ismini vermeniz nereden aklınıza geldi?"

“Ben,” diyor, “çocukluğumdan beri anahtara karşı son derece merak duyarım.”

“Bu merak, size bir anahtar koleksiyonu yaptırmış da olabilir?”

İleriye doğru yürüyerek bir vitrin önünde duruyor ve:

“Gel de bak,” diyor, “yaptığım koleksiyona!”

Boy boy anahtar göreceğimi düşünerek vitrine yaklaşıyorum:

“A... Bunlar ne?”

“Ne olacak,” diyor, “kaşık işte... İnsan öyle her merak ettiği şeyin koleksiyonunu yapmağa kalksa bütçeyi kediye yükler...”

Vitrin camını açarken ilâve ediyor:

“Hattâ o merak öyle bir hastalıktır ki insanda kediye bile yükliyecek bütçe bırakmaz...”

Kaşık koleksiyonunu gözden geçiriyorum: Hindistancevizi kabuğundan, sedekten, deniz mahlûkları kabuklarından yapılmış, sapları mercan işlemeli boy boy hoşaf, mahailebi, pilâv, tatlı kaşıkları... Türk ince sanatının pek nefis nümuneleri.

“Mademki,” diyorum, “anahtara karşı çocukluğunuzdanberi merak duyarsınız. Onu ihmal etmemelidir!”

“O merak başka merak! Koleksiyona gelmez...” dedikten sonra ilâve ediyor: “Asıl hoşuma giden anahtarlar babamın kasa anahtarlarıydı. Yani Maliye hazinesinde içleri altın dolu olan çelik kasaların anahtarları...”

“Acaba şimdiki *Anahtar*’ınız da yine böyle içinde istif istif altın duran kasaları mı açacak?”

“Yooo!” diyor. “Bak buna cevap veremem...”

Meşhur sözdür: “Bir ipte iki cambaz oynamaz.” Karşılıklı konuşmamızı buna benzetmiyorum! Ben *Anahtar*’ın mevzuu hakkında bir şeyler almağa çalışıyorum amma, üstad verecek gibilerden değil... Salonun bir başından öteki ucuna doğru yürürken birdenbire duruyor ve gülerek:

“Bütün mesele,” diyor, “tefrikada bir merak uyandırmaktır. Onu şimdi söyleyiverirsem ne işe yarar... Zaten anahtar, haddi zatında gayet merak verici bir şeydir. Her anahtarın da kendisine mahsus sıkı sıkıya sakladığı bir sır vardır ve o sırrı, kilidini bulmadıkça vermez...”

Roman nasıl yazılır?

Üstadın dili altında saklı duran sırrı öğrenebilmek için bir aralık mevzudan uzaklaşmanın faydalı olacağını düşünerek konuşmasının seyrini değiştiriyorum:

“Okurlar,” diyorum, “muharrirlerin romanlarını nasıl yazdıklarını pek merak ederler. Meselâ siz, yazılarınızı açık havada, güzel manzaralı bir yerde veya bir çamlıkta falan mı yazmağı tercih edersiniz?”

“Açık hava, güzel hava, manzara şu ve bu... Saçma şeyler bunlar. Fıkra ve makale gibi gündelik yazılar bir mecburiyet tahtında her yerde yazılan yazılardır. Fakat roman buna benzemez, dekordan ziyade zamana muhtaçtır. Meselâ yazdığım *Anahtar* iki senedenberi zihnimde yavaş yavaş canlanan bir romandır. Tipler bu zaman zarfında ağır ağır görüldü ve elle tutulur bir hale geldi. Nasıl başlayacağımı buldum ve başladım. Eser yarısına geldikten sonra da nasıl bitireceğim bir gün kendiliğinden doğdu. Roman yazarken öyle

kıyı köşe, تنها yerlere çekilemem. Şehir kalabalığı isterim. Pencereden baktım mı bir insan kalabalığını, halkın nasıl geçtiğini görmeliyim. Çünkü romanda insan yaşıyor. Bir kimyager için lâboratuvar ne kadar lüzumlu ise, bir romancı için de şehir kalabalığı o kadar lüzumludur. O şehir kalabalığı, o insan kaynaşması arasında romancı, başkasının hiç ehemmiyet vermediği bir tip bulabilir ve belki o tip de romanın kahramanı olur... Hattâ o tip, muharrire bir hikâye de ilham eder...

Yemekte

Konuşmamızın tam burasında yeleğinin cebinden çıkardığı saate bakan *Anahtar* muharriri Refik Halid Karay:

“Bizde,” dedi, “saat tam 13 oldu mu öğle yemeği yenir. Gitmeyin oturun da Allah ne verdiyse yemeği de birlikte yiyelim...”

Anahtar’ın ne çeşit sır kapılarının kilitlerini açacağını yemekte sızdırabilirim ümidile sofraya oturduk. Fakat mümkün mü? En dolambaçlı yollardan suali o noktaya getirdiğim zaman üstad öyle güzel bir manevra yapıp mevzudan uzaklaşıyor ki hayret... Meselâ sofradaki tuzluğu alarak:

“Bu tuzlukta,” diyor, “tuz ne kadar rutubetli yerde olursa olsun katiyen top top olmaz... Çünkü içinde değirmeni vardır. Şu ufacık sapı parmaklarınızın ucile usulcacık çevirirseniz toz gibi tuz akar...”

Tekkeyi bekliyen derviş muradına eremiş... Nihayet bir hayli meraklı şeyler sızdırmağa, hattâ üstadın mutfaktaki musluğun kösesini değiştirmeğe gitmesinden istifade

ederek masası üstünde duran *Anahtar*'dan epeycesini okumağa ve birçok yerlerini not etmeğe vakit bulabildim. Yarın da yine aynı sütunlarda konuşmamızın diğer kısmını ve bu notları bulacaksınız.

* * *

Üstad Refik Halid Karay'ın salonunda, duvardaki yağlı boya tablolardan ziyade, en göz alıcı eşya sobadır. Halep'ten buraya kadar yük edilip getirilmeğe değer bir soba doğrusu... Bir dolduruluşu 24 saat devam eden bu soba, kapağının geniş mikası arkasından gösterdiği ateşleriyle insana bir ocak başı zevkini tattırıyor.

Musluk ve kilit tâmirinden tutunuz da, boruları gayet muntazam surette takarak sobasını bile her kış kendi kendine kuran *Anahtar* muharririnin lisan bahsinde ne kadar titiz olduğunu bilmiyen kalmamıştır. O mutfakta birdenbire boşanıveren musluğu tâmir ededursun, biz masası üstünde duran yeni romanı *Anahtar* müsveddelerini karıştırmakta deva edelim:

Müsveddenin birinci kâğıdında bir apartıman anahtarının resmi var. Eli her işe yatkın olduğuna göre, muhakkak ki bu resmi de kendisi yapmıştır.

Muharrirlerden birçoklarının elyazılarını gördüm. Yazıları en güç okunan muharrirler; Hüseyin Cahit Yalçın, Hakkı Tarık Us, Ahmet Şükrü Esmer, Dr. Adnan ve Halide Edip Adıvar'larla Falih Rıfkı Atay ve Mithat Cemal Kuntay'dır. Okuya okuya kendisini alıştırıramıyan mürettepler bu muharrirlerin yazılarını kolaylıkla söktüremezler...

En temiz müsvedde veren muharrirlerin başında Refik Halid Karay gelir. Bizim Cemal Refik de matbaaya, temiz ve okunaklı müsvedde vermekte ikinciliği alır.

Anahtar nasıl başlıyor?

150 küsur eseri cedit kâğıt üzerine yazılmış *Anahtar*'ın şu satırlarla başladığını okuyoruz:

“Anahtar’ını kaybettiği günün akşamı apartımanın kapısını –ilk defa olarak– kendisi açamadı; asık suratla zile bastı.”

Bu el çabukluğunu, roman muharriri Refik Halid Karay mutfaktan dönünceye kadar bitirmem lâzım geldiğinden sahifeleri süratle çeviriyor ve şu satırlar üzerinde duruyorum:

“... Lâmbanın yeşil atlas abajurla yumuşatılmış ışığı içinde karısının başını kaldırıp doğrulduğunu gördü, kendisi de öyle yaptı. Abajur, Periha’nın gözlerini gölgesine almıştı. Lâmba, yüzünün ancak alt kısmını ve sedef imişçesine üzerinde pembeli, mavili ışık buğuları koşuşan çıplak omuzlarını aydınlatıyordu.”

Kendisinden müsaade almadan giriştiğim bu hareketimden dolayı en hafif bir ayak sesinin beni ürperttiğini kaydetmeme bilmem lüzum var mı?

Muharrirle karşı karşıya

Nihayet üstadın musluk tâmirinden yazı masası başına dönerek ve beni *Anahtar* müsveddelerini gözden geçirir vaziyette görmesi işime yaradı.

“Hayrola?” dedi. “Romanın ilk okuyucusu mu olmak istiyorsunuz?”

“Müsaade ederseniz?”

“Evet, müsaade edeyim, oku ve sonra da gidip nasıl bittiğini birkaç satırla yazıver...”

“Böyle bir şeyi aklımdan bile geçirmem. Merak ettiğim cihet şu... Yedi sene durduktan sonra bu defaki romanınızda nasıl bir lisan kullanmış olmanız...”

Oturduğu yerden kalkarak gene gerinmeğe başladı ve gezine gezine de:

“Romanımı,” dedi, “bundan yirmi sene evvelki lisanla yazdım. Üslûba, sarf ve nahiv kaidelerine çok ehemmiyet verdiğim malûm. Şunu da söyliyeyim ki on üç romanım İstanbul üzerine yazılmış romanlar değildir. Bu *Anahtar*’da ise tamamiyle İstanbul’u ele aldım. Hem de bütün vaka iki aya sıkıştırılmıştır ve İstanbul’un son senelerine, yani bugünkü vaziyetine aittir.”

Yüksek sosyete

“Romanda yüksek sosyeteyi mi, yoksa orta tabakayı mı ele aldınız?”

“Bundan evvelki romanlarımda meselâ *Sürgün*, *Çete* ve *Yezidin Kızı* romanlarımda her çeşidine başvurulmuştur. Bu sefer *Anahtar* süjesini zarurî olarak yüksek sosyete içinden alıyorum. Çünkü daha aşağı tabakaya düşürmüş olsam işin sır tarafı kalmaz...”

“Ne gibi sır?”

“Zira şüphelenen koca, vakayı bir cinayetle bitiriverir...”

“Hayal tarafı nasıl?”

“Ben her şeyden evvel realist bir muharririm. Hakikate mutabakatı olmıyan hiçbir tahlilim ve tasvirim yoktur. Ne yazdımsa muhakkak onun hayatta bir örneği ve bir eşi vardır.”

“Ne manzaralar geçiyor bu romanda?”

“Çay davetleri, balolar, Boğaziçi gezintileri, Beyoğlu’nun meşhur lokanta ve pastahaneleri gibi yerlerin tasvirleri vardır.”

Aşk tarafı

Üstad, sokak üstündeki pencere önünde duran rahat bir divanın bir ucuna oturarak, diğer ucunda oturan refika-sını işaretle:

“İşte,” diyor, “bütün ömrümüz bu divanda geçiyor... Evin en çok sevdiğim yeri burasıdır.”

“*Anahtar*’ın,” diyorum, “bende merak uyandıran bir tarafı da onda aşk veya polis tarafının mı galip olduğudur?”

“Amma da sual soruyorsun be birader!” diyor. “Nere-deyse beni bülbül gibi söyletip romanımı yazıvereceksin... Mesele ele geçen anahtarın kimin kapısını açmasıdır. Romanda bu anahtarla birçok kapıların önüne gideceğiz, tec-rübe edeceğiz; bakalım hangisini açacak? Tabî bu anahtar nihayet kendi kilidini bulacaktır. Bulduğu zaman bir ihanet karşısında mıyız, yoksa hiç akla gelmiyen yepyeni mesut bir hayatın kapısı mı açılacak?”

Birdenbire derlenip toplanarak:

“Az daha onu da ağzımdan kaçtıracaktın... *Anahtar* daha ziyade bir kıskançlığın tahlilidir. Mesele, bir kadınla

alâkalı anahtar karıştığı için daima şüphe ve merakı devam ettiren bir polis romanı mahiyetini de alıyor. Muhakkak ki aşk tarafı da vardır.”

7 sene niçin durdu?

Son yedi sene içinde niçin roman yazmadığını sordugum zaman üstad:

“Hah,” diyor, “işte böyle sualler sor? Son yedi sene içinde niçin roman yazmadım? Niçin yazmadım?... Yazamadım da onun için yazmadım... Başlıca sebep harb hali idi. Lüzu-mu kadar başımı dinliyemiyordum. Gündelik vakalar beni fazla meşgul ediyordu.”

“Şimdiki vakalar kafayı dinlendirecek halde mi?”

“Şimdiki vaziyet her halde, yüz binlerce kişinin harb meydanlarında öldüğü zamanlarda kıyas kabul etmez. Bugün de geçim darlığı ve zorluğu varsa da artık bu, tabii bir hal aldı.”

“Yani alıştık!”

“Evet, alıştık ve alışıyoruz...”

Esas mevzudan ne kadar uzaklaştık, ben gene *Anahtar* bahsine dönüp sual sormaktan kendimi alamıyordum:

“Roman kahramanlarınızın adını öğrendim,” dedim, “birisi Perihan, diğeri de Kenan...”

“Nereden biliyorsunuz?”

“Siz mutfakta musluk tâmir ederken müsveddeleri gözden geçirmiştiniz de...”

“Onlar,” diyor, “ahbaplık ettiğim birer dost gibi canlıdır-lar; bütün yüz hatlarına kadar bilirim... Gözlerinin rengini

de tanırım. Belki onları, şimdi tanıdığım kadar yazıda belirtememişimdir. Fakat kafamda herhangi canlı bir mahlûktan daha canlıdırlar. Yolda raslıyacağımı bile sanırım...”

Dört beş saat devam eden ve baş tarafını dünkü nüshada bulacağınız bu uzun konuşmadan sonra veda edip ayrılırken üstad?

“Sakin,” diyordu, “romanın sır tarafını vereyim deme!... Bak sonra, bugünkü kadar dostane konuşmayız...”

Ben, okurların merakını tatmin edebilmek gayretiyle konuştum. *Anahtar*’ın sır tarafını verebildim mi, veremedim mi, onu Refik Halid Karay üstadımız bugün yazıyı okuduktan sonra anlıyacağım.

Akşam, 28-29 Aralık 1946

MUHARRİR NEDEN YETİŞMİYOR?

Sadeddin Gökçepınar

Refik Halid diyor ki:

“**E**debiyatımızın bugünkü vaziyeti: Birçok şöyle böyle varlıkların mevcut olup hiçbirinin beliremediği, gelişemediği irva ve iska edilememiş bir bozkırdır...”

“*Çalıklusu*’nun rağbet bulduğu devirden aşağı ve *Maî ve Siyah*’dakinden çok düşük vaziyetteyiz.”

Refik Halid... Bu isim hâfızalarda neler canlandırmaz? *Kirpinin Dedikleri*’nden tutunuz da *Anahtar* isimli son romanına kadar birbirinden üstün, birbirinden güzel, bir sepet meyva, bir bahçe çiçek gibi damağa lezzet, gözlere zevk, fikre ışık, kalbe heyecan veren yirmi kadar eserin yaratıcısı Refik Halid’i kim bilmez, kim tanımaz? Şiir ezberler gibi cümleleri hâfızalarda nakşolunmuştur. Hele tasvirlerinde ulaştığı mertebeye insan başı dönmeden, kalbi heyecanla çarpmadan, nefesi sıklaşmadan yükselmez.

Muhterem Refik Halid’i Şişli’deki apartımında sabahın oldukça erken bir saatinde ziyaret ettim. O çoktan hazırlanmış ve çalışma odasına geçmişti. Üstü camlı geniş

masanın başında koltuğuna yaslanmış sabah kahvesini içiyordu. Pencereden, Okmeydanı sırtlarını ve Haliç'in uzak semtlerini kabartma bir tablo gibi birlikte seyrediyoruz.

Yerli edebî eserler

Üstada son bir sene içinde hangi yerli edebî eserleri okuduğunu ve bu senenin en iyi eserini sordum. Dedi ki:

“Yerli eserler okuyamadım. Yalnız Peyami'nin bir romanı çıkmış, fırsat bulursam okuyacağım. Son senelerde Hali-de Edib'in *Sonsuz Panayırı*, sonra Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Cumhuriyet*'te tefrika edilen, henüz kitap şeklinde çıkıp çıkmadığını bilmediğim, ismini de unuttuğum –ismin ehemmiyeti yoktur– romanlarını okumuş, beğenmiştim. Doğrusu güzel eserlerdi.”

“Edebiyatımızda çığır açan yeni eserler var mı?”

“Edebî hayatımızı o kadar yakından takib edemiyorum. Böyle bir eser olsa herhalde ahbablarım dikkatimi çekerlerdi. Ben de merak sevgiyle elbette okurdum. Çığır açmaktan vazgeçelim, eski çığırda bazı eserler görsek ona da memnun olacağım. Çığır açmak nerede? Eski çığırda kıymetli bir eser bulmak bugün bir marifet. Her şey bitti de bir leğen örtüsü kaldı.”

Yeni kıymetler niçin yetişmiyor?

“Roman ve hikâye sahasında yeni kıymetler yetişmiyor, diyorlar. Siz de bu fikirde misiniz? Edebiyatımızın bugünkü vaziyetini nasıl görüyorsunuz?”

“Edebiyatımızın gidişini, meslek ve zevk edinerek takib eden bir muharrir değilim. Kalemimle geçinmek mecburiyetinde olduğum için okumaktan ziyade yazmakla uğraşıyorum. Fakat bana gönderilen bazı hikâye kitapları içinde olgunlaşmış değerler görmüyorum da diyemem. Şu var ki bunların hiçbiri, okuduktan sonra zihinde yer bırakmıyor.

Edebiyatımızın bugünkü vaziyeti; birçok şöyle böyle varlıkların mevcut olup hiçbirinin beliremediği, gelişemediği, irva ve iska edilmemiş bir bozkır...

Edebî eserler verilememesinin sebeplerinden biri de –âlimler, mürekkidler daha iyisini bilirler veya tetkikler yaparak bilmelidirler– yeni neslin eski edebiyatımızı ve beynelmilel edebiyatı lüzumu kadar kavramamasıdır. Başka sebepler de mevcut olabilir. Meselâ edebiyatın yaşatıcı bir meslek olması ve hayatı kolayca, çarçabuk, birkaç hamlede kazanmak imkânlarını başka mesleklerde daha ziyade görmeleri... Hocaların ortaokul ve liselerde edebiyat zevkini kıyafetle aşılayamamaları. Komünizme kaçanlardan başkasında bir fikir yaymak arzusunun bulunmaması. Bu komünizanlar da satıhta kalıyorlar, propagandada.

Kolay anlaşılır bayağı mevzulu, sade senaryoyu andıran eserler okumaları... Bunlar birer sebep olabilir. Meselâ yeni zenginler ve devlet adamları edebiyat zevkinden mahrum. Edebiyata hürmeti bilmiyorlar. Onlar, hep politikacı göziyle görüyorlar: İşimize yarar mı diye düşünüyorlar. Ve ancak yarayacakları tutup mesleklerinden ayırarak terfih ediyorlar. Sonra gazeteler, tercüme veya ucuz eserlerle geçinmeyi tercih ediyorlar. Yahut da bazı muharrirlerin, hiç ömrü olmayacak ve kapıcı kadın, işçi kız romanı bile sayılamıyacak

eserlerini büyük fedakârlıklarla satın alıp sırf cinsi zevki tatmin maksadiyle tefrika ediyorlar. Bütün bunlar ve bilhassa kitapçıların harcıâlemenden aşağı kitaplara rağmet göstermeleri edebî bir buhrana sebep oluyor. *Çalılıkusu*'nun rağbet bulduğu devirden aşağı ve *Maî ve Siyah*'takinden çok düşük vaziyetteyiz. Eskiden okuyucu azdı amma özlü idi. Şehvî sahneler değil, edebiyatın kendisine âşıktı.”

Şiir sahasında vaziyetimiz

“Şiir sahasında vaziyetimiz nedir?”

“Eskiden beri şiirle meşgul olmam. Benim şiire karşı tuhaf bir vaziyetim var. Vaktiyle çok iyi tetkik ettiğim Divan edebiyatını iyi bilmekle beraber bu edebiyattan bazı parçaları severim. Şimdi Yahya Kemal'in, Rıza Tevfik'in zevk duyduğum şiirleri oluyor.”

“Bugünkü hale bakarak, edebiyatımızın gelecekteki vaziyeti nasıl olabilir?”

“Büsbütün ümit kesilecek vaziyet yok. Demin söylemiştim, o bozkır, belki bir gün sulak ve yetiştirici bir arazi haline gelir. Tohum var, filiz var. Feyizli bir bahar beklenebilirse de mahdut miktarda kelime kullanmaktan ve kısa cümlelerle ifadei meramdan vazgeçmek lâzım. Gençler az kelime kullanıyorlar. Kelimeler arasındaki nüansları temyiz edemiyorlar. Yaşayan hiçbir edebî eser bu şekilde yazılmış değildir. Bir eser pek çok kusurlarına rağmen sadece grameri ve lisanı sayesinde uzun bir ömre sahip olabilir.”

“Tercüme romanlar edebî zevkin yükselmesinde faydalı olmuş mudur?”

“Tercüme romanlar pek faydasız olmadı. Fakat bize Avrupa kültürünü de aşılıyordu. Zaten tercüme romana rağbet azalmıştır. Kabahat, fena tercüme edilmelerinde. Bunlardan birkaçına merakla göz gezdirdim. Zevkine varamadım. Sonra Fransızcaları elime geçti, kıymetlerini idrâk ettim.”

Bugünkü şartlar altında değerli muharrirler yetişebilir mi?

“Bugünkü şartlarla değerli muharrirler yetişebilir mi?”

“Kitap satılmaz oldu. Hepsi pahalı. Asıl okuma çağında ki gençler az paralı. Sonra eğlence çok: Plâjlar, gazinolar, sinemalar... Para bunlara gidiyor. Okumadıkça eser vermek fitrî ve hârikulâde bir istidada malik olmakla mümkündür.”

“Bizde fıkraçı yetişiyor, bu da tercüme fıkra olamayacağından ileri geliyor diyorlar, siz ne düşünüyorsunuz?”

“Bildğim Fransız gazeteleri belki 50 seneden beri hakikî şöhret yapmış ancak dört beş fıkraçı yetiştirebilmiştir. Bu, gerçek mânadaki fıkraçılığın ne kadar güç olduğunu gösterir. O Fransa’daki 50 senede milletlerarası şöhret haline gelmiş binlerce romancı, hikâyeci, başmuharrir, romancıdan da, münekkidden de, hepsinden çok. Zira gazete sahipleri, fıkraşız gazete çıkmıyacağını sanıyorlar. Gazete, fıkraçı elde ederse fıkra koyar; yoksa fıkra yeri var diye fıkraçı icad etmez. Hele pek ucuzuna fıkraçı tutulursa...”

Telif hakları anlaşması

“Milletlerarası telif hakları anlaşmasına girmemize taraftar mısınız?”

“Şiddetle taraftarım. Telif hakları beynelmilel uzlaşmasına girdikten sonra, tekrar edeceğim, o benim bozkır yeşermeye başlayabilir. Zaten bu gibi faydalarını da düşünmesek başkasının malını kendimize maletmek gibi kanunun, dünyanın her yerinde menettiği bir suçu işlemekte devam millî haysiyetimize ve seciyemize uymaz. Bilhassa Avrupa ve Amerika’ya, Tanzimat devrinde olduğu gibi pencerelerimizi değil, ardına kadar kapılarımızı açtığımız bir Garplılaşma inkılâbı sırasında ilk yapacağımız iş budur.”

“Değişen dilin edebiyatımıza tesiri var mıdır?”

“Hiçbir tesiri yoktur. Zira okuduğum kitaplar arasında bir teki bile uydurma kelimelerle yazılmış değildir. Ancak fennî ve ilmî kitaplar yeni kelimeler ve terimlerle yazılıyor. Bu büsbütün ayrı bir meseledir. Ha Arapça, ha Frenkçe. Ha uydurma terim, lisan çerçevesi içinde yer almaz. Terimlerin öz Türkçeden ziyade dünyaca kabul edilmiş Lâtin esasından alınmasına taraftarım. Hattâ toplam yerine adision diyecek kadar...”

Edebiyat ve okullar

“Edebiyatımızın, aynı zamanda millî kültür ve dil zevki aşılması bakımından okullarda kâfi derecede öğretildiğine kani misiniz?”

“İşte öz Türkçeleşme ve Türklükte çok eski zamanlara dayanma cereyanının asıl fenalığı bu oldu. Tedrisat sisteminin de bunlara uydurularak allak bullak edilmesi de hesaba katılmalıdır. Çocuğu, 500 senelik kültürümüzü tanıtacak yerde bunu daha gerilere götürmek istedik. Ne onu yapabil-

dik, ne bunu. Hiçbirini sevdiremedik. İkisini de yadırgadılar, ikisine karşı da sıcaklık duymadılar. Demin işaret ettiğim cereyana kapılarak yapılan bu acemilik ve inkılâpperestlik heyecanı bu kültür pusulasızlığına sebep oldu. İstikameti-mizi tâyin edemedik. Fakat inkâr edilemez ki –hoşa gitmek için yapılan bazı mübalâğalı hareketlere rağmen– bugün-kü genç, mazisini ve folklorunu daha iyi bilen bir gençtir. Biz bu hususta pek malûmatsızdık. İslâmî bir gayretle biz, meselâ rakam olarak biri bile Türkçe sanmazdık. Ne varsa, askerden başka, bize Türk dışı gibi gelirdi.

Mekteplerden grameri kaldırmak, Tanzimat ve Divan edebiyatı tedrisini hiçe saymak, lisan güzelliğini ikinci derecede bir mevkie düşürmek yüzünden yeni nesil, hem zor vaziyette kaldı hem de bizim nesille konuşamıyacak halde... Tabîî bu konuşmaktan maksadım, sinemalar üzerine mübahase veya spor münakaşası değildir, fikre yer veren konuşmalar...”

Akşam, 14 Eylül 1949

2000 YILIN SEVGİLİSİ

Faruk Ferik

Üstad Refik Halid Karay okuyucularımıza *2000 Yılın Sevgilisi*'ni hazırlıyor. *Bir İçim Su*'nun maruf müellifi *2000 Yılın Sevgilisi*'nde bambaşka bir Refik Halid olmuş. Elimde onun romanından parçalar var... Daha görmediniz! Görseniz cazibesinden kurtulamıyacaksınız!

2000 Yılın Sevgilisi'nde yaşatılan aşk, hiçbir devirde yoktur. Heyecanına bürünmemiş, yoktur. Teshir edici ve büyüleyici olmamıştır.¹

Bu değerli edible karşı karşıyayız. Öteden beriden ve bilhassa hazırladığı roman üzerinde konuşuyoruz.

Diyor ki:

“Kimi İstanbul’u, kimi Lâle Devri’ni severmiş! Ben de Türkçeyi seviyorum. Ben Türkçenin cümleleriyle oynarken, onlara renk ve ışık verirken zevk duyuyorum.

2000 Yılın Sevgilisi'nde göreceksiniz. Bu kitapta öyle tasvirler var ki limonata, şurub içermiş gibi olacaksınız...”

Refik Halid Türkçenin güzel kelimelerine yalnız renk değil, konuşmasile ahenk de verdiğini gösteriyordu. Saatlerce beraber kaldığımız halde ayrılmak istemiyor, hep onu dinliyordum.

1 Gazetede böyle çıkmış. (hzl.)

Bu roman büyük bir aşk hikâyesidir! Birbirini görür görmez âşık olan bir genç kızla dinç bir delikanlının sevişmesi tasvir edilmiştir.

Kitapta eski Roma devrini yaşıyacak, çırpçılak, hizmetçilere kadar çıplak insanları, esir pazarlarını görecek, güzel kadın şehri olarak tanınan Side'yi ve onun âlemlerini yaşıyacaksınız! Bu roman İskenderun'dan başlıyan bir tren hikâyesidir. Yataklı vagonları dahi harab, tozlu ve kirli olan bir tren... Bütün hikâye bu trenin içinde geçer...

İskenderun'dan Haydarpaşa'ya kadar 32 saatlik bir hikâyedir bu...

Bu roman 1950 senesinin romanıdır.

İki genç kahramanı da trende tanıyacağız. Fakat aynı zamanda o trende, biri 20, diğeri 8 asır evvelki dekorlarile tarihin iki ayrı devrini yaşıyacağız! Tekrar 1950 senesine döneceğiz. Son kısım İstanbul'da geçecek...

Refik Halid sözlerine şöyle devam etti:

“Eser, içtimaî bir tahlil ve karakter etüdü olmaktan ziyade, eski çağların manzara ve hâdiselerini göz önünde canlandıran ve yenisi ile kıyaslayan bir tasvir romanıdır.”

Refik Halid Karay anlatırken merak içindeydik... Bir yanda İskenderun-İstanbul treni, diğeri tarafta Roma devri. Aynı romanın içine bunlar nasıl girecekti? Refik Halid gülümsedi...

“Romanın enteresan tarafı da burada,” dedi ve hikâyeyi şöyle bağladı:

“Tarihî vakaların geçtiği yerler bizim Anadolumuzdur. 20 asır evvelki vakanın yeri Alanya-Antalya arasında bugün bir harabeden ibaret kalan, lâkin vaktile küçük Asya'nın en

mamur ve zengin şehirlerinden biri olan Side, şimdiki ismi-
le Selimiye'dir.

İkinci hikâye Rum Selçukları devrinin büyük hükümdarı
Keykubat zamanında Alanya'da veya eski isimlerle Ko-
rokesyon ve Haçlılar çağındaki adile Kalonoros'ta, sonra
Kayseri'de geçmektedir.

Ancak bu eski zaman vakaları arasına daima halihazı-
rın hâdis ve şahısları karışmaktadır. Zaten üç devirde kah-
ramanların hepsi de aynı şahıslardır. Yüz hatlarını, vücut
teşekküllerini ve karakterlerini muhafaza eden ancak yaşa-
dıkları çağlar değişmiş insanlardır.

Meselâ genç kız, 950 yılında Güldal isimli bir Türk kızı-
dır. 1222'de Amoriya adını taşıyan bir Akdenizlidir ki son-
radan Zerrin Taç ismini alıyor.

Milâttan önce ise kendisini Tamara olarak tanıyacaksınız!"

Refik Halid romanını izah ederken:

"Meraklı cihetleri var değil mi?" diye soruyor ve sonra:

"Bunlar nasıl olacak diye merak edersiniz. Ve ne gibi bir
ilmî esasa istinad ediyor diye hatırıma bir şeyler gelebilir!"
dedikten sonra ilâve ediyor: "İşte romanın meraklı ve hattâ
eğlenceli diyebileceğim ciheti de budur. Eserde kadın, er-
kek tabîî manzaralar ve dekorların tasvirine çok ehemmiyet
verdim. İstedim ki bunlar iyice canlansın! Yakından tanıdı-
ğımız insanlara ve içinde ömür sürdüğümüz hayata benze-
sin! Okuyucularıma sempatik görünsünler.

Az çok fantezi katmakla beraber, tarihî vak'alar tah-
min ediyorum ki asıllarına mutabıktır. Zaten gerek *Yezidin
Kızı*'nda, gerek *Nilgün*'de olduğu gibi bu kabil romanlar
muharrire epeyce araştırma, okuyup not tutma, sonra da

sindirme külfeti yüklüyor. Bilmediklerimi  ğreniyorum. Öğrendiklerimi de ya amı casına anlatmaya çalışıyorum.”

Refik Halid Karay bundan sonra benim Hindistan’a yaptığım seyahatten bahsederek dedi ki:

“Siz Hindistan’ı gördünüz. Ben görmedim. Fakat *Nilgün*’ n Hindistan’a ait kısımlarında sanıyorum ki bu ülkeyi uzun zaman gezmi  dola mı ım gibi az çok muvaffak oldum.”

Üstad bunları anlatırken *Nilgün*’den bir pasaj hatırıma geldi. Bombay’da Tac Mahal otelini anlatmıştı. Aynı otelde uzun zaman kaldığım için bu yazıları okurken Refik Halid’i Bombay’ı görmüş zannediyordum.

Halbuki o Bombay’a hiç u gramamı tı. Oteli okudu una göre tasvir etmiş ve öylesine muvaffak olmuştu ki hatırladıkça hâlâ hayret ederim. Üstad devam ediyordu:

“*2000 Yıln Sevgilisi*’nde de tabiatile ya amama imkân olmayan iki eski devrin havasını kendim teneffüs etmi  esine verme e çalıştım. Netice müsbet midir, değil midir bilemem! Bildiğim şudur ki güzel Türkçemizin tasvirler yapmak hususundaki esnekliğini ve tatlı akışını eserimde gene ispat etmek bahsinde muvaffakiyetsizli e u ramadım. *2000 Yıln Sevgilisi* okuyucularımı maziye eğilerek hayallere daldırmak ve yaşamakta oldukları devirlerin üzüntüsünü eksiltmek maksadile yazılmıştır.

Okuyucular ara sıra zenginlik h lyasına dalmak isterler. Kendinden olmıyanları romanda, filmde görmek isterler.  şte ben bu eserimde onlara istediklerini verme e çalıştım.

Bir romanın yazılması evvelâ düşünmekle ba lar.  ki ay d   n r m. Sonra yazarım.

Eski usul romanlar artık gitmiyor. Modern olmalıyız.   inde biraz zabıtamı  şey olacak. Bu romanda hepsi var.

Ben üslûbunun yaşadığına kaniim. Büyüklerimizin takdir edemeyeceği hafiflikte de yazsam romanlarımın yaşadığına eminim...

İşte *2000 Yılın Sevgilisi* de hem mevzu, hem üslûp hem de Türkçe bakımından zevkle işlenmiştir.

Bu romanda cümlelere renk, ışık verdim. Başladığı zaman göreceksiniz.”

Üstadın sözlerine ilâve edecek bir şey bulamadım.

Önümde hazırladığı kitabın sahifeleri uçuşuyor. İçinde bazı cümleler var.

Tekrarlıyor, tekrarlıyor ve kanamıyorum... Gazete sütunları arasına geçtiği gün haksız olmadığımı teslim edeceksiniz!

Cumhuriyet, 15 Ekim 1951

“YERALTINDA DÜNYA VAR ROMANI ÜZERİNE”

Ziya Gökalp’in otuz küsur yıl evvel: “Yegâne Türkçe yazan muharrir,” dediği adam, bu memlekette –bilhassa edebiyat sahasında– eşine ender tesadüf edilebilir bir “değerini muhafaza hattâ arttırış” sırrına erişle, hâlâ en güzel Türkçeyi yazandır.

Bu hükümde aldanmadığımı isbat için, bir de şahide ihtiyaç varsa, işte bugünün en salahiyyetli dilcilerinden Agâh Sırrı Levent’in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları* isimli cidden kıymetli eserinden şu birkaç satırı aynen alıyorum:

“... Bazı şair ve edipler de vardır ki iddialı veya iddiasız yabancı terkibe de ara sıra eserlerinde yer vermekle beraber, şahsiyetlerinin ve san’at zevklerinin kuvveti ile Türk dilinin güzelleşmesine hizmet etmişlerdir. Bunların ‘en’ başında Refik Halid’i kaydetmek icap eder.

Meşrutiyet devrinden sonra *Serveti Fünun*’da çıkan hikâyeleriyle özlediğimiz Türkçenin en güzel örneklerini vermiştir. Selânik’teki ‘Yeni Lisan’ hareketi başlamadan üç yıl önce *Serveti Fünun* sahifelerinde görülen bu hikâyelerin dili tam, pürüzsüz bir İstanbul Türkçesidir.”

İşte; hâlâ tapusunu elinde bulundurduğu için sık sık hasreti çekilen bu Türkçe ile yepyeni bir edebî ziyafet ha-

zırlayan Üstad Refik Halid'le konuşmağa başlarken, dilimin ucuna ilk gelen sual, "Bu yeni roman nasıl doğdu?" oldu.

Şimdi, onu dinleyiniz:

"Bundan on beş sene ewel, Halep'te, gece yolda giderken, ahbaplarımdan bir Ermeni yanıma sokuldu, 'Mühim bir şey söyleyeceğim,' dedi. 'Bu topraklarda altı yüz bin Osmanlı altını gömülüdür. Biz bunun yerini ve plânını biliyoruz. Beraber çalışalım...'

İşte, roman bu ifşaattan doğdu. Romanın erkek kahramanı Yüksek Deniz Ticaret Okulu mezunu bir kaptan, kadın kahramanı da Hersekli Nihan'dır.

Macerasına gelince; bana şimdiye kadar dostlarım, niçin polis, zabıta romanı yazmadığımı sorarlar ve muhayyilemin buna çok müsait olduğunu söylerler.

Şimdi moda olan polis romanları beni memnun etmiyor.

Öyle düşündüm ki bir cinayet işletmeden ve hikâyeye dedektif tipleri sokmadan, edebî çeşnişini muhafaza etmek şartıyla ve büsbütün ayrı bir janrda, ayrı polis romanı yazmak hoş bir şey olacaktır. *Yeraltında Dünya Var* romanının dokunuş tarzı bu arzuma uygundur.

Fakat biliyorsunuz ki ben her romanı yazmam. Tezli roman yazmam. Onu, kudretleri benimkinden fersah fersah yüksek ediplerimize bırakıyorum. Zira gülünç olmak istemem."

Susuyor. Billûr kadehteki köpüklü kahvesinden bir yudum daha alıp, tazelediği sigarasından bir nefes çekerek, yeni romanının hikâyesini şöyle tamamlıyor:

"Bu romanda ufacık bir dâvâ mevcuttur: Para ve aşk, hangisi daha kuvvetli?"

“Yazarken nasıl yazarsınız?”

“Yazarken kolay yazarım. Fakat yazma devrine girmeden evvel iki ay kadar süren bir düşünme ve hazırlanma müddeti vardır ki o yorucudur. Bütün gece beynimi çalıştırır. Lâkin, yazı faslına girer girmez, derin bir rahatlık duyarım ve pek rahat çalışırım.

Sonra romanlarımın, evvelâ fikren tiplerini hazırlarım. Bunlarla haşır neşir olurum. Kanavayı tam olarak çizmem. Yani romanın teferruatı, hattâ neticesi evvelden belli değildir. İki üç tip, gittikçe meydana çıkan seciyeleriyle kendiliklerinden neticeyi getirirler. Onun içindir ki romanlarımın yarısını yazdıktan sonra fasıla veririm. Birkaç hafta dinlenir, neticeye gelirim.”

“Tipleri yaratmak için dışarıda örnek arar mısınız?”

“Hayır... Tipleri hakikî, gördüğüm, tanıdığım eşhastan alırım. Bunları tanınmayacak hale koyarım. Ama yazarken daima o tiplerin tesiri altında kalırım. Hiç bilmediğiniz biri veya bir yerde rastgelenen bir kimse... Evvelâ ehemmiyetli değildir; sizin için...”

Fakat gittikçe ehemmiyet alır. Hattâ roman ilhamı verir. Mevzuu bile ilham eder.

Bu, nihayet görebilmek mes’elesidir. Ben İstanbul çocuğuyum. Anadolu’yu da bilirim. Küçüklüğümünden beri bu tipler arasında yaşadım. Daima gördüğüm şeylerdir. Zaten görmeden, görmesini bilmeden yazamazsın... Meselâ, son tefrika edilen romanlarımın birindeki kadın tipi, bir memlekette ancak iki üç kere hemen hemen uzaktan gördüğüm bir kadının ilhamıdır ve bundan kocı bir roman yazdım.”

“O halde mevzu bulmak için zihin yormağa hacet yok?”

“Ben ayrıca mevzu aramam. Bir tip üzerinde işlerken, icat edilmiş bir hadisem yoktur. Bilâkis tipler bana romanı uydurtur. Romanı yapan tiplerdir. Onun için realist oluyorum. Bir tipe rastgeliyorum, o tip bana romanı yazdırıyor.”

“Yazıp bitirdikten sonra değişiklikler yapmak ister misiniz?”

“Bir defada müsveddeyi yazarım. Bu müsvedde umumiyetle silintisizdir. Matbaaya veririm ve kaybederseniz karışmam, bende başka yoktur, derim.”

“Yazarken kaprisleriniz var mıdır?”

“Her zaman her yerde yazarım. Sükûnet aramam. Şurada konuşurlarken ben romanımı yazarım. Gazetecilikten yetiştiğim için gürültüye de alışığımdır...”

“Mizahı neden bıraktınız?”

“Bugünkü neslin mizahı benimkine uymuyor. Ne Şarklı ne Garpli olmayan kaba bir mizah revaçta... Onun için bıraktım.”

“Amma, boş kaldı yeriniz?”

“Bir projem var... Ben projeyi sevmem amma, var: Biri bir mizah romanı, ikincisi politik roman.”

“Artık küçük hikâyeye de yazmıyorsunuz...”

“Eskilerden daha iyisini yazamıyacağımı zannediyorum. Onların mevkiini sarsmak istemiyorum. İkinci sebep: Bugün daha ekonomik geliyor bana, bir hikâyeyi roman yapmak. Kalemikle yaşayan tek muharririm. Başka bir iradım falan yok. Hoca değilim, meclisi idare azası değilim.”

“Demek ki ekonomiye aklınız eriyor artık?”

“Zarurî...”

“Yazmadığınız zaman ne yaparsınız?”

“Elişleriyle oyalanırım. Saatleri bozar, tekrar yaparım, bakın dört tane yapılacak saat duruyor şurada... Elektrikleri bozar yaparım. Boruları tamir ederim, banyoyu düzeltirim...”

“Ne okursunuz?”

“En ziyade tarih... Edebiyat, tiyatro... Ecnebî romanlarını takip ederim. Münekkittler, en modern roman tekniğinin bende olduğunu söylüyorlar. Bu, okumadan olur mu?”

“Türkçe roman?”

“Okuyamıyorum...”

“En son okuduğunuz?”

“Cevap veremem... Yani başından sonuna kadar okuduğum Türkçe roman... *Aşk Memnu*, *Eylûl*... Öbürlerini okumadım değil, göz gezdirdim demek daha doğru... Meselâ Mahmud Yesari’yi romancı olarak severim. Halide Hanım’ı, Yakub’u hep okurum, amma, *Aşk Memnu*’ları okuduğum gibi değil...

Yenilerin hikâyelerini okuyorum, bir ümit veriyor.”

“Okuyucularınızdan gelen mektuplar?”

“Çoktur... Ekseriyetle kültürlü kadınlardır yazanlar...”

“Ne derler?”

“Kadın ruhunu en iyi anlayormuşum...”

“Cevap verir misiniz?”

“Vakit mi var? Telefonla olursa konuşurum. İsim isteyenler de çoktur. Benim bulduğum yeni isimler pek hoşlarına gitmiş, ister dururlar...”

“Meselâ, hangileri?”

“Güldal, Nilgöl, Nihan, Sibel...”

“Amma, hep kadın isimleri?” diyorum amma, kendi kendime, “Hele sorduğun şeye bak!” diye pişman oluyorum. Öyle ya; kadın ruhunu en iyi anlayana sorulacak şey mi idi bu?

Resimli 20. Asır, 16 Ağustos 1952

BAŞKALARININ HÜKÜMLERİNE DE KULAK VERELİM!

Behçet Kemal Çağlar – Kenan Harun

Bir zamanlar, sevgili Ruşen Eşref Ünaydın, Diyorlar ki diye tutturduğu edebî sohbetlerle bir iki edebiyat neslinden yaşamakta olanları birbirini ardı sıra konuşturmuş, onları birbirine düşürmekten ziyade, biri ardından gelen edebî mekteplerin kendileri ve başkaları hakkındaki kökleşmiş kanaatlerini açığa vurmalarına sebep olmuştu. Sonradan bunları bir kitap halinde topladı.

Bugün bile o konuşmaları zevkle, ibretle, fayda ile okumaktayız... Yirmi sayıdır, bu sayfalarda yeni-eski nesiller üzerinde durduk. Nesillerden ve şahıslardan ziyade, eserler üzerinde... Sıra biraz da başkalarının hükümlerini kaydetmeye geldi. O eski güzel kitaptan aktarmalar yapacak değiliz ya; ilk gençlik yıllarında edebiyatla yakından ilgilenen, çekici şiirler de yazmış olan Kenan Harun arkadaşımızı bazı edebiyatçılarımızla konuşturmayı düşündük. Elinde beylik bir sual listesiyle gitmesini uygun bulmadık. Gitti, konuştu; gidecek, konuşacak; sudan cevap verenleri aflarına sığınarak geçiştireceğiz. Gerçek sanat meselelerine vuzuhla ve cesaretle dokunmuş olanların cevaplarının ise başımız üzerinde

yeri var. İşte sütunumuzu birincisine terk ediyoruz. Fecriâti edebî mektebinden millî edebiyatçılar arasına karışmış, bugünün nesrinde büyük emeği olan Refik Halid Karay'ı konuşturuyoruz.

Üstadı, epey evvel, *Akşam* gazetesinin böyle bir anketine verdiği cevaptakinden daha insaflı, daha anlayışlı ve müsamahalı bulmaktan ayrıca memnunuz.

Arkadaşımız Kenan Harun, karşısında üstad Refik Halid Karay, dereden tepeden konuştuktan sonra, sözü biraz yeni nesle getiriyor ve başlıyor kanatlerini kaydetmeye:

“Bir müddet yeni esil çok durgun gitti. Bu devrede hiçbir müsbet emare görülmedi gibi bir şey. Bir türlü yereremedi. Fakat son senelerde –bunların sebepleri mâlum değil– bariz bir kımıldanma görüyorum. Bilhassa hikâyeye vâdisinde... Ben şahsen, yeni tarz şiirin de aleyhinde değilim. Okuduğum yeni şiirler, muhakkak ki o halleriyle şiir vasfını kazanmaktadırlar. Matlup tesiri yapabilmektedir.

Yeni nesildeki bu kıpırdanmayı bilhassa istikbal bakımından müsbete irca etmek lâzımdır. Bu kıpırdanmanın yarın bir hareket haline gelmesi beklenebilir. Benim onlarda kusurlu bulduğum cihet, avamî konuşma lisanını kabul etmeleridir. Bu şiirler, mutavassıf tabakanın lisanı ile yazılabilir; bunu neden yapmıyorlar, anlayamıyorum. Zannedirim, bu durum yavaş yavaş değişecek, yeni şiire orta sınıfın konuşma lisanı gelecektir. Sokak çocuğu ağzını kanaatimce atmak lâzımdır.”

“Yeni neslin kuvvetini mükemmel buluyor musunuz? Daha doğrusu bu kuvvetin büyük şöhretler yarattığını kabul ediyor musunuz?”

“Yeniler kuvvetli olabilir, belki kuvvetlidirler. Fakat memleket umumî efkârı bunları nedense henüz bir şöhret haline getirememiştir. Meselâ Tevfik Fikret veya Yahya Kemal gibi meşhur bir isim yeni nesilde yoktur...”

“Ya Orhan Veli?”

“Orhan Veli’nin şöhret derecesi hakkında konuşmıyorum ama Orhan Veli kendini bize bildirmiş, kabul ettirmiş bir yeni nesil şairidir. Ötekilerin yapmadığını o yaptı. Hattâ ben bu mevzuda o kadar bîtarafım ki Orhan Veli benim aleyhimde yazılar yazdığı zaman, ben *Yeni İstanbul* gazetesinde onu ve sanatını metheden yazılar kaleme aldım. Ben yeni-eski mücadelesini gayet tabîî buluyorum. Bağırırsınlar, çağırırsınlar, beğenmesinler, tenkid etsinler. Zira biz de vaktiyle Serveti Fünun’culara karşı öyle yaptık ve kazandık. Onlar da kazanabilirler. Fakat bizi zemmettikleri zaman, sesimizi çıkarmıyoruz diye kızıyorlar. Halbuki, Orhan Veli gibi yazsınlar. Kendilerini tanıtsınlar, bildirsinsinler bize...”

Bu şöhret meselesinde belki de yine lisan meselesi sebep oldu; biri genç, biri de yaşlı ve orta yaşlı neslin meydana gelmesi sebep oldu.

Yeni nesil için hiçbir zaman kıymetsiz demiyorum. Fakat bu ayrılık onların büyük çapta şöhret yapamamasında rol oynamış olabilir.”

“Yeni neslin sizlere hücum etmelerinde haksız bulduğunuz taraflar var mı?”

“Tabîî var... Onlar edebiyatta mevki sahibi olmayı başka bir zaviyeden görüyorlar. Sanat ve edebiyat sahasını sinema salonu zannediyorlar. Bir yere geçmek için muhakkak birisini atmak icap etmez ki... Numaralı koltuk değil ki bu...”

Meselâ biz Fecriâtî’ciler, Serveti Fünun edebiyatının pek revaçta olduğu bir devrede ortaya çıktık. Fakat onlar bizim, edebiyatta bir mevki almamıza mâni olamadılar. Edebiyat tarihçileri için onlar da var, biz de varız; öyle değil mi?

Bugün mevki sahibi olan bir edebiyatçının ilânihaye aynı mevkide kalacağını kim temin edebilir? Meselâ, bir zamanlar meşhur bir Paul Bourget’si vardı, hepimiz hayrandık. Bugün okunmuyor bile. Bizde de öyle. Bugünkü mevki sahiplerinin yarın ne olacağını kimse bilemez. Zaman tasfiyesini kendi yapar. Genç neslin, mevki yapmak için bizleri engel olarak kabul etmesi kadar mânâsız bir düşünce yoktur kanaatindeyim. Çalışsınlar, kazansınlar.”

“Sanat ve sanatkârın sosyal dâvalarla alâkası mevzuunda düşünceleriniz?”

“Şiir daima sosyal dâvalar gütmaz. Halbuki yeniler daima açlığı, sefaleti terennüm ediyorlar, oysaki bunların dışında insanoğlunun bir karakteri vardır; açlığa ve sefalete rağmen var olan karakter. Yeni sanatkârlar onları vermiyorlar bize. Bu memlekette bir ‘burjuva’ sınıfı da var. Bu ‘var’ı neden itiyorlar, görmezlikten geliyorlar? Bunda âdeta bir solculuk meyli seziliyor gibi. Halbuki o da değil. İyi giyinmiş, iyi yiyen ve biraz temiz yerde yaşayan insanların da şiiri olmaz mı? Bilmiyorum, bu sanatkârların da hayatları o seviyede. O halde niçin kendi muhitlerini yazmıyorlar? Demek ki samimî değiller. ‘Snobizm’ yapıyorlar, bir ‘moda’ya uyuyorlar.

Ben sanatkâra bir fikri zorla kabul ettirmek taraftarı değilim. ‘Tez’li şeyleri zaten sevmem. Zorakilik veriyor, gayri samimî oluyor. Bu bir modadır. Moda geçince bu meyil de kıymetten düşecektir.”

“Cemiyette vazifeli, üstelik münevver bir insan sıfatıyla sanatkârın sosyal meselelerle ilgilenmesini şart koşanlar da var ama?”

“Evet, fakat sanatkâr zaten hassas bir mahlûktur. Etrafındaki ıstırabı görmemesine imkân mı var. Bir milletin ıstırabını, kaderini en iyi paylaşacak olan adam, sanatkârdır. Bu kendiliğinden olur. Bunu kaide, mektep şekline sokmaya lüzum yoktur. Sonra, kanaatimce, millî vazifeyi de hudutları içine alan bir vazifemiz var: Beşerîlik. Beşeriyeti göz önünde tutan bir sanat aynı zamanda millî varlığımıza da hizmette bulunmuş olur. Beynelmilel eserler vermeye de yarar bu. Beşeriyetin kendine hâs olan insanî düşüncelerinin tek karakteristik vasfı değişmezliğidir. Beşerî heyecanları ve hırsları millî bir dekor içinde belirtmek lâzımdır ve fikrimce beynelmilel sanat şöhretine bizi bu yol götürür. Eğer şimdiye kadar milletlerarası bir şöhret temin edemedikse, sebebi küçük çapta kalmamızdır. Ufuklarımızı kendimizden dışarıya götürmemiz, mahallî çerçeve içinde beşerî tahliller yapmamız icap etmektedir.”

“Bizde dünya çapında sanatkâr yetişebilir mi?”

“Böyle bir zekânın fışkırması mümkündür. Fakat bu sanatkârın disiplinli bir çalışma neticesi değilse, dâhiler gibi birden çıkıvermesini bekliyeceğiz. Yalnız şu var: Zaman eskieye nazaran çok daha müsaittir. Kendimizi tanıtmak vasıtalarına daha fazla malikiz ve dünya sanat âlemi bugün bizimle daha yakından meşgul olmaktadır.”

“Eski edebiyatımızın gençlere okutulmaması şeklindeki bir fikre taraftar mısınız?”

“Evet. Ben de eski edebiyatın, Tanzimat edebiyatına ka-

dar olan kısmının liseye kadar sokulmamasına taraftarım. Eski edebiyat ancak üniversite tahsili mevzuu olmalıdır. Tetkiklerim neticesinde gördüm ki lise edebiyat kitapları ile talebenin aldığı noksan kültür birbirine uymuyor. Meselâ Bâkî'nin bir gazelini bugünkü liseli anlamaktan âcizdir, zevkine varamaz. Zevkine varabilmesi için bizim neslin gördüğü dersleri okumuş olması lâzımdır. Biraz Arapça, biraz Farsça, yani Osmanlıca... Osmanlıca'yı bilmedikten sonra nasıl Nef'i'den bir mısra alır da bunu İran efsanelerinden Arap ilâhiyatına kadar birtakım malûmata dayanan nüktelerini kavrayabiliriz?"

"Ağır eserlerin satılmadığından; aksine değersiz eserlerin satıldığından bahsediliyor? Bu hususta ne dersiniz?"

"Hiç de o fikirde değilim... İkisini de şahsına denemiş bir roman muharriri sıfatıyla bunu tekzib ederim. Benim *Nilgün* –ki hafif bir eserdir– ün bugün mevcudu kalmamıştır. *Sürgün* –ki bu da onun tamamen zıddı ağır bir eserdir– onun da mevcudu kalmamıştır. Hepsi satılmıştır. Bence kariye sempatik gelen muharrir vardır. Bir nevi seksapeli bu. Bir eser çok satılıyorsa değersizdir diye bir hüküm varid olamaz. Gençlere ağır olmasına rağmen, okuyucuya sempatik gelecek eserler yaratmalarını tavsiye ederim.

Resimli 20. Asır, 11 Ocak 1953

REFİK HALİD *İKİ CİSİMLİ KADIN*'I TAKDİM EDİYOR

Sacid Öget

B u yazıya nasıl başlamalı?
Üstadın bir hususiyetini, bilmediğiniz bir tarafını mı anlatmalı? Yoksa edebiyat sahasında, tertemiz Türkçe, sü-rükleyici bir tarz ve mevzu ustalığı gibi çok sağlam kaideler üzerine oturttuğu şöhretini mi izaha uğraşmalı?

Orijinal bir giriş bulmak hayli zor...

* * *

Ağustos başında bunaltıcı bir ikindi vakti idi. Yelkeni rüzgârsızlıktan pörsümüştü bir tekne saatlerce kavrulduktan sonra Tuzla açıklarına geldiğimiz zaman, bir iki haftasını burada geçiren üstadı ziyaret edelim dedik. Tahta iskeleye yanaşırken, balık tutmağa uğraşan küçük bir köylü çocuğuna:

“Refik Halid Bey hangi evde oturuyor, biliyor musun?” dedik.

Söyliyeceği kelimeyi bulamamış insanların haliyle bir az durdu. Sonra:

“Hani şu yazı yazan adam, değil mi?” dedi. “Na... İşte, şu sırttaki evde...”

Refik Halid... Bu iki kelime, belki tek satır yazısını bile okumadığı halde, küçük köylü çocuğun kafasında yerleşmişti. Yazı yazan adam... O, Refik Halid’i böyle tanıyordu.

şimdi ben, herkesin tanıdığı Refik Halid’i mi size tanıtmadığa uğraşacağım? Yazıla yazıla artık bilinmeyen tarafı kalmamış hususiyetlerini mi tekrar önünüze sereceğim? Ve ille de orijinal bir giriş mi arayacağım?

Refik Halid işte... Yazı yazan adam!

* * *

Bomonti’deki apartmanında *İki Cisimli Kadın* hakkında konuşuyoruz. İçinde bulunduğu grupla hemen kaynaşan hali üzerinde...

“Roman Ankara’da başlıyor,” diyor, “birinci ve ikinci kısımları Aband Gölü’nde geçiyor. Zannederim Aband romana ilk defa geçmiş oluyor.

Üçüncü kısma gelince: Birdenbire kendimizi Afrika’da bulacağız. Yani romanın o kısmı ekzotiktir. Memleket dışında ve maceralar içinde geçer. Sonra yine vatana döneceğiz. Daima olduğu gibi, yazdığım ve yaptığım gibi...

“Mevzuun orijinal tarafı, birbirine cismen ve ruhen tamamiyle benzeyen iki kadındır. Bu kadınlardan birincisi aşığının kolları arasında ölür. Bir müddet sonra, delikanlı aynı kadını karşısında bulur. Bunlar ikiz kardeş midir? Yoksa ayrı ailelerin çocukları mıdır? Epeyce... Macera romanı mıdır? İçinde ondan da var. Karakter romanı mı; fazla değil,

bazı tipler bulacaksınız ve bir tanesinden galiba hoşlanacaksınız. Bu babacan bir zattır.”

Refik Halid, kucağına sığırayan Nokta'sını¹ okşayarak devam etti:

“Her fırsatta söylediğim gibi ben iddialı roman yazmam. Bir müddet önce Somerset Maugham İstanbul'a geldiği zaman bir dost evinde kendisiyle çok uzun konuştum. Bana, kendi fikrince, romanı 'modern tiplere dayanan realist bir masal' diye tarif etti. O da romanda ilim yahut ukalâlık ve tez, yani propaganda sevmiyor. 'İlmin ve tezin yeri üniversitelerdir. Romancının ilk vazifesi, esas gayesi okuyucularını oyalamak, avutmak, kendi dünyalarında bir masal âlemi yaşatmaktır,' diyordu. Meğerse bu büyük romancı ile farkında olmayarak aynı fikirde imişiz.

Şunu da söyleyeyim: Şaheser vermek, edebiyete intikal etmek, Nobel mükâfatı almak, milletlerarası şöhrete ermek yahut bizim birkaç münekkidimizin takdirini kazanmak, lehimde yazılar çıktığını görmek için yazmıyorum. Milletlerarası büyük şöhreti gençlerden beklemekteyim. Bizim nesil şimdilik bunu yapamadı. Bir şey daha söyleyeyim: Ben ne pek yeniyim ne de pek eski... Okuyucularım mahdud zümreden ziyade aralarında kültürlüleri de bulunan geniş bir tabakadır. Bunu kendimde iyi bulduğum iki hassaya hamlediyorum: Biri Türkçem, ikincisi roman tekniğim... Galiba bunlar için önümüzdeki mevsim iki gazete ve bir mecmua ile roman angajmanlarına girdim. Zamanım müsait olmadığı için iki tanesini de şimdilik tehir ettim. Bunları söylemekle övünmek mi maksudım? Hayır... İyi Türkçenin ve iyi tek-

1 “Nokta” Refik Halid'in çok sevdiği siyah kedisinin ismidir.

niğin ne derece lüzumlu olduğunu ve geniş tabakaya hitap etmenin isabetini anlatmak için! Bir memlekete orta çapta da romancı lâzımdır. Yalnız edebiyat tarihi için roman yazılmaz. Her çeşnisi kıvamında, lisanı düzgün ve mevzuu oyalayıcı olan romanlarla büyük bir topluluğun okuma arzusunu, zevkini, ihtiyacını sağlamak da lâzımdır. Benim yaptığım da budur. Buna ihtiyacımız pek büyüktür. Büsbütün aşağılık romanlardan halkı kurtarıp seviyesini bir derece yükseltmeğe, başkalarına yol açmağa az çok muvaffak olmamdan dolayı memnunum.”

Rahat bir nefes alarak koltuğuna yaslandı. Hakikaten gayesine erişmiş insanların huzuru içinde idi. Sözü değiştirdim:

“Üstad, biraz da *İki Cisimli Kadın*’dan bahsedelim.”

Refik Halid tekrar doğruldu:

“Yeni romanımda okuyucuyu sürükleyecek demiyeyim ama, tefrikaları merakla takip ettirecek noktalar, çekici manzaralar ve tatlı bir heyecana sebep olacak sahneler, iki güzel kadın, yakışıklı bir delikanlı, sevimli bir dayı ve karışık bir halk var. Bir de... Ama sen bana bütün romanı anlattırıcaksın... Yok... Yok... Üst tarafını tefrikalarda bulursunuz.”

Lâfı değiştirdik. Şundan tekrar konuştuk. Sonra mevzu tekrar romana döndü.

“Nasıl yazarsınız?” diye sordum.

“Müsveddelerim doğruca matbaaya gider. Yani iki defa yazmam. Ancak birkaç defa okur, yazarken de epeyce silintiler yaparım. Bu kadarı da kâfi geliyor. Üzerinde fazla uğraşılın yazı, daha iyisini meydana getirmek gayretiyle, çok defa eski şeklinden fena olur. Zaten kırk dört senedir hep

bu usulde yazarım. Mesele ilhamdandır. İlham geldiği zaman yazıldıysa cümleler, sihirli bir kuvvetin tesiri altında –kendiliklerinden denebilir– maksadı anlatmağa yeter hale gelir. Üstelik güzel ve doğru Türkçe olarak... Nasıl ve ne gibi tesirler altında yazdığımı gelince... Bunları muhtelif röportajlarda o kadar çok sordular ve o kadar çok söyledim ki bu röportajda vazgeçelim.

“Yenileri okuyor musunuz, okumuyor musunuz? Beğeniyor musunuz, beğenmiyor musunuz?”

“Cevabım şu: Bir müddettenberi epeycesini okuyorum. Ve yine bir müddettenberi bazısını beğeniyorum. Türkçe bahsinde benim yazdığım ve benimkine benzeyen şekli, yani okumuş yazmış aile konuşmasına uygun olanını seviyorum. Sıcak, sevimli, yadırgatmayan yazı dili böylesidir.

Başka türlü konuşurken başka türlü yazmak... Bugün bazıları bunu yapıyorlar. Oluyor mu, olmuyor mu bilmem. Ama konuşmadığımız bir şekli yazı lisanı yapmak bana bir ‘tik’ yani göz kaş oynatma, ağız dudak çarpıtma kadar anormal geliyor...”

* * *

İki Cisimli Kadın’ın ilk müsveddelerini gazeteye götürmek üzere aldığım zaman, bir an önce rahat bir yerde bir nefeste okumak telâşı içinde idim.

Zafer, 29 Ekim 1953

DEDİLER Kİ

Gülgûn Sedef

Refik Halid: “Bugün roman yazan var mı?” diye soruyor. Edebiyat tarihine *Sürgün* romanile geçen, hâlâ da bol eser veren romancılarımızdan Refik Halid Karay, anketimizin ilk suali olan:

“Eski ve yeni edebiyat arasındaki farklar ve benzeyişler nelerdir?” sualine:

“Benim böyle şeylerle alâkam yoktur. Edebiyatla pek ilgilenmem. Daha kısası bunun ilmini yapmadığım için sorunuza toplu olarak cevap veremeyeceğim.

Saniyen, böyle toplu sorular cevap verene yük tahmil eder, lütfen tek tek sorunuz,” deyince, bugünkü şiirimiz hakkındaki düşüncelerini rica ettim:

“Fırsat buldukça okurum. Bugünkü şiirimiz hakkında müsbet bir fikrim yok.”

“Şiirde mâna, vezin, kafiye arıyor musunuz?”

“Şiirde vezin ve kafiye bulunmasını isteyenlerle aynı fikirde değilim. Bunlarsız, kendiliklerinden ahenkli şiirler olabiliyor. Yeni tarz şiirin tesirile olacak, eski şiirlerdeki kuvvetli kafiye ile bizim fazla ahenkli aruzumuz hoşuma gitmeğe başladı.

Mânaya gelince: Mânasız bir şey olmaz. Bazen kapalı olan mânâyı herkes sezemez. Şiirin haz yaratması bile bir mânadır...”

“Şiirde fikir bulunmalı mıdır?”

“Evelce, şiirde kuvvetli bir fikir arardık. Şimdi fikrin örtülmüş olanını beğeniyorum. Fikirsiz bir şiir olacağına da inanmıyorum. Bununla beraber fikir, şiirin unsuru olmaz kanaatindeyim.”

Şiirde dil mevzuunda:

“Bizdeki yeni şiirden şikâyetim var. Bazı şairler, avam tabirleri kullanıyorlar. Bayağı lisan bende bir tiksinti uyandırıyor. Realizm bu değildir. Bunda bir kasıt seziyorum.

Şiiri eskiler gibi süslü kelimelerle donatmalarını da istemiyorum.

Normal bir konuşma dili daha çok hoşuma gidiyor,” diyor.

“Şiirde vuzuh mu, müphemiyet mi?”

“Şiirde müphemiyete taraftarım. Her okuyan kendine göre bir mâna çıkarmalıdır. Sezişle mânâyı kavramak daha keyifli oluyor.”

“Bugünkü hikâye hakkındaki düşünceleriniz?”

“Bugünkü hikâyemiz, şiirimizden daha çok muvaffak olmuştur. ‘Hikâyede teknik ve mevzu aranmaz,’ diyorlar. Hikâye tekniğinden nefret ediyorlar. Eğer teknikten maksat: Çok dar çerçeveli, adeta kalıplaşmış, eski hikâye tekniği ise bu da eski devrin aşırı kafiyeciliği ve tantanlı vezin gibi bana da aykırı geliyor. Fakat sadece empresyonlardan ibaret ve yahut eskiden musahabe dediğimiz konuşma tarzındaki yazıları da hikâye evine sokamıyorum. Zaten mükâfatları da tekniği yumuşak hikâyeler kazanıyorlar.”

“Bugün muvaffak olmuş roman var mıdır?” sualimize hayretle:

“Bugün roman yazan var mı? Ben henüz görmedim. Demek ki hikâye gibi yayılmamış ki ben henüz hiç okumadım. Bana birkaç isim verin de okuyayım,” dedi. Arzularını yerine getirerek başka bir sual sordum:

“Sanatta gaye şart mıdır?”

“Hayır, sanatta gaye olamaz. Sanatkâr kendisi için sanat yapar.”

“İsmarlama eser yazılır mı?”

“Yazılır, sanat yapmak iddiasında olmadığımından ben de daima ismarlama yazarım.”

“Romanlarınızı nasıl yazarsınız?”

“Önce romanı yaratacak ana tipleri alır, fikren bir müddet yaşarım. Bu tipleri düşündüğüm mevzu içine koyar, bir müddet de öyle yürütürüm. Sonra yazmaya başlarım. Bu tipler kendi karakterlerine göre roman mevzuunu değiştirirler. Bazen bu değişme tasarlanan plânı bile alt üst eder. Silintiler pek azdır. Temize çekmeden matbaaya veririm.”

“En çok hangi mevzuu işliyorsunuz?”

“Ben her çeşit eser vermiş bir adamım, 50 seneye yaklaşan gazeteciliğimde fıkra ve musahabelere bilhassa yer verdim.

Sürgün ve *Anahtar* isimli romanlarım için münekkitler, ‘Avrupa ayarındadır,’ dediler. Fakat bu eserlerimin okuyucusu az oldu. Senelerce evvel basılmış olmasına rağmen bugün hâlâ işportalarda gözüme ilişir.

Halbuki diğer eserlerim, değer itibarile daha düşük olduğu halde içinde 70.000 basılanlar vardır.

Orta tabakaya hitap eden eserler yazmak hem kanaati-me uyuyor. –Kariî çok olduğundan– hem de işime geliyor.”

“Beğendiğiniz şair ve ediplerden birkaç isim verir misiniz?”

“Orhan Veli, Asaf Halet Çelebi ve Yaşar Kemal’i çok severim. –Lisana çok ehemmiyet verdiğim halde lisan kusurlarile dolu– Sait Faik, mükemmel Türkçesile lisan pürüzsüzlüğü içinde hikâye yazan Haldun Taner’i çok beğenirim.”

“Hazırlamakta olduğunuz neşredilmemiş bir eseriniz var mı?”

“Bir–iki ay sonra yeni çıkacak bir mecmuada bir eserim neşredilecek. İsmi: *Karlı Dağdaki Ateş*. Ama, orijinallliğini kaybetmesin diye mevzuunu söylemiyeceğim.”

Suallerimiz bitmişti. Romancımızın müsaadesini rica ettik. Ayrılırken:

“Nikbin ve rind bir adamım. Büyük iddialarım yok. Hem kendimi eğlendiriyorum hem de para kazanıyorum. Yetmez mi?” diye soruyordu.

Tan, 12 Nisan 1955

REFİK HALİT KARAY’LA BİR KONUŞMA

Gülen Erdal

“Edebiyata karşı ilk ilgiyi ne zaman duydunuz?”
“Edebiyata karşı duyduğum ilgi küçük yaşlarda, mektepte başlamıştır.”

“Çevrenizin edebi gelişiminiz bakımından üzerinizde bir etkisi var mıdır?”

“Tabii vardır. Meselâ İstanbul’un üzerimdeki tesiri büyüktür. İstanbul Türkçesi ve düşüncesini kendi muhitime borçluyum.”

“Yayımladığınız ilk eser hangisidir?”

“*Kirpinin Dedikleri* yayımladığım ilk eserdir. Bu roman zamanın politikasını hicveden bir eserdir. Eski Türkçeyle basılmış ve çok satılmıştır. Hatta sonraları yeni harflerle basılanı da bugün bitmiştir. Şöhretimi temin eden bu kitabım olmuştur.”

“Nasıl yazarsınız?”

“Evimde yazmağı severim. Bilhassa sabahları çalışmaktan büyük bir haz duyarım. Yazı yazarken hiçbir hususî merakım yoktur. Etrafım yazmağı müsait olmadığı vakitler de rahatlıkla yazabilirim. Yalnız içkili iken yazamıyorum.”

“En çok hangi romanınız satıldı?”

“Bütün romanlarım çok satıldı. Meselâ *Yeraltında Dünya Var* iki hafta içinde seksen bin nüsha satmıştır. Son romanlarımdan *Nilgün*’ün de bugün mevcudu kalmamıştır. Romanlarımdan satış hususunda hiçbir şikâyetim yok. Bu hususta belki de Türkiye’de en ileri olan benim romanlarımdır.”

“En beğendiğiniz eseriniz hangisidir?”

“*Sürgün* ve *Anahtar* en beğendiğim romanlarımdır.”

“Eserlerinizde sübjektif dünyanın belirli etkisini bulmak mümkün müdür?”

“Ben daha ziyade hayatta yaşadığım maceralardan ve bu hayat içinde gördüğüm tiplerden faydalanmış realist bir muharririm.”

“Sizce san’at eseri sübjektif bir kımıldanışın mı, yoksa objektif bir gözlemin mi mahsulü olmalıdır?”

“Bir yazarın yaratacağı eser bu her iki hususu da içinde meczetmiş bir mahiyet taşımalıdır. Ben daha ziyade bu tarz eserlerden zevk alıyorum.”

“Türk Tiyatrosu hakkındaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?”

“Ben şiddetle Türk tiyatrosunun aleyhindeyim. Bir kere Türk Tiyatro müellifi yok. Daha hâlâ Türk sesini çıkartamadık sahneye. Sonra bizde iyi aktör de yok. Sahne artık bir bilgi işidir. Oysa tiyatromuzu dolduranlar bu işin ehli olan kimseler değil. Önüne gelen sahneye çıkıyor. Bu da yetmiyormuş gibi seçilen eserler de umumiyetle iyi değil ve daima kötü tercüme ediliyor.

Şehir Tiyatrosu artık tahammül edilmez bir hal aldı. Son zamanlarda gidemiyorum. Asabım bozuluyor. Üzüntü veriyor bu hal bana, sinirleniyorum. Ankara buraya nazaran

çok daha ileri. Küçük Sahne'ye gelince oranın san'atkârları çok iyi ama maalesef oranın da repertuarı çok kötü."

"Türk tiyatrosunun kalkınabilmesi için neleri gerekli buluyorsunuz?"

"Bu dava ancak genç entelektüel neslin eline geçerse kalkınabilme yolunu bulacaktır. Son yıllardaki kımıldanış ileri için ümit var olabilir. Meselâ şehrimizdeki Cep Tiyatrosu'nun teşebbüsleri küçümsenmeyecek değerdedir. Gençleri seyrettim, fevkalâde buldum."

"Güdümlü san'at hakkındaki fikirleriniz nelerdir?"

"Bu bizim eski davamız. Fecriâtîciler'le başlamıştır. O zaman san'atı san'at için kabul etmiştik. Ama tam bir ayırma yapmak doğru olamaz. Tamamiyle güdümlü bir san'at düşünemiyorum. Fakat san'atı da bu hususta başı boş bırakmak taraftarı değilim. Mükemmele ulaşabilmek için her ikisini de kullanmak gerek."

"San'atçı evlenmeli midir?"

"Gayet tabii evlenmelidir."

"Bunun aksini iddia eden Freud'un güdümüne ne dersiniz?"

"Freud delinin biridir. Freud'un kabullendiğim pek çok düşüncesi vardır. Ama Freud'un her dediğini kabule kalkarsak..."

"Yeni projeleriniz var mı?"

"Hayır yok. Alelâde hayatımı devam ettiriyorum. Yalnız bazı roman angajmanlarım var."

"Yeni Türk edebiyatı hakkında düşünceleriniz?"

"Yeni Türk edebiyatında en beğendiğim taraf hikâyeciliğimizdir. Meselâ her iki Kemalleri çok beğeniyorum:

Orhan Kemal ve Yaşar Kemal. Sonra Taner var, o her iki nesil arasında bir köprü vazifesi görüyor. Orhan Veli ile Sait Faik'i de çok beğenirdim.

Suiistimal etmedikçe şiirde de beğendiklerim var. Bu suiistimal sözünden kastım vezinsiz, kafiyesiz bir meydanda ki başboşluktur. Ama bazı hakiki şairler bu serbesti içinde şiirlerine bir ses ve şekil vermeği biliyorlar.”

“Yeni dil hakkındaki düşünceleriniz?”

“Bize aykırı geliyor. Halka bilmem nasıl gelir? Mamafih bu bir dönüm noktasıdır, yavaş yavaş durulup konuştuğumuz şekle gelecektir?”

“Türk Edebiyatçılar Birliği hakkında ne düşünüyorsunuz?”

“İşte lüzumuna kani olduğum bir teşekkül, dünyanın her tarafında böyle birlikler vardır. Bizde daha yeni kurulan bu birlik büyük bir boşluğu dolduracaktır. Yalnız ben burada edebiyatçılar sözüne takılıyorum. Yazar deseler ne olur? Edebiyatçı derken bir ayırma yapılıyor. Ve meselâ tarihçiyi bu birliğe sokmıyoruz. Oysa tarihçi de yazardır. Edebiyatçı yerine yazar denilseydi bütün kalem erbabı ifade edilmiş olacaktı.

Yenilik, 11 Haziran 1955

EDİPLERİMİZLE KONUŞMALAR

Selma Yazoğlu

“Yazdıklarınızda özel hayatınızdan da kısımlar var mıdır?”

“İnsan yazdıklarına kendini koymamağa çalışsa da buna imkân yoktur. Bir muharririn en evvel tesiri altında bulunduğu insan kendidir. Her eserimde varım ve her eserimde kendimi yaşıyorum.”

“En severek yazdığınız eserleriniz hangileridir?”

“*Sürgün* ve *Nilgün*.”

“Niçin sevdiğinizi sorsam?”

“Tabîî söyliyeyim. *Sürgün*’ü kendi hayatımın bir parçasını teşkil ettiği için ve oradaki tiplerle uzun müddet haşır neşir olduğum için severek yazdım. *Nilgün*’ü, beni çok eğlendirdiği, oyaladığı, muhitimi unutturup, yarattığım bir başka âlemde beni yaşattığı için sevdim.”

“*Nilgün*’de kendi hayatınızdan parçalar olduğu söyleniyor, bu ne derece doğrudur?”

“İçinde doğrudan doğruya kendim olmamakla beraber kendi kanaatlerimden parçalar vardır. Oradaki erkek kahraman gibi yaşamağı kendime hiç uygun bulmadığım halde, onun gibi yaşamak arzusunun bir ifadesi vardır. Öyle bir ka-

dını hiç sevmeyeceğimi pek iyi bildiğim halde, yine yapamıyacağım bir şeyin özlemini duyarak yazdım.”

“*Nilgün*’deki bazı olayları bizzat yaşadığınız söyleniyor...”

“Evet, bazı hâdiseleri yaşadım. Fakat eserdeki gibi o kadar mübalâğalı şekilde, delicesine değil. Maalesef ben daha hesaplı yaşayan bir adamım. Onlardan daha hesaplı. Benim hayatımda da macera çok amma, o kadar ilerletemedim...”

“Bu ilerletememek; alışkanlıklardan mı, yoksa cemiyet ve aile baskısından mı doğuyor?”

“Tabii aldığım aile terbiyesi icabı. Dolandırıcılık yapmam meselâ.”

“Yazı yazmaktan başka sizi ilgilendiren konular nelerdir?”

“Kadınli ahbap meclisleri... İyi yemek... İçki masası sohbetleri... Gezintiler. Bu şehir içi gezintileri, tipleri araştırmak, seçmek bakımından çok işime yarar. Yürürken, güzel yemek yerkenki gibi zevk duyarım.”

“Seyahati sever misiniz?”

“Fırsat düştükçe kaçırmam.”

“Seyahatleriniz sizin için konu ve tipler bakımından faydalı oluyor mu?”

“Romanlarımla çoğu seyahatlerden aldığım intibalarla yazılmıştır. Zaten görülür ki; her romanımın geçtiği yer, bir başka memleket veya bir sürü memleketlerdir.”

“Eski yazdıklarınızla şimdi yazdıklarınız arasında farklar buluyor musunuz?”

“Hiç düşünmedim, aramadım. Eski ile yeni arasında fark var mıdır, yok mudur; bunu araştırmak münekkide dü-

şer. Benim bunu düşünmem için sebep yok. Esasen ben ne kendim için, ne başkaları için edebiyat bakımından tetkikler yapmadım. Ben sadece yazarım.”

“En kıymet verdiğiniz eseriniz hangisidir?”

“*Anahtar.*”

“Niçin?”

“Anlıyanlar arasında en çok beğenilendir, fakat en az satılandır.”

“Mizahınızı daha önceki yıllarda mı yoksa şimdi mi daha tesirli bulursunuz?”

“Eskiden esprim politik mahiyetteydi ve hicivdi. Şimdi ise daha ziyade insan karakterlerine çevrilmiştir.”

“Sizin bir mücadele devreniz vardı, yine bu devam ediyor mu?”

“Mücadele azmim sönmemiştir. Ancak bunu siyasî cep-
helerden alıp daha zararsız sahalara getirmek kudretini gösterebildim. Yine uğraşıyorum. Meselâ; tahakkuk edemeyeceği sanılan bir yapı kooperatifi üzerinde didişerek, bir yeni mahallenin temeli atıldı, çatısı alınıyor. Birçok gazeteci arkadaşlarımızla önümüzdeki yaz buraya taşınacağız. Mücadelemiz bu yöne döküldü.”

“Daha çok edebî gayeler için mi, yoksa para kazanmak için mi çalıştınız, yazdınız?”

“Daima para kazanmak için çalıştım. Edebiyat benim için yalnız bir vasıta olmuştur. Öyle bir vasıta ki, bunu istemiyerek değil; büyük bir şevkle, ateşle yapıyorum.”

“Bugüne kadar kaç eser yazdınız?”

“Sayısını bilmiyorum. İçinden çıkılır şey değil. Yazılarımı yazdıktan sonra, sayfalarını çevirdiğim, tefrikalarım

baktığım pek nadirdir. Yenisine bakarım. Daha değişgenini yazmanın yollarını ararım.”

“Yeni bir eser hazırlıyor musunuz?”

“Evet... *Karlı Dağdaki Ateş* isimli bir roman hazırlıyorum.”

“Ne kadar zamandan beri?”

“Üç aydan beri... Yılbaşına doğru çıkacak bir mecmua-da resimli tefrika olarak neşredilecek.”

“Memleketimizde edebiyat alanındaki çalışmaları tam ve yeterli buluyor musunuz?”

“Bu sualiniz önemlidir. Bunun içinden çıkmış değilim. Ben bu bahislerle pek ilgilenemiyorum. Ancak hoşuma giden hikâyeleri okurum. Ara sıra da birkaç güzel şiire tesadüf ediyorum.”

“Her yönden günümüzün hikâye ve şiirlerini nasıl buluyorsunuz?”

“Ben eski devir ve eski teknik hikâyecisi olmakla beraber; bugünkü hikâyelerin zamanımızdaki gibi âdeti kafiye ve vezin gibi dar bir teknik cenderesi içine girmesini istemiyorum. Şiirde de vezin ve kafiye lüzumuna kani değilim. Hikâye ve şiir, bütün bu kayıt ve şartlardan –ki sun’i idiler– sıyrılabilirler. Bu vezinli ve kafiye şiirin de, şiir olamayacağı demesine gelmez. Şiirde, müphemlik hoşuma gitmeğe başladı: zorakilik hissedilmemesi şartıyla.”

“Dil hakkında ne düşünüyorsunuz?”

“Kasten baldırı çıplak konuşmasını hazmedemiyorum. Hikâyede ve şiirde bir orta sınıf aile konuşması bana daha münis geliyor.”

“Yeni hikâyeci ve şairlerimizden kimleri beğeniyorsunuz?”

“Onu söylemek iyi değil. Biz söylüyoruz, onlar söylemiyorlar. Daha doğrusu kendi nesillerinden hariçtekine yer vermek telâşındalar. Böyle bir telâş beyhudedir. Bizim onların yerini almamıza imkân yok, onlar da bizim yerimizi alamazlar. Nihayet ortada hakem var, o da okuyuculardır. Şimdilik bizi daha fazla okuyorlar, yarın onları okuyabilirler. Şunu da ehemmiyetle söylemeliyim ki yarın bu iki nesil için de meçhuldür. Hangimizin kalacağı, hangimiz silinip gideceği tâyin edilemez. Yalnız şunu belirtmeliyim ki ben, biz derken benim gibi olanları kastediyorum. Yoksa bizim nesilden olup da kendini dünya yazarları arasında gören ve iddiası olanları kastetmiyorum.

Bir zaman Serveti Fünun’cular Ahmet Rasim’in, Hüseyin Rahmi’nin, Karacaoğlan’ın hiçbir kıymeti olmadığını sa-nırlardı. Onları küçük ve bayağı bulurlardı. Şimdi bunlara verilen kıymet meydanda. Her şeyi zaman gösterecek.

Resimli 20. Asır, 10 Kasım 1955

REFİK HALİD KARAY DİYOR Kİ

“Ben Nobel armağanı kazanmak için roman yazmıyorum. Gayem akademik eser vermek değil, halkı süflî ve pespâyeye yazılardan kurtarmaktır...” diyor.

Gelenbevi Ortaokulu’nda okuyorum. *Güzel Yazılar* isimli Süleyman Şevket’in kitabından bir sayfa açtım: “Ay Peşinde” başlıklı bir yazı. Ama ne yazı? 13 yaşında fark ettim: Bunu yazan büyük bir yazar olmalı? Altında imza yok. Koymamışlar. Korkmuşlar! Öğretmene yazarını sordum. Durdu, düşündü; tutuk, ürkek bir cevap verdi:

“Refik Halid.”

Kitaptaki yazının altına bu ismi kurşun kalemiyle yazdım. Eve gelince babama sordum:

“Büyük muharrire,” dedi, sonra ekledi: “Çok yazık... Bugün yurdundan uzakta, yabancı bir diyarda. Sürgün!”

“Refik Halid” ve “Sürgün” kelimelerini o zaman öğrendim...

Lise son sınıfta öğretmenimiz bir kadındı. Bir gün derste, “Refik Halid...” diyecek oldum. Lâfı ağzıma tıkadı:

“Bırak onu! Karakter-siz, dönek, devrim düşmanı... Belki romancı, hikâyeci, fıkracı, mizahçı olabilir. Hattâ öyledir. İstanbul Türkçesini en iyi kullanan lisan üstadı... Kelime zevkine erişilemeyecek bir söz cambazı. Fakaaat...”

Hayatımda bir hocamla ilk edebiyat münakaşasını o zaman yaptım.

Biz zannederiz ki bütün bir memleket halkı bir insanın aleyhinde olursa, o insan gerçekten kötüdür. Doğruyu ancak o koca kalabalık bilir, tek bir insan gerçeği göremez. Bu, insanların zekâ güçlerinin domates gibi bir araya gelince büyüklük ve ağırlık kazanacağını zannetmek gibi bir aldanmadır. Galile, “Dünya dönüyor,” dediği zaman bütün dünyadaki insanlar, “Hayır, dönmüyor,” diyordu. Kim gerçeği biliyordu, tek başına Galile mi, yoksa dünyanın bütün insanları mı?

Refik Halid tam 71 yaşında... Ama o kadar genç, o kadar neşeli, tatlı, hayata bağlı, etrafıyla derinden alâkalı ve cevval ki... Zengin bir ailenin çocuğu imiş... Lâleli Camisi’nin karşısındaki konakta, İstanbul’da doğup büyümüş. Caminin avlusunda uşakla gezerken, beş-altı yaşlarında güzel bir kız çocuğu görmüş. Onun da yanında dadısı var. Refik Halid de aynı yaşlarda. Hemen yanına gitmiş. Küçük kız sanki dünya güzeli? Şıp diye âşık olmuş. Kızın dadısını kandırıp konaklarına davet etmiş. Evde büyükler, küçük güzeli sevmişler, şeker vermişler. Sonunda ayrılık vakti gelmiş. Refik Halid feryat figana başlamış, “Olmaz gitmesin!” diye... Fakat ne çare? Kızın lalası alıp götürmüş bu güzeli...

“İlk aşkım işte bu kızdı,” diyor Refik Halid ve ilâve ediyor: “Daha sonraki aşklarımı anlatamam. Tanıyanlar çıkar. Onlar alenen söylenemez...”

“Romanlarınızın çok okunmasının sırrı nedir?”

“Ben Nobel armağanı kazanmak için yazmıyorum. Orta tabakanın anlayabileceği eserler veriyorum. Maksadım, Türk okuyucusunu çok değersiz eserlerden kurtarıp biraz daha

kıymetlesini, güzelini vermek; zevki terbiye edecek olanları ortaya koymaktır. Halkımızı, süflî, yâni cismanî hisleri tehyî edici romanlardan kurtarmak istedim. Avrupalıların, ‘kapıcı kadın, işçi kız romanı’ dedikleri, okuyanı zorla ağlatan pespâye yazılardan ayırmak istedim. Şimdi, kahramanını inleterek öldüren, melodram bozması romanlar eskidi, satılmıyor; onun için de basılmıyor. Okuyucunun zevki gün geçtikçe yükseliyor. Kitapçılar böyle ‘faciaları’ neşretmedikleri için birçok ‘meşhur’ romancılar piyasadan kayboldu. Fakat benim de akademik eserler vermek gibi büyük iddialarım yok. Yalnız, tipleri iyi etüd etmek, şahısların dilini titizlikle kullanmak, eserim üzerinde uzun zaman alan hazırlıklar yapmak gibi taraflarım vardır...”

“Türk edebiyatındaki rolünüz ve yerinizi birçok edebiyat tarihçileri yazdılar. Fakat bunu bir de sizin ağzınızdan öğrenmeyi rica etsek?”

“Benim en büyük iddiam şudur: Avrupa mizahını Türkiye’ye ilk defa ben getirdim. *Diyojen* isimli mizah mecmuasının muharriri Âli Bey’den ilham almıştım. Politik, siyasî mizah yapmam aleyhime neticeler verdi. 23 yıl sürgün olarak yaşadım. Halbuki o yazılar sadece sosyal hiciv olarak kalabilirdi. Ama o devrin havası ve o zamanki temayüllerim siyasî mizaha müsaitti. O sıralarda Victor Hugo’nun Üçüncü Napolyon ile alay eden bir şiir kitabını okumuştum. Çok tesir etti bana... ‘Efendiler Nereye?’ ve ‘Sakın Aldanma, İnanma, Kanma!’ başlığı altında çıkan yazılarım aynı edâyı taşır... Hugo’yu ben, Abdülhak Şinasi Hisar ve Fazıl Ahmet Aykaç, dâhi olarak kabul ederiz: Velûdiyeti, kuvveti ve diğer bazı cihetlerden...”

“Şöhretinizi mizah yazılarıyla yaptığınız halde neden mizahı bıraktınız?”

“Sade mizahı değil, hikâye yazmağı da bıraktım. Mizah, yazarı tenkide ve siyasete sürüklüyor, onun için... ama roman yazmağı gençliğimdenberi özlerdim.”

“En çok beğendiğiniz Türk yazarları?”

“Sait Faik ve Aziz Nesin... Evet, evet, bilhassa bunu yazın. Türk edebiyatında yerli veya yabancı başka bir muharririn tesirinde kalmayıp nev’i şahsına münhasır, yâni tamamen kendilerine mahsus bir tarzda yazan ancak bu iki san’atkârdır. Hikâye ve mizah sahasında çok salâhiyetle konuşabilecek bir muharrir sıfatiyle söyleyebilirim: İkisi de memleket değil, dünya ölçüsünde ‘rakipsizdir.’”

“Ya roman, tiyatro, şiir alanında?”

“Roman ve tiyatrodaki bir isim veremem. Şiirle meşgul değilim. Şiirsiz yaşanabilir. Nesir yazmanın daha güç olduğuna inanırım. Şairler, nesirde aynı kuvveti gösteremez.”

“Senelerce önce çıkan bir yazınızda okumuştum: Türkçede bir ‘tedai lûgatı’ olması lüzumundan bahsetmiştiniz?”

“Evet, yabancı dillerde var bu... Bizde yok. Meselâ ‘mutbak’ kelimesinde mutbakla ilgili bütün kelimeler bulunur. Aşk kelimesinde aşkı hatırlatan her kelime, atalar sözü, şiirlerden mısralar, meşhur aşk masalları, romanlar, piyesler, aşka yakın kelimeler, muhabbet, garam, sevmek, sevdâ... Yazı yazarken bir anda aklınıza gelmeyen cümleler, kelimeler, meşhur sözler... Ben böyle bir lûgate başladım. Dil Kurumu’ndan İbrahim Necmi Dilmen çok beğenmiş, basmak üzere istemişti. O öldü, eser kaldı. İsteyen olursa devam ederim.”

“Yazılarınızda ilk aldığınız para?”

“Ben ilk parayı gazeteci sıfatiyle 1908’de *Tercümanı Hakikat* gazetesinden aldım. 1958’de ellinci yılını kutladım. Gündelik *Serveti Fünun*’a bedava yazardım. *Tercümanı*

Hakikat'ten 10 Mecidiye aylığım vardı. 20 yaşımnda iken başmakale yazdım: Adı "Kırk Para" idi. Donanma Cemiyeti o zamanlar herkesten kırk para toplayıp zırhlı gezimi almak istiyordu. Hakkı Tarık Us, benim 52 yıl önce *İstanbul* mecmuasında 'Mübeccel Halit' müstear adıyla yazdığım bir yazıyı bulmuş. Halbuki ben onu unutmuştum.

Şöhretimi 'Kirpinin Dedikleri' başlığı altında *Şehrah* mecmuasında yaptım. Sonra *Kalem* ve *Cem* mecmualarında devam ettirdim. Sinop'tan Ali Kemal'in *Peyam* gazetesine 'Aydede' takma adıyla yazılar yolladım. Onları Yakup Kadri istemişti. Sonradan çıkardığım mizah dergisinin adı da *Aydede*'dir. Ah, bizde matbuat tarihi olmalı! Bunları gençler bilmiyor..."

"Yazı yazan gençlere neler tavsiye edersiniz?"

"İyi Türkçe öğrenin! Masa kenarında acele yazı yazmayın. Tetkik etmeden, hazırlıksız yazmak olmaz... Noksansız malzeme toplayıp yazın... Ben *Nilgün*'ü Hindistan'a gitmeden yazdım. Ama senelerce okuyup Hind'e ait bilgileri tasnif etmiştim. *Cumhuriyet* gazetesinde tefrike edilen 2000 *Yılın Sevğilisi* isimli romanım iki bin sene önce Antalya'da geçer. O zamanki kıyafetleri, âdetleri, meyvaları, yaşayışı, yüzlerce kitap karıştırıp tesbit ettim. Üzümü veya narı ona göre yedirdim. Elbiseyi ona göre giydirdim. Emil Zola paspas değildi ama papasların hayatını çok iyi anlattı. Hugo, İngiltere tarihiyle ilgili *Gülen Adam* romanında İngiliz sarayını şamdanına varıncaya kadar tarif eder.

Dil meselesi de Türkçede bugün önemli yer tutuyor. Gençler 'müthiş güzel!' diye bir tâbir kullanıyor. Yanlıştır. Sonra negatif edatı, deyimler, tâbirler, terkipler, tekerlemeler, atasözleri hep yanlış kullanılıyor. Meselâ 'takdir' yerine 'taktir', 'fecii' yerine 'fecisi', 'bayı' yerine 'bayisi' gibi..."

Refik Halid viski seviyor ve içkiden çekinmiyor. Hem de boğazına düşkün, damak zevki pek ince... Eski İstanbul konaklarını, yemeklerini çok iyi biliyor ve bizzat kendi pişiriyor. En şöhretli lokantalarımızı dahi mutbak bilgisi yönünden pek zavallı ve fakir buluyor. Genç kalmasının sırrı sadece iyi yemek seçmesi değil... Bol bol yürüyor, geziyor. Otobüse, dolmuşa binmiyor. Dünya ile ilgisini her sâniye devam ettiriyor. Sergilere, sinemalara, toplantılara, tiyatroya, baleye, konsere pek zarif bir hanımefendi olan eşiyle gidiyor. Konuşmayı seviyor ve çok tatlı anlatıyor. Şakacı, nüktedan, zeki ve çok hassas... Sinema ile romanın farkını belirtmekte Peyami Safa ile aynı fikirde değil. “Roman zihinde iz bırakır, film öyle değil... İyi romanın tesirini uzun seneler duyarsınız,” diyor.

Eşinin yaptığı kahve likörünü ikram ederken çektiği fotoğraflarla dolmuş albümünü gösterdi. Seyyahatlerini anlattı. Hakkında yazılan yazılara önem verdiği anlaşılıyordu. İsmail Habib Sevük’ün liselerde bir zaman okunan edebiyat tarihinde kendisi için yazdıklarına karşı ne düşündüğünü sordum:

“Merhumun bir zaafı vardı: tezat merakı... Bu sebepten yazılarımın sadece süs tarafını görmüş, içine girememiş. Zaten bir muharrir hayattayken edebiyat tarihlerine geçmemeli,” dedi.

Tesiri altında kaldığı romancıları sayarken Dostoyevski, Gogol ve Tolstoy’u çok beğendiğini söyledi. Türkiye’deki Nilgün isimli bütün çocukların isim babası olan Refik Halid Karay, en sevdiği romanı olarak *Sürgün*’ü gösterdi:

“O romanda kendimi, gurbet acısını ve memleket hasretini anlattım. Galiba muvaffak oldum,” diyor...

Hafta, 5 Ağustos 1959

EDEBİYATIMIZDA DÜNKÜLER Mİ BUGÜNKÜLER Mİ DAHA KUVVETLİ?

Gavsi Ozansoy

“Şiirde bugün çok imza var. Değerliler, değersizler arasında kayboluyor. Fakat Piyeste neticeye ulaşmamız mümkündür.”

Edebiyat anketimizin sanatsever muhitlerde uyandırdığı alâka genişliyor. Bilhassa yeni nesil, *Tercüman*’ın böyle bir anket açmış olmasından son derece memnun. Bu sayede seslerini geniş bir okuyucu kitlesine duyurmak fırsatını buldukları için hattâ müteşekkir... Filhakika, günlük hâdiselerin ve politikanın dışında anketler açmak; bir milletin yarınlarını kucaklıyacak daha gerçek mevzular üzerinde durmak, gazetelerimiz tarafından bir müddetten beri unutulmuştu. Edebiyat da rafa konan bu mevzular arasındaydı.

Refik Halid Karay’ı Esentepe’deki evinde ziyaret ettim. Günlerden Pazar... Vakit de öğle saati... Bu sebeple hemen konuşmağa başladık. Üstad hâlâ genç ve dinçti. Mutadî üzerine devamlı olarak yerinde oturamıyor, konuşurken ya dolaşıyor ya da yer değiştiriyordu.

Malûm sualimi sordum:

“Edebiyatımızda eskiler mi, yeniler mi?”

“Buna doğru veya doğruya yakın bir cevap vermek için kendimce üçe ayırdığım bugünkü nesilleri çok iyi incelemek lâzımgelir. Ben sadece yazı yazdığım ve edebî tetkiklerde, tahlillerde, araştırmalarda bulunmayı pek sevmediğim için sağlam cevap veremeyeceğim. Yalnız daha ziyade hissi olarak –lisanına şâmil olmamak şartı ile– Serveti Fünun edebiyatında Halid Ziya ile Tevfik Fikret’i gayet kuvvetli buluyorum. Fakat hepsinin en yükseği Serveti Fünun neslinden de önce gelmiş olan Abdülhak Hâmit’tir.”

“Yeni nesilden bu kuvvette değerler çıktı mı üstadım?”

“Bu kuvvette değerler çıkmadı. Ama çıkacağı ümidi veren, belki de bunları çok geride bırakacak izler, emâreler gördüğümü memnuniyetle söyleyebilirim. Bilhassa piyes sahasında bu ümit daha kuvelidir. Yeni neslin şairlerini de okuyorum. Bunların şiirlerinde şimdiye kadar tanıdığımız çok eski ve eskiden sonrakilerden daha fazla şiirliliğe rastlıyorum. Hakikaten öyle... Hayret ediyorum. Bazen öyle bir mısraa rastlanıyor ki gerçek şiir odur bence... Yapmacıksız içten gelmiş mısralar...”

“Gençlerden en çok kimleri seviyorsunuz?”

“Meselâ Orhan Veli, Ümit Yaşar...”

Bir an düşünceye daldı ve şöyle devam etti:

“Yeni neslin üç halinden şikâyetçiyim. Birincisi, dağınık oluşları... İkincisi, çok imza var. Birçoğu da değersiz... Değerliler, bunlar arasında kayboluyorlar. İşportaya düşmüş şairler, hakikî şairlerin sivrilmesine, tanınmasına mâni oluyor. Yazık... Yabani ot bitmiş bir tarlada sahici çiçek aramak gibi bir şey... Vardır, ama o otlar arasında kaybolur. Üçüncü-

sü orijinallik taslamak için murdar kelimeler kullanmaları... Eskiden oyunlarda süpürge sopası, gaz tenekesi ile tuhafılık yapıldı. Şimdi de bazı yeni şairler pis kokulu, küfürden aşağı tâbirlere başvuruyorlar. Fikrimce, bu kötü şekil ve sesleri kullanarak orijinal olabileceklerini sananlardan bir şey beklenemez.

Yeni neslin yazdığı hikâyeleri hiç beğenmiyorum. Bu benim belki eski hikâye teknik ve bilgime uymadıklarından-
dır. Roman da kısır... Eski romancılar kendilerini zorlıyarak ve bir maksatla dünya edebiyatına girmeğe çalışmışlardı. Bu ne şiirde, ne hikâyede ne romanda daha bir müddet müyes-ser olmıyabilir. Fakat piyeste, tıpkı seste ve resimde olduğu gibi o neticeye ulaşmamız mümkündür.

Fıkracılığa, gazeteciliğe gelince... Teknik bakımından en iyisi Peyami Safa idi. Hepsini önüne katıyordu. Çok kuvvetli idi. Peyami ayarında bir fıkracı henüz yetişmemiştir. Yazık ki erken öldü.”

Tercüman, 16 Kasım 1962

SEVİLEN SANATÇILARLA KONUŞMALAR: REFİK HALİD KARAY

Ümit Yaşar Oğuzcan

1 950 yılından bu yana doğan birçok kız çocuğuna Nilgün adı verildi. Bu adı taşıyanların –isim babası- değerli romancı Refik Halid Karay’dır.

Romanlarıyla, hikâyeleriyle ve mizahi yazılarıyla edebiyatımızın unutulmaz imzalarından birisi olan Refik Halid Karay’la Esentepe, Gazeteciler Mahallesi’ndeki evinde konuşuyoruz.

Odayı loş bir ışık aydınlatıyor, fazla aydınlığı sevmediğini söyleyen ve bütün konuşmamız süresince odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşan Karay, bugün 74 yaşında. İstanbul’da Beylerbeyi’nde doğmuş. Biraz hayatından bahsetmesini rica ettiğim zaman; önce, “Öyle dolu bir hayat ki! Bilmem neresinden başlasam?” dedi ve biraz düşündükten sonra anlatmağa başladı:

“Üç erkek, bir kız, dört kardeşlik. İki ağabeyim bugün hayatta değiller. Bizim zamanımızda bugün olduğu gibi tatil yoktu, kış yaz mektebe giderdik. Onun için çocukluk yıllarımda kışın Vezneciler’de Şemsül-Maarif Mektebi’nde, yazın da Göztepe’deki Taş Mektep’te okudum. 13 yaşında Galatasaray Sultanisi’ne gidim, fakat bitirmedim. İmtihanla hukuka gir-

dim, iki yıl okudum, bu sırada Meşrutiyet ilân edildi. Gazeteciliğe ve politikaya atıldım. 19 yaşlarındaydım. Neşredilen ilk yazım ve hikâyem bu yıllara rastlıyor. İlk yazım *Resimli İstanbul*’da Mübaccel Halit imzasıyla çıktı. ‘Ayşe’nin Talihi’ isimli hikâyem de *Musavver Muhit*’de neşredildi. Şöhretimin yaygınlığını o sıralarda *Serveti Fünun*’da Kirpi adıyla yayımladığım mizahi yazılara borçluyum. Fakat bu yazılar ‘Hükümet aleyhtarı bir muharrir’ olarak tanınmama da sebep oldu ve başıma bir hayli dert açtı. Netekim *Kalem* mecmuasıyla, *Cem* ve *Şehrah* gazetele-
rindeki yazılarım yüzünden Mahmut Şevket Paşa’nın katli üzerine Sinop’a sürüldüm. Bu sıralarda 23 yaşlarındaydım. Birinci Dünya Harbi’nin çıkması üzerine, izinle gittiğim İstanbul’da beni pek seven Ziya-Gökalp’in himmetiyle kaldım ve tekrar sürgün yerime gönderilmedim. *Kirpinin Dedikleri* adındaki ilk kitabım bu sürgüne gitmeden pek az önce neşredilmişti. 30 yaşlarımda yine muhalefetten dolayı memleketimi terke mecbur oldum. Bu ikinci sürgünüm de 16 yıl sürdü ve Suriye ile Lübnan’da geçti. Sonra bildiğiniz gibi vatanıma döndüm ve sayısını bile unuttuğum birçok eserler neşrettim.”

“Bugüne dek çıkmış eserleriniz arasında en çok sevdikleriniz hangileri?”

“Sırasıyle, *Anahtar*, *Sürgün*, *Bu Bizim Hayatımız*. En çok tanınan romanım *Nilgün*, en çok satılan da *Yeraltında Dünya Var*.”

“Hangi yazarları daha çok okudunuz ve tesirinde kaldınız?”

“İlk gençlik yıllarımda en çok okuyup tesirinde kaldığım Çarlık Rusyası ile bazı Fransız yazarları olmuştur. Gogol, Dostoyevski, Maupassant, Daudet, Maksim Gorki gibi. Bu yaşıma kadar devamlı okudum. Fakat bu saydıklarımın dışında bana fazlaca tesir eden olmadı.”

“Bizden beğendiğiniz yazar ve şâirleri söyler misiniz?”

“Kıymetini bilemediğimiz Abdülhak Hamid, romanda Halid Ziya, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi. Yenilerden şiirde Orhan Veli ile sen. Romanda iki Kemal’ler; Yaşar Kemal ve Orhan Kemal.”

“Ya daha eskilerden. Divan edebiyatından sevdikleriniz yok mu?”

“Divan edebiyatını okumakla beraber değerli bulmam. 7-8 şiir okumak için Koca Fuzuli divanını karıştıracaksın. Şahsen Divan edebiyatının liselerde okunmasına da taraftar değilim. Bu gençlere zulûmdür bence.”

“Yahya Kemal’in şu günlerde çıkan ve Divan edebiyatı tarzındaki şiirlerini toplayan *Eski Şiirin Rûzgârıyla* adlı kitabını nasıl buldunuz?”

“Büyük bir hayatiyetleri olmamakla beraber divan tarzının ayıklanmış, temizlenmiş en iyi örnekleridir. Fakat Yahya Kemal’in bu tarz şiirleriyle yarına kalacağını sanmam.”

“Sizi Türkçeyi en iyi kullanan yazarlardan birisi olarak tanıyoruz. Dil konusundaki düşüncelerinizi bize açıklar mısınız?”

“Ben İstanbul Türkçesiyle ilk yazarlardan biriyim. 55 yıldır da bu yaşayan Türkçeyle yazıyorum. Dil’in sıkıştırılmasına, zorlanmasına taraftar değilim. Dil bence, kendi kendisini tasfiye eder. Yeni kelimelerden kazancımız vardır, fakat bıraktıklarımızdan da çok şey kaybettik.”

“Nasıl yazarsınız? İlhama inanır mısınız? İnanıyorsanız nelerden ilham alırsınız?”

“Ben edebiyata 55 yıl önce nesirle başladım. Şiir yazmayı düşünmedim hiç. İlhama inanıyorum ve ilhamla yazarım. Kendimi hiç sıkmam, zorlamam. İlhamlı iken kolay ve rahat yazarım. Müsvedde yaptığımı hatırlamıyorum. Yazacaklarım en çok yürürken

aklıma gelir. Bilhassa yaya yürüyüşlere bayılırım. Bu yaşımda bile her gün yürümek en büyük zevklerimdendir. Her akşam bir iki kadeh içmeyi de severim, ama içkiliyken hiçbir şey yazmadım bugüne kadar. İçkinin ilhama bir faydası olduğunu sanmıyorum.”

“Niçin yazıyorsunuz? Yazdıklarınızın maddi ve mânevi kazançları sizi tatmin ediyor mu? Bizde telif hakları konusunda ne düşünüyorsunuz?”

“Yazmaktan büyük bir haz duyduğum için yazıyorum. Yazarken herhangi karşılık beklemem ve işin teferruatı ile uğraşmam. Yalnız yazdıklarıyla yaşıyan-geçinen bir insanım. Fakat bizde telif hakkı konusunun ve editörlüğün çok geri olduğuna inanıyorum. Belki editörler de satışın yüksek olmaması dolayısıyla haklıdırlar, fakat verdikleri telif ücreti hiçbir zaman kendi kazançlarıyla ölçülemez.”

“Devlet, san’ata ve sanatçıya yardım etmeli ve himaye göstermeli midir?”

“Meşrutiyet’ten sonra tanınmış yazarlar muhalefet yapmazlar ve uysallık gösterirlerse kendilerine Edebiyat-Türkçe hocalıkları verilirdi. Cumhuriyet devrinde ise az çok değeri olanları bile devlet kayırdı; mebusluklar, elçilikler verdi. Şimdiyse yardım görenlerin sayısı çok azdır.

Bence; sanatçı devletten yardım, himaye beklememeli, hayatta her şeyi mücadeleleri ile kazanmalıdır. Rahatlık sanatın düşmanıdır. Sanatçı hür olmalıdır her şeyden önce.”

“Yolunuzda yürüyecek, yani hikâye ve roman yazacak gençlere neler tavsiye edersiniz?”

“Gerçekten bu iş kabiliyetleri olup olmadığını anlamaya çalışmalıdırlar her şeyden önce. Bunun için de okumaları, çok çok okumaları şarttır.”

Yelpaze, 23 Ocak 1963

YAYIMLANMIŞ EDEBİYAT YAZILARI

“Yeni Şairlere Dair”, *Peyâm-ı Sabah*, N. 11249, 14 Mart 1921
(*Guguklu Saat*)

“Yeni Edebiyatımız”, *Aydede*, 11 Mayıs 1922 (*Aydede* 1922)

“Yine Edebiyat”, *Aydede*, 8 Haziran 1922 (*Aydede* 1922)

“Kantoculardan İstiane”, *Aydede*, 3 Temmuz 1922 (*Aydede* 1922)

“Karacaoğlan” *Akşam*, 18-24 Mart 1939 (*Delî*)

“Yeni Usûl Mecmuacılık Aleyhinde”, *Yeni Gün*, 20 Mayıs 1939
(*Tanıdıklarım*)

“Üslubu Müdafaa”, *Yeni Gün*, 3 Haziran 1939 (*Tanıdıklarım*)

“Şiirler ve Şairler”, *Tan*, 7 Eylül 1941 (*Üç Nesil Üç Hayat*)

“Bizim Edebiyatımızda Kar ve Kış”, *Tan*, 25 Ekim 1942
(*Makyajlı Kadın*)

DİZİN

A

Abdullah Zühtü 54
Abdülhak Hâmit 127, 307, 422, 538
Abdülhak Şinasi Hisar 243, 533
Adımlar 324
Âdile Ayda 117
Adnan Adıvar 174
Adnan Fuat Aral 429
Afrodit (Pierre Louis) 469
Agâh Efendi 186
Agâh Sırrı Levend 208, 272, 280, 288, 298, 315
Ahmet Hamdi Tanpınar 491
Ahmet Haşim 86, 177, 307, 317, 324, 378
Ahmet Hikmet 225, 229
Ahmet İhsan Tokgöz 54-55, 139, 139, 227-228, 230, 237, 240, 409, 412
Ahmet Mithat Efendi 184-186, 189-201, 218, 224, 227
Ahmet Rasim 54, 139, 223, 295, 422, 530, 542
Ahmet Refik Altınay 138, 241-242
Ahmet Şuayib 236
Aka Gündüz 156
Ali Cânib Yöntem 316
Ali Ekrem Bolayır 335
Ali Kemal 535

Ali Rauf Akan 95
Alphonse Daudet 227, 472, 541
Alphonse de Lamartine 61, 97, 181, 358
Ana (Pearl S. Buck) 399
Anadolu'da Tanın (Ahmet Şerif) 177
Anahtar (Karay) 479-490, 520, 523, 528, 541
Andre Chenier 156
André Gide 291
Antoine Galland 385
Araba Sevdası (Recaizade Ekrem) 30, 189, 202-205, 222
Arsène Lupin 391
Asaf Halet Çelebi 29, 328-329, 521
Âşık Paşa 393
Aşk Memnu 226, 416-417, 506
Atatürk'ten Düşünceler 444
Ateş (Barbusse) 135
Augustin Thierry 164
Avrupa'da Ne Gördüm? (Ahmet İhsan) 227
Aziz Nesin 534

B

Bajazet (Racine) 148
Bâki 77, 127, 414, 512
Behice Boran 63
Bernard Shaw 376

Beşir Fuat 208
Bican Efendi 376
Binbir Gece Hikâyeleri 140
Bir Avuç Saçma (Karay) 449
Bir Çalgıcının Seyahati (Mehmet Tevfik?) 397-398
Bir İçim Su (Karay) 449, 497
Bir Muadele-i Sevdâ (Gürpınar) 204, 219, 221
Bir Roman Muharririnin Dünya Etrafında Seyahati (Blasco Ibanez) 367
Bir Safhai Kalp (Saffeti Ziya) 232
Burhan Felek 367

C

Carmen (Merimee) 347, 416-417
Cavit Bey 236
Celâl Sahir 225, 238-240, 317, 474
Cellât (Ahmet Mithat) 185
Cemil Süleyman 317
Cenap Şahabeddin 56, 342
Charles A. Sainte – Beuve 68, 344
Charles Baudelaire 469
Charles Maurras 353
Chateaubriand 181
Clement Vautel 157
Cyrano de Bergerac (Rostand) 387
Çalkuşu (Güntekin) 64, 95, 153, 158-159, 250, 438, 490, 493
Çengi (Ahmet Mithat) 185
Çete (Karay) 449, 464-465, 479, 486

D

Dağarcık (Ahmet Mithat) 186
Deli (Gürpınar) 450

Demet 236
“Deniz Mezarlığı” (Valery) 307
Denizaşırı (Atay) 115
Dergâh 237-238
Destan ve Divan Edebiyatlarında İstanbul Sevgisi (Danışmend) 300
Dikmen Yıldızı (Aka Gündüz) 157
Divan Edebiyatı – Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar (Levend) 272
Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (Safa) 156
Dönüşü Olmayan Yol (Bordeaux) 400

E

Ebüzziya Tevfik 184
Edebiyatı Cedide 120, 209, 226, 228, 232-233, 237, 239
Edgar Poe 307-308
Edmond Rostand 346
Einstein 105
Elsa Triolet 440
Émile Henriot 337-338, 354, 440
Emile Zola 84, 358, 535
Emin Bülend Serdaroğlu 317-318
Emin Sami 317
Enderunî Vasıf 290
Ercüment Ekrem Talu 250, 295
Erenlerin Bağından (Karaosmanoğlu) 176, 241
Eski Saat (Atay) 175
Evliya Çelebi 177, 199, 393
Eylül (Mehmet Rauf) 438, 506
Ezop 361-362

F

Faik Baysal 27, 434

Falih Rıfkı Atay 91, 114, 175, 177,
241-242, 367, 474, 484
Fâzıl Ahmet Aykaç 153, 533
Fecriâtî 120, 228, 236-239, 317,
461, 474, 508, 510, 524
Ferhat ile Şirin 140
Ferit Kam 315-316
Filippo Tomaso Marinetti 103,
335-336
Francis Carco 101, 440
Francis Coppée 227
François de Croisset 428-429
François Mauriac 101
François Rabelais 338
François Villon 98, 338, 347
Frankfurt Seyahatnamesi (Ahmet
Haşim) 177
Franz Toussaint 430
Fuhşi Atik (Ahmet Rasim) 422
Fuhşi Cedid (Ahmet Rasim) 422
Fuzulî 281, 294, 444, 542
Fyodor Dostoyevski 536, 541

G

Galip Dede 293
*Garp Cephesinde Bildirilecek Bir Şey
Olmamıştır* (Remarque) 135
Gaston Rageot 68
Georges Courteline 70, 144, 219
Georges Duhamel 101, 412, 440
Gilgamiş Destanı 140
Gil Blas 344
Goncourt 440, 472
Göl İnsanları (Kemal Tahir) 27, 251
Gustave Mirabeau 181
Guy de Maupassant 469, 472, 541
Gülen Adam (Hugo) 535

H

Hafız 444
Hakkı Tarık Us 189, 197-198, 201,
484, 535
Haldun Taner 28, 521
Halid Ziya Uşaklıgil 51, 54, 75,
86, 225-226, 228, 230, 417, 421,
538, 542
Halide Edib Adıvar 491
Halide Pişkin 439
Hamdullah Suphi Tanrıöver 151
Hanım Mektupları (Saffeti Ziya)
231-233
Hasan Âli Yücel 412, 443
Hasan Mellâh (Ahmet Mithat)
185-186, 199-201
Haşmet 296
Hayal İçinde (Yalçın) 233
Hâzım 91
Henri Barbusse 135
Henri Lavdan 188
Henry Bordeaux 400
Henüz 17 Yaşında (Ahmet Mithat)
189, 194, 201, 393
Hersekli Arif Hikmet Bey 294
Hind (Atay) 367
Hind Diyarında Karş Karş (Crois-
set) 427-428
Hint Masalları (Felek) 367
Hippolyte Taine 61
Honore de Balzac 65-68, 82, 84,
95, 252
Hüseyin Cahit Yalçın 54, 230,
233, 484
Hüseyin Rahmi Gürpınar 25-26,
29, 70, 82, 91, 98, 139, 197-198,
204, 211-221, 223-224, 226, 295,

419, 478, 530, 542
Hüseyin Suat 225

I-İ

İbnirrefik Ahmet Nuri Bey 376
İbrahim Necmi Dilmen 534
İffet (Gürpınar) 223
İhsan Devrim 428
İki Cisimli Kadın (Karay) 513-514,
516-517
İki Sene Mektep Tatili (Verne) 409
İsmail Habib Sevük 536
İsmail Hâmi Danişmend 300
İyi Vatandaş, İyi İnsan (Yücel) 444
İzlanda Balıkçısı (Loti) 378
İzzet Melih 385
İzzet Molla 292-294

J

Jean Giraudoux 61
Jean Jacques Rousseau 358
Jean Jaurés 358
Jean Racine 77, 148, 346
John Stuart Mill 276
Jules Renard 70, 219, 348-350

K

“Kadınlar Vaizi” (Gürpınar) 419
Kalem 236, 535, 541
Kalem Efendileri (Courteline) 144
Kanlı Meydan (Blasco Ibanez) 367
Kanunî Sultan Süleyman 292
Kaptan Hatras (Verne) 409
Kara Davut (Nizamettin Nazif)
185

Karacaoğlan 280, 323, 420, 530
Kardinal Ailesi (Halevy) 144
“Karga” (Poe) 307
Karlı Dağdaki Ateş (Karay) 521,
529
Karnaval (Ahmet Mithat) 197
Kâtip Çelebi 105
Kâzım Nami Duru 209
Kemal Salih Sel 189, 209
Kırk Ambar (Ahmet Mithat) 186
Kıyamet Günü (Cami) 354, 360
Kilisli Rifat 342
Kirpinin Dedikleri (Karay) 490,
522, 541
Koca Ragıp Paşa 195
Kokotlar Mektebi (Gürpınar) 223
Köprülüzade Fuat 241
Kutadgu Bilig 276-277, 279-280
Küçük Talâd Bey 241

L

L'action Française 352
L'Illustration 555
La Fontaine 133, 268, 338
Le Figaro 335
Le Journal 354-355
Le Jugement Dernier (Cami) 354
“Le lac” (Lamartine) 358
Le Temps 335
Leo Tolstoy 536
“Les Châtiments” (Hugo) 341
Les Nouvelles Littéraires 337
Livre de Mes Fils (Doumer) 444
Louis Aragon 440
Ludovic Halevy 144
Lülü Esfer (Ahmet Mithat) 185

M

Mağrur Kalb (Pearl S. Buck) 399
"Mahalleye Mevkuf" (Uşaklıgil) 421
Mahmut Sadık 54
Mahmut Yesari 155, 246
Maî ve Siyah (Uşaklıgil) 189, 417, 490, 493
Maksim Gorki 95, 541
Marcel Pagnol 440
Marcel Proust 61, 95, 101
Marguerite Moreno 439
Mark Twain 70
Marquise des Anges 149
Maurice Dekobra 93
Max Nordau 269-270
Mebrure Koray 399
Mehmet Rauf 225, 438
Mehmet Tevfik 397-398
Memleket Hikâyeleri (Karay) 16, 27, 55, 244, 251, 442, 473, 477-478
Mensonges Conventionnels (Nordau) 270
Metres (Gürpınar) 70, 217, 221-223, 478
Mevlânâ 361
Mille de Ferté 101
Mithat Cemal Kuntay 155, 484
Molière 77, 82, 212, 217, 346
Monte Kristo (Alexandre Dumas) 200
Mösyö Jourdain 100
Muallim Naci 22-23, 206-209, 292, 316
Muhammed İkbâl 444
Muhit 55
Musavver Muhit 236, 541

Mussolini 104

Müfit Ratip 317

Mürebbiye (Gürpınar) 70, 212, 217, 219, 222, 478

N

Nabi 127, 204, 280-281, 294

Naci Sadullah 63, 251-252

Naimâ 393

Nâmık Kemal 138, 181-182, 197, 279, 313, 317, 335

Nasuhi Baydar 469-470

Nâşit 91

Nâzım Hikmet 45, 472-473

Necip Fazıl Kısakürek 472

Necmeddin Sadık 241

Nedim 77, 98, 204, 285-286, 290, 296, 298-302, 414

Nef'i 127, 299, 301-302, 414, 512

Nesimî 421

Nikolay Gogol 536, 541

Nilgün (Karay) 499-500, 512, 523, 526-527, 535, 541

Nizamettin Nazif 185

Nurullah Ataç 150

O-Ö

Oktay Rifat 330, 441

Okun Ucundan (Karaosmanoğlu) 176

Orhan Kemal 28, 253, 525, 542

Orhan Seyfi Orhon 408, 472

Orhan Veli Kanık 24, 28-29, 240, 266-268, 326, 329, 441, 472-473, 509, 521, 525, 538, 542

Osman Cemal Kaygılı 29, 98,

219, 223, 246, 295
Osmanzade Talib 281
Otto Spies 401, 403
Ömer Seyfeddin 241, 401
Ömer'in Çocukluğu (Muallim Naci)
22, 206, 210

P

Paul Bourget 227, 472, 510
Paul Claudel 61, 346
Paul de Kock 218-219, 224
Paul Doumer 438, 444
Paul Gerdely 440
Paul Valéry 61, 101, 307
Paul Verlaine 338
Peer Gynt (Ibsen) 119
Perceval Wilde 429
Peyami Safa 156, 536, 539
Pierre Benoit 101
Pierre Corneille 346
Pierre Loti 61, 378-381
Pierre Louis 469-470
Pierre-Henri Cami 70, 354-355,
360
Pitigrilli 103
Poil de carotte (Renard) 350
Prosper Mérimée 416

R

Râbia Hatun 421
Raif Necdet 237
Raoul Ponchon 35, 337-340
Râşid 393
Recaizade Ekrem Bey 202, 205, 222
Refi Cevat Ulunay 29, 87-88, 428-
429

Resai Eriş 99
Resimli Kitap 55, 236-238, 442
Reşat Enis 27, 434
Reşat Nuri Güntekin 91, 95, 153,
158, 246, 408, 440
Rıza Tevfik Bölükbaşı 19, 37, 45,
236, 319, 321-323, 493
Robindranath Tagore 430
Ruşen Eşref Ünaydın 474, 507
Rûbabı Şikeste (Tevfik Fikret) 127

S-Ş

Sabit 297, 301
Sabri Esad Siyavuşgil 387
Sadi 376
Saffetî Ziya 231-235
Sait Faik Abasıyanık 28-29, 329,
473, 521, 525, 534
Salon Köşelerinde 231-235
Sansaros (Aka Gündüz) 248-249
Sarduval (Baysal) 434
Sefiller (Hugo) 134
Selânikli Tevfik 469
Semih Mümtaz 295
Serab-ı Ömrüm (Rıza Tevfik) 45,
321, 323
Sermed Muhtar Alus 295
Serveti Fünun 55-56, 92, 228-230,
232, 236, 238-239, 243, 241, 307,
335, 454-455, 502, 534, 541
Sigmund Freud 524
"Sis" (Tevfik Fikret) 280, 307,
311-312
Siyah İnciler (Mehmet Rauf) 438
Sonsuz Panayır (Adivar) 491
Sözde Kızlar (Safa) 156
Stefan Zweig 168

Stendhal 61, 252
Süleyman Nazif 54, 87, 225, 243,
436-437
Sünbûle (Muallim Naci) 209
Sürgün (Karay) 449, 478-479, 486,
512, 518, 520, 523, 526, 536, 541
Süruri 238
Şadi 91
Şehabettin Süleyman 317
Şehbal 236
Şehir Mektupları (Ahmet Rasim)
177
Şevket Rado 105
Şeyhülislâm Bahaî Efendi 294
Şeyhülislâm Yahya 277-278
Şeytanı Seven Kız 427, 429
Şıpsödi (Gürpınar) 212, 223
Şinasi 181, 186, 196, 279, 290

T

Tahsin Nahit 317
Tarihçi Murat Bey 422
"Tarihi Kadim" (Tevfik Fikret)
421
Tasvirieşkâr 186
Taymis Kıyılarındâ (Atay) 115
Tercübend (Ziya Paşa) 279
Tercümanı Ahval 186
Tercümanı Hakikat 55-56, 186,
194, 244, 534
Tevfik Fikret 51, 86, 98, 127, 138,
225, 228-229, 238-240, 243, 280,
307, 310-311, 313, 415, 421, 509,
538
Thérèse Raquin (Emile Zola) 209
Tipi Dindi (Mahmut Yesari) 246

Tiryaki Sözleri (Cenap Şahabettin)
177
Toprak Kokusu (Reşat Enis) 434
Triplepatte 376
Tristan Bernard 219, 376-377,
440
Turgut Reis 138
Turhan Tan 91
Tûtiname 61, 185

U-Ü

Uluğ Bey 105
Ulûmu İktisadiye ve İçtimaiye 236
Üç İstanbul (Mithat Cemal Kuntay)
155
Ümit Yaşar Oğuzcan 538, 540

V

Vâlâ Nurettin Vâ-Nû 408
Vasıf 290, 301
Victor Hugo 61, 164, 181, 341,
347, 358, 448, 533, 535
Voltaire 154, 358

Y

Yaban (Karaosmanoğlu) 95
Yahya Kemal Beyatlı 36-37, 113,
152, 238, 241, 493, 509, 542
Yakubun Kuyusu 101
Yaşar Kemal 28, 253-254, 521,
525, 542
Yeni Adam 99, 168
Yeni Mecmua 92, 228, 236, 238-
240, 242, 454-455
Yeniden Doğuş 95

Yenişehirli Avni Bey 278, 294
Yeraltında Dünya Var (Karay) 502-
503, 523, 541
Yeşim 427, 430
Yezidin Kızı (Karay) 449, 478-479,
486, 499
Yusuf ve Zeliha 422
Yusuf Ziya Ortaç 408, 472

Z

Zavallı Necdet (Saffet Nezihi) 64,
438
Zekânın İstikbali 352
Zeynep Hatun 421
Zeytindağı (Atay) 115
Ziya Gökalp 39, 92, 228, 236,
238-241, 454, 474, 502, 541

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -3-

Edebiyatı Öldüren Rejim

Hazırlayan Tuncay Birkan
Önsöz Behçet Çelik

Memleket Hikâyeleri'nin unutulmaz yazarı Refik Halid Karay'ın 1938-1965 yılları arasında *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde yayımlanan eserleri **Memleket Yazıları** dizisinde yeniden hayat buluyor. Karay'ın muharrir kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkraçı yanı böylelikle 18 kitaplık bir diziyle okurlarına ulaşıyor. **Memleket Yazıları 1938-1965** ile Türkiye tarihinin en ha siyasi, kültürel, kentsel neler düşündüğü, Osm hatırladığı, tek parti ikt edilmeye çalışıldığı yıllı daha iyi anlaşılacaktır.

in geçirdiği
Halid'in
lirdiği ve
inin tesis
ısıl baktığı

f /inkilap.yayinlari

inkilapkitabevi

ISBN 978-975-10-3453-3

9 789751 034533

Online alışveriş: www.inkilap.com